

ఆంధ్రనామ సం గ్రహము

ప్రతిపదటీకానుక్రమణికాసహితము.

ఆంధ్రనామ సం గ్రహము, (III)

ఆంధ్రనామ శేషము.

ప్రతిపదటీకానుక్రమణికాసహితము.

10

ప్రతిపదటీకానుక్రమణికాసహితము.

చెన్నపురి :

వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్ వారిచే

బ్రకటితము.

1926.

All Rights Reserved.

Printed at
the "VAVILLA" PRESS,
MADRAS—1926

పీఠిక.

ఆంధ్రభాష తత్వము, తత్వము, దేశ్య, గ్రామ్యములని నాలుగు తెగలుగలదిగ నున్నది. అందు మొదటి దగుతత్వముభాష పదముల యర్థపరిజ్ఞానమునకై యమరసింహకవివద్యునిచే రచింపఁబడిననామలింగానుశాసనము నున్నగునిఘంటువు లపరిమితములుగా నున్నవి. కడపటి దగుగ్రామ్యభాష ప్రయోగార్హముగామిచే దానికి నిఘంటువు లక్కఱలేక వాడుకలో నిలిచినది. ఇంక దేశ్యతద్భవాత్త కమగు నాంధ్రభాషకే ప్రత్యేకనిఘంటువు కావలసివచ్చినందున నట్టినిఘంటువుల నాంధ్ర కవులు కొన్నింటిని వ్రాసిరి. వానిలోఁ బ్రసిద్ధికెక్కినవి ఆంధ్రనామసంగ్రహము, ఆంధ్రనామశేషము, తరువాతిది సాంబనిఘంటువు-వీనిలో మొదటి రెండుగ్రంథములను పెక్కం ద్రిదివఱకు ననేకపర్యాయములు టీకలతోఁజేర్చి ముద్రించిరి.

ఈకూర్పుయొక్క గొప్పమార్పు.

అయినను, నిఘంటువులకుఁ దీక వ్రాయుటయందు రెండు విషయములు ముఖ్యముగా గమనింపవలెను. ఒక్కటి, రూఢి పదములకుఁ దప్పఁ దక్కినవాని కవయవార్థముఁ దెలుపవలయును. రెండవది, ఆరూపములనిష్పత్తి చూపవలయును. ఈపద్ధతి ననుసరించియే అమరమునకు సుధ యను నొకవ్యాఖ్యానమును మహాపండితుఁ డగుభానుజీదీక్షితుఁడు రచించెను. అట్లే యీతెనుఁగు నిఘంటువులకును వ్రాసినబాగుండునని తలంచి తద్భవములకెల్ల నవి యేసంస్కృతపదములనుండి వచ్చినవో

ఆపదములును కఠినస్థలంబులందు వ్యాకరణాంశములును ససూత్రోదాహరణంబుగాను వ్రాయఁబడినవి. గొప్పయభివృద్ధియేమన, ఈనిఘంటువులు పద్యరూపముగా నున్నందునఁ గడపట అకారాద్యనుక్రమణిక శ్రమవ్యయముల కోర్చి వ్రాయించి దీనితోఁజేర్పఁబడినది. దానియుపయోగమునుగూర్చి చదువరులె తెలిసికొనఁగలరు. కాఁబట్టి యీ గ్రంథము నాదరించి, దీనియందలిలోపములను దెల్పి, యివి యింకను వన్నె కు వచ్చునట్లు చేయుటకును, ఇట్టి గ్రంథము లన్నియుఁ ద్వరలో నచ్చుపడుటకును భాషాభిమానులు ప్రోత్సాహము గలిగింతురుగాక యని కోరుచున్నాము

❧ ఆంధ్ర నామసంగ్రహము. ❧

ఆంధ్రనామసంగ్రహము పైఁడిపాటి లక్ష్మణకవిచే రచింపఁబడినది. ఈపైఁడిపాటి లక్ష్మణకవి కౌండిన్యగోత్రుఁడు. ఏకామ్రమంత్రిపుత్రుఁడు. ఈకవి తనగ్రంథాది నిష్టదేవతాప్రార్థనమునందు “శ్రీపతివంద్యుఁ” అని విశేషణము చేర్చియుండుటచే నితఁడు మహేశ్వరభక్తుఁడని తెలియుచున్నది. కావుననే తనగ్రంథమును కాశీవిశ్వనాథుని కంకితముచేసెను. ఈకవియొక్కకాలంబు నిర్ణయింప నొక్కయాధారం బైనను లేదు. అయినను, ఆంధ్రనామశేషము రచించిన అడిదము సూరయకవీంద్రుఁడు పీఠికయందు “ఆంధ్రనామసంగ్రహమునందుఁ జెప్పని, కొన్ని తెనుఁగుమఱుఁగు లన్ని కూర్చి, యాంధ్రనామశేష మనుపేరఁ జెప్పెద” నని చెప్పియుండుటచే, సూరనకవికి ముందటివాఁడయి యుండవలెను. అట్లయినచో నితఁడు పదునేడవశతాబ్దాంతమున నున్నవాఁడని తోచుచున్నది.

❧ ఆంధ్రనామశేషము. ❧

ఆంధ్రనామశేషము అడిదము సూరకవి రచించెను. ఈ సూరకవితండ్రి బాలభాస్కరుఁడు, నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. ఈ మహాకవి - కవిజనరంజనము, రామలింగేశ్వరశతకము, కవిసంశయవిచ్ఛేదము, ఆంధ్రచంద్రాలోకము, ఆంధ్రనామశేషము అనునైదు గ్రంథములను రచించెను. ఈమహాకవి క్రీ.వె.1750సంవత్సరము మొదలు 1780 సంవత్సరమువఱకు నున్నట్లు కవిజీవితమువలనఁ దెలియుచున్నది.

ఆంధ్ర నామసంగ్రహము

స టీ క ము.

అవతారిక — పైఁడిపాటి లక్ష్మణకవి యాంధ్రనామసంగ్రహమునెడిగ్రంథమును రచింపఁబూని, తాను జేయఁబూనిన యీగ్రంథము నిర్విఘ్నముగఁ బరిసమాప్తి నొందుటకై తన యిష్టదేవతానమస్కారరూప మైనమంగళము నాచరించి, యిఁకమీఁదను గ్రంథకర్త లాదిని మంగళముఁ జేయుదురుగాక యనుతలంపుతో నామంగళమును బద్యరూపముగా గ్రంథారంభమునఁ జేర్చుచున్నాఁడు. రెండవ మూఁడవపద్యములందుఁ గవి తనపేరును, గ్రంథనామమును, ఆగ్రంథవిషయములను, కృతిపతిని దెలియఁ జేయుచున్నాఁడు—

క. శ్రీపతిపంద్య విశాలా

క్షీపతిని భజించి యిష్టసిద్ధులు వరుసన్

బ్రాపింపఁగ గణనాథుని

శ్రీపాదంబులకు నెఱఁగి • చెందినవేడ్కన్.

1

క. నతభక్తలోకరక్షా

రతికిం జంచత్కృపాతరంగితమతికిన్

శతమఖముఖసురనుతిసం

గతికిన్ మహిమోన్నతికిని ♦ గాశీపతికిన్.

2

తే. అంకిత మొనర్తుఁ దెనుఁగుపే ♦ శృరసి కూర్చి
గరిమతో నాంధ్రనామసంగ్రహ మనంగ
నమరుకృతిఁ బైఁడిపాటియే ♦ కామ్రమంత్రి
సుతుఁడఁ గవిలక్ష్మణాఖ్యుఁడ ♦ సుజనహితుఁడ.

3

తా. పైఁడిపాటి యే కామ్రమంత్రి కుమారుఁడను, సజ్జనుల కిష్టుఁడను
నైన పైఁడిపాటి కవిలక్ష్మణుఁ డను నేను తలఁచినకోర్కెలు నెఱవేఱుటకై
శ్రీమహావిష్ణువుచేఁ బూజింపఁదగిన విశాలాక్షీపతి యగు కాశీవిశ్వేశ్వరుని
ధ్యానించి, పిదప విఘ్నేశ్వరుని మహిమగలపాదములకు మ్రొక్కి మిక్కిలి
సంతోషము నొందినవాఁడనయి, తన్ను మ్రొక్కెడుభక్తులను గాపాడుట
యందు శ్రద్ధగలవాఁడును, దయారసముతోఁ గూడినబుద్ధిగలవాఁడును,
దేవేంద్రుఁడు మొదలగు సకలదేవతలచేఁ జేయఁబడునమస్కారముల నంగీ
కరించువాఁడును, విశేషమహిమగలవాఁడును నైన కాశీవిశ్వనాథస్వామికి
నంకితముగాఁ దెనుఁగుపేళ్లన్నియుఁ జేర్చి యాంధ్రనామసంగ్రహ మను
గ్రంథము నొనర్చెదను (అని గ్రంథకర్త ప్రతిజ్ఞ చేయుచున్నాఁడు).

అవ. గ్రంథకర్త తాను రచియింపఁదలఁచిన గ్రంథమునం
దలి పరిభాషను దెలుపుచున్నాఁడు.—

తే. దేవమానవస్థావరతిర్యగాఖ్య

వర్గు లొనరింతు నానార్థవర్గుఁ గూడ

వర్గములు గాఁగఁ గూర్తు నాహ్వాయములందు

నిడుదు వివరించునెడల సంస్కృతపదంబు.

4

తా. నేను రచింపఁబోవు ఆంధ్రనామసంగ్రహమందు దేవవర్గు, మా
నవవర్గు, స్థావరవర్గు, తిర్యగ్వర్గు, నానార్థవర్గు అను నైదువర్గులను రచించెదను.

పర్యాయపదములన్నియుఁ దెలుఁగుపదములుగా నుండును. అర్థమును వివరించుటకై ఆపర్యాయపదములకుఁ దుదను సంస్కృతపదము నుంచెదను (అని గ్రంథకర్త చెప్పెను).

[దేవవర్గునందు దేవతలు, వారికి సంబంధించినవి చెప్పఁబడినవి. మానవవర్గునందు మనుష్యులు, వారికి సంబంధించినవి వివరింపఁబడినవి. స్థావరవర్గునందు కొండలు, చెట్లు మున్నగునచరములనుగూర్చి చెప్పఁబడినవి. తిర్యగ్వర్గునందు పశుపక్ష్యాదులకు సంబంధించినవానినిగూర్చి వివరింపఁబడినది. నానార్థవర్గునందు ననేకార్థములయినపదములఁ గూర్చి వివరింపఁబడినవి.]

క. శ్రీలలనాధిపవంద్య వి

శాలాక్షీప్రాణనాథ ♦ శతమఖముఖది

కృపలాభీష్టద సమధిక

శీలా కాశీనివేశ ♦ శ్రీవిశ్వేశా.

5

తా. లక్ష్మీనాథుఁ డగువిష్ణుచేతఁ గొనియాడఁదగినవాఁడవును, కాశీవిశాలాక్షీకి మగఁడవును, ఇంద్రాదిలోకపాలురకోర్కుల నీడేర్చువాఁడవును, గొప్పస్వభావముగలవాఁడవు నైన కాశీపురియందు వెలయుచున్న యోవిశ్వేశ్వరా! నీవు నాగ్రంథము నవధరింపుము (అని గ్రంథకర్త కృతిపతిని హెచ్చరించెను).

నీ. ముక్కంటి యరపది♦మోములవేలుపు

మినుసిగదయ్యంబు ♦ మిత్తిగొంగ

గట్టువిల్లుఁడు గఱ♦కంఠుఁడు మిక్కిలి

కంటిదేవర బేసి♦కంటివేల్పు

వలిమలల్లుఁడు మిన్ను♦వాకతాలుపు కొండ

వీటిజంగము గుఱ్ఱ♦వేల్పుతండ్రి

వలరాజుసూడు జక్కులతేనిచెలికాడు
 బూచులయెకిమీడు • పునుకతాల్పు
 తే. విసపుమేతరి జన్నంపు • వేటకాడు
 బుడుతనెలతాల్పు వెలియాల • పోతురౌతు
 తోలుదాలుపు ముమ్మైన • వాలుదాల్పు
 నాంగ భవదాఖ్య లొప్పు (నంధకవిపక్ష).

6.

టీ. ముక్కంటి=మూడు నేత్రములుగలవాడు, [బహువ్రీహినిసమాసాంతకార్యములు చూపట్టెడి. బాల. సమా. సూ. చేత 'ముక్కంటి' యని యయ్యెను.] అరపదిమోములవేలుపు = విదుముఖములు గలదేవుడు, మినుసిగదయ్యంబు = ఆకాశము జుట్టుగాగలదేవుడు, మిత్తిగొంగ = మృత్యువునకు శత్రువు, [మిత్తి-ప్రకృతి, మృత్యువు.] గట్టునిల్లుడు=మేరుపర్వతము ధనుస్సుగాగలవాడు, [బా. సమా. సూ. చూ. ముక్కంటి.] కఱకంఠుడు=నల్లనికుత్తుకగలవాడు, [“ఆర్యవ్యవహారంబుల దృష్టంబు గ్రాహ్యంబు” బాల. సంజ్ఞా. 23సూ. చేత నిది యనింద్యగ్రామ్యము.] మిక్కిలికంటిదేవర = హేచ్చునేత్రములుగల దేవుడు, బేసికంటివేల్పు = మూడు నేత్రములుగలదేవుడు, [మూడు అనునది బేసిసంఖ్య.] పలిమలల్లుడు = మంచుకొండయొక్క (హిమవంతునియొక్క) ఆల్లుడు, మిన్నువాకతాల్పు=[మిన్ను=ఆకాశము, వాక=నది] ఆకాశగంగను శిరస్సున ధరించువాడు, కొండవీటిజంగము = కైలాసపర్వతము నివాసముగాగలభిక్షుకుడు, గుజ్జువేల్పుతండ్రి=పొట్టిదేవర యగువిఘ్నేశ్వరుని జనకుడు, వలరాజుసూడు=మన్తధునికిఁ బగతుడు, జక్కులతేనిచెలికాడు = [జక్కులు=యక్షులు, వారికి తేడు కుబేరుడు, అతనికి స్నేహితుడు.] కుబేరునిస్నేహితుడు, బూచులయెకిమీడు = విశాచములకు అధిపతి, పునుకతాల్పు = బ్రహ్మకపాలధారి, విసపుమేతరి=నిషము దిన్నవాడు, జన్నంపువేటకాడు=దక్షునియూగము ధ్వంసముచేసినవాడు,

[విసము + మేతరి, జన్మము + వేటకాడు — కర్తృధారయమందు మువ్వర్ణము నకు పుంపులగు. బా. సంధి. 32 సూ. చేత పుంపుగాగమము.] బుడుత నెల తాల్పు = బాలచంద్రుని శిరంబునఁ దాల్చినవాఁడు, వెలియాలపోతురౌతు = తెల్లనియాఁబోతు నెక్కుయోధుఁడు, తోలుదాలుపు = వ్యాఘ్రచర్మమును ధరించువాఁడు, ముమ్మైనవాలుదాల్పు = మూఁడు మొనలుగల ఆయుధమును (త్రిశూలమును) ధరించినవాఁడు, నాఁగ్ = అసు ఈయిరువదిరెండును, ఆంధ కవిపక్ష = ఆంధకాసురునికి శత్రుఁడా! భవత్ ఆఖ్యలు ఒప్పును = నీపేళ్లనఁ దగు. (ఈపద్యములోఁ జెప్పిన ౨౨ ను ఈశ్వరునిపేళ్లు.)

నీ. సోఁకుమూఁకలగొంగ ♦ చుట్టుఁగైదువుజోదు

పచ్చవిల్లునితండ్రి ♦ లచ్చిమగఁడు

పులుఁగుతత్తడిరౌతు ♦ వలమురితాలుపు

వెన్నుఁడు కటివేల్పు ♦ వెన్నదొంగ

నునుగాడ్పుదిండిపా♦నుపునఁ బండెడుమేటి

బమ్మదేవరతండ్రి ♦ తమ్మికంటి

పదివేసములసామి ♦ పసిఁడిపుట్టముదాల్పు

కట్టినెచ్చెలి తరిగట్టుదారి

తే. యాలకాపరి వ్రేతల♦మేలువాఁడు

పాలకడలల్లుఁడును బక్కి♦డాలుతేఁడు

తేయుఁ బవలును జేయుక♦న్దోయివాఁడు

మామమా మన హరి యొప్పు ♦ (శ్రీమహేశ). 7

టీ. సోఁకుమూఁకలగొంగ = రాక్షససమాహములకు శత్రువు, చుట్టుఁగైదువుజోదు = గుండ్రనియాయుధమును (సుదర్శనమును) దాల్చు వీరుఁడు,

() మూలములో నీకుండలమున నుంచఁబడిన పదములు పర్యాయ పదయర్థములకు సంబంధపడ వని యెఱుఁగుఁడు.

[చుట్టు + కైదువు-చుట్టుఁగైదువు, సమాసమున నుదంత స్త్రీసమంబులకుఁ బరు
వసరళములు పరము లగునపుడు నుగాగమంబగు. బా. సంధి. 25 సూ. యోధ
శబ్దమునకు వికృతి-జోదు.] పచ్చవిల్లునితండ్రి = పచ్చనివిల్లు గలమన్తధునికీఁ
దండ్రి, లచ్చిమగఁడు = లక్ష్మీకి భర్త, (లక్ష్మీ-వికృ. లచ్చి.) పులుఁగుతత్తడి
కాతు=గరుడవాహనము నెక్కెడి వీరుఁడు, పలమురితాలుపు = పాంచజన్య
మునుశంఖమును ధరించువాఁడు, వెన్నఁడు=(విష్ణుశబ్దభవము.) అంతట వ్యా
పించువాఁడు, కటివేల్పు = నల్లనిమేనిచాయ గలదేవుఁడు, వెన్నదొంగ =
(కృష్ణావతారంబున గోపికల యిండ్లయందు) వెన్న నపహరించినవాఁడు,
*నునుగాడ్పుదిండిపానుపునఁ బండెడుమేటి = మృదువైనవాయువును భక్షిం
చెడు. శేషతల్పమునందుఁ బరుండు దొర, బమ్మదేవరతండ్రి = బ్రహ్మదేవునికీఁ
దండ్రి, తమ్మికంటి = కమలములఁబోలు కన్నులు గలవాఁడు, పదివేసముల
సామి = దశావతారము లెత్తిన దేవుఁడు, (సామి-ప్రకృ. స్వామి. వేసము-
ప్రకృ. వేషము.) పసిడిపుట్టముదాల్పు = పీతాంబరము ధరించినవాఁడు,
కట్టినెచ్చెలి = అర్జునునకు ముఖ్యస్నేహితుఁడు, (నెఱ + చెలి = నెచ్చెలి.) తరి
గట్టదారి = కవ్వపుఁ గొండను (మందరపర్వతమును) మోసినవాఁడు, ఆలకా
పరి = పసులను మేఁపినవాఁడు, (ఆవు-బహు. ఆవులు-లేక ఆలు. బహు
వచనము పరంబగునపు డావుప్రభృతుల తుదియక్షరంబునకు లోపం బగు.
బా. సంధి. 21 సూ. చేత ఆవుశబ్దమున కంత్యవర్ణలోపము.) వ్రేతలమేలు
వాఁడు = గోపికా స్త్రీలను రక్షించువాఁడు, పాలకడలల్లుఁడు = లక్ష్మీదేవికీఁ
దండ్రి యైనక్షీరసముద్రున కల్లుఁడు, పక్కిదాలు కేఁడు = గరుడధ్వజము
గలవాఁడు, రేయఁబవలును జేయుకన్దోయివాఁడు = నిశాకరదినకరులు(చం
ద్రసూర్యులు) నేత్రములుగాఁ గలవాఁడు.

* 'నునుగాలిమేత పానుపునఁ బండెడిదొర'-అని పాతాంతరము.

* మామమామ=మామ యగు సముద్రమునకు మామ—అనన్ (శ్రీమహా. శా) హరి ఒప్పును. ఈ ౨౨ పదములును విష్ణువుపేళ్లు.

సీ. పక్కిడాల్వేలుపు ♦ పొక్కిలిపసిబిడ్డఁ
డంచతేజీనెక్కి ♦ యాడురౌతు
మనెడుప్రాద్దులనొసళ్లను వ్రాయుదేవర
చదువులవేలుపు ♦ జన్నిగట్టు
తెలిదమ్మిగద్దియఁ ♦ గొలువుండు రాయఁడు
నిక్కపుజగమేలు ♦ నేర్పుకాఁడు
కడుపుబంగారుబొక్కసముఁ జేసినమేటి
పోరోగిరముతిండి♦పోతుతండ్రి

ఆ. నలువ తమ్మిచూలి ♦ నలుమొగంబులవేల్పు
వేల్పుపెద్ద పలుకు♦వెలదిమగఁడు
తాత బమ్మ యన విధాతనామము లొప్పు
(నఘవినాశ యీశ ♦ యభ్రకేశ.)

౪.

టీ. పక్కిడాల్వేలుపుపొక్కిలిపసిబిడ్డఁడు = గరుడధ్వజఁ దైనవిష్ణువు
యొక్క నాభికమలంబునందుఁ బుట్టినచిన్నబిడ్డఁడు, అంచతేజీనెక్కియాడు
రౌతు = హంసవాహనారూఢుఁడు, మనెడుప్రాద్దులనొసళ్లను వ్రాయుదే
వర = మానవులజీవితకాలమును మోములందు వ్రాసెడువేల్పు, చదువులవే
లుపు=విద్యలకుఁ బ్రభువు, జన్నిగట్టు=యజ్ఞోపవీతమును దాల్చినవాఁడు, తెలి
దమ్మిగద్దియఁ గొలువుండురాయఁడు = తెల్లనితామరపువ్వు అనెడుసింహాసన

*మామమామ యెట్లనఁగా-లక్ష్మీదేవి సముద్రమునఁ బుట్టినది గనుక విష్ణు
వునకు సముద్రుఁడు మామ యయ్యె. విష్ణుఁడు తనపాదములందుఁ బుట్టిన
గంగను సముద్రున కొనఁగట్టచే సముద్రమునకుఁ దాను మామ యయ్యె.

మందుఁ గూర్చుండు ప్రభువు, నిక్కపుజగమేలు నేర్పు కాఁడు=సత్యలోకము
ను బాలించెడి ప్రభువు, కడుపుబంగారు బొక్కసముఁ జేసిన మేటి=హిరణ్యగ
ర్భుఁడు, పోరోగిరముతిండిపోతుతండ్రి = జగడమే యాహారముగాఁ గలిగిన
నారదునికిఁ దండ్రి, నలువ=నాలుగునోభ్యుగలవాఁడు, [నాలుగునాతులుగల
వాఁడు-నలువ. బహు వ్రీహి... బా.సమా.22నూ. చేత సమాసాంతకార్యముగ
లిగినది.] తమ్మి చూలి=విష్ణువు నాభికమలమునందుఁ బుట్టినవాఁడు, నలు మొగంబుల
వేల్పు=చతుర్ముఖుఁ డగు దేవుఁడు, వేల్పు పెద్ద=దేవతలకుఁ బెద్దవాఁడు, పలు
కువెలఁదిమగఁడు=వాక్కులదేవి యగు సరస్వతీదేవికి భర్త, తాత = పితామ
హుఁడు, బమ్మ [బ్రహ్మశబ్దభవము.] ఈ ౧౬ ను బ్రహ్మదేవునిపేళ్ళు.

తే. గట్లరాయనిపట్టి ముక్కంటివెలఁది
యేనుఁగులగొంగత త్తడి ♦ నెక్కుదంట
సామిసామేనిఁ జేకొన్న చాన జగము
తల్లి యన గౌరివేల్లోప్పు ♦ (ధర నుమేశ).

9

టీ. గట్లరాయనిపట్టి=పర్వతరా జగుహిమవంతునికూతురు, ముక్కం
టివెలఁది=త్రి నేత్రునిభార్య, ఏనుఁగులగొంగత త్తడి నెక్కుదంట = ఏనుఁగు
లకు విరోధి యైనసింహమునెక్కిడు ధీరురాలు, సామిసామేనిఁ జేకొన్న
చాన=భర్తయొక్క యర్థాంగమును గ్రహించినయాఁడుని, (సామేను = సగ
ముదేహము.) జగముతల్లి = లోకముయొక్క తల్లి-అను ఈ ౧౬ ను పార్వ
తికిఁ బేళ్ళు.

తే. లచ్చి కలుములజవరాలు ♦ పచ్చవిల్లు
తల్లి కటివేల్పునిల్లాలు ♦ తల్లితల్లి
కడలికూతురు సిరి లిబ్బిపడఁతి తమ్మి
యింటిగరి తన శ్రీ యొప్పు ♦ (మృగధరాంక).

10

టీ. లచ్చి [లక్ష్మీశబ్దభవము.], కలుములజవరాలు=సంపదలు గలయాఁ
డుది, పచ్చవిల్లుతల్లి=మత్త ధునితల్లి, కటివేల్పునిల్లాలు=విష్ణుపత్ని, తల్లితల్లి=

తల్లియైనగంగకుఁ దల్లి, కడలికూతురు=సముద్రునికూతురు, సిరి [శ్రీశబ్దభవము.], బిల్బిపడఁతి = నిధులం దుండుదేవత, తమ్మియింటిగరిత=కమలనివాసిని యగు నాఁడుది - అను నీ ౯ యు లక్ష్యేకి నామములు.

క. తలవాఁకిటను మెలంగెడు

పొలఁతుక పలుకులవెలంది ♦ పొత్తముముత్తో

నలువపడఁతి కలుములపై

దలికోడ లనంగఁ బరఁగు ♦ (ధర) వాణి (శివా). 11

టీ. తలవాఁకిటను మెలంగెడుపొలఁతుక=శిరస్సునకు ద్వారమైన నోటియందు సంచరించెడు స్త్రీ, పలుకులవెలంది=వాక్కుల కధిదేవత యగుపడుచు, పొత్తము ముత్తో=పుస్తకములందు వెలయునట్టి ముత్తైదువ, నలువపడఁతి=బ్రహ్మదేవునిభార్య, కలుములపైదలికోడలు=సంపద కధిదేవత యగులక్ష్యదేవికిఁ గోడలు [లక్ష్యపుత్రుఁడు బ్రహ్మ; లక్ష్యకిఁ దనకొడుకుభార్య యగుటచేఁ గోడలు.]-ఈ గీ ను సరస్వతికిఁ బేళ్లు.

సీ. ఇద్దలుతల్లులముద్దుబిడ్డఁడు పని

చెలుపులదొర చేటచెవులవేల్పు

వంకరతొండంబువాఁ డేనుఁగుమొగంబు

దేవర పాఁపజంఁదెములమేటి

మొక్కువారలపనుల్ ♦ చక్కజేసెడుసామి

గజికపూజల మెచ్చుగబ్బివేల్పు

ముక్కంటిపండులమెక్కెడితిండిఁడు

ముక్కంటిగా రాబుముద్దుపట్టి

ఆ. పెద్దకడుపువేల్పు ♦ పిల్లారి కుడుముల

తిండికాఁడు కొక్కుతేజిరౌతు

గుజ్జువేలు పొంటిఁకొమ్ముదేవర వెన
కయ్య యన వినాయఁకాఖ్య (లీళ).

12

టీ. ఇద్దఱుశల్లులముద్దుబిడ్డఁడు=గంగాపార్వతులకీడ్దఱుకుఁ బ్రేమంపుఁ
బుత్తుఁడు, పనిచెఱుపులదొర=కార్యవిఘాతము చేయుదేవుఁడు, చేటచెవుల
వేల్పు = చేటలవలె వెడల్పుయినచెవులు గలదేవుఁడు, వంకరతొండంబువాఁ
డు=వంకరగా నుండుతొండము గలవాఁడు, ఏనుఁగు మొగంబుదేవర = గజ
వక్త్రము గలదేవత, పాఁపజం చెములమేటి=పాములే యజ్ఞోపవీతముగాఁ దా
ల్చుప్రభువు, మ్రొక్కువారలపనుల్ చక్కఁజేసెడుసామి=తన్నుఁగొల్చువారి
కార్యము లనుకూలపఱచుదేవుఁడు, గఱికపూజల మెచ్చు గబ్బివేల్పు=గఱిక
పూజకు మెచ్చుకొనెడుగొప్పదేవుఁడు, ముక్కంటిపండుల మెక్కెడుతిం
డీఁడు=ఔంకాయలను దినెడువాఁడు, ముక్కంటి గారాబుముద్దుపట్టి=త్రినే
త్రుఁ డగునీశ్వరునికి మిక్కిలి యిష్టుఁ డగుకుమారుఁడు, పెద్దకడుపువేల్పు =
లంబోదరుఁ డగుదేవుఁడు, పిల్లారి, కుడుములతిండికాఁడు = కుడుములు దిను
వాఁడు, కొక్కుతేజిరౌతు = మూషకవాహనము నెక్కుదేవుఁడు, గుజ్జువేలు
పు=పొట్టిదేవుఁడు, ఒంటికొమ్ముదేవర=ఒకదంతము గలదేవుఁడు, వెనకయ్య-
ఈ ౧౭ ను వినాయకునిపేళ్లు.

సీ. వెనుఁబాఁపకవణంబుఁ ♦ దినువారువమురౌతు

గట్టులయెకిమీనిఁపట్టిపట్టి
తెల్లుచూ లార్గురుఁతల్లులకొమరుండు
గాడుపుసంగడిఁకానికొడుకు
పుంజుదాలుపు వేలుఁపులతేనిదళవాయి
జంటముమ్మాములఁదంటవేల్పు
కొంచగుబ్బలివ్రక్కఁలించినబలుదిట్ట
రెండాలుచేతుల ♦ దండిమగఁడు

తే. వేలుపులమూఁక పేరిటివెలఁదిమగఁడు
వేల్పుగమికాఁడు వెనకయ్యవెనుకవాఁడు
కొమరుసా మన సేనాని ♦ కొమరుమిగులు
(విగతభవపాశ కాశీనివేశ యీశ).

13

టీ. వెనుఁబాఁపకపణంబుఁచినువారువమురౌతు = గొప్పసర్పములనెడు
కబళమును మ్రింగునట్టి నెమ్మి నెక్కు యోధుఁడు (మయూరవాహనుఁడు.),
గట్టులయెకిమినిపట్టిపట్టి = పర్వతరాజపుత్రి యగు పార్వతికిఁ బుత్రుఁడు,
తెల్లుచూలు = తెల్లునందుఁబుట్టినవాఁడు, ఆర్దురుతల్లులకొమరుండు =
షట్కృత్తికలకుఁ బుట్టినవాఁడు, గాడుపుసంగడికానికొడుకు = వాయు
సఖుఁడగు అగ్నికిఁ బుత్రుఁడు, పుంజుదాలుపు = కోడిపుంజు ధ్వజము
నందు ధరించినవాఁడు, వేలుపులతేనిదళవాయి = ఇంద్రునిసేనాధిపతి, జంట
ముమ్మాములదంట వేల్పు = ఆఱుముఖములు గలదేవతోత్తముఁడు, కొంచగుబ్బలి
ప్రక్కలించినబలుదిట్ట = క్రౌంచపర్వతంబును బగులఁగొట్టిన బలవంతుఁడు,
రెండాఱుచేతులదండిమగఁడు = పండ్రెండుచేతులు గలధీరుఁడగుపురుషుఁడు,
[రెండాఱులు = పండ్రెండనియర్థము. ఇట్లే, జంటమూఁడులు = రెండుమూఁ
డులు, ఆఱు అని యర్థము.] వేలుపులమూఁక పేరిటివెలఁదిమగఁడు = దేవసేన
యానుకాంతకు భర్త, [వేలుపులమూఁక అనఁగా దేవసేన అని సంస్కృతమున
పర్యాయపదము. పద, తదర్థములకు నభేదము.] వేలుపుగమికాఁడు = దేవ
తలసేనాధిపతి, వెనకయ్యవెనుకవాఁడు = వినాయకునితమ్ముఁడు, కొమరుసా
మి = [కుమారస్వామిశబ్దవికృతి.] ఈ గ ర ను కుమారస్వామికిఁ బేళ్లు.

సీ. అలరువిల్తుండు కన్ములవిల్తుఁడును గమ్మ
విలుకాఁడు చక్కెరవింటివాఁడు
చెఱకువిల్కాఁడు కెంజిగురులవిల్తుఁడు
వెడవిల్తుఁడును బచ్చవిల్తుఁ డించు

విల్లుదాలుపు తుంట • విలుకాఁడు తియ్యవి
 ల్కాఁడును జమిలిము • క్కాలినారి
 విలుకాఁడు చౌవంచ • ములుకులుగలదంట
 రాచిల్కనెక్కెడు • రాయరౌతు

తే. మీనుమొసలిసిడంబుల • మేటి చంద

మామయల్లుఁడు వలరాజు • మరుఁడు లచ్చి
 కొమరుఁ డనువేళ్ల నొప్పును • గుసుమధన్వి
 (విగతభవపాశ కాశీని • వేశ యీశ).

14

టీ. ఆలరువిల్లుండు = పుష్పములు ధనుస్సుగాఁగలవాఁడు, కన్నుల
 విల్లుఁడు = గణపులధనుస్సుగలవాఁడు, కమ్మవిలుకాఁడు = తియ్యనిధనుస్సు గల
 వాఁడు, చక్కెరవింటివాఁడు = పంచదార నొసఁగు ధనుస్సు గలవాఁడు, చె
 ఱుకువిలుకాఁడు = చెఱుకుగడ ధనుస్సుగాఁ గలవాఁడు, కెంజిగురులవిల్లుఁ
 డు = ఎఱ్ఱనిచిగుళ్లు విల్లుగాఁగలవాఁడు, [కెంపు + చిగురు = ప్రాతాదిగను క
 నాద్యక్షరశేషము, కెం + చిగురు = అనుస్వారము ద్రుతతుల్యముగాన పరుష
 మునకు సరళాదేశము. కెంజిగురనియాయెను. [వేడవిల్లుఁడు = చులకనిధనుస్సు
 గలవాఁడు, పచ్చవిల్లుఁడు = పచ్చనిధనుస్సు గలవాఁడు, ఇంచువిల్లుదాలుపు =
 చెఱుకుగడ ధనుస్సు ధరించువాఁడు, తుంటవిలుకాఁడు = చెఱుకుతుంట విల్లు
 గాఁగలవాఁడు, తియ్యవిల్కాఁడు = తియ్యనివిల్లుగలవాఁడు, జమిలిముక్కాలి
 నారివిలుకాఁడు = ఆఱుకాళ్లు గలపురుగులు (తుమ్మెదలు) అల్లెత్రాడుగాఁ
 గలధనుస్సుగలవాఁడు, [జమిలిముక్కాళ్లు = రెండుమూళ్ల కాళ్లు. ఆఱుకాళ్లు.]
 చౌవంచములుకులు గలదంట = విదుబాణములు గలయోధుఁడు, రాచిల్క
 నెక్కెడురాయరౌతు = శ్రేష్ఠమగుచిలుక నెక్కెడు మేటివీరుఁడు, మీను
 మొసలిసిడంబులమేటి = చేపలు మొసళ్లు ధ్వజమునందుఁ గలదిట్టరి, చంద
 మామయల్లుఁడు = చంద్రుని కల్లుఁడు, వలరాజు = ప్రేమలకు నధిపుఁడు,

మరుఁడు, [స్మరశబ్దభవము.] లచ్చికొమరుఁడు=లక్ష్మీదేవియొక్క పుత్రుఁడు-
అను నీ ౧౯ యును మన్త ధునిపేళ్లు.

సీ. చలువలతేఁడు వెన్నెలతేఁడు రేతేఁడు

జాబిల్లి రేవెల్లు ♦ చందమామ

తమ్ములపగవాఁడు ♦ కమ్మవిల్తునిమామ

కలువలతేఁడు పాల్కడలిపట్టి

జక్కవకవవిప్పు ♦ ముక్కంటితలపువ్వు

చుక్కలదొర ప్రొద్దుజోడుకోడె

తపసికన్నాప బిత్తరిజింకతాలుపు

కటివేల్పుడాకన్ను ♦ కడలివెన్న

తే. పంటవైరులయెకిమిఁడు ♦ జంటదంట

చౌకములపాళ్ల తెలిముద్ద ♦ చలివెలుంగు

వేలుపులబువ్వు చీకటివేరువిత్తు

నెల యనఁగఁ జంద్రుపేల్లోప్పు ♦ (నీలకంఠ). 15

టీ. చలువలతేఁడు=చల్లఁదనము గలరాజు, వెన్నెలతేఁడు=వెన్నెల
కధిపతి, రేతేఁడు = నిశానాథుఁడు, జాబిల్లి = (జాను + బిల్లి) అందమైన
బింటము, రేవెల్లు=రాత్రియందుఁ బ్రకాశించువాఁడు, చందమామ, [చంద్ర
మనఁ శబ్దభవము.] తమ్ములపగవాఁడు = కమలములకు విరోధి, కమ్మవిల్తుని
మామ = మన్త ధునికిమామ, కలువలతేఁడు=ఉత్పలములకు రాజు, పాల్క-
డలిపట్టి = క్షీరసముద్రునిపుత్రుఁడు, జక్కవకవవిప్పు = చక్రవాకమిధున
మును వియోగపఱచువాఁడు, (రాత్రివూట చక్రవాకదంపతులు గలిసి
యుండవు.) ముక్కంటితలపువ్వు = ఈశ్వరునిశిరోభూషణ మయినవాఁడు,
చుక్కలదొర = నక్షత్రములకురాజు, ప్రొద్దుజోడుకోడె = సూర్యునితోసమా-
నుఁ డగు పీరుఁడు, తపసికన్నాప = ఆత్రిమునీంద్రునియొక్క నేత్రమునఁ
బుట్టిన చిన్నవాఁడు, బిత్తరిజింకతాలుపు=సొగసైనమృగంబునుదాల్చినవాఁడు,

కటివేల్పుడాకన్ను = విష్ణువుయొక్క యెడమ నేత్రము, కడలివెన్న = సముద్రమునందలివెన్న, (పాలసముద్రము చిలుకునప్పుడు పుట్టుటచేత వర్ణమునుబట్టి వెన్న యని చెప్పఁబడియె.) పంటపైరుల యెకిమీఁడు = సస్యములకు రాజు, జంటదంటచౌకములపాళ్ల తెలిముద్ద = పదునాఱు కళలుగల తెల్లనిబింబము, [జంట=రెండు, దంట=రెండు, చౌకము = నాలుగు, రెండు రెండులు నాలుగు-నాలుగునాలుగులు పదునాఱు.] చలివెలుంగు = చల్లనికిరణములు గలవాఁడు, వేలుపులబువ్వ=దేవతల కాహారమైనవాఁడు, [చంద్రుని కళలలో 15 కళలను దినదిన మొక్కొక్కదేవత పానము సేయుచున్నదని శ్రుతి.] చీకటివేరువిత్తు=చీకటిని బోగొట్టువాఁడు, నెల-అను నీ 24 మ చంద్రునిపేళ్లు.

సీ. వెన్నునివలకన్ను ♦ వేడివేలుపు ప్రొద్దు

తొవలరాయిడికాడు ♦ పవలుసేయు

వేలుపు పచ్చగుఁజ్జాలవజీరుండు

వేడివెలుంగు రేవెల్లుబోడు

జంటాఱుమేనులసామి చీకటిగొంగ

యెఱ్ఱనివేలుపు ♦ నివముసూడు

చదలుమానికము ప్రాజదువులపెట్టియ

యేడుగుఱ్ఱములతేరెక్కుబోడు

మువ్వేలుపులయిక్క ♦ మ్రొక్కులదేవర

గాములతేడు జక్కవలతేడు

వేయిచేతులతేడు ♦ వెలుగులయెకిమీఁడు

చెయువులసాకిరి ♦ చాయమగఁడు

తే. మింటితెరువరి తమ్మివాల్గంటిమగఁడు

పోరనీల్గెడు మొనగాండ్లు ♦ పోవుదారి

జగముచుట్టంబు జమునయ్య ♦ జగముకన్ను
నాగ సూర్యునిపేల్లోప్పు ♦ (నాగభూష).

16

టీ. వెన్నునివలకన్ను = విష్ణువుయొక్కకుడికన్నెనవాడు, వేడివేలుపు =
తెత్త్యముగలదేవుడు, ప్రాదు, [బ్రధ్నశబ్దభవము.] తొవలరాయిడికాడు =
కలువలకువిరోధి, పవలుసేయువేలుపు = దినకరుడు, పచ్చగుట్టాలపజీరుండు =
పచ్చగుట్టములనెక్కెడిరౌతు, వేడివెలుంగు = వేడికిరణములుగలవాడు,
రేవెల్లుజోడు = రాత్రియందుఁ బ్రకాశించుచంద్రునికి సమానుడు, జంటాఱు
మేనులసామి = ద్వాదశాత్ముడు, చీకటిగొంగ = చీకటిని బోగొట్టుదేవుడు,
ఎఱ్ఱనివేలుపు = ఎఱ్ఱనిదేహముగలదేవుడు, ఇవముసూడు = మంచునకుశత్రువు,
చదలుమానికము = ఆకాశమునకురత్నము, ప్రాజదువులపెట్టియ = వేదములకునికి
పట్టు, ఏడుగుట్టములతేరెక్కుజోడు, మువ్వేలుపులయిక్క = త్రిమూర్తులకుఁ
దావరమైనవాడు, మ్రొక్కులదేవర = నమస్కారములకుఁ బ్రియఁడయిన
దేవుడు, గాములతేడు = గ్రహములకురాజు, జక్కవలతేడు = చక్రవాక
ములకధిపతి, వేయిచేతులతేడు = సహస్రకిరణుడు, వెలుగులయెకిమీడు =
వెలుతురులకన్నిటికిఁ బ్రభువు, చెయువులసాకిరి = కర్తలకు సాక్షిభూతుడు,
చాయమగడు = ఛాయాదేవికిఁ బెనిమిటి, మింటితెరువరి = ఆకాశమునఁదిరుగు
బాటసారి, తమ్మివొల్లంటిమగడు = పద్మిని యనుకాంతకు నాధుడు, పోరనీల్గె
డు మొనగాండుప్రోవుదారి = యుద్ధమునఁజచ్చినవీరులు స్వర్గలోకమునకుఁ
బోవుమార్గమైనవాడు, (యుద్ధమునఁజచ్చినవీరులును, యోగులును సూర్యమండ
లమును భేదించికొని స్వర్గమునకుఁబోవుదురని శ్రుతి.) జగముచుట్టంబు = లోక
బాంధవుడు, జమునయ్య = యమునకుఁదండ్రు, జగముకన్ను = లోకమునకు
నేత్రము అను ౨౯ యను సూర్యునికి నామములు.

సీ. చట్టుపల్దెగగట్లు ♦ గొట్టెడుజెట్టి నూ
అంచులవాలు చేమించుజోడు

దుగబొట్లపిఱిఁది యైదుకనుంగవలవేల్పు
పాటుతపసియింటిపంచకోడి

యొడలిచూపొడయఁ డెక్కుడుమొగుల్ గలప్రాడ
నిక్కువీనులజక్కి • నెక్కురౌతు
తెల్లయేనుఁగు నెక్కి • తిరిగెడుదొర తూర్పు
మాగాని యేలెడుమణియకాఁడు

తే. జమిలిచౌవంచపదులు జన్మములు నేసి

నట్టివేలుపు సోమాసి • పెట్టుఁ జెట్టు

పొట్టితమ్ముఁడు గల్గినయట్టివేల్పు

నాఁగ నింద్రునిపేల్లోప్ప • (నాగభూష).

17

టీ. చట్టుపల్ దెగగట్లఁగొట్టెడుజెట్టి=పర్వతములయొక్క తెక్కలను
ఛేదించినదిట్టరి, నూఱుంచులవాలుచేమించుజోదు=నూఱుంచులు గలవజ్రాయు
ధమును జేతఁదాల్చినయోధుఁడు, దుగబొట్లపిఱిఁది యైదుకనుంగవలవేల్పు =
సహస్ర సేతుఁడు, [దుగబొట్లపిఱిఁదియైదు అనఁగా ఐదు నూఱులు-రెండు
సున్నలువెనుకఁగలయైదు=500, వానికవలు=వానిజత-500 × 2=1000 వేయి.]
పాటుతపసియింటిపంచకోడి = గౌతమునియౌశ్రమంబునఁ గోడిరూపము
నెత్తినవాఁడు, ఒడలిచూపొడయఁడు = దేహమంతయుఁ గన్నులుగలదొర, ఎ
క్కుడుమొగుల్ గలప్రాడ = మేఘములె వాహనములుగాఁ గలసేర్వుకాఁడు,
[ప్రాథ-విక్య. ప్రాడ.] నిక్కువీనులజక్కి నెక్కురౌతు=నిక్కుచెవులవాహన
మును (ఉచ్చైశ్శ్రవ మనుగుఱ్ఱమును) ఎక్కునట్టిదిట్టరి, తెల్లయేనుఁగు నెక్కి
తిరిగెడుదొర=విరావత మనుగజమునెక్కి సంచరించెడుప్రభువు, తూర్పుమా
గానియేలెడు మణియకాఁడు = తూర్పుదిక్కును పాలించెడియొద్యోగస్థుఁడు,
జమిలిచౌవంచపదులు జన్మములు నేసినట్టి వేలుపు = నూఱుయాగములుచేసిన
దేవుఁడు, [జమిలి=రెండు, చౌవంచ=ఐదు, రెండుఐదులు=పది, పదిపదులు =
నూఱు.] సోమాసిపెట్టుఁ జెట్టు = సోమయాజులపాలిటికల్పవృక్షము, పొట్టి

కమ్మఁడు గల్గినయట్టివేల్పు = వామనుని దమ్మునిగఁ గలవాఁడు - అను నీ ౧౨ ను ఇందునిపేళ్లు.

ఆ. నీరుపాప గాలి ♦ నెచ్చెలి యన్నింటి
తిండికాఁడు కప్పుఁ ♦ దెరువుజాడ
యంటరానివేల్పు ♦ జంటమోములసామి
యగ్గి యనఁగ నొప్పు ♦ ననలుఁ (డీశ).

18

టీ. నీరుపాప = నీటియందుఁబుట్టిన బిడ్డఁడు, గాలినెచ్చెలి = వాయు సఖుఁడు, అన్నింటితిండికాఁడు = సర్వభక్షకుఁడు, కప్పుఁదెరువుజాడ = నల్లని మార్గము కలవాఁడు (కృష్ణవర్త), అంటరానివేల్పు = తాఁకుటకు వీలుపడని దేవుఁడు, జంటమోములసామి = రెండుముఖములు గల వేలుపు, అగ్గి [అగ్ని శబ్దభవము.] ఈ 2 ను అగ్నిహోత్రుని నామములు.

తే. జమునసైదోడు పెతరులసామి జముఁడు
ప్రాద్దుకొమరుఁడు గుదెతాల్పు ♦ పోతుజక్కి
నెక్కి యాడెడుబలురౌతు ♦ దక్కిణంపు
సామి యన నంతకుం డొప్పు ♦ (శ్రీమహేశ).

19

టీ. జమునసైదోడు = యమునకుఁ దోఁబుట్టినవాఁడు, పెతరులసామి = పితృదేవతలకుఁ బ్రభువు, జముఁడు, [యముఁడు - వికృ. జముఁడు.] ప్రాద్దు కొమరుఁడు = సూర్యునికొడుకు, గుదెతాల్పు = గుదెను ధరించినవాఁడు, పోతు జక్కినెక్కియాడెడుబలురౌతు = దున్నపోతు నెక్కెడిబలిమిగలదిట్టరి, దక్కిణంపుసామి = దక్షిణదిశ నేలువాఁడు - ఈ 2 ను యముని నామములు.

ఆ. మూలతేఁడు సోఁగుఁమూఁకలతేఁడు రే
ద్రిష్టురీఁడు పొలసు ♦ దిండిపోతు
రక్కసుండు నల్ల ♦ ద్రావువాఁ డనఁగను
నిరృతిపేల్లు నెల్లు ♦ (నీలకంఠ).

20

టీ. మూలతేడు = నిర్భతిమూల కథివతి, సోకుమూకలతేడు = రాక్షసులసేనలకు రాజు, రేద్రిమ్మరేడు = రాత్రిలందుఁ దిరుగువాఁడు, పొలసు దిండిపోతు = మాంసమును దినువాఁడు, రక్కసుఁడు, [రాక్షసశబ్దభవము.] నల్లద్రావువాఁడు = రక్తపానము చేయువాఁడు - ఈ ౬ ను నిర్భతికిఁ బేళ్లు.

ఆ. మేటిసీరుచూలి ♦ మెయితాలుపులసామి
వల్లెత్రాడుదాల్పు ♦ నీళ్ల రాయఁ
డేటిబోటిమగల ♦ యెకిమీఁడు పడమటి
దొర యనంగ నొప్పు ♦ వరుణుఁ (డీశ).

21

టీ. మేటిసీరుచూలిమెయితాలుపులసామి = విస్తారజలము గలసముద్రమునందుఁ బుట్టినదేహములు గలజలజంతువులకు తేడు, వల్లెత్రాడుతాల్పు = పాశ మనెడు ఆయుధముఁ దాల్చినవాఁడు, నీళ్లరాయఁడు = రసాధిపతి, ఏటిబోటిమగలయెకిమీఁడు = నదులకు భర్తైనసముద్రములకు రాజు, పడమటిదొర = పడమటిదిక్కు నేలెడిరాజు - ఈ ౫ ను వరుణునికిఁ బేళ్లు.

సీ. వడిగలజింకత ♦ త్తడి నెక్కునెఱరౌతు
మేటిసాములమేత ♦ నీటితాత
యొడలితాల్పులపిండు ♦ కుసు రగుబలియుండు
సోకుదయ్యము వింటిచూలి గాలి
కరువలి తెచ్చెర ♦ గాడ్పు పయ్యరయొంటి
మ్రాకులపెనుముప్పు ♦ మబ్బువిప్పు
సురటివీవులఁబుట్టు ♦ సుడిగొట్టు చలినట్టు
బక్కవారలపెను ♦ బాద యీద

తే. అబ్బురపుఁదియ్యవిలుకాని ♦ నిబ్బరంపు
దెబ్బపోరుల నలయిక ♦ ప్రబ్బుబోంట్ల

గబ్బిగుబ్బలచెమటల ♦ యుబ్బడంచు.

గబ్బి నాఁ జను మారుతాఖ్యలు (మహేశ). * 22

క. మరుదాఖ్య లొప్పుచుండును

ధర వినుచూలి యని సోకుదయ్యమనం బ

య్యెర యన గొట్టిన నీఁ దనఁ

గరువలి యనఁ దెమ్మెరనఁగ ♦ గాలి యనంగన్. 23

టీ. వడిగలజింకత త్తడినెక్కు నెఱకాతు=వేగము గలలేడి యనువా
హనము నెక్కిడి నేర్పరి యగుదిట్టరి, మేటిపాములమేత=శ్రేష్ఠము లగుపా
ములకు ఆహార మైనవాఁడు, నీటితాత = ఉదకములకుదాత, ఒడలితాల్పుల
పిండు కుసు రగు బలియుండు= దేహధారులకు ప్రాణమైనబలిమి గలవాఁడు,
సోకుదయ్యము = స్వర్గగుణముగలదేవుఁడు, మింటిచూలి = ఆకాశంబునఁ
బుట్టినవాఁడు, గాలి, కరువలి, తెమ్మెర, గాడ్పు, పయ్యర, ఒంటిమ్రాకుల
పెనుముప్పు = ఒంటరిగానున్నచెట్లకు మిక్కిలిబాధ గలిగించునది, మబ్బువిప్పు
= మబ్బులను జెదరఁగొట్టునది, సురటివీవులఁబుట్టు = సురటివీచుటచేఁబుట్టి
నది, సుడిగొట్టు=గుండ్రముగా వీచునది, చలినట్టు = శీతమున కునికిపట్టయి
నది, బక్కవారలపెనుబాద = కృశించినవారికి మిక్కిలి బాధాకరుఁడు,
ఈఁద, అబ్బురపుఁదియ్యవిలుకాని నిబ్బరంపు దెబ్బహారుల నలయిక ప్రబ్బు
బోంట్ల గబ్బిగుబ్బల చెమటల యుబ్బడంచుగబ్బి = ఆశ్చర్యకరములై మన్న
ధునిబాణముల ప్రహారమువలన నలఁతనొందిన యువతులయొక్క గొప్ప

* ఈసీసపద్యమునఁ జెప్పఁబడిన పర్యాయపదములనే వెనుకటి కంద
మునందును జెప్పినాఁడు. ఏవో రెండుపదములుమాత్రము చేర్పఁబడినవి. అవి
కేవలపద్యపూరణార్థము చేర్పఁబడినవి గాన మరల వానిని అర్థమునందు వ్రాయ
లేదు. కాఁబట్టి పర్యాయపదములు ౨౧ ఆనుటసరి. అందును ఒకదీర్ఘ సమాస
పద మొక్కటి కానఁబడుచున్నది. అది పర్యాయపద మనుట యుక్తముగాఁ
దోచలేదు. పాదపూరణార్థమనియే చెప్పవచ్చును.

స్తనములమీఁది యెక్కువచెమటఁ బోఁగొట్టునేర్పరి, వినుచూలి=ఆ కాశమును
బుట్టినదేవుఁడు, గొట్టు-ఈ ౨౦ యును గాలికిఁ బేర్లు.

క. ముక్కంటియనుఁగుఁజెలి వడ

చక్కేలిక చాగకాఁడు ♦ జక్కులదొర బల్

రొక్కమెకిమీఁడు మానిసి

నెక్కెడువాఁ డనఁగ జనుధ♦నేశుం (డభవా). 24

టీ. ముక్కంటియనుఁగుఁజెలి=ఈశ్వరునికిఁబ్రాణస్నేహితుఁడు, వడచ
క్కేలిక=ఉత్తరదిక్కు నేలెడిప్రభువు, * చాగకాఁడు=ధనమొసఁగువాఁడు,
జక్కులదొర = యక్షులకు రాజు, బల్ రొక్కమెకిమీఁడు = ఎక్కువ కలి
మికి రాజు, మానిసి నెక్కెడువాఁడు = నరవాహనుఁడు - ఈ ౬ ను
కుబేరునినామములు.

క. విడిముడి గలవేలుపుచెలి

జడముడిజంగంబు గడదెసం గాపరి యా

యొడయందు పాఁపతొడవుల

నిడియెడివే ల్పనఁగ నొప్పు ♦ నీశానుఁ డిలన్. 25

టీ. విడిముడిగల వేలుపుచెలి=రొక్కము గలవేల్పునకు (కుబేరునకు)
మిత్రుఁడు, జడముడిజంగంబు=జడలను దాల్చినబిచ్చగాఁడు, కడదెసంగాపరి
యా యొడయందు = కడపటిదిక్కుగునీశాన్యదిక్కునేలెడి ప్రభువు, పాఁప
తొడవుల నిడియెడివేలుపు=నాగభూషణుఁ డగుదేవుఁడు- ఈ ౪ ను ఈశా
నునిపేరులు.

క. దేవాలయాహ్వాయంబులు

కోవెల యన దేవళంబు ♦ గుడి నా వెలయున్

* తేగకాఁడు - అని పా.

దేవశ్లన జేజేలనఁ

గా వేలుపు లనఁగ వెలయుఁ ♦ గ్రతుభుగభిఖ్యల్. 26

టీ. కోవెల, దేవశంబు, (దేవాలయశబ్దభవము.) గుడి, ఇవి 3ను దేవాలయములకుఁ బేరులు. దేవశ్లన-(దీనికి ఏకవ. దేవర.) జేజేలు, వేలుపులు-అను నీ 3 ను దేవతలకుఁ బేరులు.

ఆ. ఊతిని బేళ్లు దనరు ♦ సీద్రంపుఁబెద్ద బల్

పాఁపఁజేడు వెన్ను ♦ పాను పనఁగఁ

బుడమితాలు పనఁగఁ ♦ తడవులనిడువఁడు

చిలువఁజేడు డనంగ ♦ శేషునకును.

27

టీ. సీద్రంపుఁబెద్ద=కుబుసముగలగొప్పవాఁడు, బల్పాఁపఁజేడు=పాములపెద్దలకుఁ బెద్దదైనపాము, వెన్నుపానుపు=విష్ణువుయొక్క నెజ్జయైనవాఁడు, పుడమితాలుపు = భూమిని మోయువాఁడు, తడవులనిడువఁడు = చిరకాలజీవి, చిలువఁజేడు=పాఁపరాజు - ఈ ౬ను ఆదిశేషునకుఁ బేరులు.

క. మరునయ్యతేజి పులుఁగుల

దొర పాములవేటకాఁడు ♦ తూరుపునా డేల్

దొరబువ్వఁ గొన్నలావరి

గరుటామంతుఁ డన నొప్పు ♦ గరుడం (డభవా). 28

టీ. మరునయ్యతేజి=మత్త ధునితండ్రియగువిష్ణునకు వాహనము, పులుఁగులదొర = పక్షింద్రుఁడు, పాములవేటకాఁడు = పన్నగశత్రువు, తూరుపునాడేలుదొరబువ్వఁ గొన్నలావరి=పూర్వదిశను బాలించుదేవుఁ డగు నింద్రుని యాహారం బగు అమృతమును దెచ్చినబలవంతుఁడు, గరుటామంతుఁడు - ఈ ౫ ను గరుత్మంతునిపేళ్లు.

ఆ. నల్లవలువతాల్పు ♦ తెల్లనిమైదంట

వెన్నదొంగయన్న ♦ వెట్టినీళ్లు

మేలువాఁడు దుక్కిఁవాలుదాలుపు తాటి
పడగవాఁడనంగ ఁ బలుఁడు (రుద్ర.).

29

టీ. నల్లవలువతాల్పు=నల్లనిబట్టదాల్చినవాఁడు, తెల్లనిమైదంట=తెల్లనిదేహముగలదిట్టరి, వెన్నదొంగయన్న = కృష్ణుని యగ్రజుఁడు, వెఱ్ఱిసిల్ల మేలువాఁడు=మద్యపానమునం దాసక్తిగలవాఁడు, దుక్కివాలుదాలుపు=నాఁగేలాయుధముగాఁ గలవాఁడు, తాటిపడగవాఁడు-ఈ ౬ ను బలరామునిపేర్లు.

క. పడముడి యనఁగా గాడుపు

కొడు కన నివి రెండుబేళ్ల ఁగు భీమునకుం

బుడమిం గఱి యనం గ

వ్వడి యన వివ్వచ్చుఁడనంగ ఁ వాసవి (యీశా). 30

టీ. పడముడి, గాడుపుకొడుకు=వాయుపుత్రుఁడు-ఈ రెండును భీమునికిఁ బేరులు. కఱి, కవ్వడి=ఇరుగేలను బాణప్రయోగము చేయువాఁడు, [కవ + వడి-అం దదుకుప్రభృతులు యథాప్రయోగంబుగ గ్రాహ్యంబులు బాల. సంధి. 42 సూ. చే నిపాతము.] వివ్వచ్చుఁడు - [వీభత్సశబ్దభవము.] ఈ 3 ను అర్జునునికిఁ బేర్లు.

తే. వేలుపులత్రోవ యుప్పరఁవీడి యాక

సంబు విను విన్ను మిను మిన్ను ఁ చదలు నింగి

దివి మొయిలుదారి చుక్కలఁతెరువు బయలు

గాడ్పుతం ద్రన నభమొప్పు ఁ (గరళకంఠ).

31

టీ. వేలుపులత్రోవ=దేవతలు సంచరించుమార్గము, ఉప్పరవీడి=పైనుండు మార్గము, ఆకసంబు, (ఆకాశశబ్దభవము.) విను, విన్ను, మిను, మిన్ను, చదలు, నింగి, దివి, (ద్యుశబ్దభవము. ద్యుహృచ్చబ్దంబులకు దివి-భువి యగు. బా. తత్స. 84 సూ. చే “దివి” యని నిపాతము.) మొయిలుదారి = మేఘమార్గము, చుక్కలతెరువు=నక్షత్రమార్గము, బయలు, గాడ్పుతండ్రి = వాయువుతండ్రి - ఈ ౧౪ ను ఆకాశమునకుఁ బేరులు.

32..

33

34

02 M. Johna Dewaraya Andhra Pradesh Nilaya

ఆ. పుడుకుఁదొడుకు వేలుపులగిడ్డి వెలిమొద
 వనఁగఁ గామధేను ♦ వలరుచుండు
 గల్పకంబు దనరు ♦ వేల్పుఁజె ట్టీవుల
 మ్రాను వెల్లమ్రాను ♦ నా (నుమేశ).

35

టీ. పుడుకుఁదొడుకు = కోర్కల నొసఁగునట్టియావు, వేలుపులగిడ్డి = దేవతలయావు, వెలిమొదవు = తెల్లనియావు - ఈ 3 ను కామధేనువునకుఁ బేళ్లు. వేల్పుఁజెట్టు = దేవతలవృక్షము, [వేల్పు + చెట్టు - సమాసంబుల నుదంత... బగు-బా. సంధి. 25 సూ. చే “వేల్పుఁజెట్టు” అని రూపము. ఇట్లే పుడుకుఁదొడుకు] వెల్లమ్రాను = తెల్లనిచెట్టు, ఈవులమ్రాను = కోరికలొసంగెడుచెట్టు - ఈ 3 ను కల్పవృక్షమునకుఁ బేళ్లు.

ఆ. అవని గుడుసుకైదు ♦ వనఁగ వేయంచుల
 కైదు వనఁగఁ జుట్టు ♦ గైదు వనఁగ
 బటువుఁగైదు వనఁగఁ ♦ బరఁగు సుదర్శన
 చక్రమునకుఁ బేళ్లు ♦ (చంద్రమాలి).

36

టీ. గుడుసుకైదువు = గుండ్రనియాయుధము, వేయంచులకైదువు = వేయిమొనలుగలయాయుధము, చుట్టుఁగైదువు = గుండ్ర మైనయాయుధము, బటువుఁగైదువు = చిట్టమైన యాయుధము - ఈ 4 ను విష్ణుచక్రమగుసుదర్శనమునకుఁ బేళ్లు.

ఆ. వలమురి యనఁ జుట్టువాలుజో డనఁ గల్గి
 కొమ్మమగనిబూరఁగొమ్మనంగఁ
 దనరుఁ బాంచజన్యమునకు నభిఖ్యలు
 (ధృతకురంగ ధవళవృషతురంగ).

37

టీ. వలమురి = కుడితట్టుగాఁ దిరిగియుండునది, చుట్టువాలుజోడు = సుదర్శనమునకుఁ దోడయినది. కల్గి కొమ్మమగనిబూరఁగొమ్మ = లక్ష్మీదేవిభర్తృహరించెడివాద్యవిశేషము - అను నీ 3 ను పాంచజన్యమనెడి శంఖమునకుఁ బేళ్లు.

తే. రిక్క లనఁ జుక్క లనఁగను ♦ ఋక్షములకు
నాఖ్య లై యొప్పుఁ దెఱఁగంటి ♦ యన్ను లనఁగ
నచ్చర లనంగ వేలుపుమచ్చకంటు
లనఁగ సురకాంతలకు నాఖ్య ♦ లగు (గిరీశ). 38

టీ. రిక్కలు, (ఋక్షశబ్దభవము.) చుక్కలు-అను నీ ౨ ను నక్షత్ర
ములకుఁ బేర్లు. తెఱఁగంటియన్నులు = అనిమిషస్త్రీలు, చచ్చరలు, [అప్పర
శబ్దమునకు వికృతి.] వేలుపుమచ్చకంటులు=దేవతలస్త్రీలు-ఈ 3 ను అప్పర
శలకుఁ బేరులు.

తే. పవలు పగ లనఁ బేల్లొప్పు ♦ దినమునకును
రాత్రిపేల్లొప్పు రే రేయి ♦ రాత్రి రనఁగ
వెలయుచుండును రేయెండ ♦ వెన్నె లనఁగఁ
జంద్రికకును సమాఖ్యలు ♦ (చంద్రవశాళి). 39

టీ. పవలు, పగలు-ఈ ౨ ను దినమునకుఁ బేర్లు. రే, రేయి, రాత్రి-
ఈ 3 ను రాత్రికిఁ బేర్లు. రేయెండ=రాత్రులందుగాయనెండ, వెన్నెల=తెల్లని
చంద్రుడు గలది - [వెలి+నెల గలది] ఈ ౨ ను చంద్రకాంతికిఁ బేరులు.

క. మించు లన మెఱుపు లనఁగను
జంచలలకుఁ బేల్లు దనరు ♦ జలధరములు రా
ణించుం బలుకంగ మొయి
శ్లఁచు మొగుశ్లఁచు మబ్బు ♦ లంచు (భర్తా). 40

టీ. మించులు, మెఱుపులు-ఈ ౨ ను మెఱుపులకుఁ బేర్లు. మొయిలు,
మొగులు, మబ్బు-ఈ 3 ను మేఘములకుఁ బేర్లు.

క. తొలుచదువులు ప్రాజదువులు
దొలుమినుకులు ప్రామినుకులు ♦ దొలుపలుకులు ప్రా

బలుకులు * పెనుమినుకులు నా

వెలయుక్ శ్రుతులకును బేళ్లు ♦ (విశ్వాధిపతీ). 41

టీ. తొలుచదువులు, ప్రాజదువులు, తొలుమినుకులు, ప్రామినుకులు, తొలుపలుకులు, ప్రాబలుకులు (ఈయాఱుపదములకును “ఆదివాక్యము” అని యర్థము.) పెనుమినుకులు = విస్తారవాక్యములు - అను నీ 2 ను వేదములపేర్లు.

క. ఇది దేవవర్గు దీనిం

జదివిన వ్రాసినను వినిన ♦ జనులకు నిత్యా

భ్యుదయంబు లొసఁగుచుండును

వదలక కాశీనివాసఃవాసుఁడు పేర్కెన్. 42

టీ. ఈదేవవర్గు నెవరు వ్రాయుచున్నారో, ఎవరు చదువుచున్నారో, ఎవరు వినుచున్నారో, వారికిఁ గాశీవిశ్వేశ్వరుఁడు గరుణించి యెడతెగని సంపద లొసఁగును.

దేవవర్గు సమాప్తము.

— మా న వ వ ర్గు. —

తే. పాఱుఁ డనఁగఁ బుడమివేల్పు ♦ బాఁపఁ డనఁగ

జన్నిగట్టన విప్రుండు ♦ జగతిఁ బరఁగు

నొడయఁ దేలిక యెకిమీఁడు ♦ పుడమితేఁడు

తేఁడు దొర సామి యన నొప్పు ♦ నృపతిపేళ్లు. 1

టీ. పాఱుఁడు, పుడమివేల్పు = భూదేవుఁడు, బాఁపఁడు, జన్నిగట్టు = యజ్ఞోపవీతము ధరించువాఁడు - ఈ ౪ ను బ్రాహ్మణునిపేర్లు. ఒడయఁడు, వీలిక, ఎకిమీఁడు, పుడమితేఁడు = భూపాఱుఁడు, తేఁడు, సామి, [స్వామి శబ్దభవము.] దొర - ఈ 2 ను క్షత్రియునికిఁ బేర్లు.

* ‘పెనుబలుకులు’ అని పా.

సీ. కోమట్లు మూడవకొలమువాం ద్రన బేరు
 లన వైశ్యనామము ♦ లనరుఁ గాఁపు
 వాండ్రు నా నాలవఁవాండ్రు నా బలిజెవాం
 ద్రనఁ జను శూద్రసఁమాహ్వాయములు
 వడుగు నా గోచిబాఁపఁడు నాఁగ బ్రహ్మచా
 రికిఁ బేళ్లు నడచు ధరిత్రియందు
 నాలుబిడ్డలు గలయతఁ డిలుతేఁడు గే
 స్తన నొప్పుఁ బేళ్లు గృహధిపతికి

ఆ. నడవిమనికిపట్టు ♦ జడదారి యన వన
 వాసి యొప్పు నిల్లు ♦ వాసి తిరుగు
 బోడ తపసి కావిపుట్టగోచులసామి
 యన యతీంద్రుఁ డలరు ♦ (నలికనేత్ర.)

2

టీ. కోమట్లు, మూడవకొలమువారు, బేరులు-ఈ 3 ను వైశ్యనికిఁ
 బేళ్లు. కాఁపువాండ్రు, నాలవవాండ్రు, బలిజెవాండ్రు-ఈ 3 ను శూద్రునికిఁ
 బేళ్లు. వడుగు, గోచిబాఁపఁడు - ఈ 2 ను బ్రహ్మచారికిఁ బేళ్లు. ఆలుబిడ్డలు
 గల యతఁడు=పెండ్లాము బిడ్డలు గలవాఁడు, ఇలు తేఁడు = ఇంటియజ
 మానుఁడు, గేస్త, [గృహస్థశబ్దభవము]. ఈ 3 ను గృహస్థునిపేళ్లు. అడవి
 మనికిపట్టు=అరణ్యమునం దుండువాఁడు, జడదారి-జడలను ధరించినవాఁడు-
 ఈ 2 ను వానప్రస్థునికిఁ బేరులు. ఇల్లువాసి తిరుగు = ఇంటినివిడిచిపెట్టి
 తిరుగునట్టివాఁడు, బోడ, తపసి, కావిపుట్టగోచులసామి = కావిరంగు
 గలపుట్టగోచులను బెట్టుకొనువాఁడు - ఈ 3 ను సన్న్యాసికిఁ బేరులు.

సీ. అమ్మ నాఁ దల్లి నా ♦ నవ్వు నాఁ గన్నది
 యన మాతృకాఖ్య లా ♦ (నభ్ర కేశ)

అబ్బ నాయన యయ్య ♦ యనఁ దండ్రి యన నప్ప
యన జనకాఖ్య లౌ ♦ (నగనివేశ)

తోడఁబు ట్టనఁగ నై ♦ దోడు తోఁబు ట్టన
సోదరాహ్వయము లౌ ♦ (నాదిదేవ)

భర్తృసహోదరు ♦ భార్యకుఁ దోడికో
డ లన నేరా లన ♦ నలరు (నభవ)

తే. చెలియ లనఁ జెల్లె లనఁగను ♦ వెలయుచుండు
నాహ్వయములు కనిష్ఠకన్యకు (గిరిశ)
జ్యేష్ఠకన్యకు నాఖ్యలై ♦ ఊతిని వెలయు
నప్ప యన నక్క యనఁగఁ (జంధ్రార్థమకుట).

3

టీ. ఆమృ, [అంబాశబ్దభవము.] తల్లి, అవ్వ, కన్నది-ఈ ౪ ను మా
తకుఁ బేరులు. అబ్బ, నాయన, అయ్య, (ఆర్యశబ్దభవము.) తండ్రి, అప్ప-
ఈ ౩ ను తండ్రికిఁ బేర్లు. తోడఁబుట్టు-పా. తోడఁబుట్టుగు, తోడఁబుట్టువు,
నైదోడు, తోఁబుట్టు-పా. తోఁబుట్టువు, తోఁబుట్టుగు-ఈ 3 ను సోదరునికిఁ
పేర్లు. తోడికోడలు=తనతో సమానురాలగుకోడలు, ఏరాలు = అన్యనిభా
ర్య [ఎరవు + అలు]. ఈ ౨ ను తోడికోడలికిఁ బేరులు. చెలియలు, చెల్లెలు -
ఈ ౨ను చిన్న ఆఁడుతోఁబుట్టునకుఁ బేరులు. అప్ప, అక్క-ఈ ౨ను పెద్ద
యూఁడుతోఁబుట్టువునకుఁ పేరులు.

సీ. ముగ్ధకుఁ బేల్లగు ♦ ముగుద యనన్ ముద్ద
రాలు నా గోల నా ♦ బేల యనఁగ
గట్టివాయి యనంగ ♦ గయ్యాలి యన తాఁగ
యన ధూర్తసతికి ♦ నాహ్వయము లమరు
నైదువ నాఁగ ముత్తైదువ నా నయి
దువరాలు నాఁ బుణ్యయువతి వెలయు

మృతచిరంటికి నాఖ్య ♦ లెసఁగుఁ బేరంటాలు
 నాఁగను జక్కిని ♦ నా ధరిత్రి
 తే. గేస్తురా లనునాఖ్యచే ♦ గృహిణి వెలయు
 నాలు పెండ్లాము రాణి యిల్లా లనంగ
 భార్య దనరును దొత్తన ♦ బానిసె యన
 వరపు డన దాసికాఖ్య తొ ♦ (గరళకంఠ).

4

టీ. ముగుద, [ముగ్ధశబ్దభవము.] ముద్దరాలు [ముద్ద + ఆలు-“పే
 దాదిశబ్దంబుల కాలుశబ్దంబు పరం బగునపుడు కర్త ధారయమందు రుగాగ
 మం బగు” అను బాల. సంధి. 30' సూ. చే'ర్' అని ఆగమము.] గోల, బేల-
 ఈ ర ను బదునాఱునంపత్సరముల వయస్సుగల పడుచునకుఁ బేరులు. గట్టి
 వాయి = పెద్దగొంతుగలది, గయ్యాళి, తాఁగ - ఈ 3 ను ధూర్తస్త్రీకిఁ
 బేరులు. ఐదువ, ముత్తైదువ, అయిదువరాలు [అయిదువ + ఆలు-అయిదు
 వరాలు = మంగళసూత్రము, పసుపు, కుంకుమము, గాజులు, చెవ్వాకు అను
 నైదువస్తువులు గలది.] - ఈ 3 ను సుమంగలియగు స్త్రీకిఁ బేరులు. పేరం
 టాలు, జక్కిని - ఈ 2 ను మృతినొందిన దీర్ఘ సుమంగలిపేర్లు. గేస్తురాలు
 [గేస్తు+ఆలు.], ఆలు, పెండ్లాము, రాణి, ఇల్లాలు-ఈ 4 ను భార్యకుఁ
 బేర్లు. తొత్తు, బానిసె, వరపుడు-ఈ 3 ను దాసికిఁ బేర్లు.

సీ. కన్నియ కన్నె నాఁ ♦ గన్యకుఁ బే ల్కొప్పు
 జవరాలు కొమరాలు ♦ జవ్వని యనఁ
 దనరు యువతి ప్రోడ ♦ యన గట్టివయసుది
 యనఁ బ్రోడ దాల్చునీయాహ్వాయములు
 ముసలి మిండలకోర ♦ ముప్పదియాతేండ్లు
 చనినది యనువేళ్ల ♦ నెనయు లోల

ముసలిది ముదుసలి ♦ ముదియ పెద్దన నివి
యాఖ్యలై తనరు వృద్ధాంగనకును

ఆ. చెడిప అంకులాడి ♦ చెడ్డతొయ్యలి వెలి
చవులు గనిన దనఁగ ♦ జార దనరు
నిలను విటులదూత ♦ యెడకాఁడు కుంటెన
కాఁడనంగఁ దనరుఁ ♦ (గరళకంఠ).

5

టీ. కన్నియ, కన్నె-ఈ ౨ ను పెండ్లికానిపడుచుపేరులు. జవరా
లు, కొమరాలు, జవ్వని-ఈ ౩ ను యౌవనవతికిఁ జేరులు. ప్రాద, [ప్రాశ
శబ్దవికృతి రూపము.] గట్టివయసుది = దిట్టవైనవయస్సుగలది - ఈ ౨ ను
ముప్పదేండ్ల వయస్సుగలదానిపేరులు. ముసలి, మిండలకోర, ముప్పదియా
తేండ్లు చనినది-ఈ ౩ ను లోలస్త్రీకిఁ జేరులు. ముసలిది, ముదుసలి, ముదియ,
పెద్ద-ఈ ౪ ను వృద్ధాంగనకుఁ జేర్లు. చెడిప, అంకులాడి, చెడ్డతొయ్యలి =
చెడుగుణముగలయాఁడుది, వెలిచవులుగనినది = పరపురుషుల వలని పొందు
మరగినది-ఈ ౪ ను వ్యభిచారిణికిఁ జేరులు. ఎడకాఁడు, కుంటెనకాఁడు =
స్త్రీపురుషులను జేర్చునట్టివాఁడు-ఈ ౨ ను విటునిదూతపేర్లు.

తే. వేల్పుబానిసె వెలయాలు ♦ వేడ్కకత్తె
లంజె బోగముచాన వెల్లాటకత్తె
పడపుఁజెలి యాటచేడియ ♦ గడనకత్తె
నాఁగ నివి వేశ్య కాఖ్యలొ ♦ (నగనివేశ).

6

టీ. వేల్పుబానిసె = దేవశలపనికత్తె, వెలయాలు=రొక్కమునకు
వచ్చెడి భార్య, [వెల+ఆలు=వెలయాలు-బహుళగ్రహణముచే అకారమునకు
సంధిలేదు.] వేడ్కకత్తె, [మతుబర్ధమునందు పుంవాచక స్త్రీవాచకములకు
క్రమముగా కాక త్తియలగు. బా.తద్ధి.౧౧ సూ.చే వేడ్కకత్తెయనురూపము.]
లంజె, బోగముచాన=అనుభవించుటకై నస్త్రీ, వెల్లాటకత్తె-పా. వెల్లాటకత్తె
=ఎక్కువనాట్యముచేయునది, పడపుఁజెలి = ద్రవ్యసంపాదనము చేసెడిస్త్రీ,

[పడపు+చెలి = (నుగాగమము) పడపుఁజెలి.] ఆటచేడియ = ఆటాడునట్టి యాడుది, గడనకత్తె=సంపాదనచేయుస్త్రీ-ఈ ౯ యు బోగముదానిపేర్లు.

ఆ. వెచ్చకాఁడు బొజుఁగు ♦ వేడుకకాఁడు మిం
డండు ననుపుకాఁడు ♦ మిండగీఁడు
లంజెకాఁడు నా ధ♦రం జనుఁ బల్లవ
నామధేయములు (పి♦నాకహస్త).

7

టీ. వెచ్చకాఁడు=ద్రవ్యవ్యయముచేయువాఁడు, బొజుఁగు, వేడుక
కాఁడు = సొగసు గలవాఁడు, మిండండు, ననుపుకాఁడు = మెత్తదనము గల
వాఁడు, మిండగీఁడు, లంజెకాఁడు=లంజె గలవాఁడు-ఈ ౭ ను విటునిపేర్లు.

ఆ. కోడెకాఁ డనంగ ♦ గోవాళ్లు నాఁగను
యువజనాఖ్య లొప్పు♦చుండు రెండు
నాగవాస మనఁగ ♦ నామ మా వేశ్యాజ
నంబుమేళమునకు ♦ (నంబికేశ).

8

టీ. కోడెకాఁడు=యావనవంతుఁడు, గోవాళ్లు=యావనము గలవాఁ
డు, [గోవ+వార్లు-గోవాళ్లు. నిత్యబహువచనాంతము.] ఈ ౨ ను ప్రాయము
గలవానికిఁ బేర్లు. నాగవాసము-ఇది వేశ్యాజనకూటమునకుఁ బేరు.

సీ. నెలఁతుక క్రాల్గంటి ♦ పొలఁతుక ముద్దియ
వాలుఁగంటి మగువ ♦ పడఁతి మడఁతి
చెలి మచ్చెకంటి యు♦గ్గలి యింతి తొయ్యలి
నవలా కలువకంటి ♦ నాతి గోతి
పూఁబోడి చిగురాకు♦బోడి పైదలి మించు
బోడి ముద్దులగుమ్మ ♦ పొలఁతి కొమ్మ
ప్రాయా లువిద తీఁగె♦బోడి చేడియ యించు
బోడి యన్ను వెలంది ♦ బోటి బోటి

తే. చాన తెఱవ వెలందుక • చామ లేమ

చెలువ యెలనాగ చిలుకలకొలికి కలికి

తలరుఁబోడి యలరుఁబోడి • నెలత పొల్లి

గరిత యతివ నాస్త్రీసమాఖ్యలు (మహేశ).

9

టీ. నెలఁతుక, క్రాంతి = ప్రకాశించెడి కన్నులు గలది, పొలఁతుక, ముద్దియ, వాలుఁగంటి = వెడల్పు నేత్రములు గలది, మగువ, పడఁతి, మడఁతి, చెలి, మచ్చెకంటి = మీసనేత్ర, ఉగ్ధలి, ఇంతి, తొయ్యలి, నవలా, కలువకంటి = కలువలంబోలు కన్నులుగలది, నాతి, గోతి, పూఁబోడి = పూవువంటిశరీరము గలది, [పూవు + మేనుగలది. బహువ్రీహి స్త్రీవాచ్యంబగుచో నుపమానంబు మీఁదిమేనునకు బోడియగు. బా. సమాస. 2కిసూ. ఇట్లే చిగురుబోడి మొదలైనవి. చిగురాకుబోడి = చిగురువంటి మేనుగలది, వైదలి, మించుబోడి = మెఱపువలెవెలిగెడి స్వరూపముగలది, ముద్దులగుమ్మ = ముద్దులుమూటగట్టునది, పొలఁతి, కొమ్మ, స్త్రోయాలు, ఉవిద, తీగెబోడి = తీగెవంటిసన్నని శరీరముగలది, చేడియ, ఇంచుబోడి = చెఱకువలె బ్రయమైనశరీరము గలది, అన్ను, వెలఁది, బోటి, జోటి, చాన, తెఱవ, వెలందుక, చామ, లేమ, చెలువ, ఎలనాగ, చిలుకలకొలికి = చిలుకముక్కులవంటి కన్నులకొనలు గలది, కలికి, తలరుఁబోడి = చిగురువలె మెత్తని దేహము గలది, అలరుఁబోడి = పూవువంటి మెత్తని దేహము గలది, నెలత, పొల్లి, గరిత, అతివ - ఈ ౪౦ యను స్త్రీకిరబేళ్లు.

తే. చెలిమి నేస్తంబు పొందు నా • స్నేహ మలరు

నెచ్చెలి యనుంగు సంగాతి • నేస్తకాఁడు

సంగడిఁ దనఁ జెలికాఁ డనంగఁ దనరు

స్నేహితునకు సమాఖ్యలు • (శ్రీమహేశ).

10

టీ. చెలిమి, నేస్తము, పొందు - ఈ 3 ను స్నేహమునకుఁ బేర్లు. నెచ్చెలి, అనుంగు, సంగాతి, నేస్తకాఁడు, సంగడిఁడు, చెలికాఁడు [మతుప్ప)త్యయూంథములు.] ఈ ౬ ను స్నేహితునికిఁ బేర్లు.

సీ. దొంగ తెక్కలికాఁడు ♦ దొరకోలుసన్నాసి
 ము చెత్తుబరికాఁడు ♦ ముడియవిడుపు
 తెరువాటుకాఁడు క ♦ తైరదొంగ చేవాఁడి
 కాఁడు వల్లడికాఁడు ♦ కన్నగాఁడు
 మునిముచ్చు గడిదొంగ ♦ యనఁ దస్కరాఖ్యలొఁ
 జెండిపోతు గరాసు ♦ మొండికట్టె
 టకటొంకు టాటోటు ♦ టక్కులాడు పిసాళి
 టక్కరి ముడికాఁడు ♦ రవళికాఁడు
 తే. కల్లరియు గొంటు కైలాట ♦ కాఁడు చెడుగు
 బేరజము కుచ్చితుఁడు దోస ♦ కారి చెనఁటి
 పాలసుఁడు నాలిబూతంబు ♦ పలువ తులువ
 కూళ గడు సన వ ర్తిల్లు ♦ గుజనుపేళ్లు.

11

టీ. దొంగ, తెక్కలికాఁడు = బండిపోటు వేయువాఁడు, దొరకోలు
 సన్నాసి = వేషము దాల్చి యితరులను నమ్మించి సొమ్మపహరించుకొనిపోవువాఁ
 డు, ముచ్చు, ఎత్తుబరికాఁడు, ముడియవిడుపు = ముడివిచ్చి యెత్తుకొనిపోవు
 వాఁడు, తెరువాటుకాఁడు = దారి యడ్డగించి కొట్టి తీసికొని పోవువాఁడు,
 కత్తెరదొంగ = కత్తిరించి దొంగిలించువాఁడు, చేవాడికాఁడు = చేతిపనితన
 మగలవాఁడు, వల్లడికాఁడు = కొల్ల పెట్టువాఁడు, కన్నగాఁడు = కన్నమువేసి
 దొంగిలించువాఁడు, మునిముచ్చు = మునివలె మానముతో నేమి తెలియన
 ట్లుండువాఁడు, గడిదొంగ = అంతర్యము నెఱింగినవాఁడు - ఈ ౧౩ ను దొంగ
 కుఁ బేరులు. చెండిపోతు = మూఢబుద్ధి గలవాఁడు, గరాసు, మొండికట్టె,
 టకటొంకు, టాటోటు, టక్కులాడు = కల్లలాడువాఁడు, పిసాళి, టక్కరి,
 [మత్వర్థమం దరి ప్రత్యయము.] ముడికాఁడు, రవళికాఁడు = మోసము గల
 వాఁడు, కల్లరి = బొంకులాడువాఁడు, గొంటు, కైలాట కాఁడు = మాయోపా
 యముల నెఱింగినవాఁడు, [కైలాటము + కాఁడు - మువర్ణ లోపము.] చెడుగు,

దేరజము, కుచ్చితుండు, [కుత్సితశబ్దభవము.] దోసకారి = పాపములు చేయు
వాఁడు, చెనఁటి, పాలసుండు, నాలిబూతము, పలువ, తులువ, కూశ, గడు
సు-ఈ ౨౪ ను కుత్సితనికిఁ బేర్లు.

ఆ. పాప బుడుత చిటుత ♦ పట్టి సిసువు కందు

కూన నిసువు బిడ్డ ♦ కుఱ్ఱ బొట్టె

యనంగ శిశుసమాఖ్య ♦ లగు గొమరుండు నాఁ

గొడుకు నాఁ గుమారకుండు వెలయు.

12

టీ. పాప, బుడుత, చిటుత, పట్టి, సిసువు, [శిశుశబ్దభవము.] కందు,
కూన, నిసువు, బిడ్డ, కుఱ్ఱ, బొట్టె-ఈ ౧౧ ను శిశువునకుఁ బేర్లు. గొమరుండు,
[కుమారశబ్దభవము.] గొడుకు-ఈ ౨ ను పుత్రునిపేర్లు.

ఆ. వటుసమాఖ్య లగును ♦ వసుధలోఁ గొండిక

వాఁ డనంగఁ బడుచు ♦ వాఁ డనంగఁ

బిన్న వాఁ డనంగఁ ♦ జిన్న వాఁ డనంగను

(వినుతగుణసనాథ ♦ విశ్వనాథ).

13

టీ. కొండికవాఁడు, పడుచువాఁడు, పిన్నవాఁడు, చిన్నవాఁడు-ఈ ౪
ను బాలునికిఁ బేర్లు.

సీ. గిటక పొట్టి కుటుచ ♦ గిట్ట గు జ్జనంగ వా

మనుఁ డొప్పుఁ జను నపస్తారిపేళ్లు

వెడఁగు వేదలు వెట్టి ♦ వీటిఁడి వేటిఁడి

వెంగలి వెంబరవి త్రనంగ

జతురునకును జేళ్లు ♦ జాణ దంట వలంతి

వెరవరి ప్రోడ నేర్పరి యనంగ

ప్రన్ననివాఁడు రూపరి చూడఁగలవాఁడు

చక్కనివాఁడు నా ♦ జగతిఁ బరఁగు

తే. సుందరాకారవంతుండు ♦ సొగసుకాఁడు

వన్నెకాఁడన శృంగారి ♦ వసుధ వెలయు

నంధకునిపేళ్లు చీకు గ్రు ♦ డ్డనఁగ మూఁగ

మూవ యన మూకనామముల్ ♦ (దేవదేవ).

14

టీ. గిటక, పొట్టి, కుటుచ, గిట్ట, గుఱ్ఱ-ఈ గీ ను పొట్టివానిపేళ్లు. వెడఁగు, వేఁదుఱు, వెట్టి, వీటిఁడి, వేట్టిఁడి, వెంగలి, వెంబరవిత్తు-ఈ 2 ను మూర్ఖునిఁగి బేళ్లు. జాణ, దంట, వలంతి, వెరవరి=[వెరవు+అరి, మత్వర్థమునం దరియగు.] ఉపాయముగలవాఁడు, స్రోడ, [ప్రాధశబ్దవికృతి.] నేర్పరి=[నేర్పు+అరి - మత్వర్థీయకతద్ధితాంతము.] నేర్పు గలవాఁడు. ఈ ౨ ను సమర్థునిఁగి బేళ్లు. ప్రన్ననివాఁడు, రూపరి [రూపు+అరి] = అందముగలవాఁడు, చూడఁగలవాఁడు = ఇతరులచేఁ జూడఁదగినవాఁడు, చక్కనివాఁడు - ఈ ౪ ను సౌందర్యవంతునిఁగి బేళ్లు. సొగసుకాఁడు [సొగసు+కాఁడు] = వేడుకగలవాఁడు, వన్నెకాఁడు = వన్నె గలవాఁడు - ఈ ౨ ను సింగారింఁచుకొన్నవానిఁగి బేళ్లు. చీకు, గ్రుడ్డి - ఈ ౨ ను అంధునినామములు. మూఁగ, మూవ-ఈ ౨ ను మూఁగవానిపేళ్లు.

క. కాయముపేల్చై వెలయును

మే యన నొడ లనఁగ మేను ♦ మెయి యన భోగ్య

ప్రాయముపేల్ల గుఁ బరువము

పాయము జవ్వన మనంగ ♦ (భావజదమనా).

15

టీ. మే, ఒడలు, మేను, మెయి - ఈ ౪ ను శరీరమునకు నామములు. పరువము, పాయము, జవ్వనము[యకావనశబ్దభవము.]-ఈ 3 ను యకావనమునకు నామములు.

తే. నెలులు కురులు వెండ్రుకలు నా ♦ నెఱక లనఁగ

గొప్పు తులు మన వేనలి ♦ క్రొవ్వెద యనఁ

గేశధమ్నిలములు మించు ♦ గీలుగంటు

క్రొమ్మడి యనంగఁ గేశబంధ మ్మగు (భవ).

16

టీ. నెఱులు, కురులు, పెండ్రుకలు, నెఱకలు-ఈ ర ను కేశముల నామములు. కొప్పు, తుఱుము, వేనలి, క్రొవ్వెద [క్రొత్త+వెద, ఆద్యక్షర శేషంబగు క్రొత్తశబ్దమునకుఁ బర మగుపరుషసరశస్థిరములకు ద్విత్వము గలుగును.]-ఈ ర ను స్త్రీలకొప్పునకుఁ బేళ్లు. కీలుగంటు, క్రొమ్మడి [క్రొత్త+ముడి—చూ-క్రొవ్వెద]-ఈ ౨ ను పెండ్రుకలముడికిఁ బేళ్లు.

తే. నొసలు నెన్నొసల్ నుదురు నెన్నుదు రనంగఁ

దనరు ఫాలంబు చూడ్కి చూ ♦ పనంగ నొప్పు

నాహ్వాయము లీక్షణమునకు ♦ నక్షి కాఖ్య

లలరుఁ గన్ గను కన్ను నా ♦ (నభ్రకేశ).

17

టీ. నొసలు, నెన్నొసలు, నుదురు, నెన్నుదురు-ఇవి ర ను ఫాలభాగమునకుఁ బేళ్లు. చూడ్కి. ష. చూడ్కి, [చూచుధాతువుకృదం.] చూపు-ఈ ౨ ను చూచుటకుఁ బేళ్లు. కన్, కను, కన్ను-ఈ ౩ ను నేత్రములకుఁ బేళ్లు.

క. వీను లనఁ జెవు లనంగా

జానుగు లన నాహ్వాయములు ♦ శ్రవణంబులకున్

గౌ నన నడు మనఁగా నభి

ధానము లగు మధ్యమునకుఁ ♦ (దరుజేందుధరా). 18

టీ. వీను, చెవి, జానుగు-ఈ ౩ ను చెవులకునామములు. కౌను, నడుము-ఈ ౨ ను నడుమునకుఁ బేళ్లు.

తే. అక్కు తొ మ్మెద బోర నా ♦ నలరు పక్ష

మాస్యమున కొప్పుచుండు నాఖ్యలు మొగంబు

మోర మో మనఁ బేల్లొప్పు ♦ నూరుపునకుఁ

బెందొడ యనంగఁ గుఱువు నా ♦ (నందివాహ). 19

టీ. అక్కు, తొమ్మ, ఎద, [హృదయము-వికృ. ఎద.] బోర-ఈరను
వక్షస్థలమునకుఁ బేర్లు. మొగంబు, [ముఖశబ్దభవము] మోర, మోము [ముఖ
ము-వికృ. మోము]-ఈ 3 ను ముఖమునకుఁ బేరులు. పెందొడ, కుటువు-ఈ
౨ ను ఊరువునకు నామములు.

తే. వదనగుహ యొప్పు నోరు నా ♦ వాయి యనఁగఁ
బల్లు పలు నాఁగ దంతంబు ♦ పేళ్లు వెలయుఁ
బెదవి వాతెఱి మోవి య ♦ నేళ్లఁ దనరు
చుండు నోష్ఠంబు (శీతాంశు ♦ ఖండమకాలి). 20

టీ. నోరు, వాయి - ఈ ౨ ను నోటిరంద్రమునకుఁ బేరులు. పల్లు,
పలు-ఈ ౨ ను దంతనామములు. పెదవి, వాతెఱి, మోవి - ఈ 3 ను ఓష్ఠ
మునకు నామములు.

క. కయి యనఁ గై నాఁ గే లనఁ
జెయి యనఁ జై నాఁగఁ జెయ్యి ♦ చే నా హస్తా
హ్వయము లగు (నన్నపూర్ణా
ప్రియవల్లభ కాశికాపురీవరనిలయా). 21

టీ. కయి, కై, కేలు, [కేలు-నిత్యైకవచనాంతము.] చెయి, చై,
చెయ్యి, చే-ఈ ౨ ను హస్తములు.

క. ఎద యన డెందం బనఁగా
మది యనఁగా నెడఁ దనంగ ♦ మఱి యుల్లము నా
హృదయమునకు నివి యెసఁగును
విదితంబుగ నాహ్వయములు ♦ (విశ్వాధిపతీ). 22

టీ. ఎద, డెందము, మది, [మతిశబ్దభవము.] ఎడఁద-పా. ఎడ, [హృ
దయశబ్దభవము.] ఉల్లము-ఈ ౩ ను మనస్సునకుఁ బేర్లు.

క. లోఁజె య్యన నఱచె య్యనఁ
 గాఁ జెల్లును బేళ్లు రెండుఁకరతలమునకున్
 మీఁజె య్యన బెడచెయ్యియు
 నాఁ జనుఁ గరచరమభాగఁనామములు (శివా). 23

టీ. లోఁజెయ్య = చేతియొక్కలోపలిభాగము, అఱచెయ్య = లోపలి
 చెయ్యి-ఈ ౨ ను అఱచేతికిఁ బేరులు. మీఁజెయ్య = చేతియొక్కమీఁదిభా
 గము, (మీఁదు+చెయ్యి = మీఁజెయ్యి) పెడచెయ్యి = చేతికి వెనుకటిభాగము-
 ఈ ౨ ను హస్తముయొక్క వెనుకటిభాగమునకుఁ బేరులు.

ఆ. పొట్ట డొక్క కడుపు • బొజ్జ బొట్ట యనంగ
 నొప్పుచుండు నాఖ్య • లుదరమునకు
 నాభిబిలమునకును • నామధేయము లగు
 బొడ్డు నాఁగ పుటీయుఁ • బొక్కి లనఁగ. 24

టీ. పొట్ట, డొక్క, కడుపు, బొజ్జ, బొట్ట-ఈ ౫ ను ఉదరమునకుఁ
 బేర్లు. బొడ్డు, పొక్కిలి-ఈ ౨ ను నాభికిఁ బేర్లు.

తే. వె న్ననంగను వీఁపు నా • వెనుకమేను
 నాఁగఁ జరమాంగమున కొప్పు • నామములుగఁ
 బుట్టె తలపాల నాఁ బున్క • పుటీయ నాఁ గ
 ఫాలమున కాఖ్య లై యొప్పు • (ఫాలనేత్ర). 25

టీ. వెన్న, వీఁపు, వెనుకమేను = శరీరముయొక్క వెనుకటి భాగము-
 ఈ 3 ను వీఁపుకుఁ బేరులు. పుట్టె, తలపాల, పుసుక, పుటీయ - ఈ ౪ ను
 కపాలమునకుఁ బేర్లు.

క. అడు గంజ హజ్జ యనఁగాఁ
 బుడమిఁ బదంబునకు నామములు విలసిల్లున్

మెడ కుత్తు కట్టు గొం తన

నడరు గళంబునకుఁ బే (శ్లో॥నంగధ్వంసీ).

26

టీ. అడుగు, ఆంజ, హజ్జ-ఈ 3 ను పాదమునకుఁ బేర్లు మెడ,కుత్తు
క, ఆట్టు, గొంతు-ఈ ౪ ను గొంతునకుఁ బేర్లు.

ఆ. బువ్వ వంటకంబు ♦ బోనంబు మెతుకు కూ

డోగిరము పసాద ♦ మోరె మనఁగ

నన్న మొప్పుఁ జేల ♦ మలరుఁ బుట్టంబు దు

వ్వలువ చీర కోక ♦ వలువ యనఁగ.

27

టీ. బువ్వ, వంటకము, బోనము, మెతుకు, కూడు, ఓగిరము, పసాద
ము, ఓరెము-ఈ ౮ యును అన్నమునకు నామములు. పుట్టము, దువ్వలువ,
చీర-పా. చీరె, కోక, వలువ-ఈ ౩ ను వస్త్రమునకు నామములు.

తే. మెసవె నారోగిణ మొనర్చె ♦ మెక్కెఁ దినియెఁ

గుడిచె నారగించెను బసాపడియె నమలె

సాపడె ననంగ నొప్పు భోజనము నేనె

ననుట కివి యాఖ్యలై (యీశ ♦ యభ్రకేశ).

28

టీ. మెసవెను-పా. మెసఁగెను, ఆరోగిణమొనర్చెను-పా. ఆరోగణ
మొనర్చెను, మెక్కెను, తినియెను, గుడిచెను, ఆరగించెను, పసాపడియెను,
నమలెను, సాపడెను-ఈ ౯ యును భోజనముచేసె ననుటకుఁ బేరులు.

క. నాన యన సిగ్గు సిబ్బితి

నా నివి ప్రీడాపదంబు ♦ నామంబు లగుం

బానము నేయుటపే శ్లగు

నానుట త్రావు టనఁ ద్రాగు ♦ టనఁ గ్రోలు టనన్.29

టీ. నాన, సిగ్గు, సిబ్బితి-ఈ 3 ను లజ్జకుఁబేరులు. అనుట, త్రాగుట,
త్రావుట, గ్రోలుట [ఈనాలుగును భావార్థకములు.] ఈ ౪ ను మద్యాది
ద్రవద్రవ్యములఁ బానము నేయుటకుఁ బేరులు.

ఆ. తళియ పల్లెరంబు ♦ తెలె హరివాణంబు
 తట్టి కంచ మనంగు ♦ దనరు బాత్ర
 చెల్లు జషకమునకు ♦ బేళ్లు డబ్బుర కోర
 గిన్నె యనంగ (రజతగిరినివాస).

30

టీ. తళియ, పల్లెరము, తెలె, హరివాణము, తట్టి, కంచము - ఈ ౬ ను భోజనపాత్రమునకు బేరులు. డబ్బుర, కోర, గిన్నె - ఈ 3 ను పాన పాత్రమునకు బేరులు.

తే. నలికె బేల్లోప్పు జోత దండము జొహారు
 మ్రొక్కు జేజే యనంగు గేల్ మొగించె గొలిచె
 నెఱంగె జేమోడ్చె నన నమస్కృతి యొనర్చె
 ననుట కివి యాఖ్య లగు (నీశ ♦ యభ్రకేశ).

31

టీ. జోత, దండము, జొహారు, మ్రొక్కు, జేజే - ఈ ౫ ను నమస్కారమునకు బేరులు. కేల్తొగించెన్ = చేతులు జోడించెను, గొలిచెను, ఎఱంగెన్ - పా. ఎరంగెన్, చేమోడ్చెను = చేతులు జోడించెను - ఈ ౪ ను నమస్కారము చేసె ననుటకు బేరులు.

తే. బప్పు శయనించుటకును బండ్నుండె బండె
 బవ్వడించె బరుండెను ♦ బవ్వళించె
 నత్తమిల్లె నన న్నటి ♦ మెత్త సెజ్జ
 పఱపు పాన్పన దగు శయ్య ♦ (ఫాలనేత్ర).

32

టీ. పన్నుండెను, పండెను, పవ్వడించెను, పరుండెను, పవ్వళించెను, అత్తమిల్లెను - ఈ ౬ ను శయనించె ననుటకు బేర్లు. మెత్త, సెజ్జ, [శయ్య-వికృ. సెజ్జ.] పఱపు, పాన్పు - ఈ ౪ ను శయ్యకు బేరులు.

తే. బప్పు ధ్వనిపేళ్లు రొద యన ♦ నులివు నాంగ
 సద్దనంగను గూత నా ♦ జప్పు డనంగ

నలుకు డన రోదనము సేసె ♦ ననుట కాఖ్య

లెసఁగు నఱచెను వాపోయె ♦ నేడ్చె ననఁగ.

33

టీ. రొద, ఉలిపు, సద్దు, [శబ్దశబ్దవికృతి.] కూఁత, చప్పడు, అలుకుడు-ఈ ౬ ను శబ్దమునకుఁ బేరులు. అఱచెను, వాపోయెను, ఏడ్చెను-ఈ 3 ను రోదనము చేసె ననుటకుఁ బేరులు.

క. అగుఁ బేళ్లు నీరువ ట్టన

దగ దప్పియు దూప యనఁగ ♦ దాహంబునకున్

నగవు నగు నవ్వు నవు నా

నగు నాఖ్యలు హాసమునకు ♦ (నగజాధీశా).

34

టీ. నీరువట్టు, దగ, దప్పి, దూప-ఈ ౪ ను దాహమునకుఁ బేరులు. నగవు, నగు, నవ్వు, నవు - ఈ ౪ ను హాసమునకుఁ బేరులు.

క. చాగము నాఁ బుడు కనఁగా

నీగి యనఁగ నిడుట యనఁగ ♦ నీవి యనఁగాఁ

దేగము నాఁ పెట్టుడు నాఁ

ద్యాగమునకు నాఖ్య లగుచు ♦ ధరఁ బరఁగు (శివా).35

టీ. చాగము, పుడుకు, ఈగి, [ఇచ్చుధా. కృ.] ఇడుట, [ఇచ్చుధా. భావార్థకము.] ఈవి, తేగము, [త్యాగశబ్దభవము.] పెట్టుడు-ఈ ౭ ను దానమునకుఁ బేరులు.

ఆ. ఎలసె బెరసె హత్తె ♦ నెనసె నదికె జెందె

బొందె దొరసెఁ గూడె ♦ నొందె చెనకె

ననఁగ సక్తమయ్యె ♦ ననుటకు నివి యాఖ్య

లగు (గిరీశ యీశ ♦ యభ్రకేశ).

36

టీ. ఎలసెన్, బెరసెన్, హత్తెన్, ఎనసెన్, అదికెన్, జెందెన్, బొందెన్, దొరసెన్, కూడెన్, ఒందెన్, చెనకెన్-ఈ ౧౧ ను కలిసికొనె ననుటకుఁ బేర్లు.

ఆ. ఎడనెఁ బాసె వేటుపడెఁ బురివిచ్చె నా
 నలరు భేద మయ్యె ♦ ననుట వేళ్లు
 స్వవశ మయ్యె ననుట ♦ కవుఁ జేళ్లు లోనయ్యె
 నగమయ్యె ననఁగ ♦ (నసమనేత్ర).

37

టీ. ఎడనెఁ, పాసెఁ, వేటుపడెఁ, పురివిచ్చెఁ-ఈ ౪ ను వియో
 గమయ్యె ననుటకుఁ బేరులు. లోనయ్యెఁ, అగమయ్యెఁ-ఈ ౨ ను స్వాధీన
 పడె ననుటకుఁ జేళ్లు.

ఆ. అగు గృహీత మయ్యె ♦ ననుటకుఁ జేళ్లుగ
 పడియెఁ జేపడియెను ♦ బట్టుపడియెఁ
 జిక్కుపడియెఁ దగిలెఁ ♦ జిక్కెఁ దగుల్పడె
 ననఁగ (నగనివేశ ♦ యభ కేశ).

38

టీ. అగపడియెఁ (అగము + పడియెను) = అధీన మయ్యెను, చేపడియె
 ను(చే + పడియెను) = చేతఁజిక్కెను, పట్టుపడియెను = పట్టుచిక్కెను, చిక్కు
 పడియెను, తగిలెను, చిక్కెను, తగుల్పడెను-ఈ ౪ యును గృహీతమయ్యె
 ననుటకుఁ బేరులు.

తే. అనియె నొడివె వక్కాణించె ♦ నాడెఁ జెప్పె
 వినిచె వాక్రుచ్చెఁ బలికె నాఁ ♦ జను వచించె
 ననుట కాలించె నాలకించెను వినె నన
 నలరు నవధరించె నటుంట ♦ కాఖ్య (లీళ).

39

టీ. అనియెను, నొడివెను, వక్కాణించెను, ఆడెను, చెప్పెను, వినిచె
 ను, వాక్రుచ్చెను, పలికెను-ఈ ౪ యును చెప్పె ననుటకుఁ బర్యాయములు.
 ఆలించెను, ఆలకించెను, వినెను-ఈ ౩ ను అవధరించె ననుటకుఁ బేరులు.

క. కనియెను చూచెను కాంచెను

కనుఁగొనె గన్గొనె ననంగఁ ♦ గలయవి వేల్చె

చను పీఠీంచె నటుంటకు

(ఘనతరగోరాజగమన ♦ కాయజదమనా).

40

టీ. కనియెను, చూచెను, కాంచెను, కనుగొనెను, కన్గొనెను-ఈ ౫ ను దర్శించె ననుటకుఁ బేర్లు.

క. చనుఁ గృతగమనుఁడ నయ్యెద

ననుటకు గామంబు లగుచు ♦ నవని నరిగెదన్

జనియెదఁ బోయెద నేగెద

పనివినియెద ననెడునట్టి ♦ పలుకులు (రుద్రా).

41

టీ. అరిగెను, చనియెను, పోయెను, ఏగెను, పనివినియెను-ఈ ౫ ను బయలుదేరి ననుటకుఁ బేర్లు.

ఆ. ద్విగుణమున కభిఖ్య ♦ లగు నిబ్బ డిమ్మడి

జంట దంట దుగయు ♦ జమిలి రెట్టి

యినుమడి యన మిథునమున కాఖ్య లగు జోడు

దోయి కవ యనంగ ♦ (ధూతకలుష).

42

టీ. ఇబ్బడి, ఇమ్మడి, జంట, దంట, దుగ, జమిలి, రెట్టి-పా. రెంట, ఇనుమడి-ఈ ౮ యు రెండింతలకుఁ బేర్లు. జోడు, దోయి, కవ-ఈ ౩ ను మిథునమునకుఁ బేర్లు.

సీ. ఒం డొక్కఁ డొకటి యొక్కొం డన నగు నేక

మీరు రెం డిరు నాఁగ ♦ నెసఁగు ద్వయము

తిగ మూఁడు మా ర్నాఁగఁ ♦ దగు ద్రయ తీవంచ

నలు నాల్గు చొ యన ♦ నగుఁ జతుష్క

మెసఁగుఁ జొవంచ యై ♦ దే ననఁ బంచకం

బా తీరుమూఁ డిత్తి ♦ గనఁగ నొప్పు

షట్కంబు ఋషిసంఖ్య ♦ సత చక్కుపగడ యే
 డన నొప్పు నష్టసంఖ్యకును బేల్లు
 తే. దనరు నిరునాలు గెనిమిది ♦ దచ్చి యనఁగఁ
 బరఁగు నీరాటు పండ్రెండు ♦ బార యనఁగ
 ద్వాదశమునకు నాఖ్యలు ♦ ధరణియందు
 (వినుతకరుణాసనాథ శ్రీవిశ్వనాథ).

43

టీ. ఒండు, ఒక్కఁడు, ఒకటి, ఒక్కండు-ఈ ౪ ను ఏకసంఖ్యకు
 నామములు. ఈరు, రెండు, ఇరు-ఈ 3 ను ద్వయమునకుఁ బేరులు. తిగ,
 మూఁడు, మూరు-త్రితయమునకుఁ బేర్లు. తీవంచ = మూఁడునొక్కటియు,
 నలు, నాలుగు, చౌ - ఈ ౪ ను నాలుగునకుఁ బేర్లు. చౌవంచ = నాలుగు
 నొక్కటియు, విదు-రూ, అయిదు, వీను-ఈ 5 ను పంచసంఖ్యానామము
 లు. ఆఱు, ఇరుమూఁడు=రెండుమూఁడులు, ఇత్తిగ=(ఇరు+తిగ=ఇత్తిగ)
 రెండుమూఁడులు-ఈ 3 ను షట్సంఖ్యానామములు. సత (సప్తశబ్దవము.)
 చక్కుపగడ=ఆఱునొకటియు, ఏడు-ఈ 3 ను సప్తసంఖ్యకుఁ బేరులు. ఇరు
 నాలుగు=రెండునాలుగు, ఎనిమిది, దచ్చి-ఈ 3 ను అష్టసంఖ్యకుఁ బేరులు.
 ఈరాటు=రెండాఱులు, పండ్రెండు, బార - ఈ 3 ను ద్వాదశసంఖ్యకుఁ
 పేరులు.

తే. జరిగె నూడెను జాతెను ♦ నుటికె వెల్లెఁ
 బాతెఁ బఱచెను దొలఁగె నొప్పులుకులెల్ల
 నవనిలోనఁ బలాయితం ♦ డయ్యె ననుట
 కాఖ్యలై యొప్పుఁ (జంద్రరేఖావతంస).

44

టీ. జరిగెను, ఊడెను, జాతెను, ఉటికెను, వెల్లెను, పాతెను, పఱ
 చెను, తొలఁగెను-ఈ ౮ యుఁ బరుగెత్తె ననుటకుఁ బేర్లు.

క. వేంచేసెను వచ్చెం జను

దెంచెను విచ్చేసె నరుగు♦దెంచె ననఁగ నే

తెంచె నన నయ్యె నాగతుఁ

డంచుం బలుకుటకు నాఖ్య ♦ (లంబరకేశా).

45

టీ. వేంచేసెను, వచ్చెను, చనుదెంచెను (చను + తెంచెను), విచ్చేసెను, అరుగుదెంచెను - రూ. అరుదెంచెను, ఏ తెంచెను - పా. ఏగుదెంచెను - ఈ ౨ ను ఆగతుఁడయ్యెననుటకుఁ బేర్లు.

తే. నాఁటిసుత నాఁటినుండియు ♦ నాఁటఁగోలె

నాఁటఁబట్టి నాఁడుమొదలు ♦ నాఁగ నాహ్వా

యమ్ము లయ్యెఁ దదారభ్య ♦ యనుట కవని

(వినుతకరుణాసనాథ శ్రీ విశ్వనాథ).

46

టీ. నాఁటిసుత, నాఁటినుండి, నాఁటఁగోలె, నాఁటఁబట్టి, నాఁడు మొదలు - ఈ గీ ను, అది మొదలు = అదినమునుండి యనుటకుఁ బేర్లు.

తే. వైరమునకును ధర సమాహ్వా యము లమరుఁ

గంటు పగ మచ్చరంబు సూ ♦ ఒంటమి యన

వలపు కూరిమి మేలు నా ♦ నలరుఁ బేల్లు

మోహమునకును (శారదాంబుదనిభాంగ).

47

టీ. కంటు, పగ, మచ్చరము, (మత్సరశబ్దభవము.) సూడు, ఒంటమి - ఈ గీ ను విరోధమునకుఁ బేర్లు. వలపు, (వలచుధాతువు కృదంతము.) కూరి మి - రూ. కూర్చి, మేలు - ఈ ౨ ను మోహమునకుఁ బేర్లు.

క. పెనఁకువ జగడము కయ్యం

బని బవరము కలను చివ్వు ♦ యాలము పోట్లా

టన దురము పోరు నాఁగాఁ

జను యుద్ధంబునకుఁ బేల్లు ♦ (చంద్రార్ధధరా).

48

టీ. పెనఁకువ, (పెనఁగు-కృదం.) జగడము, కయ్యము, (కలహశబ్దభవము.) ఆని, బవరము, కలను, చిప్ప, ఆలము, పోట్లాట, (పోట్లాడు-కృదం.) దురము, పోరు-ఈ ౧౧ ను యుద్ధమునకుఁ బేరులు.

ఆ. సదమదంబు సేసెఁ ♦ జక్కాడె నుగ్గాడె
జదిపెఁ పీచమడచెఁ ♦ జంపెఁ గెడపె
నులుముసేసెఁ ద్రుంచెఁ ♦ బరిమార్చెఁ దెగటార్చె
మన్నిగొనియెఁ తునిమె ♦ మడిపె ననఁగ. 49

తే. హతము గావించె ననుటకు ♦ నాఖ్య లయ్యె
మనిపె నేలెను బ్రతికించె ♦ మంచె బ్రోచె
సాఁకె నన నొప్పు నాఖ్యలు ♦ సరవితోడ
నరయఁ బోషించె ననుటకు ♦ (నంబికేశ). 50

టీ. సదమదంబు సేసె, చక్కాడె, నుగ్గాడె, చదిపె, పీచమడచెను, చంపె, కెడపె, నులుముచేసె, త్రుంచె, తెగటార్చెను, మన్నిగొనియె, తునిమెను, మడిపెను - ఈ ౧౧ ను సంహరించెననుటకుఁ బేర్లు. మనిపెను, ఏలెను, బ్రతికించెను, మంచెను, ప్రోచెను, సాఁకెను-ఈ ౬ ను రక్షించెననుటకుఁ బేర్లు.

క. ధరలో శూరాహ్వయములు

పరఁగున్ మొనకాఁ డనంగ ♦ బం టనఁగాఁ బో
టరి యన వడిగలవాఁ డన
బిరు దన వాఁడిమగఁ డనఁగ ♦ (భీమకవర్తి). 51

టీ. మొనకాఁడు, బంటె, [భటశబ్దభవము.] పోటరి[పోటు+ఆరి]=కార్యము గలవాఁడు, [మత్సర్యమందు 'ఆరి' యగు.] వడిగలవాఁడు, బిరుదు, వాఁడిమగఁడు-ఈ ౬ ను శూరునికిఁ బేర్లు.

తే. బాసట యనంగఁ దోడ్పాటు ♦ నా సమాహ్వా
యంబు లగుచుండు రెండు సాహాయ్యమునకు
నాఖ్యలు శుభంబునకును ల ♦ గ్గనఁగ బా గ
నంగ మే లన లెస్స యనంగ (నీశ).

52

టీ. బాసట, తోడ్పాటు-ఈ ౨ ను సాహాయ్యమునకుఁ బేర్లు. లగు,
బాగు, మేలు, లెస్స-ఈ ౪ ను క్షేమమునకుఁ బేర్లు.

ఆ. కూలె నీల్లెఁ జచ్చె ♦ గాలంబునేనెను
కెడసె సమసె నాతె ♦ మడిసెఁ జెల్లె
పెద్దనిదురవోయె ♦ బిద్దె దోరెను గంతు
గొనియె ననుటపే శ్ల ♦ గును మృతునకు.

53

టీ. కూలెను, నీల్లెను, చచ్చెను, కాలంబుచేనెను, కెడసెను, సమసెను,
ఆతెను, మడిసెను, చెల్లెను, పెద్దనిదురపోయెను, బిద్దెను, దోరెను, గంతు
గొనియెను-ఈ ౧౩ ను మృతినొందె ననుటకుఁ బేరులు.

సీ. తిమ్మనైనది యనఁ ♦ దిన్ననైనది యన
జానైన దనఁగ బాగైన దనఁగ
నాణెమైన దన విన్నాణమైనది యన
మానైన దనఁగ లెస్సైన దనఁగ
బిన్ననైనది యనఁ ♦ జెన్నైన దన నలు
వైనది యనఁగఁ జెల్వైన దనఁగఁ
బొనరినయది యన ♦ నొనరిన దనఁగఁ జొ
క్కటమైన దనఁగ జొక్కని దనంగ
సొబగైన దనఁగను ♦ సొంపైన దనఁ గొమ
రైనది యన గొనబైన దనఁగఁ

దోరమైన దన సింగారమైనది యన
మేలైన దనఁగ ♦ మెచ్చైన దనఁగ

తే. మురువుగలయది యొప్పైన ♦ దొఱపుగలది
యందమైనది తనరిన ♦ దలరినట్టి
దనఁగఁ బరఁగిన దనఁ జేల్లు ♦ తనరుచుండు
మంజులం బైన దనుటకు ♦ (మదనదమన).

54

టీ. తిమ్మనైనది, తిన్ననైనది, జానైనది, బాగైనది, నాణెమైనది, విన్నా
ణమైనది, మానైనది, లెస్సైనది, పిన్ననైనది, చెన్నైనది, నలువైనది, చెర్లె
నది, పొనరినయది, ఒనరినది, చొక్కటమైనది, చక్కనిది, సొబగైనది, సొం
వైనది, కొమరైనది, గొనబైనది, తోరమైనది, సింగారమైనది, మేలైనది,
మెచ్చైనది, మురువుగలయది, ఒప్పైనది, ఒఱపుగలది, అందమైనది, తనరి
నది, అలరినట్టిది, పరఁగినది-ఈ 31 యు సౌందర్యము గలదానికిఁ బేరుట.

తే. కపుర మనఁ గప్పురం బనఁ ♦ గప్త మనఁగఁ
బుడమిఁ గర్పూర మొప్పుఁ దాంబూల మొప్పు
వీడియము వక్కలాకులు ♦ విడెము తమ్మ
లంబు వీడెంబు వీడ్య మనం (బురారి).

55

టీ. కపురము, కప్పురము, కప్తము-ఈ 3 ను కర్పూరమునకుఁ బేర్లు.
వీడియము-రూ. విడియము, వక్కలాకులు, విడెము, తమ్మలము, వీడెంబు,
వీడ్యము-ఈ ౬ ను తాంబూలమునకుఁ బేరులు.

తే. వెలయుచుండును సిరి లచ్చి ♦ కలిమి యనెడు
పేళ్ల సంపద యెద్దడి ♦ పేదటికము
లేమి నిప్పుచ్చరము నెవ్వ ♦ లేమి దనఁగ
నలరు దారిద్ర్యమునకు నాఖ్యలు (గిరిశ).

56

టీ. సిరి, [శ్రీశబ్దభవము.] లచ్చి, కలిమి-ఈ 3 ను సంపదకుఁ బేరులు. ఎద్దడి, పేదటికము, లేమి, నిష్పచ్చరము, నెష్వ, లేమిడి-ఈ ౬ ను దారిద్ర్యమునకుఁ బేరులు.

తే. మగతనం బన గం డన ♦ మగఁటిమి యనఁ

బౌరుషంబున కాఖ్య లై ♦ పరఁగుచుండు

నుక్కు చేగ దిటము చేవ ♦ యుదుటు గట్టి

దిట్ట ముఱిది బిగువు నాఁగ ♦ ధృతికిఁ బేళ్లు.

57

టీ. మగతనము, గండు, మగఁటిమి-ఈ 3 ను బౌరుషమునకుఁ బేరులు. ఉక్కు, చేగ, దిటము, చేవ, ఉదుటు, గట్టి, దిట్టము, ఉఱిది, బిగువు-ఈ ౯ యు ధైర్యమునకుఁ బేరులు.

తే. బద్దు నా బొంకు నాఁగ దబ్బర యనంగఁ

గల్ల నాఁగ హుళిక్కి నాఁ ♦ జెల్లుఁ బేళ్లు

ధర నసత్యమునకును సత్యంబు పరఁగు

నిజ మనఁగ నిక్కువం బన ♦ నిక్క మనఁగ.

58

టీ. బద్దు, బొంకు, దబ్బర, కల్ల, హుళిక్కి-ఈ ౫ ను అసత్యమునకుఁ బేరులు. నిజము, నిక్కువము, నిక్కము-ఈ 3 ను సత్యమునకుఁ బేరులు.

క. బెడఁద దెస చేటు చేడ్పా

గ్గొడ వాత్రం బంగలార్పు ♦ గోరంబు దొసం

గిడుమ వెత క స్తి యంగద

కడగం డ్లనఁ జను విపత్తు ♦ (గౌరీరమణా).

59

టీ. బెడఁద, దెస, చేటు, చేడ్పాటు, గొడవ, ఆత్రము, అంగలార్పు, [అంగలార్పుధా. కృ.] గోరము, [ఘోరశబ్దభవము] దొసంగు, ఇడుమ, వెత, క స్తి, అంగద, కడగండ్లు [ఈశబ్దము నిత్యవిహువచనాంతము.] - ఈ ౧౪ ను ఆపదకుఁ బేరులు.

క. వెల జట్టి విలువ రో యనఁ

గలనుడువులు దనరుచుండుఁ ♦ గ్రయనామము తౌ
వెలయంగ వంగసము నాఁ

గొల మన వంగడము నాఁగఁ ♦ గులమొప్పు (శివా). 60

టీ. వెల, జట్టి, విలువ, రో [రై డ్లా శబ్దముల కోత్వంబు విభాషనగు.
బా. తత్స. సూ. 64.] ఈ ౪ ను క్రయమునకుఁ జేరులు. వంగసము, కొల
ము, [ప్రకృతి-కులము.] వంగడము - [ఇదియూ, వంగసమును వంశశబ్దభవ
ములు.] ఈ 3 ను కులమునకుఁ జేరులు.

క. క్రమ్మట నెప్పటి వెండియుఁ

గ్రమ్మటి తిరుగన్ మఱిన్ మరల మగుడను నా
నిమ్మహిఁ బునఁగదంబున

కిమ్ముల నివి యాఖ్య లగు (మహీధరచాపా). 61

టీ. క్రమ్మఱ్ఱ, నెప్పటి, వెండియున్, క్రమ్మటి, తిరుగన్, మఱి,
మరలను, మగుడను-ఈ ౮ యు ఇంకను అనునర్థము గలవి.

క. ఒకమరి యొకపరి యొకమా

టొకసా రొకతేప యనఁగ ♦ నొకపా రనఁగా

నొకవిడుత యొక్కతూ కన

నొకతడవ యనంగ మఱియు ♦ నొకతూరి యనన్. 62

తే. ఏకవారం బనుట కొప్పు ♦ నిన్ని పేళ్లు

జగతిఁ బల్కాటు వేమాటు ♦ సారె పెక్కు

మాటు లేన్నేనిమా ర్లనఁ ♦ బరఁగు నాఖ్య

లగుచు నివి బహువారంబు ♦ లనుట (కీశ). 63

టీ. ఒకమరి, ఒకపరి, ఒకమాటు, ఒకసారి, ఒకతేప, ఒకసారి, ఒక
విడుత, ఒకతూకు, ఒకతడవ, ఒకతూరి - ఈ ౧౦ యు ఏకవర్ణాయమను

టకుఁ బేరులు. పల్తాఱు - రూ. పలుమఱు, పలుమాఱు, వేమాఱు, సారె, పెక్కుమాఱులు, ఎన్నేనిమాఱులు - ఈ గీ ను మాటిమాటికి ననుటకుఁ బర్యాయములు.

తే. త్వరితమున కొప్పుఁ బేళ్లు చెచ్చెరను సరగ
వేగిరము వేగ వేళము ♦ వెసను వడిగ

గ్రక్కునను గ్రద్దన ననంగఁ ♦ గ్రన్న ననంగ
గొబ్బునను దిగ్గున ననంగఁ ♦ (గుధరచాప).

64

టీ. చెచ్చెర, (చెర+చెర=చెచ్చెర) సరగ, వేగిరము, వేగ, వేళము, వెసన్, వడిగన్, గ్రక్కునన్, గ్రద్దనన్, గ్రన్నన, గొబ్బునను, దిగ్గునన్ - ఈ ౧౨ ను శీఘ్రముగా ననుటకుఁ బేరులు.

క. కలవు వివరింపఁగా నా

ఖ్యలు వరుసన్ నిర్దమించె ♦ ననుటకు ధరలో
వెలువడియె వెల్లె వెడలెను

వెలలె ననం (జిత్ప్రకాశ ♦ విశ్వాధిపతీ).

65

టీ. వెలువడియెను, వెల్లెను, వెడలెను, వెలలెను - ఈ ౪ ను పయనమయ్యెననుటకుఁ బేరులు.

క. వినుతి యొనరించె ననుటకుఁ

దనరున్ నామంబు లగుచు ♦ ధరపై నగ్గి
చెను గై వారము నేసెన్

గొనియాడెను బొగడె ననంగఁ ♦ గొండాడె ననన్. 66

టీ. అగ్గించెను, కైవారమునేసెను=స్తోత్రముచేసెను, కొనియాడెను, పొగడెను, గొండాడెను - ఈ ౫ ను స్తోత్రముచేసెననుటకు నామములు.

సీ. చుట్టలు విందులు ♦ చుట్టాలు బందుగు

లనఁ జను బంధుసమాహ్వయములు

వఱలు నన్యుఁడు లాతివాఁ డనఁగా వింత

వాఁ డనఁగాఁ బెఱవాఁ డనంగ

వ్యాజంబునకు నామ • మా నెపం బనఁగ న

న్వేషించె ననుట కౌ • వెదకె నెమకె

నరసె రోసె ననంగ • నారసె దడవె నాఁ

గాంక్షకుఁ బేరు లౌ • గ్రమముతోడఁ

తే. గ్రచ్చు కోరిక తమి కోర్కి • యిచ్చు యనఁగ

నెపుడు నెడవక యుడుగక • యెల్లపు డన

నిచ్చు యనయంబు నాఁగను • నిచ్చు లనఁగఁ

దనరు నాఖ్యలు సంతతం • బనుట (కీశ).

67

టీ. చుట్టలు, [ఏక. చుట్టము. బహు. మువర్ణలోపము] విందులు, చుట్టాలు, [మువర్ణలోప ఆసిద్ధిర్ఘములు] బందుగులు [బంధుశబ్దభవము] - ఈ ౪ ను బంధువునకుఁ బేరులు. లాతివాఁడు, వింతవాఁడు, పెఱవాఁడు - ఈ 3 ను అన్యుఁడనుటకుఁ బేరులు. నెపము - [ప్రకృతి-నిభము.] వ్యాజమునకుఁ బేరు. వెదకెను, నెమకెను, అరసెను, రోసెను, అరసెను, తడవెను - ఈ ౬ ను విచారించెననుటకుఁ బేరులు. గ్రచ్చు, కోరిక, [కోరుధా. కృదం.] తమి, కోర్కి, ఇచ్చు [ఇచ్ఛాశబ్దభవము.] - ఈ ౩ ను అపేక్షకుఁ బేరులు. ఎపుడు, ఎడవక, ఉడుగక, ఎల్లపుడు, నిచ్చు, అనయము, నిచ్చులు - ఈ ౭ ను సర్వదా యనుటకుఁ బర్యాయములు.

సీ. తనరుఁ బ్ర వేశించె • ననుటకు నాఖ్యలు

తూకొనె జొచ్చెను • దూతె ననఁగ

సంఘ్రతాడితుఁ జేసె • ననుటకుఁ బేళ్లగుఁ

దాఁచె గాళ్లఁ గ్రుమ్మె • దన్నె ననఁగ

నాలస్య మొనరించె ♦ ననుటకు జెల్లు నా
మమ్ములు తడసెను ♦ మసలె ననంగ
ద్యక్తంబు గావించె ♦ ననుటకు నాఖ్య లౌ
వీడెను వదలెను ♦ విడిచె ననంగ

తే. దాటుమాఱయ్యె వీడ్వడె ♦ దడబడె నన
నాఖ్య లొప్పు విపర్యస్త ♦ మయ్యె ననుట
కలరు బ్రహారించె ననుట కాహ్వాయము లడిచె
గొట్టె మొత్తెను మోదె నా ♦ (గుధరనిలయ). 68

టీ. తూకొనెను, చొచ్చెను, తూటెను - ఈ 3 ను ప్రవేశించెనను
టకు బేర్లు. తాచెను, కాళ్ల గ్రుమ్మెను, తన్నెను - ఈ 3 ను కాలితోఁదన్నె
ననుటకు బేరులు. తడసెను, మసలెను - ఈ 2 ను ఆలస్యముచేసెననుటకు
బేరులు. వీడెను, వదలెను, విడిచెను - ఈ 3 ను పరిత్యజించె ననుటకు నామ
ములు. తాటుమాఱయ్యెను, వీడ్వడెను, తడబడెను - ఈ 3 ను హెచ్చుతక్కు
వయ్యెననుటకు బేరులు. అడిచెను, కొట్టెను, మొత్తెను, మోదెను - ఈ 4 ను
ప్రహరించెననుటకు బేరులు.

సీ. ముందట నెదుటను ♦ మ్రొల ముంగల నాంగ
నాఖ్య లౌ సముఖమం ♦ దనుట (కభవ)
యలయిక బడలిక ♦ యలపు సేద యనంగ
శ్రమమున కాఖ్య లౌ ♦ (శమనదమన)
తాలిమి యోరుపు ♦ తాలిక నాంగను
క్షమకు నాహ్వాయము లౌ ♦ (జర్తవసన)
రవళి బవంతంబు ♦ టక్కు దుత్తూరంబు
వెడ్డు నా ఛద్ద మా ♦ (విషమనేత్ర)

తే. వెఱ పనఁగ నెద యనఁగను ♦ వెఱ యనఁగ
 నళు కనఁగ భీతి కాఖ్య తౌ ♦ (నసితకంఠ)
 నిమ్మళం బన నెమ్మి నా ♦ నెమ్మది యనఁ
 దనరుఁ జేల్లు నిరాతంకమునకు (నీశ).

69

టీ. ముందటను, ఎదుటను, మ్రొలక, ముంగలక - ఈ ర ను సమ్మ
 ఖమందనుటకుఁ బేరులు. అలయిక, బడలిక, [అలయు, బడలు - కృదంతము
 లు.] ఆలపు, [అలయు-కృదం.] సేద-ఈ ర ను శ్రమమునకుఁ బేరులు. తా
 లిమి - రూ. తాల్తి. ఓరుపు - రూ. ఓర్పు, తాలిక - ఈ 3 ను ఊమకుఁ
 బేరులు. తవళి, [ఇది యన్యదేశము] బవంతము, లుక్కు, దుత్తూరము, వెడ్డు -
 ఈ గి ను కపటమునకుఁ బేరులు. వెఱపు, ఎద, వెఱ, అళుకు - ఈ ర ను
 భయమునకుఁ బేర్లు. నిమ్మళము, నెమ్మి, నెమ్మది (నెఱి+మది=నిండుమనస్సు)-
 ఈ 3 ను నిర్భయమునకుఁ బేరులు.

సీ. అసదు కొంచెము నైక ♦ మలఁతి యన్నువ చిన్న
 నలికంబు సన్నంబు ♦ నాఁ దనర్చు
 స్వల్ప మెక్కుడు నాఁగఁ ♦ జాల నెంతేనియు
 మిగులఁ దద్దయుఁ దద్ద ♦ మిక్కిలి యనఁ
 బెద్దయు ననునివి ♦ పేళ్లగు భృశముగా
 ననుటకు నుత్కటమయ్యె ననుట
 కగుఁ జేల్లు వెగ్గలంబయ్యెఁ గ్రిక్కిఱిసె వె
 క్కసమయ్యె ననునివి ♦ క్రమముతోడ
 అ. స గ్గెఁ గుందె డొంకె ♦ దగ్గెను సడలెను
 క్రుంగె నుబ్బణంగె ♦ స్రుక్కె ననఁగఁ
 దనరుఁ జేల్లు ఊణదశ నొందె ననుటకు
 (నీశ్వరీసనాథ ♦ విశ్వనాథ).

70

టీ. ఆసదు, కొంచెము, సైకము, అలఁతె, అన్నవ, చిన్న, నలికము, సన్నము - ఈ ౮ యొ కొంచెమునుటకుఁ బేరులు. ఎక్కుడు, చాలఁ, ఎం. తేనియిఁ, మిగులఁ, తద్దయిఁ, తద్ద, మిక్కిలి, పెద్దయిఁ - ఈ ౮ యొ అధికముగా ననుటకుఁ బేరులు. వెగ్గలమయ్యెను, క్రిక్కిరిసెను, వెక్కసమయ్యెను - ఈ ౩ ను హెచ్చయ్యెననుటకుఁ బేరులు. సగ్గె, కుందె, దొంకె, తగ్గె, సడతె, క్రుంగె, ఉబ్బణఁగె, స్రుక్కె - ఈ ౮ యొ క్షీణదశనొందె ననుటకుఁ బేరులు.

ఆ. మించు వాసి మేలు ♦ మేటి పెచ్చె చ్చన
నధికమునకు నాఖ్య ♦ లగుచు వెలయుఁ
బనులు నాఁగఁ జెయువు ♦ లనఁ జేత లన నొప్పుఁ
గర్తమునకుఁ బేళ్లు ♦ (చర్తవసన).

71

టీ. మించు, వాసి, మేలు, మేటి, పెచ్చు, ఎచ్చు-ఈ ౬ ను అధిక మనుటకుఁ బేరులు. పనులు, చెయువులు, చేతలు (చేయుధా. కృదం.ఈ]- ౩ ను కార్యమునకుఁ బేర్లు.

ఆ. అనిపె ననిచెఁ బనిపెఁ ♦ బనిచె నంపెను బంపెఁ
బుచ్చె గెలుపుమనియెఁ ♦ బొమ్మటనియె
ననఁగ నివి సమాఖ్య ♦ లగును ప్రస్థాపించె
ననెడుక్రియకు (నీశ ♦ యభ్రకేశ).

72

టీ. అనిపెను, అనిచెను, పనిపెను, పనిచెను, అంపెను, పంపెను, పుచ్చెను, గెలుపుమనియె, పొమ్మటనియె-ఈ ౯ యొ పయనముచేసి పంపెను అనుటకు నామములు.

తే. కొదవ కొద కుందు తగ్గు తక్కువ కొఱంత
వెలితి కొఱ లొచ్చు కడమ నా ♦ వెలయు న్యూన
సమభిధానము లర సాము ♦ సగము సవము
నాఁగ నర్థాహ్వాయంబు లౌ ♦ (నాగభూష).

73

టీ. కొదవ, కొద, కుందు, తగ్గు, తక్కువ, కొఱత, వెలితి, కొఱ, లొచ్చు, కడమ-ఈ ౧౦ యను న్యూనతకుఁ జేరులు. ఆర, సాము, సగము, సవము-ఈ ౪ ను అర్థమనుటకుఁ జేరులు.

తే. పేళ్లు పశ్చాత్తనుటకును ♦ జెల్లు వెనుకఁ
బిడవఁ దర్వాతఁ బదపడి ♦ పిమ్మట నన
మునుపు మును మున్ను తొలి తొల్లి ♦ ముందు తొలుత
ననఁగఁ బూర్వపదార్థాఖ్య ♦ తొ (గిరిశ). 74

టీ. వెనుక, పిడవ, తర్వాత, పదపడి, పిమ్మట - ఈ ౫ ను ఆనంతరం బనుటకుఁ జేరులు. మునుపు, మును, మున్ను, తొలి, తొల్లి, ముందు, తొలుత-ఈ ౭ ను పూర్వమనుటకుఁ జేరులు.

ఆ. పాఱుబోతు పిటికి ♦ పంద కొంచ యనంగఁ
జేళ్లు దనరు సమరభీరువునకు
దిట్ట యుక్కుతునియ ♦ గట్టిడెందంబువాఁ
డనఁగ ధైర్యవంతుఁ ♦ డలరు (నీశ). 75

టీ. పాఱుబోతు, పిటికి, పంద, కొంచ-ఈ ౪ ను యుద్ధమున భయపడువానికిఁ జేరులు. దిట్ట, ఉక్కుతునియ, గట్టిడెందంబువాడు - ఈ ౩ ను ధైర్యవంతునకుఁ జేరులు.

తే. పాఱు చేరువ మొత్తంబు ♦ బారు తుటుము
దండు పరి గమి కూటువ ♦ పిండు దాటు
మూఁక దళమును జేళ్లు సమూహమునకు
(భుజగవరహార యవినుక్తపురవిహార). 76

టీ. పాఱు, చేరువ, మొత్తము, బారు, తుటుము, దండు, పరి, గమి, కూటువ, పిండు, [బృందము-ప్రకృతి.] దాటు, మూఁక, దళము-ఈ ౧౩ ను సమూహమునకుఁ జేరులు.

సీ. పూనె నూనెను దాల్చె ♦ నానెను మోచె నా
వహియించె ననుట కౌ ♦ (నహివిభూష)

నామము లుచ్చాటనము చేసె ననుటకు
వరుసతోఁ దఱిమెను ♦ బఱపె వెలిచెఁ
దోలెను తొప్పె నా ♦ (ద్రుహిణాదిసురనుత)

త్రిప్పెను నాఁ గ్రమ్మఁజేసె ననఁగ
మగిడించె ననఁగను ♦ మరలించె నన సమా

హ్వయములై పరఁగు నివ ర్తితంబు
తే. చేసె ననుటకు (సురమునిసిద్ధసేవ్య)
యడ్డగించెను నా నిల్పె ♦ ననఁగ నాఁగె
నన నివారించె ననుటకు ♦ నాఖ్య లమరు
(నగసుతానాథ గుహగజాననసనాథ).

77

టీ. పూనెను, ఊనెను, తాల్చెను, ఆనెను, మోచెను - ఈ ౫ ను ధరించె
ననుటకుఁ బేరులు. తఱిమెను, పఱపెను, వెలిచెను, తోలెను, తొప్పెను -
ఈ ౫ ను ఉచ్చాటనము చేసె ననుటకుఁ బేరులు. త్రిప్పెను, క్రమ్మఁజేసెను,
మగిడించెను, మరలించెను - ఈ ౪ ను వెరుకకుఁ బొమ్మనె ననుటకుఁ బేరులు.
అడ్డగించెను, నిల్పెను, ఆఁగెను - ఈ ౩ ను నిరోధించెననుటకుఁ బేరులు.

తే. దండ చేరువ సంగడి ♦ దాపు చెంత
సరస చెంగట యొద్ద డగ్గఱ కురంగ
టండ పజ్జయు నా సమీపాఖ్య లమరు
(రమ్యధవళాంక కలశనీరధినిషంగ).

78

టీ. దండ, చేరువ, సంగడి, దాపు, చెంత, సరస, చెంగట, ఒద్ద,
డగ్గఱ, కురంగట, అండ, పజ్జ [పశ్చాచ్ఛబ్దభవము.] - ఈ ౧౨ ను సమీప
మందనుటకుఁ బేరులు.

తే. అచట నచ్చట నచ్చోట ♦ నందు నాడ
 నచొట నచ్చొట నక్కడ ♦ నయ్యెడ నట
 ననంగఁ దత్ప్రదేశంబునం ♦ దనుట కాఖ్య
 లయ్యె (భక్తవిధేయ యాఁర్యాసహాయ). 79

టీ. అచట, అచ్చట, అచ్చోట, అందు, అడ, అచొట, అచ్చొట,
 అక్కడ (అ+కడ) = అసిక్కున, అయ్యెడ (అ+ఎడ) = అ
 ప్రదేశమున, అట = ఈ గం యు అప్రదేశమం దనుటకుఁ బేరులు.

క. ఇరుగెలఁకుల నిరువంకల

నిరుదెస నిరుచక్కియందు ♦ నిరుపక్కియలం

దిరుగ్రేవల నిరుగడ నన

బొరిఁ బెళ్లగు నుభయపార్శ్వముల ననుట (కజా). 80

టీ. ఇరుగెలఁకుల, ఇరువంకల, ఇరుదెస, ఇరుచక్కియందు,
 ఇరుపక్కియందు, ఇరుగ్రేవల, ఇరుగడ - ఈ 2 ను రెండువైపులందు
 ననుటకుఁ బేరులు.

క. నవముగ ధరలో నీమా

నవవర్ణపు వేడ్కఁ జదివి నను వ్రాసిన మా

నవులకు ననవరతంబును

శివుఁ డవిముక్తేశ్వరుండు ♦ చెలువం బొసఁగున్. 81

తా. ఎవ రీమానవవర్ణ వ్రాయుచున్నారో, లేక చదువుచున్నారో,
 వారికిఁ గాకీవిశ్వేశ్వరునిదయవలన సకలసంపదలు గలుగును.

మానవవర్ణ సమాప్తము.

సీ. వలిదిప్ప వడఁకుగుబ్బలి చలిమిరిమల
గట్టులఁజేడు ముక్కంటిమామ
మంచుఁగొం డన హిమఁత్తోధరాఖ్యలు చను
వేలుపుఁగొండ జేజేలగట్టు
పుత్తడిగుబ్బలి • పునుకకంచమువాని
విల్లు నా మేరువు • పేళ్లు వెలయు
వెలిదిప్ప ముక్కంటిమల వెండికొండ నాఁ
కైలాసపర్వతాఖ్యలు సెలంగు

తే. వెలయుఁ దరిగొండ కవ్వంపుమల యనంగ
మంధరాఖ్యలు కడపటిమల యనంగఁ
జుట్టుఁగొం డనఁ దనరు నీక్షోణియందుఁ
జక్రవాళాద్రి (వృషవాహఁశైలగేహ).

1

టీ. వలిదిప్ప (వలి=చల్లఁదనముగల, తిప్ప=కొండ), వడఁకుగుబ్బలి,
పా. వణఁకుగుబ్బలి=వడఁకునట్లు చేయుపర్వతము, చలిమిరిమల=చల్లనికొండ,
గట్టులఁజేడు = పర్వతములకురాజు, ముక్కంటిమామ = శివునకుమామ, మం
చుఁగొండ=హిమము గలపర్వతము - ఈ ౬ ను హిమవత్పర్వతమునకుఁ బేరులు.
వేలుపుఁ గొండ (వేలుపు+కొండ)=దేవతలు నివసించుపర్వతము, జేజేలగట్టు=
దేవతలపర్వతము, పుత్తడిగుబ్బలి=బంగారుపర్వతము, పునుకకంచమువానివిల్లు
=ఈశ్వరుని ధనుస్సు - ఈ ౪ ను మేరుపర్వతముపేరులు. వెలిదిప్ప (వెలి+
తిప్ప)=తెల్లనిపర్వతము, ముక్కంటిమల=శివుని కునికిపట్టుగు పర్వతము, వెండి
కొండ=వెండివలెఁ దెల్లనిపర్వతము - ఈ ౩ ను కైలాసపర్వతముపేరులు. తరి

గొండ (తరి+కొండ), కవ్వంపుమల (కవ్వము+మల)-ఈ ౨ను మందరపర్వతముపేరులు. కడపటిమల = కడగానుండెడుపర్వతము, చుట్టుగొండ(చుట్టు+కొండ)=భూమిచుట్టునుండెడుపర్వతము - ఈ ౨ ను చక్రవాళపర్వతముపేర్లు.

ఆ. తూర్పుగొండ నాఁగఁ ♦ దొలుగట్టు నాఁగను
బొడుపుగుబ్బ లనఁగఁ ♦ బూర్వశిఖరి
పరఁగుఁ గ్రుంకుమెట్టు ♦ పడమటికొండ నా
వెలయు నస్తశిఖరి ♦ (విశ్వనాథ).

2

టీ. తూర్పుగొండ (తూర్పు+కొండ) = పూర్వదిక్కునందుండెడు పర్వతము, దొలుగట్టు=పూర్వదిక్కునందలిపర్వతము, బొడుపుగుబ్బలి = సూర్యుఁడుదయించెడు పర్వతము - ఈ 3 ను ఉదయపర్వతమునకుఁ బేరులు. గ్రుంకుమెట్టు=సూర్యుఁడ స్తమించుపర్వతము, పడమటికొండ=పడమటిదిక్కునందుండెడు పర్వతము - ఈ ౨ ను అస్తమయపర్వతముపేరులు.

తే. ఒప్పు గిరిపేళ్లు మల గట్టు ♦ తిప్ప మెట్టు
కొండ గుబ్బలి నా మేరు ♦ (కుధరఛాప)
తాయి నాఁగ ల్లనంగను ♦ తా యనంగ
శిల కభిఖ్యలు దగు నిల ♦ (శేషభూష).

3

టీ. మల, గట్టు, తిప్ప, మెట్టు, కొండ, గుబ్బలి - ఈ ౬ ను పర్వతమునకుఁ బేరులు. తాయి, కల్లు, తా - ఈ 3 ను శిలకుఁ బేరులు.

తే. పల్లె కొట్టిక కొటిక కుప్పమ్ము నాఁగ
నూ రనఁగ గ్రామనామంబు ♦ లొప్పుచుండుఁ
బట్టణంబున కాఖ్యలు ♦ పరఁగుచుండుఁ
బ్రో లనఁగ వీ డనంగను ♦ (శూలపాణి).

4

టీ. పల్లె-రూ. పల్లియ, కొట్టిక, కొటిక, కుప్పము, ఊరు-ఈ ౪ ను గ్రామముపేరులు. ప్రోలు, వీడు - ఈ ౨ ను పట్టణముపేర్లు.

ఆ. ఉనికిపట్టు తావు ♦ మనికిపట్టిర విల్లు
తెంకి యిక్క నట్టు ♦ టెంకి యిమ్ము
నెలవు గీము నాఁగ ♦ నలరు నివాసదే
శంబునకును బేల్లు ♦ (చంద్రమాళి).

5

టీ. ఉనికిపట్టు, తావు, మనికిపట్టు, ఇరవు, ఇల్లు, తెంకి, యిక్క, నట్టు, టెంకి, ఇమ్ము, నెలవు, గీము [గృహశబ్దభవము.] - ఈ ౧౨ ను నివాస స్థానమునకుఁ జేరులు.

సీ. తెంకాయచెట్టనఁ ♦ డెంకాయమ్రా నన
నారికేళం బొప్పు ♦ (నగనివేశ)
మావిమ్రా ననఁగను ♦ మామిడిచెట్టన
నామ్రభూజం బొప్పు ♦ (నభ్రకేశ)
అత్తిమ్రా నన మేడి ♦ యనఁగ నొదుంబర
ధారుణీజం బొప్పు ♦ (మేరుచాప)
యరఁటి యనఁటి నాఁగ ♦ నంశుమత్ఫలధారు
ణీరుహం బగు (ధరణీశతాంగ)

తే. యలరుఁ దుంబీశలాటుస♦మాఖ్య లాను
గంబు సొఱకాయ వదరు నా ♦ (గరళకంఠ)
తా డనంగను దాడి నా ♦ తాళభూరు
హంబునకు నాఖ్య లై యొప్పు ♦ (నంబికేశ).

6

టీ. తెంకాయచెట్టు, టెంకాయమ్రాను - ఈ ౨ ను కొబర్బిచెట్టుపేరులు. మావిమ్రాను, మామిడిచెట్టు - ఈ ౨ ను చూతవృక్షముపేరులు. అత్తిమ్రాను, మేడి - ఈ ౨ ను అత్తిచెట్టుపేరులు. అరఁటి, అనఁటి - ఈ ౨ ను కదళీవృక్షమునకు నామంబులు. ఆనుగము, సొఱకాయ, వదరు - ఈ ౩ ను సొఱకాయపేరులు. తాడు, తాడి - ఈ ౨ ను తాటిచెట్టుపేరులు.

సీ. మొక్క మోక నిసువు ♦ మొలక మో సనఁగ నం
కురమునకును జేల్లు ♦ (కుధరచాప)

యిగు రనఁ దలిరు నా ♦ జిగురు నాఁ జివు రనఁ
బల్లవనామముల్ ♦ పరఁగు (నీశ)

మ్రా ననఁ జెట్టిన ♦ మ్రాఁ కన భూరుహ
నామధేయము లగు ♦ (వామదేవ)

పువు పువ్వు పూ నాఁగఁ ♦ బుప్పము విరి యల
రనఁ గుసుమాఖ్య లై ♦ యలరు (నీశ)

తే. గుబురు దట్టము జొంపంబు ♦ గుంపు తఱచు
నాఁగ నిబిడంబు పేల్లొప్పు ♦ (నందివాహ)
వల్లరిసమాఖ్య లగుచు వర్తిల్లు దీఁగ
తీవ తీవియ తీవె నాఁ ♦ (ద్రిపురవైరి).

7

టీ. మొక్క, మోక, నిసువు, మొలక, మోసు - ఈ ౫ ను అంకురముపేరులు. ఇగురు, తలిరు, చిగురు, చివురు - ఈ ౪ ను పల్లవముపేరులు. మ్రాసు - రూ. మాను, చెట్టు, మ్రాకు - ఈ ౩ ను చెట్టునకునామములు. పువు, పువ్వు, పూ, పుప్పము, [పుష్పశబ్దభవము.] విరి, ఆలరు - ఈ ౨ ను పుష్పము పేరులు. గుబురు, దట్టము, జొంపము, గుంపు, తఱచు - ఈ ౫ ను నందులేకయుండువానికిఁ బేరులు. తీఁగ, తీవ, తీవియ, తీవె-రూ. తీఁగ-ఈ ౪ ను తీఁగకుఁ బేరులు.

ఆ. అగ్రమున కభిఖ్య ♦ లగుచుండుఁ దుద సుద
కొన యనంగ వృక్షకొటరమున
కలరుఁ జేల్లు తొఱట ♦ తొలి తొట్ట తొఱ నాఁగ
(నాగహార రజతనగవిహార).

8

టీ. తుద, సుద, కొన-ఈ 3 ను అగ్రమునకుఁ బేరులు. తొఱట, తొలి, తొఱ్ఱ, తొఱ-ఈరను చెట్టుతొఱ్ఱకుఁ బేరులు.

ఆ. ఇక్షువున కభిఖ్య ♦ వీక్షీతిఁ గన్నుల

మ్రాను చెఱకు తియ్యమ్రా ననంగఁ

దనరు దవ యనంగఁ ♦ దలవాఁడె నాఁగఁ ద

దగ్రమున కభిఖ్య ♦ లగు (గిరిశ).

9

టీ. కన్నులమ్రాను = గనుపులుగల చెట్టు, చెఱకు, తియ్యమ్రాను = మధురమైనవృక్షము-ఈ 3 ను చెఱకునకుఁ బేరులు. దవ, తలవాఁడె - ఈ 2 ను చెఱకుకొనకుఁ బేరులు.

క. అగుఁ బేళ్లత్పలమునకుం

దొగ తొవ గల్వ గలు వనఁగఁ ♦ దోయజ మొప్పుం

దగఁ దమ్మి తామరనఁగా

మొగ డన మొగ్గ యనఁ దనరు ♦ ముకుళంబు (శివా).

టీ. తొగ, తొవ, కల్వ, కలువ-ఈ 4 ను ఉత్పలమునకుఁ బేరులు. తమ్మి, తామర-ఈ 2 ను తామరపువ్వునకుఁ బేరులు. మొగడ, మొగ్గ - ఈ 2 ను ముకుళమునకుఁ బేరులు.

తే. ఎసఁగుఁ జెందొవ చెందొగ ♦ యెఱ్ఱగలువ

యనఁగ రక్తోత్పలంబు రక్తాబ్జ మొప్పు

నిలను గెందమ్మి కెందామ ♦ రెఱ్ఱదామ

రనఁగఁ జెందమ్మి చెందామ ♦ రన (మహేశ).

11

టీ. చెందొవ, చెందొగ (చెన్ను + తొవ-గ)నువర్ణలోపము. చెందొవ (గ), ఎఱ్ఱగలువ (ఎఱ్ఱ + కలువ)-ఈ 3 ను ఎఱ్ఱనికలువకుఁ బేరులు. కెందమ్మి (కెంపు + తమ్మి = కెందమ్మి), కెందామర (కెంపు + తామర = కెందామర), [బాల. సంధి. 36, 37 సూత్రములు చూడుఁడు.] ఎఱ్ఱదామర (ఎఱ్ఱ + తా

మర), చెందమ్మి (చెన్ను + తమ్మి), చెందామర (చెన్ను + తామర) - ఈ
గీను ఎఱ్ఱదామరపువ్వునకుఁ బేరులు.

క. గొడుగు గొడు వెల్లి యనఁ జె

న్నడరును ఛత్రంబు కేతనాహ్వయము లగున్

సిడె మనఁగఁ డెక్కె మనఁగాఁ

బడగ యనన్ డా లనంగఁ ♦ (బర్వతథస్వీ). 12

టీ. గొడుగు, గొడువు, ఎల్లి-ఈ 3 ను ఛత్రమునకుఁ బేరులు. సిడె
ము, టెక్కెము, పడగ [పతాకాశబ్దభవము], డాలు-ఈ ౪ ను ధ్వజము
నకుఁ బేరులు.

క. మఱుఁ గనఁగ నోల మనఁగాఁ

మఱు వనఁగాఁ జా టనంగ ♦ మా టన వరుసం

బరఁగు ని వెల్ల నగోచర

ధరణీనామంబు లగుచు ♦ (దర్పకదమనా). 13

టీ. మఱుఁగు, ఓలము, మఱువు, చాటు, మాటు - ఈ 5 ను కన్నుల
కగపడనిప్రదేశమునకు నామములు.

క. పొసఁగుఁ దృణాఖ్యలు పులు నాఁ

గస వనఁగాఁ బూరి యనఁగ ♦ గడ్డి యనంగా

వసుమతిలో నెన్నంబడు

ససి సస్సెము పై రనంగ ♦ సస్యం (బభవా). 14

టీ. పులు, కసవు, [ఘాసశబ్దభవము.] పూరి, గడ్డి - ఈ ౪ ను తృణ-
మునకుఁ బేర్లు. ససి, సస్సెము, [సస్యశబ్దభవము] పైరు - ఈ 3 ను ధాన్యము
నకు నామములు.

ఆ. తెలుపు దెల్ల వెల్ల ♦ తెలి వెలి నాఁగ నా

హ్వయము లమరు ధవళవర్ణమునకుఁ

గప్పు నలుపు నల్ల ♦ కఱ యన నాఖ్యలౌ
నీలవర్ణమునకు ♦ (నీలకంఠ).

15

టీ. తెలుపు, తెల్ల, వెల్ల, తెలి, వెలి - ఈ ౪ ను ధవళివర్ణమునకుఁ
బేరులు. కప్పు, నలుపు, నల్ల, కఱ - పా. కఱి-ఈ ౪ ను నీలవర్ణమునకుఁ
బేరులు.

ఆ. కెంపు దొగరు దొవరు ♦ గెంజాయ యెలు ఎఱ్ఱ
యనఁగ నరుణకాంతి ♦ కాఖ్య లయ్యె
నళిది పసుపుచాయ ♦ యనఁగ హరిద్రవ
ర్ణమున కాఖ్య లగుఁ (బి♦నాకహస్త).

16

టీ. కెంపు, తొగరు, తొవరు, కెంజాయ (కెంపు+చాయ), ఎఱ్ఱ
పు, ఎఱ్ఱ - ఈ ౨ ను ఎఱ్ఱనికాంతికిఁ బేరులు. అళిది-రూ. హళిది, పసుపు
చాయ-ఈ ౨ ను హరిద్రవర్ణమునకుఁ బేరులు.

ఆ. శ్యామవర్ణమునకు ♦ నామంబు లగుచుండుఁ
బసరుచాయ యనఁగ ♦ బచ్చ యనఁగ
వన్నె డాలు రంగు ♦ వన్నియ జిగి జోతి
చాయ యనఁగఁ బరఁగు ♦ జగతిఁ గాంతి.

17

టీ. పసరుచాయ, పచ్చ-ఈ ౨ ను ఆకుపచ్చవన్నెకు నామములు.
వన్నె, [వర్ణశబ్దభవము.] డాలు, రంగు, వన్నియ, [ప్ర. వర్ణము.] జిగి,
జోతి, [ప్ర. జ్యోతిస్సు.] చాయ [ప్ర. ఛాయ] - ఈ ౪ ను కాంతికిఁ
బేరులు.

తే. మానికము లన రతనముల్ ♦ నా నెసంగు
నవని మాణిక్యములకు సమాహ్వయములు
మెఱుఁ గనంగను నిగ్గు నా ♦ మెఱయుచుండు
నాఖ్య లుత్కృష్టకాంతికి ♦ (నభ కేశ).

18

టీ. మానికము. [ప్రకృ. మాణిక్యము], రతనము [ప్రకృ. రత్నము]-
ఈ ౨ ను రత్నములకుఁ బేరులు. మెఱుఁగు, నిగ్గు-ఈ ౨ ను విశేషకాంతికిఁ
బేరులు.

తే. జడధిపే శ్లగు మున్నీరు ♦ కడలి సంద్ర
మనఁగ మడుఁ గన మడువు నా ♦ హ్రదము దనరుఁ
బరఁగు నాటవసంద్రంబు ♦ పాలవెల్లి
జిడ్డుకడలి పాల్కడలి నా ♦ క్షీరజలధి. 19

టీ. మున్నీరు (మును + నీరు) = మొదటిస్పృష్టి, కడలి, సంద్రము
(ప్రకృ. సముద్రము.) - ఈ ౩ ను సముద్రమునకు నామములు. మడుఁగు,
మడువు-ఈ ౨ ను హ్రదముపేర్లు. ఆటవ సంద్రము, [లవణ, ఇత్తు, సురు,
స్పృ,దధి, క్షీర, నీరసముద్రములొ నిది యాటవది.] పాలవెల్లి (పాలు+వెలి)=
క్షీరప్రవాహము, జిడ్డుకడలి = జిడ్డుగల సముద్రము, పాలకడలి=క్షీరసము
ద్రము-ఈ ౪ ను క్షీరసముద్రమునకుఁ బేరులు.

క. నంజె యన మడి యనంగను

మంజుల కేదారభూస♦మాఖ్యలు వెలయుం

బుంజె యనఁ జేను పొల మనఁ

గం జన మరుభూమిపేళ్లు ♦ (కాయజదమనా). 20

టీ. నంజె, మండి-ఈ ౨ ను మాగాణికిభూమికిఁ బేరులు. పుంజె,
చేను, పొలము-ఈ ౩ ను మెట్టభూమిపేర్లు. కంజ-ఈ ౧ నిర్జలప్రదేశము
నకుఁ బేరు.

క. ధరణి వివరాఖ్య లగున్

బొటియ కలుగు లాఁగ బొక్క ♦ బొంద యనంగా

దరి యొడ్డు గట్టనంగాఁ

బరఁగుం దీరంబు పేళ్లు ♦ (ప్రమథగణేశా). 21

టీ. బొటియ, కలుగు, హంగ, బొక్క, బొంద-ఈ గి ను బొంద
పేర్లు. దరి, ఒడ్డు, గట్టు-ఈ 3 ను తీరమునకు బేరులు.

తే. అస లనంగను తొంపి నా ♦ నడు సనంగ
బుటద నా నొప్పు గర్దమంబునకు బేళ్లు
భూమికి సమాఖ్య లగు బువి ♦ పుడమి నేల
మన్ను పంటవలంతి నా ♦ (మదనదమన). 22

టీ. అసలు, తొంపి, అడుసు, బుటద - ఈరను అడుసునకు బేరులు.
బువి [ప్రకృ. భువి.], పుడమి [ప్రకృ. పృథివి.], నేల, మన్ను, పంటవలంతి
=పంటలనొసగు దేవి-ఈ గి ను భూమి పేర్లు.

తే. జగిలె యనంగ నరుగు నాంగ ♦ జగతి నాంగ
దిన్నె యన వేదికాఖ్య లై ♦ యెన్న దనరు
మి ట్టనంగను మెరక నా ♦ మిట్ట యనంగ
నున్న తక్షితికాఖ్యలై ♦ యొప్పు (నభవ). 23

టీ. జగిలె-రూ. జగిలె, అరుగు, జగతి, తిన్నె-ఈ ర ను తిన్నెకు
బేరులు. మిట్ట, మెరక, మిట్ట-ఈ 3 ను ఎత్తయినచోటికి బేరులు.

తే. తనరు నిశ్రేణి తాప నిచ్చెన యనంగ
దెప్ప తే పనునాఖ్యల ♦ నొప్పు బ్లవము
పరగు నో డన గల మన ♦ దరణి ధరణి
(దరణిశీతాంశుశిఖినేత్ర ♦ ధవళగాత్ర). 24

టీ. తాప, నిచ్చెన-ఈ ౨ ను నిచ్చెనకు బేరులు. తెప్ప, తేవ-ఈ ౨
ను బ్లవమునకు బేరులు. ఓడ, కమలము-ఈ ౨ ను నావకు బేరులు.

తే. కార్తుకం బొప్పు విల్లు సింగాణి యనంగ
దూణ మొప్పు బత్తళిక నా ♦ దొన యనంగ

దరకసం బనఁ బొది యనఁ ♦ దనరు శరము

కోల ములి కమ్ము తూఁపు నా ♦ (శూలపాణి). 25

టీ. విల్లు, సింగాణి-ఈ ౨ ను ధనస్సునకుఁ బేరులు. వత్తళిక, దొన, తరకసము, పొది-ఈ ౪ ను అమ్ములపొదిపేర్లు. కోల, ములికి, అమ్ము, తూఁపు-ఈ ౪ ను శరము పేర్లు.

తే. తనరుఁ బేళ్లు తనుత్రాణఁమునకుఁ గత్త

శంబు బోడు జిరా దుప్పటంబు బొంద

శం బనఁగ నాఖ్య లగు శతాంఁగంబునకును

దేరు నా నరదము నాఁగ ♦ (మేరుచాప). 26

టీ. కత్తశంబు, బోడు, జిరా, దుప్పటంబు, బొందశంబు-ఈ ౫ ను కవచమునకుఁ బేర్లు. తేరు, ఆరదము [ప్రకృ...రథము.] - ఈ ౨ ను రథము పేర్లు.

క. కన్నా కన్నను దలక

ట్టన్నను మఱి మేలుబంతి ♦ యన్నను ధరలో

నిన్నియు శ్రేష్ఠము పేల్తె

యెన్నంబడు రాజసభల ♦ (నిభదై త్యహారా). 27

టీ. కన్నాకు, తలకట్టు, మేలుబంతి-ఈ 3 ను ఉత్తమునిపేర్లు.

క. సొమ్మనఁ దొడ వనఁగా రవ

ణమ్మన నగుఁ బేళ్లు భూషణమ్ములకును హా

రమ్ములకు నగును నభిధా

నమ్ములు పేరు లన సరులు ♦ నా(శితికంఠా). 28

టీ. సొమ్ము, తొడవు, రవణము-ఈ 3 ను భూషణములకుఁ బేరులు. పేరు, సరి-ఈ ౨ ను హారమునకుఁ బేరులు.

తే. సరము లెత్తులు దండలు ♦ సరు లనంగ
నామధేయంబు లగుఁ బుష్ప♦దామములకు
వాసనకు నాఖ్యలై యొప్పు ♦ వలపు కంపు
తావి కమ్మన యనఁగ (గాఁత్యాయనీశ)..

29.

టీ. సరములు, ఎత్తులు, దండలు, సరులు-ఈ ౪ ను శ్రావులదండలకుఁ జేర్చు. వలపు, కంపు, తావి, కమ్మన-ఈ ౪ ను వాసనకుఁ జేరులు.

క. ఒడమె యన సొమ్మనంగా
విడిముడి యన రొక్క మనఁగ ♦ విత్తంబునకుం
బుడమిని నామము లగు నివి
(యుడురాజకళావతంస ♦ యురగాభరణా).

30.

టీ. ఒడమె, సొమ్మ, విడిముడి, రొక్కము(రుక్తశబ్దభవము]-ఈ ౪ ను ధనమునకుఁ జేర్చు.

తే. మచ్చు లన మిద్దె లనఁగను ♦ మాడుగు లన
దారునిర్మితగేహముల్ ♦ దనరుచుండుఁ
బరఁగు సౌధంబు మేడ యుఁప్పరిగ యనఁగఁ
(నాగకేయూర మకానిమాఁనసవిహార).

31

టీ. మచ్చులు, మిద్దెలు, మాడుగులు-రూ. మాడువులు - ఈ 3 ను కొయ్యతోఁ గట్టఁబడినయిండ్లకుఁ జేర్చు. ఉప్పరిగ, మేడ-ఈ 2 ను రాచనగళ్లకుఁ జేర్చు.

తే. పెట్టి యన మందసం బనఁ ♦ బెట్టె యనఁగఁ
బెట్టియ యనంగఁ బేటికాభిఖ్య లమరు
మ్రో డనంగను మోటు నా ♦ మొద్దనంగ
వెలయు స్థాణుసమాఖ్యలు ♦ (విశ్వనాథ).

32

టీ. పెట్టి, మందసంబు, పెట్టె, పెట్టియ-ఈ ౪ ను పేటికపేర్లు.
మోడు, మోటు, మొద్దు-ఈ 3 ను స్థాణువుపేర్లు.

ఆ. విస్తృతాఖ్య లొప్పు ♦ విప్పు తనర్పు నా
వెడఁద విరివి పఱపు ♦ వెడలు పనఁగ
దీర్ఘమునకు నామధేయంబు లై యొప్పు
నిడుద చాఁపు నిడివి ♦ నిడు పనంగ.

33

టీ. విప్పు, తనర్పు, వెడఁద, విరివి, పఱపు, వెడలుపు-ఈ ౬ను వెడలుపుపేర్లు. నిడుద, చాఁపు, నిడివి, నిడుపు-ఈ ౪ ను నిడివికిఁ బేర్లు.

ఆ. ఈడు దినుసు సాటి ♦ యెన దొర సరి జోడు
సవతు మాద్రి యుద్ది ♦ జత తరంబు
పురుడు నాఁగ సదృశమున కివి యాఖ్య తా
(వివిధగుణసనాథ ♦ విశ్వనాథ).

34

టీ. ఈడు, దినుసు, సాటి, ఎన, దొర, సరి, జోడు, సవతు, మాద్రి-రూ. మాదిరి, ఉద్ది, జత, తరంబు, పురుడు-ఈ ౮ను సమానమునకుఁ బేర్లు.

తే. పసిఁడి బంగరు బంగారు ♦ పైఁడి పొన్ను
జాళువా పుత్తడి యనంగ ♦ స్వర్ణ మమరుఁ
దప్తకాంచన మమరుఁ గుంఁదన మనంగ
డాని యపరంజి నా (గజదానవారి).

35

టీ. పసిఁడి, బంగరు, బంగారు, పైఁడి, పొన్ను - రూ. హొన్ను, జాళువా, పుత్తడి-ఈ 2 ను బంగారమునకుఁ బేర్లు. కుంఁదనము, కడాని, అపరంజి-ఈ 3 ను పుటముదీతిన బంగారమునకుఁ బేర్లు.

ఆ. చిదుర తునుక తునియ ♦ చిదురుప వ్రక్క పా
లనఁగ ఖండమునకు ♦ నాఖ్య లమరుఁ

ప్రోగు గుప్ప వామి • ప్రోవు దిట్ట యనంగ
రాశి కాఖ్య లగు (ధ•రాశతాంగ).

36.

టీ. చిదుర, తునుక, తునియ, చిదురువ, ప్రక్క, పాలు - ఈను
ఖండమునకుఁ బేర్లు. ప్రోగు, గుప్ప, వామి, ప్రోవు, తిట్ట-ఈగు రాశికిం.
బేరులు.

క. ఈస్థావరవర్ణం గడు
నాస్థిక్ వినుఁ జదువ వ్రాయ • నవనీస్థలిలో
నాస్థానునికృప నఖిలశు
భస్థితులును జనుల కొదవు • భాసురలీలన్.

37.

స్థావరవర్ణ సమాప్తము.

—
తి ర్య గ్వ ర్థ.

సీ. వెడఁదమోముమెకంబు • జడలమెకం బేనుఁ
గులగొంగ మెకముల•కొలముసామి
తెల్ల డాలుమెకంబు • తెఱనోటిమెకము సిం
గంబు నాబొబ్బమె•కం బనంగఁ
బరఁగును మృగరాజు • పసిదిండి పులి మెకం
బులతిండిపోతు చా•ఱులమెకంబు
మువ్వన్నె మెక మన • నివ్వసుంధరయందు
వ్యాఘ్రంబునకు సమా•ఖ్యలు చెలంగుఁ
ఆ. బుట్టకూడుదిండి•పో తన వెనుకచూ
పులమెకంబు నాఁగ • నెలు వనంగ

నెలుఁగు నాఁగ మోరఁ తెలుపుమెకంబు నా
భల్లుకంబు దనరు • (ఫాలనేత్ర).

1

టీ. వెడఁద మోముమెకము = విశాలముఖముగలమృగము, జడలమెకము = జటలుగలమృగము, ఏనుఁగులగొంగ = గజములకువిరోధి, మెకముల కొలముసామి = మృగములవంశమునకు రాజు, తెల్లడాలుమెకము = శ్వేత కాంతిగలది, తెఱనోటిమెకము = తెఱచియుండెనునోరుకలది, సింగము, [సింహశబ్దభవము.] బొబ్బమెకము = బొబ్బలువేసెడుమృగము - ఈ ర యు సింహమునకుఁ బేర్లు. పసిదిండి = (పసుల+తిండి) పశువును భక్షించునది, పులి, మెకంబులతిండిపోతు = మృగములను భక్షించునది, చాఱిలమెకము = చాఱిలుగలమృగము, మువ్వన్నెమెకము = మూఁడువన్నెలుగల మృగము-ఈ గీ ను వ్యాఘ్రమునకుఁ బేరులు. పుట్టకూడుదిండిపోతు = పుట్టకూడుతినునది, వెనుకచూపులమెకము = వెనుకదృష్టిగలది, ఎలుపు, ఎలుఁగు, మోరతెలుపు మెకము=ముఖమందు తెలుపుగలమృగము-ఈ ర ను భల్లుకమునకుఁ బేర్లు.

క. పలుగొమ్ములమెక మనఁగా

నిల నెక్కుడుమెక మనంగ • నేనుఁ గనంగా

బలువంజమెకము నాఁ జే

గలమెక మన గౌరనంగఁ • గరి యొప్పు (శివా). 2

టీ. పలుగొమ్ములమెకము = దంతములే కొమ్ములుగాఁగలమృగము, ఎక్కుడుమెకము=ఎక్కుటకుయోగ్యమైనమృగము, ఏనుఁగు, బలువంజమెకము (బలువు+అంజ+మెకము), రూ. బలుహజ్జమెకము = బలువైన పాదములు గలమృగము, చేగలమెకము=హస్తము (తొండము) గలమృగము, గౌరు- ఈ ౭ ను గజమునకుఁ బేరులు.

తే. వాజికి సమాఖ్య లగుఁ దేజి • వారువంబు

మాపు గుఱ్ఱంబు తట్టువ • వాపురంబు

క త్తలాని బాబా జక్కి ♦ తత్తడి యన
(విగతభవపాశ కాశీని ♦ వేశ యీశ).

3

టీ. తేజి, వారువము, మావు, గుట్టము, తట్టువ, వాపురము, క త్తలాని, బాబా, జక్కి, తత్తడి-ఈ ౧౧ యు గుట్టమునకుఁ బేరులు.

క. తగ రేడిక పొట్టే లన

నగు మేషసమాఖ్య లెనిమి ♦ దడుగులమెక మే
నుఁగుగొంగసూఁ డనంగా

జగతిన్ శరభాఖ్య లొప్పుఁ ♦ (జంద్రార్థధరా).

4

టీ. తగరు, ఏడిక, పొట్టేలు-ఈ 3 ను మేఁకకుఁ బేరులు. ఎనిమిదడు గులమెకము = ఎనిమిదికాళ్లుగల మృగము, ఏనుఁగుగొంగసూఁడు = సింహమునకు ఐరోధి-ఈ ౨ ను శరభమృగమునకుఁ బేరులు.

క. సంగతి నుష్టాఖ్యలు నొ

ప్పెం గడు నొంటె లన లొట్టి ♦ పిట్ట లనన్ సా

రంగాఖ్య లలరు నిట్టు ల

నంగా జింక లన లేళ్లు ♦ నా (సర్వజ్ఞా).

5

టీ. ఒంటె, లొట్టిపిట్ట-ఈ ౨ ను ఉష్ట్రమునకుఁ బేరులు. ఇట్టి, జింక, లేడి-ఈ 3 ను జింకలకుఁ బేరులు.

క. నులిగొమ్మలమెక మి ♦ ట్టన

నిల మృగమున కొప్పుఁ బేళ్లు ♦ మృగిలేడి యనన్

వెలయును రెంటికి దగు నా

ఖ్యలు జింక యనంగ నీశ ♦ (యంబరకేశా).

6

టీ. నులిగొమ్మలమెకము = మెలికలులిరిగియుండు కొమ్ములు గలమృగము, ఇట్టి-ఈ ౨ ను మగజింకపేర్లు. లేడి - అను నీ ౧ యు ఆఁడుజింకకు పేరు. జింక-ఈ ౧ యు ఆఁడు మగదుప్పలు రెంటికినిఁబేరు.

తే. పసులు తొడుకులు పసరముల్ ♦ పసి యనంగఁ
 బశువులకును సమాఖ్యలై ♦ పరఁగు నాల
 పోతు బసవఁడు గిబ్బి యాఁబో తనంగ
 వృషభమున కాఖ్యలై యొప్పు ♦ (వృషభవాహ). 7

టీ. పసులు, తొడుకులు, పసరము-రూ. పసలము, పసి-ఈ ర ను పశువు
 లకుఁ బేరులు. ఆలపోతు=పశువులకుఁ బతి, బసవఁడు, గిబ్బి, ఆఁబోతు [ఆ
 వు+పోతు]-ఈ ర ను వృషభమునకుఁ బేరులు.

సీ. తొట్టుపట్టు లనంగ ♦ దొడ్లనఁగా నివి
 గోష్ఠదేశమునకుఁ ♦ గొఱలు (నీశ)
 కదుపులు మొదవులు ♦ పదువులు మందలు
 నా ధేనుగణ మొప్పు ♦ (నగనివేశ)
 యలరు నాఖ్యలు లేఁగ ♦ లన దూడ లనఁ గ్రేపు
 లన వత్సములకును ♦ (ధనదమిత్ర)
 యా వనఁగా గిడ్డి ♦ యనఁ దొడు కన మొద
 వన ధేనునామముల్ ♦ దనరు (నభవ)

తే. యుక్షమునకు సమాఖ్యలై ♦ యొప్పుచుండు
 గిత్త యెద్దనఁ గోడె నాఁ ♦ (గృత్తివాస)
 యా లనఁగ ధేనువుల కాఖ్య ♦ యలరు చుండు
 (శైలజానాథ ప్రమథసంచయసనాథ). 8

టీ. తొట్టుపట్టులు, దొడ్లు - ఈ ౨ ను కొట్టమునకుఁ బేర్లు. కదు
 పులు, మొదవులు, పదువులు, మందలు - ఈ ర ను ఆవులగుంపునకుఁ బేర్లు.
 లేఁగ, దూడ, గ్రేపు - ఈ ౩ ను దూడలకుఁబేర్లు. ఆవు, గిడ్డి, తొడుకు,
 మొదవు-ఈ ర ను గోవులపేర్లు. గిత్త, ఎద్దు, కోడె - ఈ ౩ ను ఎద్దునకుఁ
 పేర్లు. ఆలు [ఆవు+లు (వువర్ణలోపము)]=ఆలు-బహువచనము.]-ఈ ౧ యు.
 ధేనువులపేరు.

తే. అలరుఁ గుండేలు చెవులపో • తనఁగ శశక

మొప్పుఁ బొడలమెకంబు నా • దుప్పి యనఁగఁ

గాఱుకొమ్మలమెక మనంగను ధరిత్రి

రామనామమృగంబు (ధ•రాశతాంగ).

9

టీ. కుండేలు, చెవులపోతు-ఈ ౨ ను కుండేటికిఁ బేర్చు. పొడలమెకము = మచ్చలుగలమృగము, దుప్పి, కాఱుకొమ్మలమెకము = సాంద్రశృంగములు గల మృగము-ఈ ౩ ను దుప్పికిఁ బేర్చు.

తే. దుంత యెనుపోతు జమునెక్కిరింత దున్న

యనఁగ మహిషంబునకు సమాహ్వాయము లమరుఁ

బరఁగు నెనుపెంట్లు గేదెలు • బట్టె లెనుము

లనఁగ మహిషీసమాఖ్యలు • (ధనదమిత్ర).

10

టీ. దుంత, ఎనుపోతు, జమునెక్కిరింత = యమునివాహనము, దున్న-ఈ ౪ ను మహిషంబునకుఁ బేర్చు. ఎనుపెంట్లు (ఎనుము + పెంటి = ఎనుపెంటి), గేదె, బట్టె, ఎనుము-ఈ ౪ ను మహిషీసామములు.

తే. పక్కి పులుఁగు పిట్ట యనఁగఁ • బక్షి యొప్పు

గఱులు తెక్కలు చట్టుప • లెఱక లనఁగఁ

బక్షముల కివి పేళ్ళగుఁ • బర్ణములకు

నాఖ్య లగు లావు లన నీక • లనఁగ (నీశ).

11

టీ. పక్కి, (ప్రకృతి. పక్షి.) పులుఁగు, పిట్ట-ఈ ౩ ను పక్షికిఁ బేర్చు. గఱులు, తెక్కలు, చట్టుపలు, ఎఱకలు-ఈ ౪ ను తెక్కలకు నామములు. లావు, ఈక-ఈ ౨ ను ఈకలకు నామములు.

సీ. తొలకరికలుగుపుల్లులు నల్వతేజీలు

పాలు నీరును నేరుపలుచుపులుఁగు

అంచలు తెలిపిట్ట ♦ అన నొప్పు హంసలు
 క్రౌంచముల్ దనరారు ♦ గొంచ అనంగ
 గొక్కరా అనంగను ♦ గొక్కు అనంగను
 గొక్కెర అనంగను ♦ గొంగ అనంగ
 బరంగు నభిఖ్యలు ♦ బకవిహంగములకు
 నట్టువపులుగు నా ♦ జుట్టుపులుగు
 తే. నాంగ నె మ్మన నెమిలి నా ♦ నమ్మి యనంగ
 గేకికి సమాఖ్య లగు జంచరికములకు
 నాఖ్యలు జమిలిముక్కాలి ♦ యనంగ దేటి
 యనంగ దుమ్మెద నా (నీశ ♦ యభ కేశ).

12

టీ. తొలకరికలుగుపుల్లులు=వర్షాకాలమునఁ బాటిపోవుపక్షులు, నల్వ
 తేజీలు=బ్రహ్మకు వాహనములు, పాలు నీరును నేరుపఱుచు పులుగులు=
 క్షీరోదకములను వేఱుపఱుచునట్టిపక్షులు, అంచలు, (ప్రకృతి. హంసలు.)
 తెలిపిట్టలు = తెల్లనిపక్షులు-ఈ గీ ను హంసలకు నామములు. క్రౌంచలు-
 ఈ ౧ యు క్రౌంచపక్షులకుఁ బేరు. గొక్కరా, గొక్కు, గొక్కెర, గొంగ-
 ఈ ౪ ను బకమునకుఁ బేర్లు. నట్టువపులుగు=నాట్యమునుజేయుపక్షి, జుట్టు
 పులుగు = సిగగలపక్షి, నెమ్మి, నెమిలి, నమ్మి-ఈ గీ ను కేకికి నామములు.
 జమిలిముక్కాలి=ఆఱుకాళ్లు గలది, తేటి, తుమ్మెద-ఈ 3 ను భ్రమరము
 పేరులు.

తే. పరంగు నొడ్డిలు కూకీలు ♦ పల్లటీలు
 పావురాలును బకదార్లు ♦ పావురములు
 నాంగ గలరవపక్షిబృందములపేళ్ళు
 (పంకజాతాక్షసన్నిత్ర ♦ ఫాలనేత్ర).

13

టీ. ఒడ్డిలు, కూకీలు, పల్లటీలు, పావురాలు(పారావతశబ్దభవము), బక
దార్లు, పావురములు-ఈ ౬ ను పావురములకుఁ బేరులు.

తే. పుడమిలోపలఁ జదువులపులుఁ గనంగఁ
జిగురువిల్కానితేజి నాఁ ♦ దొంగరుముక్కు
పులుఁ గనంగ బచ్చతెక్కలపులుఁ గనంగఁ
జిలుక యన నొప్పుఁ గీరంబు ♦ (శ్రీమహేశ). 14

టీ. చదువులపులుఁగు=మాటాడుపక్షి, చిగురువిలుకానితేజి=మన్మథుని
వాహనము, దొంగరుముక్కుపులుఁగు = యెఱ్ఱనిముక్కుగలపక్షి, పచ్చ
తెక్కలపులుఁగు = పచ్చనితెక్కలుగలపక్షి, చిలుక-ఈ ౫ ను చిలుకకుఁ
బేర్లు.

తే. బట్టికాఁ డన గొరవంకపిట్ట యనంగఁ
బరఁగు శారిక యేత్రింత ♦ పసులపోలి
గాఁడు కూకటిమూఁగ నాఁ♦గను జెలంగు
నిల భరద్వాజవిహగంబు ♦ (నీలకంఠ). 15

టీ. బట్టికాఁడు-పా.బట్టుకాఁడు, గొరవంకపిట్ట-ఈ ౨ ను గోరువంక
కుఁ బేర్లు. ఏత్రింత, పసులపోలిగాఁడు, కూకటిమూఁగ-ఈ 3 ను భరద్వాజ
పక్షికిఁ బేర్లు.

తే. జాలె డే గనఁ గురుజు నా ♦ సాశ్వ మనంగఁ
గణుజు నాఁగను జలకట్టె ♦ యనంగ వేస
డం బనంగ గిడ్డు నా నోరణం బనంగ
శ్వేనభేదంబు లగు (మహానీనజనక). 16

టీ. జాలె, డేగ, కురుజు, సాశ్వము, కణుజు, జలకట్టె, వేసడము,
గిడ్డు, పీరణము-ఈ ౬ యును శ్వేనవిశేషములకుఁ బేర్లు.

తే. కోటఁ డనఁగను గూబ నా • ఘూక మమఁదుఁ
జిలుతగూబ యనంగఁ బసిండికంటి
యనంగ సకినాలపులుఁ గన • నలరుచుండుఁ
బృథివిఁ గనకాక్షి యనుపక్షి • (శ్రీమహేశ). 17

టీ. కోటఁడు, గూబ-ఈ ౨ ను గుడ్లగూబకుఁ బేరులు. చిలుతగూబ= చిన్నగూబ, పసిండికంటి=బంగారమువంటి నేత్రములుగలది[సమాసాంతము.], సకినాలపులుఁగు=శకునములపక్షి-ఈ ౩ ను బంగరుకంటిపిట్టకుఁ బేర్లు.

తే. పాము సప్పంబు నిడుపఁడు • పడగదారి
గాలిమేతరి విసదారి • కానరాని
కాళ్ళయది చిల్వ వీనులకంటి పుట్ట
పెట్టెపట్టనఁ జను నహి • పేళ్ళు భర్గ. 18

టీ. పాము, సప్పము, [ప్రకృతి. సర్పము.] నిడుపఁడు=దీర్ఘముగానుండు నది, పడగదారి=పడగనుధరించినది, గాలిమేతరి=వాయుభక్షణము సేయునది, విసదారి = విషమునుధరించినది, కానరాని కాళ్ళయది = అగపడనిపాదములు గలది, చిల్వ-రూ. చిలువ, వీనులకంటి=చెవులే కన్నులుగాఁగలది, పుట్ట పెట్టె పట్టు=వల్లీకమును బెట్టెయును నివాసముగాఁగలది-ఈగం యు సర్ప మునకు నామములు.

క. ఇల నెంచ రుధిరమున కా
ఖ్యలు నల్ల యనంగ నెత్తు • ధనంగ ధరిత్రిం
బొల యూరు వెఱచి నంజుడు
పొల సన నివి పరఁగు మాంసమునకు (మహేశా). 19

టీ. నల్ల, నెత్తురు-ఈ ౨ ను రక్తమునకుఁ బేర్లు. పొల, ఈరువు, ఎఱచి, నంజుడు, పొలను-ఈ ౪ ను మాంసమునకుఁ బేర్లు.

క. భర్గుడు కాశీనిలయుఁడు

దుర్గాపతి యొసఁగు ముదముఁతో నీతిర్య

గ్వర్గు లిఖించినఁ జదివిన

దార్గత్యము లణఁచి సంపదలు నిత్యంబున్.

20

టీ. ఈతిర్యగ్వర్గు వ్రాసినను, జదివినను, కాశీవిశ్వేశ్వరనిదయవలన దారి
ద్ర్యములు దొలఁగి సంపదలు గలుగును.

తిర్యగ్వర్గు సమాప్తము.

—
నా నా ర్థ వ ర్గు.

క. కలు పనఁ బే రగు దధికిం

గలు పన సస్యంబులోని ♦ గాదముపే రౌ

*వెలు గండ్లు కంపకోటను

వెలుఁ గందురు ప్రభను జనులు ♦ (విశ్వాధిపతీ).

1

టీ. 1. కలుపు=పెరుఁగు, పెరులోనికసపు. 2. వెలుగు=కంచె, వెలుఁగు=
వెలుతురు.

క. మావు లనం దగు హయములు

మావు లనం బరఁగు నామ్రుమహిజంబు లిలం

దావు లనస్థల మొప్పును

వావు లనక వాసనలకుఁ ♦ దగుఁ బేరు (శివా).

2

టీ. 1. మావులు=గుఱ్ఱములు, మామిడిచెట్లు. 2. తావులు=చోటులు,

* ఇది అరసున్నగలప్పుడు కాంతికిని, లేనప్పుడు కంపకోటను బే
రగును.

వాసనలు. [పైరెండుపదములకును బహువచనమందే యాయర్థభేదంబు చెప్ప వీలగునుగాని యేకవచనంబున నివి వెవ్వేతింతములుగలవి గావున సర్థద్వయము చెప్ప వీలుగాదు. ఏకవచనమున గుఱ్ఱమునకు “మావు” మామిడిచెట్టునకు “మావి” యని రూపములు.]

క. ఇమ్మహిలోపలఁ బే రగుఁ

గొమ్మ యనన్ వృక్షశాఖకును భామినికిం

దమ్మ లనం బే రగుఁ బ

దమ్మల కనుజన్మలకును ♦ (దరుణేందుధరా.) 3

టీ. 1. కొమ్మ = చెట్టుయొక్కకొమ్మ, అడుది. 2 తమ్ములు = తామరలు, అనుజులు. [ఏకవచనమున సర్థద్వయమురాదు. తామరకు ‘తమ్మి’ అనుజుని ‘తమ్ముడు’ అని రూపభేదము.]

క. ఇమ్ములఁ బే రగుఁ దాటం

కమ్ములకున్ లేఖలకును ♦ గమ్మ లనన్ నా

మమ్ము దగుం గంఠాభర

ణమ్మునకును లతకుఁ దీరగె ♦ నా (గౌరీశా). 4

టీ. 1. కమ్మ = చెవికమ్మ, ఉత్తరము (జాబు). 2. తీరగె = మెడనూలు, లత.

క. చెల్లును బేల్లె ధరలోఁ

దా శ్లన సూత్రంబులకును ♦ దాశంబులకుం

గో శ్లనఁ కుక్కుటములకును

బే శ్లగు ఖట్వాంగములకుఁ ♦ బే శ్లగు (నభవా). 5

టీ. 1. తాళ్లు = పగ్గములు, తాటిచెట్లు, [ఏకవచనములోరాదు. పగ్గము = కాడు, తాటిచెట్టు = తాడి.]. 2. గోళ్లు = కుక్కుటములు, మంచపుగోళ్లు. [ఈ యర్థము ఏకవచనములోరాదు. కుక్కుటము = కోడి, మంచపుగోడు = కోడు.]

క. చామ యన సస్యమునకును

భామినికిని నాఖ్య యగుచుఁ ♦ బరఁగు ధరిత్రిన్

నామము లగుచును వెలయును

బాము లనన్ జన్తములకు ♦ భంగమ్ములకున్.

6

టీ. 1. చామ=ధాన్యవిశేషము, ఆడుచి. 2. బాము=పుట్టుక, తిరస్కారము.

తే. దంట యనఁగ నభిఖ్య యై ♦ దనరుచుండు

జగతిలోపలఁ బ్రాధకు ♦ యుగళమునకుఁ

బఱ పనంగ నభిఖ్య యాఁ ♦ బానుపునకు

విస్తృతమునకు (శైలని♦వేశ యీశ).

7

టీ. 1. దంట=ప్రాధాంగన, జంట. 2. పఱపు=పానుపు, వ్యాపించుట.

క. తొలి యనఁగా నగు నామం

బులు పూర్వంబునకు సుషిర♦మునకును ధరలో

వెలి యనఁగ బహిర్ధవళం

బులకును నామంబు (శేష♦భుజగవిభూషా).

8

టీ. 1. తొలి=మునుపు, బెజ్జము. 2. వెలి=బయలు, తెల్లన.

క. నెమ్మి యనన్ వంజులవృ

క్షమ్మునకున్ బర్హికిని సుఖస్థితికిని నా

మమ్ముగఁ దగు (నతిధీర య

హమ్మతిజనదూర పన్న♦గాధిపహారా).

9

టీ. నెమ్మి=వంజులవృక్షము, నెమిలి, సౌఖ్యము గలిగియుండుట.

క. పోలం బే రగుచుండును

బా లనఁగా క్షీరమునకు ♦ భాగంబునకుం

గా లనఁ జే రగు నాలవ

పాలికిఁ బాదంబునకును ♦ (బాలేందుధరా). 10

టీ. 1. పాలు=క్షీరము, భాగము. 2. కాలు=పాదము, నాలవభాగము.

క. మే లన శుభంబు వే రగు

మే లన నుపరికిని గూరిమికినిం బే రౌ

మే లన మెచ్చునఁ బల్కిన

యాలాపంబునకు నాఖ్య ♦ యగు (జగదీశా). 11

టీ. మేలు=శుభము, వైభాగము, ప్రేమ, మంచిగాఁ జెప్పినమాట.

క. ధారుణిఁ జేరు వహించును *

బూరుగు నా నూఁదువాద్యమును | శాల్తలియుం

జే రన నభిధానం బగు

హారమునకు నామమునకు ♦ (నంబరకేశా). 12

టీ. 1. బూరుగు=వాద్యవిశేషము, బూరుగుచెట్టు. 2. పేరు=ఒకనామము, దండ.

క. క ప్పన నీలిమపే రగుఁ

గ ప్పనఁగా నింటిమీఁదికసవుకుఁ బే రౌఁ

గొప్పనఁ దగుఁ జాపాగ్రము

నొప్పగు ధమ్మిల్లమును గృహోపరియు (శివా). 13

టీ. 1. కప్ప=నలుపు, ఇంటిమీఁదవేయుపూరి. 2. కొప్పు=వింటికొన,

శ్రీలకొప్పు, ఇంటియొక్కనడికొప్పు.

క. ఒకభూరుహమునకును ధమ

నికిఁ జే రగుఁ గ్రోవి యనఁగ ♦ నెఱి నట్టుల వే

టొకభూజమునకు నధరము

నకుఁ జే రగు మోవి యనిన ♦ (నగరాట్యాపా). 14

టీ. 1. క్రోవి=గోరింట చెట్టు, గొట్టము. 2. మోవి=ఒక చెట్టు, పెదవి.

క. చవు లనఁగా నభిధానము

లవు పడుచులకును ము త్రియపుటెత్తులకున్
భువిలోపల నామము లగు

గవు లన గుహలకునుఁ బూతిగంధంబులకున్. 15.

టీ. 1. చవులు = ఆఱురుచులు, ముత్యాలసరము. 2 గవులు=గుహలు, దుర్వాసన, కంపు. (మొదటియర్థమున బహువచనము. దీనికి ఏక. గవి. రెండవయర్థమున నిదే ఏకవచనము.)

తే. ఆఖ్య యై యొప్పు ధరణిలో ♦ నపరదివస
మునకు ఛత్రంబునకు నెల్లి ♦ యనెడినుడువు
జక్కి యనుపేరు పరఁగును ♦ సైంధవంబు
నకు ఘరట్టంబునకును (గంధర్వదమన). 16

టీ. 1. ఎల్లి=రేపు అనుట, గొడుగు. 2. జక్కి=గుఱ్ఱము, తిరుగలి.

తే. ఆడె ననుమాట నటియించె ♦ ననుటకును వ
చించె ననుటకు మఱియు నిందించె ననుట
కాఖ్య యగుచును శోభిల్లు ♦ నాలు నాఁగ
గోవులకు భార్యకును బేరఁగు (స్తహేశ). 17

టీ. 1. ఆడెను=నాట్యముచేసెను, పలికెను, నిందించెను. 2. ఆలు = (బహువచనము) గోవులు, (ఏకవచనము) భార్య. (దీనికి బహువచనము—ఆండు).

సీ. రజతపునగిపదార్థములకు నభిధాన

మగు వెండి యన బంతి ♦ యనఁగఁ గందు

కమునకు శ్రేణికి ♦ నమరు నాహ్వాయముగా

దండ యనం బుష్పదామమునకు

నంతికంబునకుఁ బే ♦ రగు దొర యన నాఖ్య
యగు సదృశమునకు ♦ నవనిపతికి
నస్త్రసంఖ్యకు నహ ♦ మ్మనుటకు నాహ్వాయం
బగు నే ననఁగ సరి ♦ యనఁగ సదృశ

తే. మునకు సమసంఖ్యకును నామముగ నెసంగు
గొం తనఁగ నాహ్వాయం బగుఁ ♦ గుక్కుటాస
నంబునకుఁ గంతమునకును ♦ నల్ల యనిన
ర క్తనీలాఖ్య యై యొప్పు ♦ (రాజమకుట).

18

టీ. 1. వెండి=రజతము, మరల. 2. బంతి=చెండు, వరుస. 3. దండ=
పూలదండ, సమీపము. 4. దొర=సమానము, రాజు. 5. వీను=అయిదు,
నేను. 6. సరి=సమానము, సమసంఖ్య. 7. గొంతు=కుక్కుటాసనము, మెడ.
8. నల్ల=నెత్తురు, నలుపు.

సీ. తీరంబునకు ధరి ♦ త్రీధరంబునకు స

మాఖ్య యై యొప్పు గ ♦ ట్టనఁగ (నీశ)
కేతువునకుఁ గాంతి ♦ కిని సమాహ్వాయ మగు
డా లనంగను (మేరు ♦ శైలచాప)

శౌర్యధుర్యునకు లాం ♦ ఛనమునకును నామ
మగు బిరు దనఁగఁ (బ ♦ న్న గవిభూష)
గూబ నా నాఖ్య యా ♦ ఘూకంబునకుఁ గర్త
మూలంబునకు (నవి ♦ ము క్తనిలయ)

తే. యంతికంబునకును సమూ ♦ హంబునకును
నామ మై యొప్పుఁ జేరువ ♦ నాఁగ (నభవ)
సమభిధాన మై యొప్పుఁ బి ♦ శాచమునకు
బవనమునకును గాలి య ♦ న్పలుకు (రుద్ర).

19

- టీ. 1. గట్టు=తీరము, పర్వతము. 2. డాలు=టెక్కెము, కాంతి.
3. బిరుదు = కార్యము, గుఱుతు. 4. గూబ=గుడ్డగూబ, చెవిమొదలు.
5. చేరువ=దగ్గఱ, గుంపు. 6. గాలి=దయ్యము, వాయువు.

క. ఇలలోపల నామం బగు

బలుకులు నా శకలములకు ♦ భాషణములకు

నెల యన నభిధానం బగు

జలజారికి మాసమునకు ♦ (శైలనిశాంతా).

20

టీ. 1. పలుకు=మాట, తునుక, 2. నెల=చంద్రుడు, మాసము.

సీ. అంతర్హితుం డయ్యె ♦ ననుటకు నాగతుం

డయ్యె ననుటకు సమాఖ్య యగుచు

నలరును విచ్చేసె ♦ ననుట (యంబరకేశ)

నెఱి సమాహ్వయ మగు ♦ గఱచె ననఁగ

నభ్యాస మొనరించె ♦ ననుటకు దంతపీ

డ యొనర్చె ననుటకు ♦ (నయుగనయన)

వెలయుఁ దత్తక్షరములకు నభిజ్ఞకు

నాఖ్యయై యానవా ♦ లనుట (యీశ)

తే. పఱచె ననఁగ సమాఖ్యయా ♦ బాధచేసె

బ్రచలితుం డయ్యె ననుటకు ♦ (బాండురాంగ)

పరఁగ మోహించె ననుటకు ♦ బరిమళించె

ననుట కొప్పును వలచె నా ♦ (నళికనేత్ర).

21

టీ. 1. విచ్చేసెను-రూ. వేంచేసెను=వచ్చెను, కనఁబడకపోయెను.

2. కఱచెను=నేర్చుకొనెను, కొఱికెను. 3. ఆనవాలు=కాఁగినపాలు, గుఱు

తు. 4. పఱచెను = ఇడుమలఁబెట్టెను, ప్రయాణమాయెను. 5. పరిమళించెను=కొ

రెను, పరిమళించెను.

సీ. ఆనె నంట సమాఖ్య • యశాను వహించె బా
 నము చేసె ననుటకు • (నగనివేశ)
 చషకంబునకును దంష్ట్రకు నాఖ్య యశాఁ గోర
 యనంగ (శశాంకకళావతంస)
 మొక్కలీఁ డనంగఁ గొమ్ములు లేనికరికి ము
 ప్కరునకుఁ బే రగు • (గరళకంఠ)
 మరకతచ్చవికి నంబరమున కగుఁ బేరు
 పచ్చడం బనిన (నంబాకళత్ర)

తే. ఊతిని దురగీపతికి వృత్తశిలకు నామ
 ధేయ మై యొప్పు గుండు నాఁ • (ద్రిపురహరణ)
 నామ మా నొక్కసస్యంబునకును లోప
 మునకుఁ గొఱ్ఱ యనంగ (నంబుదనిభాంగ). 22

టీ. 1. ఆనెను = మోచెను, త్రాగెను 2. గోర=గిన్నె, పెద్దపన్ను.
 3. మొక్కలీఁడు=కొమ్ములులేనియేనుఁగు, మూర్ఖుఁడు. 4. పచ్చడము=పచ్చల
 కాంతి, పైవేసికొనువస్త్రము. 5. గుండు=మగగుఱ్ఱము, గుండ్రనిబండ.
 6. కొఱ్ఱ=ధాన్యవిశేషము, కొఱత.

సీ. తాల్చు నాఖ్యను వధూధమ్మిలభారంబుఁ
 గోణంబు మూల నాఁ • (గుధరచాప)
 గొఱ యనునాఖ్యచేఁ • గొఱలు లోపంబు మ
 నోజ్జ్వలస్తువు (దక్షయజ్ఞమథన)
 నెఱి హేయపడియె నన్వేషించె ననురెంటి
 కాఖ్య యశా గోసె నా • (నసితకంఠ)
 నరసె నాఁ బే రగు • నార్తి వారించె వి
 మర్శించె ననుటకు • (మదనదమన)

తే. చరణమునకు నధకిప్రదేశంబునకు స
మాఖ్యయై యొప్పు నడుగు నా ♦ (నళికనేత్ర)
మహిని బేరగుచుండుఁ బ్రమాణికంబు
నకును భాషకు బాస నా ♦ (నగనివేశ).

23.

టీ. 1. మూల=శ్రీకృష్ణ, విదిక్కు. 2. కొఱ=కొఱ్ఱలనుధాన్యము, మనోజ్ఞవస్తువు. 3. రోసెను=వెగటించెను, వెదకెను. 4. ఆరసెను=బాధనివారిం చెను, విచారించెను. 5. అడుగు, పాదము, క్రిందిభాగము. 6. బాస=పట్టు, భాష.

సీ. నాగవాస మన ఘంటాప్రతీకమునకు
వేశ్యల కగుఁ జేరు ♦ (విశ్వనాథ)
నామ మా నండంబునకు నంధకునకును
గుడ్డనంగను (రౌప్యకుధరనిలయ)
చర్మవాద్యమున కుష్ణమునకుఁ బేరగు
నుడు కనియెడునాఖ్య ♦ యుడుపమకుట)
యభిధాన మగు మేడి ♦ యన హలాంగమున కు
దుంబరమునకును ♦ (ధూతకలుష)

తే. కల్లనంగ శిల సురయు నౌ ♦ (గరళకంఠ)
పరంగు నాఖ్యయు లాంగలపద్ధతికిని
శ్రేణికిని జాతనంగ (భాసితసితాంగ)
(వారిధినిషంగ కాశీనివాసలింగ).

24.

టీ. 1. నాగవాసము = గంటలానిచీల, వేశ్యలు. 2. గుడ్డు=కన్నులు తెలియనివాడు, అండము. 3. ఉడుకు=ఒకవాద్యము, వేడిమి. 4. మేడి =నాగేటి వెనుకటి పట్టుకొయ్య, (మేడి) = అత్తిచెట్టు. 5. కల్లు = తాయి, మద్యము. 6. చాలు=వరుస, నాగేటిచాలు.

తే. జననికిని మాతృజననికి ♦ జనకజనని

కాఖ్య యగు నవ్వ యనఁగ (నాఁర్యాసహాయ)

భగినికిని జనకునకు నాఁహ్వాయము దనరు

నప్ప యనఁగను (జంద్రరేఖావతంస).

25

టీ. 1. అప్ప=తల్లి, తల్లితల్లి, తండ్రితల్లి. 2. అప్ప=అక్క, తండ్రి.

క. పో తనఁగఁ బరఁగు మహిషము

భూతలమునఁ బురుషమృగము ♦ బురుషఖగంబుం

దా తన ధాతృ పితామహ

మాతామహులకును నగు సఁమాఖ్య (మహేశా). 26

టీ. 1. పోతు=దున్నపోతు, పురుషమృగము, మగపక్షి. 2. తాత=

అత్త, తండ్రితండ్రి, తల్లితండ్రి (తండ్రి).

క. పుడమిని బేరు వహించును

వడిగలవాఁ డనఁగ శౌర్యవంతుఁడు జవియున్

నడు మన నవలగ్నముఁ జె

న్నడరఁగ మధ్యస్థలంబు ♦ నగు (నగధన్వీ).

27

టీ. 1. వడిగలవాఁడు = శౌర్యవంతుఁడు, వేగము గలవాఁడు. 2.

నడుము=మధ్యము, మధ్యప్రదేశము.

క. ఎద యనఁగఁ బరఁగు భిత్తికి

హృదయమునకు వక్షమునకు ♦ నిల జో డనఁగా

నది దనరు నామ మగుచును

సదృశమునకు వర్తమునకు ♦ (జంద్రార్థధరా).

28

టీ. 1. ఎద=భయము, హృదయము. 2. జోడు=సమానము, కవచము.

క. నానార్థవర్గు విది స

న్తానముతో దీనిఁ జదివినను వ్రాసిన నా

మానవుల కబ్బు నెప్పుడు

నానార్థంబులును విశ్వనాథునికరుణన్.

29

టీ. ఈనానార్థవర్గును చదివినవారికి, వ్రాసినవారికి సకలనష్టదలును

గలుగును.

గద్యము. ఇది శ్రీమదేకామ్రమంత్రిపుత్ర కాండిన్యగోత్రపవిత్ర

సదారాధిత మహేశ్వర పైఁడిపాటి లక్ష్మణకవిప్రణీతం

బైన యాంధ్రనామసంగ్రహం బను నిఘంటువునందు

సర్వంబు నేకాశ్వాసము.

సటీకాంధ్రనామసంగ్రహము

స మా ప్త ము.

శ్రీ రస్తు.

స టీ కాంధ్ర నామ శేషము.

అవతారిక.

అంద్రనామశేష మనెడు నీనిఘంటువును రచించిన
అడిదము సూరయ యనెడు కవి తాను జేయఁబూనిన గ్రంథ
ము నిర్విఘ్న పరిసమాప్తి నొందుటకుఁగాను గృతినాయకుఁ
డగునీశ్వరుని సంబోధనరూపముగాఁ బ్రార్థించి, తదంకితముగా
గ్రంథనామపూర్వకప్రతిజ్ఞను రెండుపద్యములచేతఁ జేయు
చున్నాఁడు.—

క. శ్రీగౌరీప్రియవల్లభ

రాగద్వేషాదిరహిత • రమ్యచరిత్రా

యోగిధ్యేయపదాంబుజ

భోగివలయ రామచంద్రపురవరనిలయా.

1

టీ. శ్రీగౌరీప్రియవల్లభ = శోభాయుక్తురాలయిన పార్వతీదేవిఁ
ప్రియనాథా! రాగద్వేషాదిరహిత=రాగద్వేషాదిదోషములులేనివాఁడా! రమ్య
చరిత్రా=మనోహరమైనచరితములుగలవాఁడా! యోగిధ్యేయపదాంబుజ = నిష్క
గలవారిచేధ్యానమునేయందగిన పాదారవిందములుగలవాఁడా! భోగివలయ =
సర్పములు హస్తకంకణములుగాఁగలవాఁడా! రామచంద్రపురవరనిలయా =
శ్రేష్ఠమైనరామచంద్రపురము నివాసముగాఁగలవాఁడా! (ఓపార్వతీశా!)

వ. అవధరింపుము.

టీ. నాచేయఁబోవుగ్రంథమును సావధానమనసుగఁజూచి యాలకింపుము.

ఆ. ఆంధ్రనామసంగ్రహమునందుఁ జెప్పని
కొన్ని తెలుఁగు మఱుఁగు లన్నిగూర్చి
యాంధ్రనామశేష మనుపేరఁ జెప్పెద
దీనిఁ జిత్తగింపు • దేవదేవ. 3

తా. దేవదేవా ! ఆంధ్రనామసంగ్రహమునఁ జెప్పకవిడిచిన కొన్ని
తెలుఁగు కఠినపదములనుగూర్చి యాంధ్రనామశేష మనుపేరుతోఁ జెప్పఁ
బూనితిని. దానిని మనఃపూర్వకముగా నాలకింపుము.

క. తఱి యజ్జడ నన సమయం
బుఱఁ డనఁగను సరకుసేయఁకుండె ననఁగ బే
ల్మొఱ పగు గణింపఁ డనుటకుఁ
(గరిచర్తాంబరత్రినేత్ర • గౌరీమిత్రా). 4

టీ. తఱి, అజ్జ, అదను - ఈ 3 ను సమయమునకుఁ బేరులు. ఉఱఁ
డు, సరకుసేయకుండెను - ఈ 2 ను లక్ష్యపెట్టఁడనుటకుఁ బేర్లు.

తే. పెంపునెందెను దామరతంపరయ్యెఁ
బ్రబలె నెగడెను గొనసాగె • బలిసె పెరిగె
ననఁగ రేకెత్తె ననఁగ బే • శృయ్యె వృద్ధి
బొందె ననుటకు (శేషాహిఁభూషితాంగ). 5

టీ. పెంపునెందె, తామరతంపరయ్యె, ప్రబలె, నెగడె, గొనసాగె,
బలిసె, పెరిగె, రేకెత్తె - ఈ ౮ యను వృద్ధిఁబొందె ననుటకుఁ బేర్లు.

తే. పేర్తి యర్తిలి మక్కువ • కూర్తి నెమ్మి
నెనరు గాదిలి గారాము • నెయ్యి మింపు

ప్రేముడి యనుంగు ముద్దనఁ ♦ బ్రయమునకును
నామధేయంబు లయ్యెఁ (బిఁనాకపాణి).

6

టీ. పేర్తి, అర్తిలి, మక్కువ, కూర్తి, నెమ్మి, నెనరు, గాదిలి, గారాము-
రూ. గారము, నెయ్యము, ఇంపు, ప్రేముడి, అనుంగు, ముద్దు-ఈ ౧౩ ను
ప్రియమునకుఁ బేర్తు.

క. ఒనఁగూర్చె ననఁగ సమకూ

ర్చె ననఁగ వీల్పటిచె ననఁగఁ ♦ జేకూర్చెను నా
ననుకూలపటిచె ననుటకుఁ

దనరును నామంబు లై (సుఁధాకరమకుటా).

7

టీ. ఒనఁగూర్చెను, సమకూర్చెను, వీల్పటిచెను-రూ. వీలుపటిచెను.
చేకూర్చెను-ఈగి ను అనుకూలపటిచె ననుటకుఁ బేర్తు.

క. చరియించె ననుట కాఖ్యలు

తిరిగెను జెరలాడె ననఁగఁ ♦ త్రిమృరె ననఁ గ్రు
మ్మరె ననఁగ మసలె ననఁగా

(బురదానపహరణ శేషఁభుజగాభరణా).

8

టీ. తిరిగె, చెరలాడె, త్రిమృరె, త్రిమృరె, మసలె-ఈ గి ను చరి
యించె ననుటకుఁబేర్తు.

తే. ఆఱుమూఁడయ్యెఁ గచ్చువిఁచ్చయ్యె ననఁగ

బెడిసె బుసివోయె ననఁగను ♦ జెడియె ననఁగ

నాఖ్య లగుఁ గార్యవైకల్యఁ ♦ మయ్యె ననుట

(కంధకాసురహరణ రౌఁప్యాద్రిశరణ).

9

టీ. ఆఱుమూఁడయ్యె, కచ్చువిచ్చయ్యె, బెడిసె, బుసివోయె, చెడియె-
ఈ గి ను కార్యముచెడె ననుటకుఁ బేర్తు.

క. అలజడి నెంజిలి పిమ్మట

సిలు గుత్తలపాటు వంత ♦ సేగి నెగుల్ గొం
దల మలమ టడరు గోడు

మృలిక వనటఁ గుందు నా నమరు దుగిఖాఖ్యల్. 10

టీ. అలజడి, నెంజిలి, పిమ్మట, సిలుగు, ఉత్తలపాటు (ఉత్తలము + పాటు), వంత, సేగి, నెగులు, కొందలము, అలమట, అడరు, గోడు, ఉమ్మలిక-రూ. ఉమ్మలికము, వనట, కుందు-ఈగిను దుగిఖమునకుఁ బేర్లు.

క. అరిది వెఱుం గచ్చెరు వ

బ్బుర మబ్రం బనఁగ జిత్రమునకుం బేల్లొ
సరణికిఁ బేల్లగుఁ ద్రోవనఁ

దేరు వన దారి యన బాట ♦ తెన్నన (నభవా). 11

టీ. అరిది, వెఱుగు, అచ్చెరువు, అబ్బురము, అబ్రము-ఈగిను చిత్రమునకుఁ బేర్లు. త్రోవ, తెరువు, దారి, బాట, తెన్ను-ఈగిను మార్గమునకుఁ బేర్లు.

తే. ఐదుపదిచేసె వెనుకముందయ్యె జాణిఁగె

వీఁగె వెన్నిచ్చె వెనుకంజవేసె ననఁగ
నోహటించె ననంగఁ బేల్లొప్పుచుండు

నాహవపరాజ్ఞుఖుం డయ్యె ♦ ననుట (కభవ). 12

టీ. ఆయిదుపదిచేసె (ముందునకొకయడుగుపెట్టి యుద్ధమునేయనున్న వాఁడు జడిసి కాలు వెనుకఁబెట్టుట), వెనుకముందయ్యె, జాణిఁగె, వీఁగె, వెన్నిచ్చె = వీఁపుచూపెను, వెనుకంజవేసె (వెనుక + అంజ + వేసెను) = వెనుక దుగుపెట్టెను, ఓహటించె - ఈ 2 ను యుద్ధమందు పరాజ్ఞుఖుం డయ్యె ననుటకుఁ బేర్లు.

తే. మోహరించెను దండెత్తె ♦ మొనసె దాడి

చేసె బోటొగ్గె గోల్తులు ♦ చేసె మాటు

కొనియె దళమెత్తె ననఁగ బే • ల్లొనరుచుండ
నాహవోద్యోగ మొనరించె • ననుట (కభవ). 13

టీ. మోహరించె, దండెత్తె, మొనసె, దాడిచేసె, పోటాగ్గె, కొల్లు
చేసె, మాటుకొనియె, దళమెత్తె - ఈ ౮ యు యుద్ధప్రయత్నముచేసెనను
టకుఁ బేర్లు.

తే. ఆహవోన్ముఖతకు నోలఁమాసగొనక
పిలుతివియ కీడఁబో కనఁ • బేల్లు దనరు
నబ్బెసమొనరెఁ గఱచె నా • నభ్యసించె
ననుట కభిధానములు (చంద్రఁమావతంస). 14

టీ. ఓలమాసగొనక, పిలుతివియక, కీడఁబోక - అన నీ ౩ యు యుద్ధాభి
ముఖతకుఁ బేర్లు. ఆబ్బెసమొనరె, కఱచె - ఈ ౨ ను ఆభ్యసించె ననుటకు
నామములు.

క. వేటొక టనఁ బైపె చ్చున
మాట యిప్పుడి యనకా సఁమాహ్వయములు పెం
పారును వ స్త్వంతరమున
(కౌరగకేయూరసహితఁహత మారజితా). 15

టీ. వేటొకటి, పైపెచ్చు, మాట, ఇప్పుడి - ఈ ౪ గను వ స్త్వంతరము
నకుఁ బేర్లు.

సీ. ఆటడిపోయెను • బీటువోయెను రిత్త
వోయెను వీసరఁవోయె ననఁగ
నుడివోయెఁ బొలివోయె • సుడివోయె ననఁగను
వ్యర్థ మయ్యె నటంట • కాఖ్య లయ్యెఁ
గడిమి బీరంబు మఁగంటిమి గం డన
విక్రమాహ్వయములై • వెలయుచుండు

నాస్ఫలన మొనర్చె ♦ ననుటకుఁ జఱచె నా
 నప్పళించె ననంగ ♦ నాఖ్య లయ్యె
 తే. నొగివరుస యొలి సొరిది నా ♦ నోజ నాఁగఁ
 గ్రమమునకు నాఖ్యలయ్యెను ♦ (గాలకంత)
 కొఱ కొఱత తక్కువ వెలితి ♦ కొదవ కడమ
 యనఁగ నూనంబునకు నాఖ్య ♦ లై తనర్చు. 16

టీ. ఆఱడిపోయె, బీఱువోయె, రిత్తవోయె, వీసరవోయె, ఉడివోయె,
 పోలివోయె, సుడివోయె-ఈ 2 ను వ్యర్థమయ్యె ననుటకుఁ బేర్లు. కడిమి,
 బీరము, మగఁటిమి, గండు-ఈ 3 ను ను విక్రమమునకుఁ బేర్లు. చఱచె, అప్ప
 లించె-ఈ 2 ను అరచేతితో బాఁదె ననుటకుఁ బేర్లు. ఒగి, వరుస, పీలి[ప్ర.
 ఆళి.], సొరిది, పీజ-ఈ 3 ను క్రమమునకుఁ బేర్లు. కొఱ, కొఱత, తక్కువ,
 వెలితి, కొదవ, కడమ-ఈ 3 ను ఊనమునకుఁ బేర్లు.

తే. నెట్టుకొనెఁ బాలుపడె నొడిగట్టె ననఁగఁ
 గడఁగెఁ దొడఁగెను జెలరేఁగె ♦ గాలుద్రొక్కె
 గవినెఁ గదినె ననంగ నాఖ్యలయి యొప్పు
 నభిముఖుం డయ్యె ననుటకు ♦ (నగనివేశ). 17

టీ. నెట్టుకొనె, పాలుపడె, ఒడిగట్టె, కడఁగె, తొడఁగె, చెలరే
 గె, కాలుద్రొక్కె, కవినె, కదినె-ఈ 7 యును అభిముఖుం డయ్యె నను
 టకుఁ బేర్లు.

తే. అగపడకపోయె విచ్చుమొగ్గయ్యె ననఁగఁ
 గంటఁబడదయ్యెఁ బంచబంఁగాశమయ్యె
 ననఁగ దృగఁగోచరం బయ్యె ♦ ననుటపేర్లు
 (శయఘటితశూల వైయాఘ్రచర్తచేల). 18

టీ. అగపడకపోయె, విచ్చుమొగ్గయ్యె, కంటఁబడదయ్యె, పంచబం
గాశమయ్యె-ఈ ౪ ను కంటికిఁ గనఁబడలేదనుటకుఁ బేర్లు.

క. వెలిచవి చీకటితప్పనఁ

బొలుపారఁగ జారభావమునకుం బే ల్పొ

బులు కసటు చిలు మనంగను

మలిన మనుట కాఖ్య లయ్యె ♦ (మనసిజదమనా). 19

టీ. వెలిచవి, చీకటితప్ప-ఈ ౨ ను జారభావమునకుఁ బేర్లు. పులు,
కసటు, చిలుము-ఈ 3 ను మలినమనుటకుఁ బేర్లు.

ఆ. వింగడం బనంగ ♦ విపరీత మగు నుక్కి

వం బనఁగను గుత్తితంబు పరఁగు

నాఖ్య యగుచుఁ దనరు ♦ నామని యనఁగను

మదమునకును (జంద్ర♦మగికలాప). 20

టీ. వింగడము-ఈ ౧ యు విపరీతమునకుఁ బేరు. ఉక్కివము-ఈ ౧
యు గుత్తితమునకుఁ బేరు. ఆము-ఈ ౧ యు మదమునకుఁ బేరు.

క. ఎల యంద్రు తరుణ మనుటకు

గొల యన దురితంబు పేరు ♦ కుడియెడమ లనన్

వలపలదాపల లనఁగను

బొలుపుగ నపసవ్యసవ్యములకుం బే ల్పొ. 21

టీ. ఎల-ఈ ౧ యు తరుణమునకుఁ బేరు. కొల-ఈ ౧ యు దురిత
మునకుఁ బేరు. కుడియెడమలు, వలపలదాపలలు-ఈ ౨ ను క్రమముగా ద
క్షిణవామభాగములకుఁ బేర్లు.

క. తగు నౌధత్యము పేల్చె

పొగ రన నా మనఁగఁ ద్రుళ్లు ♦ పోతర మనఁగా

నెగడును భయంబుపేల్చె

బెగడు దిగులు వెఱపు జంకు ♦ బీ తలు కనఁగన్. 22

టీ. పొగరు, ఆము, త్రుళ్ళు, పోతరము-ఈ ౪ ను గర్వమునకుఁ బేరులు. బెగడు, దిగులు, వెఱపు, జంకు, బీతు, అలుకు-ఈ ౬ ను భయమునకుఁ బేరులు.

క. అరి యనఁ గప్పం బనఁగాఁ

గరమునకుం బేళ్లు కాఁగు ♦ కడవ పనఁటి నాఁ

బరఁగు ఘటాఖ్యలు (నమితా

మరమానినికాయ భూతిమండితకాయా). 23

టీ. అరి, కప్పము-ఈ ౨ను పన్నుకుఁ బేళ్ళు. కాఁగు, కడవ, పనఁటి-రూ. పంటి-ఈ ౩ ను ఘటమునకుఁ బేళ్లు.

క. అలరుచుండును గొండ్లి రం ♦ తనఁగఁ గేళి

హాని కాఖ్యలు చేటు కీ ♦ డఱి యనంగ

హెచ్చరిక హాళి సంతసం ♦ బెలమి వేడ్క

యనఁగ నానందమున కాఖ్య ♦ లై తనర్పు. 24

టీ. గొండ్లి, రంతు - ఈ ౨ను కేళికిఁ బేళ్లు. చేటు, కీడు, అఱి-ఈ ౩ను హానికిఁ బేరులు. హెచ్చరిక, హాళి, సంతసము, [ప్రకృతి. సంతోషము.] ఎలమి, వేడ్క-రూ. వేడుక-ఈ ౫ ను ఆనందమునకుఁ బేళ్లు.

క. సాహిణ మనఁ బాగా యన

వాహాగారంబునకును ♦ వర్తిలుఁ బేల్చె

వ్యాహమున కాఖ్య లయ్యెను

మోహర మన నొడ్డనంగ ♦ మొగ్గర మనఁగన్. 25

టీ. సాహిత్యము, పాగా-ఈ ౨ ను హయమునకుఁ బేరులు. మోహరము, బిడ్డు, మొగ్గరము-ఈ ౩ ను వ్యూహమునకుఁ బేరులు.

క. బనరించె ననంగఁ గావిం

చె ననంగను సలిపె ననంగఁ ♦ జేసె ననంగాఁ

జను నాచరించె ననుటకుఁ

(గనకాచలచాప చంద్రఁఖండకలాపా).

26

టీ. బనరించె, కావించె, సలిపె, చేసె-ఈ ౪ ను ఆచరించె ననుటకు నామములు.

తే. చీకువా లిరు లనంగను ♦ జీకటి యనఁ

దిమిరమునకు నభిఖ్య లై ♦ తేజరిల్లు

నాఖ్య లై తనరారు నుఁపాయమునకు

సుఖ వనంగ వెర వనంగను ♦ సూటి యనంగ.

27

టీ. చీకువాలు, ఇరులు (ఏకవచన.), చీకటి-ఈ ౩ ను అంధకారమునకుఁ బేరులు. సుఖపు, వెరపు, సూటి-ఈ ౩ను ఉపాయమునకుఁ బేరులు.

తే. చేరువయ్యెను డాసెను ♦ దారసిల్లె

ననంగ సన్నిహితం బొట ♦ కాఖ్య లయ్యె

స్థూల మనుటకుఁ బేళ్లగుఁ ♦ దోర మనంగఁ

గడిది వలుఁద యనంగను ♦ (గాలకంఠ).

28

టీ. చేరువయ్యె, డాసె-రూ. దాసె, తారసిల్లె-ఈ ౩ ను సమీపించె ననుటకుఁ బేరులు. దోరము, కడిది, వలుఁద-ఈ ౩ను స్థూలమనుటకుఁ బేళ్లు.

తే. వాడెఁ గసుగందె ననఁ బుయిఁబోడె ననంగ

విన్నవోయె ననంగను ♦ జిన్నవోయె

ననంగఁ బేళ్లగు నివి ఖిన్నుఁ ♦ డయ్యె ననుట

(కంధకాసురహరణ రౌఁప్యద్రిశరణ).

29

టీ. వాడె, కసుగందె, పుయిలోడె, విన్నవోయె, చిన్నవోయె-ఈ గ ను ఖన్నుండయ్యె ననుటకుఁ జేరులు.

క. గరువము మురిపం బనంగను

బరంగు గర్వంబు పేళ్లు ♦ భటనామము లొం

టరి లెంక బం టనంగను

(బురదానవహరణ శేషభుజగాభరణా).

30

టీ. గరువము, మురిపము-ఈఅను గర్వమునకు నామములు. ఓంటరి, లెంక, బంటు [భటశబ్దభవము.]-ఈ 3 ను భటునిపేర్లు.

క. ఆరదంబు తే రనంగను

బరంగు రథంబునకుఁ జేళ్లు ♦ పరి యన్నను గా

లరు లనఁ బదాతిసంహతి

(పురదానవహరణ శేషభుజగాభరణా).

31

టీ. ఆరదము, [రథశబ్దభవము.] తేరు-ఈఅను రథమునకునామములు. పరి, కాలరులు-ఈ అ ను కాల్యలమునకు నామములు.

క. సందియ మన ననుమాన మ

నం దనరును సంశయంబునకుఁ జేల్లె గో

బృందాహ్వయంబు లలరును

మం దనఁ గోన యనఁ (జంద్రమగ్నిఖండధరా).

32

టీ. సందియము, [సందేహశబ్దభవము.] అనుమానము-ఈఅను సంశయమునకుఁ జేల్లు. మంద, గోన-ఈఅను గోసమూహమునకుఁ జేర్లు.

క. మొన వాంగు దండు దళ మనఁ

దనరున్ సైన్యంబుపేళ్లు ♦ దళవాయి యనన్

మొనకాఁ డనంగఁ బడవా

లనంగన్ సేనాధిపతికి ♦ నాఖ్యలు వొలుచున్. 33

టీ. మొన, వాఁగు, దండు, దళము-ఈరను సైన్యమునకుఁ బేర్లు. దళ
వాయి, మొనకాఁడు, పడవాలు-ఈ 3 ను సేనాధిపతికిఁ బేర్లు.

తే. మైకొనియె నియ్యకొనె నొడంబడియె నొప్పె

ననంగ నంగీకరించుట ♦ కాఖ్య లయ్యె

సంఘటించుట కాఖ్యలై ♦ జానుమీలుఁ

జెరివెఁ దుటిమెను గీల్కొల్పెఁ ♦ జెక్కె ననంగ. 34

టీ. మైకొనియె, ఇయ్యకొనె, ఒడంబడె, ఒప్పె-ఈరను అంగీకరించె
ననుటకుఁ బేర్లు. చెరివె, తుటిమె, గీల్కొల్పె, చెక్కె-ఈ ర ను సంఘ
టించె ననుటకుఁ బేర్లు.

తే. దిట్టపడియె ముక్కాఁకలుదీరె ననంగ

నాటితేటె ననం గడిదేటె ననంగ

గసిమసంగె ననంగ నాఖ్యలు దనర్చు

నిపుణుఁ డయ్యె నటుంటకుఁ ♦ (ద్రిపురవైరి). 35

టీ. దిట్టపడియె, ముక్కాఁకలుదీరె, ఆటితేటె, గడిదేటె, కసిమ
సంగె-ఈ గి ను నిపుణుఁడయ్యె ననుటకుఁ బేర్లు.

క. తడవు వడి కా రనంగా

నడరుం గాలంబు శిథిల ♦ మయ్యె ననుట యశా

విడె వీడె నూడె విచ్చెను

సడలె నురలె వదలె బ్రిదిలె ♦ జాతె ననంగన్. 36

టీ. తడవు, వడి, కారు - ఈ 3ను కాలమునకుఁ బేర్లు. విడె, వీడె,
ఊడె, విచ్చె, సడలె, ఉరలె, వదలె, ప్రిదిలె, జాతె-ఈ ౯ యు శిథిల
మయ్యె ననుటకుఁ బేర్లు.

క. మది డెంద ముల్ల మెద యన

హృదయంబున కాఖ్య లయ్యె ♦ నీటం బనఁగాఁ

బొదరి ల్లనఁగ నికుంజము

(సదయాంతగకరణ తరుణ ♦ చంద్రాభరణా).

37

టీ. మది, [ప్ర. మతి.] డెందము, ఉల్లము, ఎద-ఈరను హృదయము నకుఁ బేరులు. ఈటము, పొదరిల్లు [పొద+ఇల్లు-రేఫాదేశము.] - ఈఅను నికుంజము పేరులు.

క. తెగ దినుసు తోయ మనఁగను

నెగడుఁ బ్రకారంబునకును ♦ నెటి నామము లై

మెగ మనఁగ మెక మనంగను

మృగమునకు నభిఖ్యలయ్యె ♦ (మేరుశరాసా).

38

టీ. తెగ, దినుసు, తోయము-ఈ 3ను ప్రకారమునకు నామములు. మెగము, మెకము - [ఈరెండును మృగశబ్దభవములు.] ఈ అను మృగమునకుఁ బేరులు.

క. ఎడ దవ్వు కెళ వనఁగా

నడరుకొ దూరంబునకు సమాఖ్యలు నలి నాఁ

బొడి నుగ్గు తుమురు నురు మన

బెడఁగడరుం జూర్ణమునకు ♦ బేత్తై (శర్వా).

39

టీ. ఎడ, దవ్వు, కెళవు-ఈ 3 ను దూరమునకుఁ బేరులు. నలి, పొడి, నుగ్గు, తుమురు, నుటుము-ఈగిను చూర్ణమునకుఁ బేరులు.

క. ప్రేరేచెను బురికొలిపెను

దారిచె ననఁ బోదనకును ♦ దగు నాఖ్యలు పెం

పారును జంబూద్వీపము

నేరెడుదీవి తొలుదీ వఁనెడునామములన్.

40

టీ. ప్రేరేచెను, పురికొలిపెను, తారెచెను-ఈ 3ను ప్రేరణచేసెననుటకుఁ బేరులు. నేరెడుదీవి=నేరేడుచెట్టుగలద్వీపము, తొలుదీవి = మొదటిద్వీపము-ఈ 2ను జంబూద్వీపమునకుఁ బేరులు.

క. తొలఁగెం బాసె ననంగా

నలరున్ విముఖతకుఁ బ్రాప్త ధమయ్యో ననుటపే

ల్లలమె నొదవె దక్కొనియెను

నెలకొనియెన్ జెందె ననంగ ధ నెక్కొనియె ననన్. 41

టీ. తొలఁగెను, పాసెను-ఈ 2ను దూరముగాఁబోవుటకు పేరులు. అలమె, ఒదవె, దక్కొనియె, నెలకొనియె, జెందె, నెక్కొనియె-ఈ 6ను లభించె ననుటకుఁ బేరులు.

క. వెనుకఁ దరువాతఁ బిమ్మట

ననంగా నంతట ననంగ ధ నంత ననంగా

దనరుం బశ్చాదర్థము

(కనకాచలచాప చంద్రఖండకలాపా).

42

టీ. వెనుకన్, తరువాతన్, పిమ్మటన్, అంతటన్, అంతన్-ఈ 5ను అనంతర మనుటకుఁ బేరులు.

క. పల్లఱపులు రజ్జు లనం

బ్రల్లదము లనంగ వ్యర్థభాషణములకున్

బేల్తై వర్తిలు నోలిగ

(నుల్లోకజయాభిసరణ ధ యురగాభరణా).

43

టీ. పల్లఱపులు, రజ్జులు, బ్రల్లదములు - ఈ 3ను పనికిమాలినమాటలకుఁ బేరులు.

క. కై నేఁ తలంకరించుట

బేసి యనక విషమమునకుఁ ♦ బేరై వెలయుక

సేసలు దీవనఁబ్రా లన

భాసిలు మంత్రాక్షతలకుఁ ♦ బర్యాయములై. 44.

టీ. కై నేఁత, [కై + చేత]-ఈ యు అలంకరించుట. బేసి = సరికాని

సంఖ్య. సేసలు, దీవనఁబ్రాలు-ఈ అను మంత్రాక్షతలకు నామములు.

క. కో రనఁ బా లన నంశం

బేటన వాఁక యన నదికి ♦ నెసఁగును బేల్లై

నీరాజనంబుపే శృగు

నారతి నివ్వాలి యనఁగ ♦ (నంగజదమనా). 45.

టీ. కోరు, పాలు - ఈ అను భాగమునకు నామములు. ఏఱు, వాఁక-

ఈ అను నదికి నామములు. ఆరతి [ప్ర. హారతి.], నివ్వాలి - ఈ అను.

నీరాజనమునకు నామములు.

ఆ. మొఱవవోయె ననఁగ ♦ మొద్దువోయె ననఁగఁ

గుంత మయ్యె ననుటఁకుం దనర్చు

శాతమునకు నాఖ్య ♦ లై తనరారును

జుఱుకు వాఁడి తెగువ ♦ కఱ కనంగ. 46.

టీ. మొఱవవోయె [మొఱవ+పోయె], మొద్దువోయె [మొద్దు + పో

యె]-ఈ అను పదునులేనివయ్యెననుటకుఁ బేరులు. చుఱుకు, వాఁడి, తెగు.

వ, కఱకు-ఈ ర ను పదునుకుఁ బేరులు.

సీ. యామికులకు నాఖ్య ♦ లై ప్రవర్తిలుచుండు

నారెకు లనఁగఁ దలారు లనఁగఁ

గల్గెంబు వాగె నాఁగను ఖలీనంబుపే

శృలరు దంతంబుపే ♦ రౌ డనంగఁ

దఱపి నా ముదురు నాఁ ♦ దరుణేతరం బంట
యిం చనఁ జెఱ కన ♦ నిక్షు వలరు

నష్టం బొనర్చె నంటకు నాహ్వాయము లయ్యె
బోకార్చె ననఁగఁ గోల్పుచ్చె ననఁగఁ

తే. గుదె యనఁగ దు డ్దనంగను ♦ గదకుఁబేళ్లు
ఇవ మనఁగ మం చనంగను ♦ హిమముపేళ్లు
కాన యన నడవి యనంగఁ ♦ గాననంబు
షడ్దకుఁడు తోడియల్లుఁడు ♦ జగిలెఁ డనఁగ. 47

టీ. ఆరెకులు, తలారులు-ఈ అను తలవర్గ కుఁబేరులు. కల్లెము, వాగె-
ఈ అను భలీనమునకుఁ బేరులు. బొడు-రూ. అవుడు - ఈ యు దంశ
ముపేరు. తఱపి, ముదురు-ఈఅను లేతది కానిదానికి నామములు. ఇంచు,
[ప్రకృతి. ఇక్షువు.]చెఱకు-ఈ అను ఇక్షువునకు నామములు. పోకార్చె,
కోల్పుచ్చె-రూ. కోలుపుచ్చె-ఈ అను నష్టముచేసె ననుటకుఁ బేరులు. గు
దె, దుడ్డు-ఈ అను గదకుఁ బేరులు. ఇవము, [హిమముప్రకృతి.] మంచు-
ఈ అను హిమమునకుఁ బేరులు. కాన, [ప్ర. కాననము.] ఆడవి [ప్ర. అట
వి.]-ఈ అను అరణ్యమునకుఁ బేరులు. తోడియల్లుఁడు, జగిలెఁడు - ఈ అ
ను షడ్దకునికిఁ బేర్లు.

క. తేనియ యన జున్న నభి

ధానంబులు మధువునకును ♦ దనరుం బేళ్లై

పానకము చెఱకుపా లనఁ

గా నిక్షురసంబునకును ♦ (గంఠేకాలా). 48

టీ. తేనియ, జున్న-ఈ అను మధువునకుఁ బేర్లు. పానకము, చెఱకుపా
లు-ఈ అను చెఱకురసమునకు నామములు.

క. ఉడిగెను జాలించెను నా

నడరు విరామం బొనర్చె ♦ ననుటకుఁ బేల్చె

తొడరుం బశ్చాద్భాగము

పెడ యనఁగా వెనుక యనఁగఁ ♦ బిటుఁదు యనంగన్.

టీ. ఉడిగెను, చాలించెను - ఈ ౨ను విరమించెననుటకుఁ బేర్చె. పెడ, వెనుక, పిటుఁదు - ఈ ౩ను పశ్చాద్భాగమునకుఁ బేరులు.

క. విడుమర యన విడుదల యనఁ

గడముట్టుట యనఁగ శాంతిగనుటకుఁ బేల్చె

నెడ వంక చక్కి చోటున

నడరు స్థలంబునకు నాఖ్య ♦ లై (శితికంతా). 50

టీ. విడుమర, విడుదల, గడముట్టుట - ఈ ౩ను శాంతిగనుటకుఁ బేరులు. ఎడ, వంక, చక్కి, చోటు - ఈ ౪ను స్థలమునకుఁ బేరులు.

క. చనుఁ గ్రుద్దుఁ డయ్యె ననుటకుఁ

గినిసెఁ గనలె నలిగెఁ గోపఁగించె ననంగఁ

దనరున్ మర్తములకుఁ బే

ల్లనువు లనఁగ నెఱుకు లనఁగ ♦ నాయము లనంగన్. 51

టీ. కినిసె, కనలె, అలిగె, కోపఁగించె - ఈ ౪ను క్రుద్ధుఁడయ్యెననుటకుఁ బేరులు. అనువులు, నెఱుకులు, ఆయములు - ఈ ౩ను మర్తములకు నామములు.

ఆ. పరఁగుఁ బేల్లు కార్యకరునకుఁ బార్వతై

కాఁ డనంగ మణివఁ కాఁ డనంగఁ

దేజరిల్లుచుండు ♦ దేవేరి దొరసాని

రాణి యనెడుపేల్ల ♦ రాజపత్ని.

టీ. పార్వతైకాఁడు, మణివకాఁడు - ఈ ౨ ను కార్యకరునకు నామము
లు. దేవేరి, దొరసాని, రాణి - ఈ ౩ ను రాజపత్ని పేరులు.

క. మ్రింగె నన గ్రుక్కగొనియె న
నంగఁ దగుఁ గబళనం బొనరె ననుటకుఁ
బ్రుంగె మునింగె ననంగ (న
నంగహారా) మగ్నమయ్యె ♦ ననుటకుఁ బేల్లె. 53

టీ. మ్రింగె, గ్రుక్కగొనియె - ఈ ౨ ను కబళనముఁ జేసెననుటకుఁ బేరు
లు. బ్రుంగె, మునింగె - ఈ ౨ ను మగ్నమయ్యెననుటకుఁ బేరులు.

నీ. ఆఖ్యలై తనరు ధానాగారమునకు ను
గ్రాణం బనంగ బొక్కస మనంగ
నాస్థానమండపాహ్వాయము లై తనరు హ
జారం బనంగ మోసల యనంగ
దయకు నీరెం డభిధానంబు లయ్యెను
గనికర మనంగ నక్కటిక మనంగ
బాల్యస్థునకుఁ బేల్లె ♦ బరిధవిల్లును బిన్న
వాఁ డన గొండికవాఁ డనంగ

తే. సంధ్య కాఖ్యలు మునిమాపు ♦ సంజ యనంగఁ
జూద మన నెత్త మనంగ దురోదరంబు
జడి యనంగ వాన యనంగ వర్షంబుపేల్లె
నోలి యుంకువ యన శుల్క ♦ మొప్పు (నభవ). 54

టీ. ఉగ్రాణము, బొక్కసము - ఈ ౨ ను ధనముంచెడిగృహమునకుఁ బేరు
లు. హజారము - రూ. హజారము, మోసల - ఈ ౨ ను ఆస్థానమండపమునకుఁ
పేరులు. కనికరము, అక్కటికము - ఈ ౨ ను దయకుఁ పేరులు. పిన్నవాఁడు,

కొండికవాడు - ఈ అను బాల్యస్థునకుఁ బేరులు. మునిమాపు, సంజ - ఈ
అ సంధ్యాకాలముపేర్లు. జూదము, [ప్రకృతి, ద్యూతము.] నెత్తము-ఈ
అను ద్యూతమునకు నామములు. జడి, వాన - ఈఅను వర్షమునకుఁ బేర్లు.
ఓలి, ఉంకువ-ఈ అను శుక్లమునకుఁ బేరులు.

స్తీ. పయ్యెద యనంగను ♦ పైట యనంగ సం
వ్యానంబునకు నాఖ్య ♦ లై తనర్చు
నొక్కపెట్ట ననంగ ♦ నువ్వెత్తుగ ననంగ
యుగపత్పదంబున ♦ కొప్పుఁ జేళ్ళు
కవతి లనం బాచిక లనంగ నక్షముల్
బన్న మొచ్చె మనంగఁ ♦ బరిభవంబు
వ్యాపార మగు చెయ్యి ♦ మనఁ జెయ్యి యనంగను
గన్ననఁ గీలనఁ ♦ గపటచేష్ట

తే. కందుకము బంతి చెం డనంగను దనర్చు
నతివతిలు చిద్రుప లన ఖండాహ్వయములు
కాంచువడియంబు లనంగను ♦ కైరవ శ్ల
నంగ ఖాదిరఘుటిక (లనంగదమన).

55

టీ. పయ్యెద, పైట-ఈఅను ఉత్తరీయమునకు పేర్లు. ఒక్కపెట్ట,
ఉవ్వెత్తుగ-ఈ అను ఒకసారిగ ననుటకుఁ బేర్లు. కవతిలు, పాచికలు-ఈ
అను ఆక్షములకుఁ బేరులు. బన్నము, [ప్రకృతి. భంగము.] ఒచ్చెము -
ఈ అను తిరస్కారమునకుఁ బేర్లు. చెయ్యము, చెయ్యి-ఈ అను వ్యాపార
మునకుఁ బేర్లు. కన్ను, కీలు-ఈఅను కపటచేష్టకుఁ బేర్లు. బంతి, చెండు-
ఈ అను కందుకమునకుఁ బేర్లు. అతివతిలు, చిద్రుపలు-ఈ అను ఖండము
లకుఁ బేర్లు. కాంచువడియములు, కైరవశ్ల-ఈ అను ఖాదిరఘుటికలకుఁ
పేర్లు.

సీ. మాగాని రాజ్యంబు ♦ మణివ ముద్యోగంబు
 చిట్టలు చిత్రముల్ ♦ చిలుకు శరము
 ఎత్తికోలు ప్రయత్న ♦ మీలువు మానంబు
 బారి యనంగ నుపద్రవంబు
 విన్నను వనంగఁ బ్రావీణ్యం బెలర్చును
 దార్కాణ మనంగ నిదర్శనంబు
 నిట్టపంట యనంగ ♦ నిష్కారణం బంట
 బానసం బనంగ మహానసంబు

తే. నామ మేకాంతమునకు మంతన మనంగ
 సంతిపుర మన శుద్ధాంత ♦ మలరుచుండు
 నుదిరి యనఁ దప్తకాంచన ♦ మొప్పుచుండుఁ
 దివురుట యభిలషించుట ♦ (దేవదేవ).

56

టీ. మాగాని=దేశము, మణివము=ఉద్యోగము, చిట్ట=ఆశ్చర్యము, చిలుకు=బాణము, ఎత్తికోలు=ప్రయత్నము, ఈలువు=అభిమానము, బారి=ఉపద్రవము, విన్ననువు = ప్రావీణ్యము, లేక నేర్పు, దార్కాణము = నిదర్శనము, నిట్టపంట=నిష్కారణము, బానసము=పంటయిల్లు, మంతనము = ఏకాంతము, సంతిపురము = ఆంతఃపురము, ఉదిరి = ఆపరంజి, తివురుట=కోరుట.

సీ. బిట్టు గట్టనఁ బెల్లు ♦ పెద్దయుఁ దద్దయు
 నురవడి పరువడి ♦ యుద్ధవిడియుఁ
 బనివడి పదపడి ♦ బలువిడి తలకొని
 నెట్టన యెంతేని ♦ నెఱి గరంబు
 లలి వార కేడ్డెఱ ♦ పెలుచ వావిరి యన
 నఱిముఱి యనఁ బొరిఁ ♦ బొరి యనంగఁ

గడుఁజాల మిగులంగ ♦ గాటం బనంగ న
త్యంతముగ ననుట ♦ కాఖ్య లయ్యె
తే. నుడుకు నెక వెట్ట వేడిమి ♦ యుబ్బ యావి
యుక్క-యన నొప్పు నామంబు ♦ లుష్ణమునకుఁ
దాల్చి యోరిమి నైరణ ♦ తాళుకొంట
నైచు టోర్పుట యనంగను ♦ ట్టాంతిపేళ్లు. 57

టీ. బిట్టు, గట్టి, పెల్లు, పెద్దయు, తద్దయు, ఉరవడి, పరువడి, ఉద్దవిడి-
పా, ఉద్దవిడి, పనివడి, పవపడి, బలువిడి, తలకొని, నెట్టన, ఎంతేని, నెఱి,
కరము, లలి, వారక, ఏడ్డెఱ, పెలుచ, వానిరి, అఱిముఱి, పొరిపొరి, కడు,
చాల, మిగుల, గాటము - ఈ ౨౭ ను అత్యంతమనుటకుఁ బేరులు. ఉడు
కు, నెక, వెట్ట, వేడిమి, ఉబ్బ, ఆవి, ఉక్క-ఈ ౭ ను ఉష్ణమునకుఁబేరు
లు. తాల్చి-రూ. తాలిమి, ఓరిమి, నైరణ, తాళుకొంట, నైచుట, ఓర్పు
ట-ఈ ౬ ను ట్టాంతికిఁ బేర్లు.

తే. పెద్దనిద్దురఁ జెందించె ♦ బిలుకుమార్చె
గీటణంచెను గుదెతాల్పు ♦ వీటి కనిచె
గూలిచెను రూపుమాపెను ♦ నేలంగలిపె
ననంగ హతిచేసె ననుట కాఖ్యలు దనర్చు. 58

టీ. పెద్దనిద్దురఁజెందించె, పిలుకుమార్చె, గీటణంచె, గుదెతాల్పువీటి
కనిచె=యమపురికిఁ బంపెను. కూలిచె, రూపుమాపె, నేలంగలిపె-ఈ ౭ ను
చంపె ననుటకుఁ బేర్లు.

క. పరిచూర్ణ మయ్యె ననుటకు
వరుసన్ నామంబు లగుచు ♦ వర్తిలుచుండున్
దులుమయ్యెన్ బరుమయ్యెన్
నులుమయ్యెన్ బిండియయ్యె ♦ నుగ్గయ్యె ననన్. 59

టీ. తుఱుమయ్యె, పరుమయ్యె, నుఱుమయ్యె, పిండియయ్యె, నుగ్గయ్యె-ఈ ౫ ను చూర్ణమయ్యె ననుటకు నామములు.

క. కునికె నిదురించె గూర్కెను

గనుమోడ్చె ననంగ నిద్రగనుటకుఁ బేల్చె

గనువిచ్చె ననంగ మేల్కనె

ననంగఁ బ్రబోధంబు నొందె ♦ ననుటకుఁ బేల్చె. 60

టీ. కునికె, నిదురించె, గూర్కెను, కనుమోడ్చెను-ఈరనునిద్రవోయె ననుటకుఁ బేర్లు. కనువిచ్చె, మేల్కనె-ఈనను నిద్రలేచె ననుటకుఁ బేర్లు.

క. డులిచె వదలించె నూడ్చెను

దొలగించెఁ బాపె ననంగ ♦ ద్రోచె ననంగా

వెలికొత్తె ననంగ బేల్చె

యలరుఁ విఘటనమొనర్చె ♦ ననుటకు (శర్వా). 61

టీ. డులిచె, వదలించె, డొడ్చె, దొలగించె, పాపె, ద్రోచె, వెలికొత్తె-ఈ ౭ ను విఘటనమొనర్చె ననుటకుఁ బేర్లు.

క. పొలయలుక యనంగ నెయ్యపు

టలుక యనం బ్రణయకలహ ♦ మలరారుఁ గుచం

బుల కొప్పు నామములు గు

బ్బ లనంగాఁ జన్ను లనంగఁ ♦ బాలిం డ్లనంగన్. 62

టీ. పొలయలుక, నెయ్యపుటలుక [నెయ్యము+అలుక-నెయ్యపు+అలుక-నెయ్యపుటలుక.]-ఈనను ప్రణయకలహమునకు నామములు. గుబ్బలు, చన్నులు, పాలిండ్లు=[పాలు+ఇండ్లు] పాలుండుచోట్లు-ఈ ౩ ను కుచములకు నామములు.

తే. చౌటిమున్నీ రనంగ నుప్పుసంద్ర మనంగ

రాజిలుచు నుండు లవణవాఁరాశిపేళ్లు

టీ. తుఱుమయ్యె, పరుమయ్యె, నుఱుమయ్యె, పిండియయ్యె, నుగ్గయ్యె-ఈ ౫ ను చూర్ణమయ్యె ననుటకు నామములు.

క. కునికె నిదురించె గూర్కెను

గనుమోడ్చె ననంగ నిద్ర ♦ గనుటకుఁ బేల్చె

గనువిచ్చె ననంగ మేల్కనె

ననంగఁ బ్రబోధంబు నొందె ♦ ననుటకుఁ బేల్చె. 60

టీ. కునికె, నిదురించె, గూర్కెను, కనుమోడ్చెను-ఈరనునిద్రవోయె ననుటకుఁ బేర్లు. కనువిచ్చె, మేల్కనె-ఈలను నిద్రలేచె ననుటకుఁ బేర్లు.

క. డులిచె వదలించె నూడ్చెను

దొలగించెన్ బాపె ననంగ ♦ ద్రోచె ననంగా

వెలికొత్తె ననంగ బేల్చె

యలరున్ విఘటనమొనర్చె ♦ ననుటకు (శర్వా). 61

టీ. డులిచె, వదలించె, డొడ్చె, దొలగించె, పాపె, ద్రోచె, వెలికొత్తె-ఈ ౭ ను విఘటనమొనర్చె ననుటకుఁ బేర్లు.

క. పొలయలుక యనంగ నెయ్యపు

టలుక యనం ప్రణయకలహ ♦ మలరారుఁ గుచం

బుల కొప్పు నామములు గు

బ్బి లనంగాఁ జన్ను లనంగఁ ♦ బాలిం డ్లనంగన్. 62

టీ. పొలయలుక, నెయ్యపుటలుక [నెయ్యము+అలుక-నెయ్యపు+అలుక-నెయ్యపుటలుక.]-ఈలను ప్రణయకలహమునకు నామములు. గుబ్బిలు, చన్నులు, పాలిండ్లు=[పాలు+ఇండ్లు] పాలుండుచోట్లు-ఈ ౩ ను కుచములకు నామములు.

తే. చౌటిమున్నీ రనంగ నుప్పు ♦ సంద్ర మనంగ

రాజిలుచు నుండు లవణవా ♦ రాశిపేళ్లు

తే. ఇంకె నడుగంటె వట్టె నా • నివిరె ననంగ
నిర్జలం బయ్యె ననుటకు • నెగడుఁ బేళ్లు
నిండెఁ గ్రీక్కిఁజేసె ననఁ బూర్ణించె ననుట
కాఖ్య లై తనరారు (సుధాంశుమకుట).

67

టీ. ఇంకె, అడుగంటె, వట్టె, ఇవిరె-ఈ ౪ ను నిర్జలమయ్యె నను
టకు నామములు. నిండె, క్రీక్కిఁజేసె-ఈలను పూర్ణించె ననుటకుఁ బేరులు.

తే. పెచ్చు పెరిగె ననం బురివిచ్చె మీఁతె
నన విజృంభించె ననుటకు • నాఖ్య లయ్యెఁ
డిండికాఁ డనఁ దిండీడు • తిండిపో త
నంగ భక్షకునకును దనర్చుఁ బేళ్లు.

68

టీ. పెచ్చు పెరిగె, పురివిచ్చె, మీఁతె-ఈ 3 ను విజృంభించె ననుటకు
నామములు. తిండికాఁడు, తిండీడు, తిండిపోతు-ఈ 3 ను భక్షకునిపేర్లు.

క. పెనఁగొనె గిఱిగొనియెను వల
గొనియెన్ మెలిగొనియెఁ జుట్టుఁగొనె సుడిగొనె నాఁ
గను నులిగొనె నన నాఖ్య ల
గును వలయిత మయ్యె ననుటకును (శితికంఠా).

69

టీ. పెనఁగొనె, గిఱిగొనె, వలగొనె, మెలిగొనె, చుట్టుగొనె, సుడి
గొనె, నులిగొనె-ఈ ౭ ను వలయితమయ్యె ననుటకుఁ బేరులు.

సీ. మొగరా లన స్తంభములు చిట్టకము దంభ
మెరగలి వనవహ్ని • యెడై మూర్ఖుఁ
డుడుగర యుపహార • మూఱట విశ్రాంతి
మొద లని యనంగను • మూల మనుట

తే. ఇంకె నడుగంటె వట్టె నా • నివరె ననంగ
నిర్జలం బయ్యె ననుటకు • నెగడుఁ బెళ్లు
నిండెఁ గ్రీక్కిఁజేసె ననఁ బూర్ణించె ననుట
కాఖ్యలై తనరారు (సుధాంశుమకుట).

67

టీ. ఇంకె, అడుగంటె, వట్టె, ఇవరె-ఈ ౪ ను నిర్జలమయ్యె నను
టకు నామములు. నిండె, గ్రీక్కిఁజేసె-ఈ ౨ను పూర్ణించె ననుటకుఁ జేరులు.

తే. పెచ్చు పెరిగె ననం బురివిచ్చె మీతె
నన విజృంభించె ననుటకు • నాఖ్య లయ్యెఁ
దిండికాఁ డనఁ దిండిడు • తిండిపో త
నంగ భక్షకునకును దానర్పణ బెళ్లు.

68

టీ. పెచ్చు పెరిగె, పురివిచ్చె, మీతె-ఈ ౩ ను విజృంభించె ననుటకు
నామములు. తిండికాడు, తిండిడు, తిండిపోతు-ఈ ౩ ను భక్షకునిపేర్లు.

క. పెనఁగొనె గిటికొనియెను వల
గొనియెక మెలికొనియెఁ జుట్టుకొనె సుడిగొనె నాఁ
గను నులిగొనె నన నాఖ్య ల
గును వలయిత మయ్యె ననుటకును (శితికంఠా).

69

టీ. పెనఁగొనె, గిటికొనె, వలగొనె, మెలికొనె, చుట్టుకొనె, సుడి
గొనె, నులిగొనె-ఈ ౭ ను వలయితమయ్యె ననుటకుఁ జేరులు.

సీ. మొగరా లన స్తంభములు చిట్టకము దంభ
మెరగలి వనవహ్ని • యెడై మూర్ఖుఁ
డుడుగర యువహార • మూఱట విక్రంతి
మొద లని యనంగను • మూల మనుట

తలు లన తళులు చింద మనంగ శంఖంబు
తఱ టనంగఁ గళాభిధాన మయ్యె
దమ టనఁ గీల పదం బగు మెట్టన
గాయకులకుఁ జేరు • గాణ లనంగ

తే. మృత్యువునకును బే రయ్యె • మిత్తి యనంగ
మకుటమున కాఖ్య లగు బొమ్మిడిక మనంగ
నోముట యనంగఁ బోషించు • టూడిగంబు
నేవ కభిధానమై యొప్పు • (శేషభూష).

70

టీ. మొగరాలు=స్తంభము, చిట్టకము=దంభము, మిష, ఎరవలి-పా.
ఎరగలి=కాటుచిచ్చు, ఎడై=మూర్ఖుఁడు, డుడుగర=కానుక, డూఱట, విడు
మర, మొదలు = మూలము, తఱలు=మడతలు, చిందము=శంఖము, తఱ
టు=కాటి, చబుకు, తమట = నివ్వమంట, మెట్ట=పాదము, గాణ=గాయ
కుడు, మిత్తి[ప్ర. మృత్యువు]=చావు, బొమ్మిడికము=కిరీటము, ఓముట=
పోషించుట, డూడిగము=నేవ.

సీ. ఎట్టకేల కనంగ • నెనయును సకృదర్థ
మఖిలం బటంటకు • నంతవట్టు
ఏకాకి యెక్క ట • నేకులు పలుపురు
వేనవేల్ పెక్కండ్రు • వేపు రనంగ
నలరు నోచేదర్థ • మై కానినాఁ డన
నేతాదృశులై యంట • కిట్టివారె
మిన్న క యూరక • యన్నఁ దూష్టిమర్థ
మనుసరించి యటంట • కగును దొట్టి

తే. యొండొకఁ డనంగ మఱియు వేటొకఁడు లాఁతి
వాఁడు వెఱవాఁడు దక్కినవాఁ డనంగ

నన్యునకు నాఖ్య లగుచుఁ బెంపారుచుండు
(శయఘటితశూల వైయాఘ్రచర్తచేల).

71

టీ. ఎట్టకేలకు=ఒకానొకప్పుడు, అంతవట్టు=అఖిలమును, ఎక్కటి=ఏ
కాకి, పలువురు, వేనవేలు, పెక్కంద్రు, వేవురు-ఈ ర ను అనేకులు. కానినాఁ
డు=అటుకాకపోయిన, ఇట్టివారె=ఈలాటివారేయనుట. మిన్నక, ఊరక-
ఈ ౨ ను తూష్టిమర్థకములు. తొట్టి=అనుసరించి. ఒండొకఁడు, వేటొకఁ
డు, లాఁలివాఁడు, పెరివాఁడు, తక్కినవాఁడు-ఈగను అన్యునకుఁ బేరులు.

నా నా ర్థ ము లు.

క. వడి యనఁగాఁ గాలం బగు

వడి యన వేగంబునకును • వర్తిలుఁ బేరై

మడి యనఁ గేదారం బగు

మడి యనఁగా శుద్ధికిని సమాహ్వాయ మయ్యెన్. 72

టీ. 1. వడి=కాలము, వేగము. 2. మడి=వరిచేను, శుద్ధి.

క. ఈ డనఁగ వయసుపే రగు

నీ డన సామ్యంబునకును • నెసఁగును బేరై

నా డన గాజ్యముపే రగు ,

నాఁ డనఁ దత్కాలమం దనఁగఁ బెంపారున్. 73

టీ. 1. ఈడు = పయస్సు, సాటి. 2. నాడు = దేశము, అప్పుడు
(రెండవయర్థమున “నాడు” అని యర్థమన్న గలదు).

క. మొన యన నైన్యముపే రగు

మొన యనఁగా నగ్రభాగమునకును బేరై

దొన యనఁ దూణీరం బగు

దొన యన నవసానమునకుఁ • దొడరును బేరై. 74

టీ. 1. మొన=నైన్యము, ముందుభాగము. 2. దొన=అమ్మలపొది, కొన.

క. వెన్ననఁగ బీజమంజరి

వెన్ననఁ జరమాంగమునకు ♦ వెలయును బేరై
కన్ను లనం బర్వంబులు
కన్ను లనన్ లోచనములు ♦ (కంఠేకాలా). 75

టీ. 1. వెన్ను=కంకి, వీపు. 2. కన్ను=గణుపు, నేత్రము.

క. తమ్మి యనఁ దరువిశేషము

తమ్మి యనం బంకజాభి♦ధానం బయ్యెన్
నెమ్మి యనఁ బ్రియముపే రగు
నెమ్మి యన మయూరమునకు ♦ నెగడుం బేరై. 76

టీ. 1. తమ్మి=వృక్షవిశేషము, తామర. 2. నెమ్మి=సుఖము, నెమలి.

క. దండ యనన్ సాన్నిధ్యము

దం డన సుమమాలికాభి♦ధానం బయ్యెన్
మం డనఁ బ్రకౌష్ఠ మయ్యెన్
మం డన మృత్పాత్రకును సమాహ్వయ మయ్యెన్. 77

టీ. 1. దండ=చేరువ, పూలదండ. 2. మండ=ప్రకౌష్ఠము, మంటికండ.

క. తెలుఁగుం గబ్బపుమర్తము

తెలుఁగుకవీంద్రులకుఁ దేట♦తెల్లము గాఁగన్
దెలియఁగ నడిదము సూరయ
చెలువారఁగ నాంధ్రనామశేషముఁ జెప్పెన్. 78

సటీకాంధ్రనామశేషము

సంపూర్ణము.

ఆంధ్ర నామ సం గ్రహము
అకారాది శబ్దానుక్రమణిక.

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
అ.		అడిచెను	59	అయిదు	50
అంగద	55	అడుగు	44, 93	అయిదువరాలు	34
అంగలార్పు	,,	అడుసు	73	అయ్య	,,
అంచలేజీనెక్కి	యాడు	అడ్డగించెను	63	అయ్యోడకో	64
రాతు	13	అతివ	38	అరఁటి	67
అంజ	44	అత్తమిల్లెను	46	అరదము	74
అంచలు	81	అత్తమాను	67	అరపది మోములవేల్పు	92
అంటరానివేల్పు	23	అదికెను	47	అరనెను	58, 9
అండ	63	అనఁటి	67	అరిగెను	49
అందమైనది	54	అనయము	58	అరుఁగు	73
అందు	64	అని	52	అరుగుదెంచెను	} 50
అంపెను	61	అనిచెను	58, 61	అరుదెంచెను	
అక్క	34	అనిపెను	58, 61	అఱచెను	47
అక్కడ	64	అనియెను	48	అఱచెయ్యి	44
అక్కు	42	అనుఁగు	38	అఱ్ఱు	45
అగపడియెకో	48	అలరుబోఁడి	,,	అలతి	60
అగ్గమయ్యెకో	,,	అన్నింటిలిండికాఁడు	23	అలపు	} 59
అగ్గి	23	అన్న	37	అలయిక	
అగ్గించెను	57	అన్నవ	60	అలరినది	54
అచట	}	అపరంజి	76	అలరు	68
అచొట		అప్ప	34, 94	అలరువిల్లుడు	17
అచ్చట		అబ్బి	34	అలుకుడు	47
అచ్చొట		అబ్బిరపు...దంచు		అళిది	71
అచ్చొట		గబ్బి	25	అళుకు	60
అటన్		అమ్మ	33	అవ్వ	33, 94
అడవిమనిషిపట్టు	33	అమ్మ	74	అసదు	60

అకారాదిశబ్దానుక్రమణిక.

123

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
అసలు	73	ఆవు	80	ఇల్లాలు	35
ఆ.		ఇ.		ఇల్లు	67
అఁబోతు	80	ఇంచుబోడి	37	ఇల్లువాసితిరుగు	33
అకసము	28	ఇంచువిల్లుదాల్పు	18	ఇవమునూడు	21
అగెను	63	ఇంతి	37	ఈ.	
అటచేడియ	36	ఇక్క	67	ఈక	81
అడక్	64	ఇగురు	68	ఈద	24
అడెను	48, 89	ఇచ్చ	58	ఈగి	47
అశ్రము	55	ఇడుట	47	ఈడు	76
అనవాలు	91	ఇడుమ	55	ఈరాఱు	50
అనుట	45	ఇత్తిగ	49	ఈరు	49
అనుగము	67	ఇద్దఱుశల్లులబిడ్డడు	15	ఈరువు	84
అనెను	63, 92	ఇనుమడి	49	ఈరైదుకడలు	29
అరగించెను	45	ఇబ్బడి	49	ఈవి	47
అరసెను	18	ఇవ్వుడి	49	ఈవులమాను	30
అరోగణమొనర్చె	45	ఇమ్మ	67	ఉ.	
అరోగణమొనర్చె	45	ఇరవు	67	ఉక్కు	55
అర్దుఱుశల్లుల ముద్దుకొమ		ఇరు	49	ఉక్కుతునియ	62
రుడు	22	ఇరుగడక్	64	ఉక్కులి	37
అఱవసంద్రము	72	ఇరుగెలకులక్	64	ఉడుకు	93
అఱు	49	ఇరుగ్రేవలక్	64	ఉడుగక	58
అఱెను	53	ఇరుచక్కియందుక్	64	ఉడుటు	55
అలకాపరి	11	ఇరుదెనక్	64	ఉద్ది	76
అలకించెను	48	ఇరునాలుగు	50	ఉనికిపట్టు	67
అలపోతు	80	ఇరుపక్కియందు	64	ఉప్పరవీది	28
అలము	51	ఇరుమూడు	49	ఉప్పరిగ	75
అలించెను	48	ఇరువంకలక్	64	ఉబ్బడగెను	60
అలు	35, 80, 90	ఇట్టి	79	ఉటికెను	50
అలుబిడ్డలుగలయకడు	33	ఇలుటోడు	33		

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
ఉటిది	55 ఎనసెన్	47 ఏడు	59
ఉలివు	46 ఎనిమిది	50 ఏడుగుఱ్ఱముల తేరెక్కు	
ఉల్లము	43 ఎనిమిదడుగుల మెకము	79 జోడు	20
ఉవిద	37 ఎను పెంటి	81 ఏడ్చెను	47
ఉ.	ఎనుపోతు	81 ఏ తెంచెను	51
ఉడెను	50 ఎనుము	81 ఏను	49, 90
ఉనెను	63 ఎన్నే నిమాలులు	56 ఏనుఁగు	78
ఉరు	66 ఎపుడు	58 ఏనుఁగుగొంగ	78
ఎ.	ఎఱకలు	81 ఏనుఁగుగొంగనూడు	79
ఎంతేనియున్	60 ఎఱఁగెను	46 ఏనుఁగు మొగంబుదొర	16
ఎకిమిడు	32 ఎఱచి	84 ఏనుఁగులగొంగత త్తడి	
ఎక్కుడు	60, 61 ఎఱుపు	71 నెక్కుదంట	14
ఎక్కుడు మెకము	78 ఎఱ్ఱ	71 ఏరాలు	34
ఎక్కుడు మొగుల్ గల	ఎఱ్ఱగల్వ	69 ఏలిక	32
ప్రాడ	22 ఎఱ్ఱతామర	69 ఏలెను	52
ఎచ్చు	61 ఎఱ్ఱని వేల్పు	20 ఏ.	
ఎడ	45 ఎలనాగ	38 ఐదువ	34
ఎడకాఁడు	36 ఎలసెన్	47 ఐదు	49
ఎడపక	58 ఎలుఁగు	77 బ.	
ఎడద	43 ఎలువు	బంటమి	51
ఎడసెన్	48 ఎల్లపుడు	58 బంటిఁగొమ్ముదేవర	16
ఎత్తుబరికాఁడు	39 ఎల్లి	70, 89 బంటి మ్రాకులపెను	
ఎత్తులు	75 ఏగు దెంచెను	ముప్పు	24
ఎద 42, 43, 60,	94 ఏగు	51 బంటె	79
ఎదుటను	59 ఏ ట్రింత	49 బండు	49
ఎద్దడి	54 ఏటిబోటిమగలయెకి	83 బందెన్	47
ఎద్దు	80 మీఁడు	బకటి	49
ఎన	76 ఏడిక	24 ఒకతడవ	56
		79 ఒకతూకు	56

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
ఒకతూరి	56	క.		కన్న గాఁడు	39
ఒకలేప	56	కంచము	46	కన్నది	33
ఒకపారి	56	కంటు	51	కన్నాకు	74
ఒకపరి	56	కందు	40	కన్నియ	35
ఒకమరి	56	కంపు	75	కన్ను	42
ఒకమాటు	56	కడగండ్లు	55	కన్నులమ్రాను	69
ఒకవిడుత	56	కడదెసంగాపరియా		కన్నులవిల్లుఁడు	17
ఒకసారి	56	యొడయందు	26	కన్నె	35
ఒక్కఁడు	49	కడపటిమల	65	కపురము	54
ఒక్కండు		కడపెను	52	కప్పు	71, 88
ఒడయఁడు	32	కడమ	61	కప్పుదెరువుజాడ	23
ఒడమె	75	కడలి	72	కప్పురము	54
ఒడఁచూపాడయఁడు	22	కడలికూఁతురు	14	కప్రము	54
ఒడలి...బలియందు	24	కడలికెన్న	16	కమ్మ	86
ఒడలు	41	కడలివెలఁదుక	29	కమ్మన	75
ఒడ్డీలు	82	కడనెను	53	కమ్మవిలుకాఁడు	18
ఒడ్డు	72	కడాని	76	కమ్మవిల్తునిమామ	19
ఒడ్డు	63	కడుపు	44	కయి	43
ఒనరినది	53	కడుపుబంగారుబొక్క		కయ్యము	51
ఒప్పైనది	54	న...మేటి	13	కరువలి	24
ఒరపుగలది	54	కణుజు	83	కఱ	71
ఓ.		కత్తళము	74	కఱకంఠుఁడు	9
ఓగిరము	45	కత్తలాని	79	కఱచెను	91
ఓడ	73	కత్తెరదొంగ	39	కఱివేల్పు	11
ఓరణము	81	కన్	42	కఱివేల్పుడాకన్ను	19
ఓరము	45	కనియెను	48	కఱివేల్పునిల్లాలు	14
ఓరుపు	60	కను	42	కఱ్ఱి	28
ఓర్పు	60	కనుఁగొనె	48	కఱ్ఱినెచ్చెలి	11
ఓలము	70	కన్గొనెను		కలను	51

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కలము	73	కావిపుట్టగోచులసామికి	33	కూళ	39
కలకి	38	కీలుగంటు	42	కెంజాయ	71
కలిమి	54	కుంఠెనకాడు	36	కెంజిగురువిల్లుడు	17
కలుగు	73	కుందనము	76	కెందామర	69
కలుపు	85	కుందు	61	కెందమ్మి	69
కలుములజవరాలు	14	కుందెను	60	కెంపు	71
కలుముల పైదలి	90	కుందేలు	81	కెడపెను	52
లు	15	కుచ్చితుడు	39	కెడనెను	53
కలువ	69	కుడిచెను	45	కేలు	42
కలువకంటి	37	కుడుములతిండికాడు	15	కేల్లాగి చెను	46
కలువలతేడు	19	కుత్తుక	45	కై	43
కల్పిగొమ్మమగనిబూర	30	కుప్ప	77	కైలాటకాడు	39
గొమ్మ	30	కుప్పము	66	కైవారము సేసెను	57
కల్ల	55	కురంగట	63	కొంగ	82
కల్లరి	39	కురుజు	83	కొంచగుబ్బలివ్రక్కలిం	
కల్లు	66, 93	కురులు	41	చినబలునెట్ట	16
కల్వ	69	కురువు	42	కొంచలు	82
కవ	49	కుఱుచ	40	కొంచెము	60
కవ్వడి	28	కుఱ్ఱ	40	కొండ	66
కవ్వంపుమల	65	కూకటిమూగ	83	కొండాడె	57
కనపు	70	కూత	46	కొండవీటిజంగము	10
కస్తీ	54	కూతురిబిడ్డ	29	కొండికవాడు	40
కాంచెను	49	కూకీలు	82	కొక్కర	82
కానరానికాళ్ళది	84	కూటువ	62	కొక్కు	82
కాంపువాండు	33	కూడు	45	కొక్కుతేజీరాతు	15
కాఱుగొమ్మలమెకము	51	కూడెను	47	కొక్కర	82
కాలంబుచేసెను	53	కూన	40	కొటిక	} 66
కాలు	88	కూరిమి	51	కొట్టిక	
కాళ్ళగుమ్మెను	58	కూలెను	63	కొట్టెను	

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
కొడుకు	40 కచ్చు	58 గడుసు	39, 40
కొద	61 కన్నన	57 గడ్డి	70
కొదవ	క్రమణి	56 గమి	62
కొన	68 కమ్మ అక	56 గయ్యాళి	34
కొనియాడెను	57 కమ్మటించెను	63 గరాసు	39
కొప్ప	41, 88 కాలంటి	37 గరిత	38
కొమరాలు	34 కిక్కిరిసెను	60 గరుటామంతుడు	27
కొమరుడు	40 కుంకుమెట్టు	66 గణిక పూజ... వేల్పు	15
కొమరుసామి	17 కుంగెను	61 గణులు	81
కొమరైనది	53 కేపు	81 గవులు	89
కొమ్మ	37, 86 కొమ్మడి	42 గాడ్పు	24
కొఱ	61 కొవ్వెద	41 గాడ్పుకొడుకు	28
కొఱత	క్రొలుట	45 గాడ్పుతండ్రి	28
కొఱ్ఱ	92 క్రొవి	88 గాడుపుసంగడికాని	
కొలము	56 గ.	కొడుకు	16
కొలిచెను	46 గండు	55 గాములతొడు	20
కోక	95 గంతుగొనియెను	53 గాలి	24, 90
కోచ	62 గట్టి	55 గాలిమేతరి	84
కోటడు	84 గట్టిడెందమువాడు	62 గాలినెచ్చెలి	23
కోడె	30 గట్టివయసుది	35 గిటక	40
కోడెకాడు	37 గట్టివాయి	34 గిట్ట	
కోమట్టు	33 గట్టు 66, 72, 90	గిడ్డి	80
కోర	46, 92 గట్టులయెకిమినిపట్టి	గిడ్డు	83
కోరిక	58 పట్టి	16 గిత్త	80
కోర్కె	గట్టులతొడు	65 గిన్నె	46
కోల	74 గట్టువిల్లుడు	9 గిబ్బ	80
కోవెల	26 గట్టురాయనిపట్టి	14 గీము	67
కోళ్లు	86 గడనకత్తె	36 గుండు	92
కొను	42 గడిదొంగ	39 గుంపు	68

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
గుజ్జ	40	గక్కునక్	57	చాఁపు	78
గుజ్జవేల్పు	16	గద్దనక్	57	చాగకాఁడు	26
గుజ్జవేల్పుతండ్రి	10	గుడ్డి	41	చాగము	47
గుడి	26	గుడ్డు	93	చాటు	70
గుడుసుఁగైదువు	30	చ.		చాన	38
గుదెతాల్పు	23	చందమామ	19	చామ	38, 87
గుబురు	68	చందమామయల్లుఁడు	18	చాయ	71
గుబ్బలి	66	చంపెను	52	చాయమగఁడు	20
గుఱ్ఱము	78	చక్కనివాఁడు	40	చారలమెకము	77
గూబ	84, 90	చక్కనైనది	53	చాలక్	61
గెలుపుమనియె	61	చక్కాడెను	52	చాలు	93
గేదె	81	చక్కుపగడ	50	చిక్కుపడెను	48
గేస్తు	33	చక్కెరవింటివాఁడు	17	చిక్కెను	48
గేస్తురాలు	35	చచ్చెను	53	చిగురాకుబోజి	37
గొంటు	39	చట్టుపలు	81	చిగురాకువి... తేజి	83
గొంతు	45, 90	చట్టుపదైగ... జెట్టి	21	చిగురు	68
గొట్టు	26	చదలు	28	చిదుర	} 76
గొడవ	55	చదలుమానికము	20	చిదురుప	
గొడుగు	70	చదిపెను	52	చిన్న	61
గొడువు	70	చదువులవేల్పు	13	చిన్నవాఁడు	40
గొనబై నది	53	చదువులపులుఁగు	83	చిఱుత	40
గొబ్బునక్	57	చనియెను	49	చిఱుతగూబ	84
గొరవంకపిట్ట	83	చనుదెంచెను	50	చిలుక	83
గోఁచిబాఁవఁడు	33	చప్పడు	46	చిలుకలకొలికి	38
గోతి	38	చలినట్టు	24	చిలువ	84
గోల	34	చలిమిరిమల	65	చిలువతేఱుడు	37
గోవాళ్లు	37	చలివెలుంగు	19	చిల్వ	84
గోరము	55	చలువలతేఱుడు	19	చివురు	68
గౌరు	78	చవులు	89	చివ్వ	51

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
వీరకటిగొంగ	20	చెనఁటి	39	చేపడియెను	48
వీరకటివేలువిత	19	చెనకె	47	చేమోడ్చెను	46
వీరు	41	చెన్నెనది	54	చేరువ	62, 63, 90
వీర, చీరె	45	చెప్పెను	46	చేవ	55
చుక్కలతెరువు	28	చెయి	43	చేవాడికాఁడు	39
చుక్కలదొర	19	చెయువు	61	చై	43
చుక్కలు	31	చెయువులసాకిరి	20	చొక్కటమైనది	53
చుట్టలు	57	చెయ్యి	43	చొచ్చెను	58
చుట్టలు	57	చెఱకు	69	చొ	49
చుట్టుఁగైదువు	30	చెఱకువిలుకాఁడు	17	చొదంతి	29
చుట్టుఁగైదువుజోదు	11	చెలి	37	చొవంచ	49
చుట్టుగొండ	65	చెలికాఁడు	38	చొవంచ...దంట	18
చుట్టువాలుజోదు	30	చెలిమి	38	జ.	
చూచెను	48	చెలియలు	34	జంట	49
చూడఁగలవాఁడు	40	చెలువ	38	జంటదంట...ముద్ద	19
చూడ్కి	42	చెల్లెను	53	జంటముమ్మైముల	
చూపు	42	చెల్లెలు	34	దంటవేల్పు	16
చెంగట	39	చెల్లెనది	53	జంటమోములసామి	23
చెందిపోతు	63	చెవి	42	జంటాఱుమేనులసామి	20
చెంత	63	చెవులపోతు	81	జక్కవకపవిష్వ	19
చెందమ్మి	69	చేత	61	జక్కవలతేఱు	20
చెందామర	69	చే	43	జక్కి	79, 89
చెందొవ (X)	69	చేగ	55	జక్కిని	35
చెంచెను	47	చేగలమెకము	76	జక్కులదొర	26
చెచ్చెర	57	చేటచెవులవేల్పు	15	జక్కులతేనిచెలికాఁడు	
చెట్టు	68	చేటు	55		[10
చెడివ	36	చేడియ	37	జగడము	51
చెడుగు	39	చేడ్పాటు	55	జగతి	73
చెడ్డతొయ్యలి	36	చేను	72	జగముకన్ను	21

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
జగముచుట్టము	21 జాతెను	50 తవళికాఁడు	39
జగముతల్లి	14 జాలె	83 డ.	
జగిలె	73 జాళువా	76 డగర	63
జగిలె	73 జింక	79 డబ్బుర	46
జట్టి	56 జిగి	71 డాలు	70, 71, 90
జడదారి	33 జిడ్డుకడలి	72 డెందము	43
జడముడిజంగంబు	26 జిరా	74 డేఁగ	83
జడలమెకము	77 జుట్టుపులుఁగు	82 డొంకెను	60
జత	76 జేజే	46 డొక్క	44
జన్నంపువేటకాఁడు	10 జేజేలగట్టు	65 త.	
జన్నిగట్టు	13 జేజేలు	27 తండ్రి	34
జమి	49 జొంపము	68 తక్కువ	61
జమిలి... వేల్పు	22 జొహారు	46 తగరు	79
జమిలిముక్కాలి	82 జోటి	37 తగిలెను	48
జమిలిముక్కాలి...	జోడు 49, 74, 76, 94	తగుల్పడెను	48
విలుకాఁడు	18 జోత	46 తగు	61
జమునెక్కిరింత	81 జోతి	71 తగెను	60
జమునయ్య	21 ట.	తట్టి	46
జముఁడు	23 టకటొంకు	39 తట్టువ	79
జముననైదోడు	23 టక్కరి	39 తడఁబడెను	59
జరిగెను	50 టక్కు	59 తడవులనిడువఁడు	27
జలకట్టె	83 టక్కులాడు	39 తడవెను	58
జవరాలు	35 టాటోటు	39 తడనెను	50
జవ్వనము	41 టెంకాయచెట్టు	67 తత్తడి	79
జవ్వని	35 టెంకాయమాను	67 తద్ద	} 60
జాణ	40 టెంకి	67 తద్దయు	
జానుగు	42 టెక్కెము	70 తనరినది	54
జానైనది	53 త.	తనర్పు	76
జాబిల్లి	19 తవళి	59 తన్నెను	58

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
తపసి	33	తాటిపడగవాఁడు	28	తీవ	68
తపసికన్నాప	19	తాటిసిదెమువానితల్లి	29	తీవంచ	49
తమి	58	తాడి	67	తీవియ	68
తమలము	54	తాడు	67	తీవె	68
తమ్మి	69	తాత	13, 94	తుంటవిలుకాఁడు	18
తమ్మికంటి	11	తాప	73	తుటుము	62
తమ్మిచూలి	13	తామర	69	తుద	68
తమ్మియింటిగరిత	14	తాఱుమాఱయ్యెను	59	తునిమెను	50
తమ్మివొల్లంటిమగఁడు	20	తాలిమి	59	తునియ	76
తమ్మలపగవాఁడు	19	తాల్పెను	63	తునుక	
తమ్మలు	86	తాల్లి	59	తుమ్మెద	82
తరకసము	74	తాలిక		తుఱుము	41
తరము	76	తావి	75	తులవ	39
తరిగట్టుదారి	11	తావు	67	తూకొనెను	58
తరిగొండ	65	తావులు	85	తూపు	74
తర్వాత	62	తాళ్లు	86	తూరెను	58
తఱిమెను	63	తిగ	50	తూర్పుఁగొండ	66
తఱుచు	68	తిట్ట	77	తూర్పుమాగాణమే	
తలకట్టు	74	తినెను	45	తెడు...గాఁడు	22
తలపాల	44	తిన్ననెనది	53	తూర్పు...లావరి	18
తలవాడె	69	తిన్నె	73	తెంకాయప్రాను	67
తల...పొలఁతుక	15	తిప్ప	66	తెంకి	67
తలిరు	68	తిమ్మనెనది	53	తెక్కలికాఁడు	39
తలిరుబోణి	35	తియ్యప్రాను	69	తెగటార్చెను	53
తల్లి	33	తియ్యవిలుకాఁడు	18	తెప్ప	74
తల్లితల్లి	14	తిరుగ	56	తెమ్మెర	29
తళియ	46	తీఁగ	68	తెరువాటుకాఁడు	31
తవిరెను	48	తీఁగబోణి	37	తెఱగంటియన్నులు	37
తాఁచెను	58	తీఁగ	68, 86	తెఱ్ఱనోటిమొకము	27

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
తెఱవ	38	తొలుగట్టు	66	దక్కిణంపుసామి	23
తెలి	70	తొలుచదువులు	31	దగ	47
తెలిదమ్మి...రాయఁడు	13	తొలుత	62	దచ్చి	5
తెలిసిట్ట	82	తొలుపలుకులు	31	దచ్చికడలు	29
తెలుపు	70	తొలుమినుకులు		దట్టము	68
తెల్ల	70	తొవ	69	దప్పి	47
తెల్లదాలుమెకము	77	తొవరు	71	దబ్బర	55
తెల్లనిమైదంట	27	తొవలరాయిడికాఁడు	20	దరి	72
తెల్లయను...దొర	22	తోఁబుట్టు	34	దవ	69
తేఁటి	82	తోఁబుట్టువు		దళము	62
తేగము	47	తోఁబుట్టుగు		దాఁటు	62
తేజీ	78	తోడఁబుట్టు		దాపు	63
తేప	33	తోడఁబుట్టువు		దిగునక	57
తేరు	74	తోడఁబుట్టుగు		దిటము	55
తొగ	69	తోడికోడలు	34	దిట్ట	62
తొగరు	71	తోడ్పాటు	53	దిట్టము	55
తొగరుముక్కు		తోరమైనది	54	దినుసు	76
పులుఁగు	83	తోలుదాల్పు	10	దివి	28
తోడవు	74	తోలెను	63	దుంత	81
తోడుకు	80	త్రగుట	45	దుక్కివాలుదాల్పు	28
తోతు	35	త్రవుట		దుగ	49
తోయ్యలి	37	త్రిప్పెను	63	దుగబొట్ల...వేల్పు	22
తోఱ	68	తుంచెను	52	దుత్తారము	51
తోఱట		ద.		దున్న	84
తోఱ్ఱ		దంట	40, 49, 87	దుప్పటము	79
తోఱ్ఱపట్టు		దండ	63, 89	దుప్పి	81
తోలఁగెను	50	దండము	46	దురము	51
తొలి,తొల్లి	68, 62, 87	దండలు	75	దువ్వలువ	45
తొలుకరికల్లుపులుఁగు	81	దండు	62	దూడ	80

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
దూప	47	నలికము	60	నాలవవాండ్రు	33
దౌస	55	నలు	49	నాలిబూతము	39
దేవశంబు	26	నలుగడలు	29	నాల్గు	49
దేవర్లు	27	నలుపు	71	నింగి	28
దొంగ	39	నలుమొ...వేల్పు	13	నిక్కపుజగ...కాడు	13
దొడ్డు	80	నలువ		నిక్కము	55
దొన	73	నలువపడఁతి		నిక్కువము	
దొర	32, 90, 76	నలువైనది	53	నిక్కువీను...రాతు	22
దొరకోలుసన్నాసి	39	నల్ల	71, 84, 90	నిగ్గు	71
దొరనెక్	47	నల్లద్రావువాఁడు	23	నిచ్చ	58
దొసఁగు	55	నల్లవలుపుతాల్పు	27	నిచ్చలు	58
దోయి	49	నల్వతేజీలు	81	నిచ్చెన	73
దోరెను	53	నవలా	3	నిజము	55
దోసకారి	39	నవు	47	నిడివి	76
న.		నవ్వు		నిడుద	
నంజాడు	84	నాఁటగోతె		నిడుపఁడు	84
నంజె	72	నాఁటఁబట్టి	51	నిడుపు	76
నగవు		నాఁటినుండి		నిప్పచ్చరము	54
నగు	47	నాఁటిసుత		నిమ్మళము	60
నట్టు	67	నాఁడుమొదలు		నిల్పెను	63
నట్టువపులుఁగు	82	నాగవాసము	37, 93	నిసువు	40, 68
నడుము	42, 94	నాణెమైనది	53	నీటితాత	24
ననుపుకాఁడు	37	నాతి	37	నీరుపాప	23
నమలెను	45	నాన	45	నీరువట్టు	47
నమ్మి	82	నాయన	34	నీలెను	53

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
నీళ్ళ రాయఁడు	24	నేర	41	పచ్చ తెక్కలపులుగు	83
నుగ్గాడెను	52	నేల	73	పచ్చనిల్లుఁడు	17
నుదురు	42	నేస్తకాఁడు	38	పచ్చనిల్లునితండ్రి	11
నును... మేటి	11	నేస్తము	38	పచ్చనిల్లునితల్లి	14
నుఱుము సేనెను	52	నొడివెను	45	పజ్జ	63
నులిగొమ్మలమెకము.	79	నొసలు	42	పట్టి	40
నుఱుంచు... జోడు	21	నోరు	43	పట్టు వడియెను	48
నెచ్చెలి	35	ప.		పడఁతి	37
నెత్తురు	84	పంటపైరులయెకి		పడగ దారి	84
నెన్నుదురు	42	మీఁడు	19	పడమటికొండ	66
నెన్నొసలు	42	పంటవలంతి	73	పడమటిదొర	24
నెపము	58	పండెను	46	పడుచువాఁడు	40
నెప్పటి	56	పండ్రెండు	50	పడుపుఁజెలి	36
నెమకెను	58	పంద	62	పదపడి	62
నెమలి	82	పంపెను	61	పదివేసములసామి	11
నెమిలి		పక్కి	81	పదువులు	80
నెమ్మది	60	పక్కిడాలుతేడు	11	పనిచెను	61
నెమ్మి	60, 82, 87	పక్కిడాల్వే... విడ్డఁడు		పనిచెఱుపులదొర	15
నెఱుకలు	41		13	పనిపెను	61
నెఱులు	41	పగ	51	పనివి నెను	49
నెల	19, 91	పడగ	70	పనులు	61
నెలఁత	38	పగలు	31	పన్నుండెను	46
నెలఁతుక	37	పచ్చ	71	పయిడి	76
నెలపు	67	పచ్చగుఱ్ఱాలవజీరుఁడు	20	పయ్యెర	24
నెవ్వ	54	పచ్చడము	92	పరఁగినది	54

పదము.	పుట	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పరి	62	పసి	80	పాలునీరు...పులుగు	82
పరిమార్చెను	52	పసిడి	76	పాల్కడలిపట్టి	19
పరువము	41	పసిడికంటి	84	పావురము	82
పరుండెను	46	పసిడిపుట్టముదాల్పు	11	పావురాలు	82
పఱచెను	50, 63, 91	పసిడి	77	పానెక్	48
పఱుపు	76, 46, 81	పసు	80	పిండు	62
పలికెను	48	పసుపుచాయ	71	పిట్ట	81
పలుకులవెలది	15	పసులపోలిగాడు	83	పిదపక్	62
పలుకువెలదిమగడు	13	పల్లెరము	46	పిన్ననైనది	53
పలుగొమ్ముమొకము	78	పాన్పు	46	పిన్నవాడు	40
పలు	43	పాప	40	పిమ్మటక్	62
పలుమఱు	56	పాపజందెములమేటి	15	పిఱికి	62
పలుమాఱు		పాపతొడ...వేల్పు	26	పిసాళి	40
పలువ	39	పాము	84	పిల్లారి	15
పల్లటీలు	83	పాములవేటకాడు	27	పీచమడకచెను	52
పల్లియ	66	పాయము	41	పుంజుదాల్పు	16
పల్లు	43	పాఱుడు	32	పుంజె	72
పల్లె	66	పాఱుతపసి...కోడి	22	పుచ్చెను	61
పసలు	31	పాఱుబోతు	62	పుట్టకూడుతిండిపోతు	77
పవలుసేయువేలుపు	20	పాటెను	50	పుట్టపెట్టెపట్టు	84
పవ్వళించెను	46	పాలకడలి	72	పుట్టము	45
పసరము	80	పాలకడలియల్లుడు	11	పుడమి	73
పసరుచాయ	71	పాలవెల్లి	72	పుడమికోడు	32
పసాదము	45	పాలనుడు	40	పుడమివేల్పు	32
పసాపడియెను	45	పాలు	76, 87		

పదము.	పుట	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	
పుడుకు	47	పెందొడ	42	పొక్కిలి	44	
పుడుకుఁదొడుకు	30	పెక్కుమాటులు	56	పొట్ట	44	
పుత్తడి	76	పెచ్చు	61	పొట్టి	40	
పుత్తడిగుబ్బలి	65	పెట్టి	} పొట్టితమ్ము... వేల్పు	22		
పునుక	44	పెట్టియ		75	పొట్టేలు	79
పునుకకంచము	65	పెట్టె		పొడలమెకము	81	
వానివిల్లు	}	పెట్టుడు	47	పొడుపుగుబ్బలి	66	
పునుకదాల్పు		10	పెడచెయ్యి	44	పొత్తముముత్తో	15
పుష్పము	68	పెతరులసామి	23	పొది	74	
పురివిచ్చెను	48	పెదవి	43	పొనరినది	53	
పురుడు	76	పెద్దకడుపువేల్పు	15	పొన్న	78	
పురియ	44	పెద్దనిదురవోయెను	53	పొమ్మటనియెన్	61	
పుట్టె	44	పెద్దయున్	60	పొల	84	
పులి	77	పెనకువ	51	పొలఁతి	} 37	
పులు	70	పెనుబాప...రాతు	16	పొలఁతుక		
పులుఁగు	84	పెనుమినుకులు	32	పొల్లి	38	
పులుఁగుతత్తడిరాతు	11	పెరవాఁడు	58	పొలము	72	
పులుఁగులదొర	27	పెల్లాటకత్తె	36	పొలసు	84	
పువు	68	పేదఱికము	54	పొలసులిండిపోతు	24	
పువ్వు	68	పేరు	74, 68	పోటరి	52	
పూ	68	పైఁడి	76	పోట్లాట	51	
పూనెను	63	పైదలి	37	పోతు	94	
పూఁబోడి	37	పైరు	70	పోతుజక్కి...రాతు	23	
పూరి	70	పొందు	38	పోయెను	49	
పెండ్లాము	35	పొందెను	47	పోరనీతెడు...దారి	20	

పదము	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పోరు	51	బక్కవారలపెను	బార		50
పోరోగిరపు...తండ్రి	13	బాద	24	బారు	62
పాఁజు	62	బటువుఁగైదువు	30	బాస	93
ప్రన్ననివాఁడు	40	బ[ట్టి]ట్టుకాఁడు	83	బాసట	53
ప్రాజదువులపెట్టియ	20	బడలిక	59	బిగువు	55
ప్రాజదువులు	31	బత్తళిక	73	బిడ్డ	40
ప్రాబలుకులు		బద్దు	55	బిత్తరిజింకతాల్పు	19
ప్రామిచుకులు		బమ్మ	13	బిద్దెను	53
ప్రాద్దు	20	బమ్మచేవరతండ్రి	11	బిరుదు	52
ప్రాద్దుకొమరుఁడు	23	బయలు	28	బుడుత	40
ప్రాద్దుజోషకొడె	19	బచ్చె	81	బుడుతనెలతాల్పు	10
ప్రాగు	77	బలిజవాండ్లు	33	బుఱద	73
ప్రాచెను	52	బలువంజమెకము	76	బువి	73
ప్రాడ	40	బల్పాపతేఁడు	27	బువ్వ	45
ప్రాయాలు	37	బల్ రొక్కమెకి		బూచులయెకిమీడు	10
ప్రావు	77	మీడు	26	బూరుగు	88
ప్రాలు	66	బవరము	51	బెడఁద	55
బ.		బవంతము	59	బెరసెన్	47
బంగరు	76	బసవఁడు	80	బేరజము	39
బంగారు	76	బాగు	53	బేరులు	33
బంటు	52	బాగైనది	53	బేసికంటివేల్పు	9
బంతి	89	బానిసె	35	బేల	34
బందిపోటు	39	బాపఁడు	32	బొంకు	55
బుదువులు	57	బాబా	79	బొంద	72
బుకదార్లు	82	బాము	87	బొందళము	74

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
బొక్క	72	మచ్చులు	75	మాడుగులు	75
బొజుగు	37	మడఁతి	38	మాడువులు	75
బొజ్జ	44	మడి	72	మాదిరి	76
బొట్టె	40	మడిపెను	52	మాద్రి	76
బొడ్డు	44	మడిసెను	53	మానికము	71
బొబ్బమెకము	77	మడుగు	72	మానిసినెక్కడి	
బొణియ	72	మడుపు	72	వాఁడు	26
బొణ్ణ	44	మది	43	మానైనది	53
బోగముచాన	36	మనిశిపట్టు	67	మామమామ	11
బోటి	37	మనిపెను	52	మామిడిచెట్టు	67
బోడ	33	మనెడు...వ్రాయు		మావిమ్రాను	67
బోనము	45	దేవర	13	మావు	78
బ్రతికించెను	52	మన్నిగొనియెను	52	మావులు	85
మ.		మన్ను	73	మించు	61
మంచుఁగొండ	65	మబ్బు	31	మించుబోణి	37
మంచెను	52	మబ్బువిప్పు	24	మించులు	31
మందలు	80	మరలించెను	63	మింటిచూలి	24
మందసము	75	మరుఁడు	18	మింటి తెరువరి	20
మగఁటిమి	55	మరునయ్యతేజి	27	మిండగోఁడు	37
మగతనము	55	మరలకొ	56	మిండఁడు	37
మగిడించెను	63	మఱి	56	మిండలకోర	35
మగుడకొ	56	మఱుగు, మఱువు	70	మిండలకోరె	37
మగువ	38	మల	66	మిక్కిలి	60
మచ్చెకంటి	38	మసలెను	59	మిక్కిలికంటినేవర	9
మచ్చరము	51	మాటు	70	మిగులకొ	60

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
మిట్ట	73	ముచ్చ	39	మూఁగ	41
మిత్తిగొంగ	9	ముడికాఁడు	39	మూఁడవకొలమువాం	
మిద్దెలు	75	ముడియవిడుపు	39	మూఁడు	33
మిను	28	ముత్తైదువ	36	మూఁడు	49
మినుసిగదయ్యము	9	ముత్తొవ్విమ్మరి	29	మూరు	
మిన్న	28	ముసియ		మూల	92
మిన్నవాఁక	29	ముదుసలి	36	మూలతేఁడు	23
మిన్నవాఁకదాల్పు	10	ముద్దురాలు	34	మూవ	41
మిఱ్ఱు	73	ముద్దియ	37	మెకము	78
మీను మొసలి... మేటి	18	ముద్దుగుమ్మ	37	మెకములకొలము	
మీఁకెయ్యి	44	మునిముచ్చ	39	సామి	77
మంగలఁ	59	మును	62	మెకములతిండిపోతు	77
మందటఁ		మునుపు	62	మెక్కెను	45
మందు	62	మున్నీరు	72	మెచ్చెనది	54
ముక్కంటి	9	మున్న	62	మెట్టు	66
ముక్కంటిగారాబు		ముప్పదియాతేండ్లు		మెడ	45
ముద్దుపట్టి	15	చనినది	35	మెతుకు	45
ముక్కంటితలపువ్వు	19	ముమ్మెనవాలుదాల్పు	10	మెత్త	46
ముక్కంటిపండు...		మరుపుగలది	54	మెయి	41
తిండిఁడు	15	ముఁకి	74	మెయిదా...సామి	24
ముక్కంటిమల	65	మువ్వన్నె మెకము	77	మెఱక	73
ముక్కంటిమామ	65	మువ్వేలుపులయిక్క	20	మెఱుఁగు	71
ముక్కంటియనుఁగుఁ		ముసలి	35	మెఱుపులు	31
కెలి	26	ముసలిది	36	మెసవెను	45
ముగుడ	34	మూఁక	62	మెసఁగెను	45

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
మేడి	67, 93	మొలక	68	రాతిరి	31
మే	41	మోక	68	రిక్కలు	31
మేటి	61	మోచెను	63	రూపరి	40
మేటిసీరుచూలి	24	మోదెను	59	రెంట	49
మేటిపాములమేత	25	మోటు	75	రెండాలు...మగడు	16
మేలుబంతి	74	మోము	42	రెండు	49
మేడ	75	మోర	42	రెట్టి	49
మేడి	67	మోర తెలుపు మెకము	78	రే	31
మేను	41	మోవి	43, 88	రే దివ్వు తీడు	23
మేలు 61, 51, 53, 83		మోసు	68	రేయి	31
మేలై నది	54	మ్రాకు	68	రేయెండ	31
మొండికట్టె	39	మ్రాను	68	రేతీడు	19
మొక్క	68	మ్రొక్కు	46	రేవెల్లు	19
మొక్కలీడు	92	మ్రొక్కులదేవర	20	రేవెల్లుజోడు	20
మొగడ	69	మ్రొక్కు...సామి	15	రొక్కము	75
మొగము	42	మ్రొడు	75	రొద	46
మొగులు	31	మ్రొల్	59	రో	56
మొగ్గ	69	ర.		రో నెను	58, 92
మొత్తము	62	రంగు	71	అ.	
మొత్తెను	59	రిక్కసుడు	23	అంకులాడి	36
మొదవులు	80	రతనము	71	తా	66
మొద్దు	75	రవణము	74	తాగ	34
మొనగాడు	52	రాచిల్కనె ..		తాయి	66
మొయిలు	31	రాయరౌతు	18	తెక్క	81
మొయిలుదారి	28	రాణి	35	తెల్లుచూలు	16

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కేదము.					
కేదము	32	లోచెయ్యి	44	వలచెను	91
కేయు...వాడు	11	లోనయ్యె	48	వలపు	51, 75
కోంపి	73	వ.		వలమురి	30
కోప్పెను	63	వంకరతోండంబు		వలమురి తాల్పు	11
కోమ్మ	42	వాడు	15	వలరాజు	18
ల.		వంగడము	56	వలరాజుసూడు	10
లంజె	36	వంగసము	56	వలిదిప్ప	65
లంజెకాడు	37	వంటకము	45	వలిమలల్లుడు	10
లగ్గు	53	వక్కలాకులు	54	వలువ	45
లచ్చి	14, 54	వక్కాణించెను	48	వల్లెత్రాడుదాల్పు	24
లచ్చికొమరుడు	18	వచ్చెను	50	వల్లడికాడు	39
లచ్చిమగడు	11	వడకుగుబ్బలి	65	వాక్రుచ్చెను	48
లాగ	72	వడచక్కేలిక	26	వాడిమగడు	52
లాతివాడు	58	వడముడి	28	వాతెర	41
లావు	81	వడిగ	57	వాపాయెను	47
లిబ్బిపడలి	14	వడిగలవాడు	52, 94	వామి	77
లెస్స	53	వడిగలజింక...రాతు	24	వాయి	43
లెస్సెనది	53	వడుగు	33	వారువము	79
లేగ	80	వదరు	67	వాలుగంటి	37
లేడి	79	వదలెను	59	వాపురము	79
లేమ	38	వన్నియ	71	వాసి	61
లేమి		వన్నె		,, వింతవాడు	58
లేమిడి	54	వన్నెకాడు	41	విందులు	57
లోచ్చు	61	వరపుడు	35	విడిచెను	59
లోట్టిపిట్ట	79	వలంతి	40	విడిముడి	75

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
విడిముడి గలవేలు		వీనులకంటి	84	వెనుక మేను	44
పుఁజెలి	26	వీటిఁడి	40	వెన్న దొంగ	11
విడెము	54	వెంగలి	40	వెన్న దొంగయన్న	27
వినిచెను	48	వెండి	90	వెన్న నడుగు పాప	29
విను	28	వెండికొండ	65	వెన్న	44
వినుచూలి	26	వెండియొక్క	56	వెన్నఁడు	11
వినెను	48	వెండ్రుకలు	41	వెన్న నివలకన్న	20
విన్నాణమైనది	53	వెంబరవిత్తు	40	వెన్న పానుపు	27
విన్న	28	వెక్కసమయ్యెక్క	60	వెన్నెల	31
విప్పు	76	వెగ్గలమయ్యెక్క		వెరవరి	40
విరి	63	వెచ్చకాఁడు	37	వెఱ	60
విరివి	76	వెడఁగు	40	వెఱపు	60
విల్లు	73	వెడద	76	వెఱ్ఱి	40
విలువ	56	వెడద మోము మెకము	77	వెఱ్ఱిసీళ్ల మేలువాఁడు	27
వివ్వచ్చుఁడు	28	వెడలుపు	76	వెల	56
విసదారి	84	వెడలెను	57	వెలఁది	37
విసపుమేతరి	10	వెడవిల్లుఁడు	17	వెలఁదుక	38
వీఁపు	44	వెడ్డి	59	వెలయాలు	36
వీడియము	54	వెత	55	వెలలెను	57
వీడు	66	వెదకెను	58	వెలి	70, 87
వీడెఁబు	54	వెనకయ్య	16	వెలిచవులుగనినది	36
వీడెను	59	వెనకయ్య...వాఁడు	17	వెలిచెను	63
వీడ్వము	54	వెనుక చూపులమెకము		వెలిలి	61
వీడ్వడెను	59		77	వెలిదిప్ప	65
వీను	42	వెనుక	62	వెలిమొదవు	30

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
వెలియాలపోతురాతు	10	వేలుపుకొండ	65	సంద్రము	72
వెలుంగు	85	వేలుపుగమికాడు	17	సకినాలపులుగు	84
వెలుంగులయెకిమికాడు	20	వేలుపులగిడ్డి	30	సగము	61
వెలుగు	85	వేలుపులగౌరు	29	సడలెన్	60
వెలువడియెను	57	వేలుపులత్రోవ	28	సగ్గెను	
వెల్ల	70	వేలుపులబువ్వ	19	సత	50
వెల్లగుఱ్ఱము	29	వేలుపులతేచిదళ		సదమదంబుసేసెను	52
వెల్లమాను	30	వాయి	16	సద్దు	46
వెల్లయెనుంగు	29	వేలుపుల...మగడు	17	సన్నము	60
వెల్లాటకత్తె	36	వేలుపులు	27	సప్పము	84
వెల్లెను	47	వేలుపుమచ్చకంటులు	31	సమసెను	53
వెసన్	57	వేల్పుఁజెట్టు	30	సరగ	57
వేంచేసెను	50, 91	వేల్పుఁజేరు	29	సరములు	75
వేగ	57	వేల్పుపెద్ద	13	సరస	63
వేగిరము	57	వేల్పుదొరతేజి	29	సరి	76, 90
వేడివెలుంగు	20	వేల్పుబానిసె	36	సరులు	74, 75
వేడివేలుపు		వేసడము	83	సవతు	79
వేడుకకాడు	37	వేళము	57	సవము	61
వేడ్కకత్తె	36	వేటిడి	40	ససి	70
వేదురు	40	వ్రక్క	76	సస్సెము	70
వేనలి	41	వ్రేతలమేలువాడు	11	సాకెను	52
వేమాఱు	56	స.		సాటి	76
వేయంచులకైదువు	30	సంగడి	63	సాపడెను	45
వేయిచేతులతొడు	20	సంగడిఁడు	38	సామి	32
వేలుపడెను	48	సంగాలి	38		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
సామిసామేనుఁజేసొన్న		సీద్రంపుఁబెద్ద	27	సారకాయ	67
చాన	14	సుడిగొట్టు	24	సోఁకుదయ్యము	24
సాము	61	సుద	68	సోఁకుమూఁకలగొంగ	11
సారె	56	సురటిపీపులబుట్టు	24	సోఁకుమూఁకలత్రేఁడు	24
సాభవము	83	సూడు	51	సోమాసిపెట్టుఁజెట్టు	22
సింగము	77	నెజ్జ	46	సుక్కెను	60
సింగాణి	73	నేద	59	హ.	
సింగారమైనది	54	నె కము	61	హజ్జ	44
సిగ్గు	45	నె దోడు	34	హత్తెక్	47
సిడెము	70	సొంపయినది	53	హరివాణము	46
సిబ్బిలి	45	సొగసుకాఁడు	41	హళది	71
సిరి	14, 55	సొబ్బగైనది	53	హుళక్కి	55
సిసువు	40	సొమ్ము	74, 75	హూన్ను	76

శ్రీ ర. శ్రు.
ఆంధ్ర నామ శేష మం ద లి
అకారాది శబ్దానుక్రమణిక.

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
అ.		అర్హి		98 ఇమ్మడ	100
అంతట	108	అఱి		103 ఇయ్యకొనెను	106
అంత	108	అఱివఱలు		113 ఇరులు	104
అంతపట్టు	120	అఱిముఱి		115 ఇవము	110
అంతిపురము	114	అఱిజడి		99 ఇవిరె	118
అక్కటికము	112	అఱిమట		99 ఈ.	
అగపడకసోయెను	101	అఱిమెను		108 ఈడ బోక	100
అచ్చెరువు	99	అఱిగెను		111 ఈడు	120
అజ్జ	97	అఱుకు		103 ఈరము	107
అడరు	99	అవుడు		110 ఈలువు	114
అడవి	110	అ.		ఉ.	
అడుగంటెను	118	అము	102, 103	ఉంకువ	112
అదను	97	అయములు		111 ఉక్క	115
అనుగు	98	అఱిడిపోయెను		100 ఉక్కివము	102
అనుమానము	105	అరలి		109 ఉగ్రాణము	112
అనువులు	111	అరెకులు		109 ఉడిగెను	111
అప్పళించెను	101	అఱిలేటెను		106 ఉడిపోయెను	100
అబ్బురము	99	అఱుముడయ్యె		98 ఉడుకు	115
అబ్బెసమొనర్చెను	100	అవి		115 ఉడుగర	118
అబ్రము	99	ఇ.		ఉత్తలపాటు	99
అయిదుపదిసేసె	99	ఇంకె		118 ఉరిది	114
అరదము	105	ఇంచు		110 ఉద్దవడి	,,
అరి	103	ఇంపు		98 ఉద్దవిడి	,,
అరిది	99	ఇట్టివారె		119 ఉప్పుసంద్రము	116

పదము.	పుట	పదము.	పుట	పదము.	పుట.
ఉబ్బ	115	ఏఱు	109	కడమ	101
ఉమ్మలిక	99	బి.		కడముట్టుట	111
ఉమ్మలికము	99	సింటరి	105	కడవ	103
ఉరలెను	106	ఒండొకఁడు	119	కడిచి	104
ఉరవడి	114	ఒక్కపెట్టు	113	కడిమి	100
ఉఱుడు	97	ఒగి	101	కడు	115
ఉల్లము	107	ఒచ్చెము	113	కదిసెను	100
ఉవ్వెత్తుగ	113	ఒడంబడెను	106	కనలెను	111
ఉ.		ఒడిగట్టెను	101	కనికరము	112
ఉడిగము	119	ఒడ్డు	103	కనుమొఱుగెను	117
ఉడెను	106	ఒదవెను	108	కనుమోడ్చెను	116
ఉడ్చెను	116	ఒనఁగూర్చెను	98	కనువిచ్చెను	116
ఉరక	119	ఒనరించెను	104	కన్న	113, 121
ఉరట	118	ఒప్పెను	106	కప్పము	103
ఎ.		ఓ.		కరము	114
ఎంతేని	114	ఓజ	101	కఱచెను	100
ఎక్కటి		ఓముట	119	కవఱలు	113
ఎట్టకేలకు	119	ఓరిమి	115	కవినెను	101
ఎడ	107, 111	ఓర్చుట	115	కసటు	102
ఎడె	118	ఓలమాసగొనక	100	కసిమసంగెను	106
ఎత్తికోలు	114	ఓలి	101, 110	కసుగంచెను	104
ఎద	107	ఓహటించెను	99	కఱ్ఱము	109
ఎరగలి	118	ఔ.		కా.	
ఎల	102	ఔడు	110	కాఁగు	103
ఎలమి	103	క.		కాఁచువడియములు	113
ఏ.		కంటఁబడదయ్యెను	101	కాన	110
ఏడెఱ	114	కచ్చువిచ్చయ్యెను	98	కానినాఁడు	119
ఏమఱించె	117	కడఁగెను	101	కారు	106
				కాలరులు	105

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కాలుద్రొక్కెను	101	కొఱ	101	గు.	
కాలువ	117	కొఱత	101	గుదె	110
కాల్వ	117	కొల	102	గుదెతాల్పువీటికనిచె	115
కావించెను	104	కొ.		గుబ్బలు	116
కీ.		కొన	105	గొ.	
కీనినెను	111	కొవగించెను	111	గొండ్డి	103
కీ.		కొరు	109	గో.	
కీడు	103	కోలుపుచ్చె	110	గోడు	99
కీలు	113	కోల్తుచేసె	99	గ్ర.	
కీల్కొలిపెను	106	కోల్పుచ్చె	110	గ్రక్కగొనియె	112
కు.		క్ర.		చ.	
కుందు	99	క్రిక్రిఱిసె	118	చక్కి	111
కుడియెడమలు	102	కుమ్మరె	98	చన్నులు	116
కునికెను	116	గు.		చఱదె	101
కూ.		గుండు	100	చా.	
కూర్కెను	116	గుట్టి	114	చాల్క	115
కూర్చి	97	గుడిదేఱెను	106	చాలించెను	111
కూలిచెను	115	గురువము	105	చి.	
కె.		గా.		చించె	117
కెళవు	107	గాటము	115	చిందము	119
కె.		గాణ	119	చిట్ట	114
కెరవళ్లు	113	గాదిలి	97	చిట్టకము	118
కెనైత	109	గారాము	97	చిక్రుపలు	113
కొ.		గి.		చిన్నవోయె	104
కొండికవాడు	112	గిటికొనెను	118	చిలుకు	114
కొందలము	99	గీ.		చిలుము	102
కొదవ	101	గీటణఁచెను	115		
కొనసాగెను	97				

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
చీ.		జ.		తలారులు	109
చీకటి	104	జంకు	103	తా.	
చీకటితప్పు	102	జగలెండు	110	తామరతంపరయ్య	97
చీకువాలు	104	జడి	112	తారసిల్లె	104
చు.		జాతె	106	తారెచెను	107
చుట్టుకొనెను	118	జాలు	117	తార్కాణము	114
చె.		జు.		తాలిమి	115
చెందు	113	జుజింగె	93	తాల్చి	„
చెందెను	108	జున్ను	110	తాళుకొంట	„
చెక్కె	106	జూ.		లిండికాండు	118
చెడియె	98	జూదము	112	లిండిపోతు	„
చెయ్యము	113	డ.		లిండిండు	„
చెయ్యి	113	డాసె	104	లిరిగె	98
చెరలాడె	98	మలిచెను	116	లివురుట	114
చెరివె	106	డెందము	107	తుమురు	107
చెఱుకు	110	త.		తుఱిమె	106
చెఱుకుపాలు	110	తక్కినవాండు	119	తుఱుమయ్య	116
చెలరేంగె	101	తక్కువ	101	తెగ	107
చ్చ.		తడవు	106	తెన్ను	99
చేకూర్చెను	93	తద్దయ	114	తెరువు	99
చేటు	103	తమట	119	తేనియ	110
చేరువయ్య	104	తమ్మి	121	తేరు	105
చేనె	„	తరిసి	110	తొట్టి	119
చో.		తరువాతక	108	తొడంగె	101
చోటు	115	తఱుటు	119	తొలగించె	116
చో.		తఱి	97	తొలగెను	108
చాటిమున్నీరు	116	తఱులు	119	తొలుదీవి	108
		తలకొని	115	తోడియల్లుండు	110
				తోయము	107

అకారాదిశబ్దానుక్రమణిక.

149

పదము.	పుట	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
శోరము	104	దొ.		నెమ్మి	97, 121
త్రిమై	98	దొన		120 నెయ్యము	97
త్తుళ్లు	102	దొరసాని		111 నెయ్యపుటలుక	116
త్తోచె	116	న.		నెఱకలు	111
త్తోవ	99	నలి		107 నెఱి	114
ద.		నా.		నెలకొనియెను	108
దండ	121	నాడు		నే.	
దండు	105	నాఁడు		120 నేలఁగలిపెను	115
దండెత్తె	99	ని.		నేరెడుదీవి	108
దక్కొనియె	108	నిండె		ప.	
దప్పు	107	నిట్టపంట		118 పంటి	103
దళవాయి	105	నిదురించె		114 పగతురు	117
దళమెత్తె	100	నివ్వళి		106 పగఱు	„
దళము	105	ను.		109 పగవాండ్లు	„
దా.		నుగు		107 పంచబంగాళమయ్యె	101
దాఱి	99	నుగయ్యె		116 పడవాలు	106
దాడిచేసెను	99	నుఱుమయ్యె		116 పదపడి	114
దాసె	104	నుఱుము		107 పనఁటి	103
ది.		నులిగొనె		118 పనిపడి	114
దిగులు	103	నె.		పయ్యెద	113
దిట్టపడియె	106	నెక్కొనియె		108 పరి	105
దీనును	107	సెంజిలి		99 పరువడి	114
దీ.		సెగడె		97 పరువమయ్యె	116
దీవనబ్రాలు	109	సెగులు		99 పలుపురు	119
దు.		సెట్టన		115 పల్లఱపులు	108
దుడ్డు	110	సెట్టుకొనెను		101 పా.	
దే.		సెత్తము		112 పాగా	103
దేవరి	111	సెనరు		97 పాచికలు	113

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పానకము	110	పెనఁగొనె	118	ప్రేముడి	98
పాపె	116	పెరిగె	97	బ.	
పార్వతైకాఁడు	111	పెఱవాఁడు	119	బంతి	113
పాలిండ్లు	116	పెఱికె	117	బంటు	105
పాలు	101	పెలుచ	114	బన్నము	107
పాలుపడె	109	పెల్లగించె	117	బలిసెన్	97
పాసెను	108	పెల్లు	114	బట్టె	117
పి.		పే.		బలువిడి	115
పిండియయ్యె	116	పేర్	97	బాట	99
పిన్నవాఁడు	113	పై.		బానసము	114
పిమ్మట	39	పైఁట	113	బారి	114
పిమ్మటన్	10	పైపెచ్చు	100	బిట్టు	114
పిఱులివియక	100	పొ.		బీతు	103
పిఱుఁడు	111	పొగరు	102	బీరము	101
పిలుకుమార్చె	115	పొడి	107	బీరువోయె	100
పు.		పొదరిట్లు	107	బుసివోయె	98
పుయిలొడె	104	పొరిపొరి	114	బెగడు	103
పురికొలిపె	107	పొలయలుక	116	బెడిసెను	98
పుఱివిచ్చె	118	పొలివోయె	100	బేసి	19
పులు	102	పొ.		బొక్కసము	112
పె.		పొకార్చె	110	బొమిడికము	119
పెంపునెండె	97	పొట్టొగ్గె	99	బ్రుంగె	112
పెకలించె	117	పొతరము	102	మ.	
పెక్కండు	119	ప్ర.		మంచు	110
పెచ్చుపెఱిగె	118	ప్రబలె	97	మండ	121
పెడ	111	ప్రల్లదములు	108	మంతనము	114
పెద్దనిదురఁజెందించె	115	ప్రిదిలె	106	మంద	105
పెద్దయు	114	ప్రేరేచెను	107	మక్కువ	97

అకారాదిశబ్దానుక్రమణిక.

151

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
మగఁటిమి	100	మేల్కొనె	116	వ.	
మడి	120	మైకొనియె	106	వంక	111
మణివకాఁడు	112	మొగరాలు	118	వంత	99
మణివము	114	మొగుళ్లు	117	వట్టె	118
మది	107	మొగ్గరము:	103	వడి	106, 120
మబ్బులు	117	మొదలు	118	వదలించె	116
మసలె	92	మొద్దవోయె	109	వదలె	106
మా.		మొన	105	వనట	99
మాగాని	114	మొనకాఁడు	106	వరుస	101
మాట	100	మొననె	99, 120	వలనె	118
మారుకొనియె	100	మొయిళ్లు	117	వలవలదావలలు	102
మార్దురు	117	మొఱవవోయె	109	వలఁద	104
మి.		మోసల	112	వా.	
మిగుల	115	మోహరము	103	వాఁక	109
మిఱి	119	మోహరించె	100	వాఁగు	105
మిన్నక	119	మ్రొంగెను	112	వాగె	109
మిత్రును	118	ర.		వాడె	104
ము.		రంతు	103	వాన	114
ముక్కాకలుదీఱెను	106	రజ్జులు	108	వాయి	106
ముదురు	110	రాణి	111	వారక	114
ముద్దు	98	రితవోయె	100	వావిరి	114
మునింగె	112	రూపుమాపె	115	వి.	
మునిమాపు	112	రేకైతె	97	విచ్చుమొగ్గయ్యె	101
మరివము	105	ల.		విచ్చె	106
మెకము	101, 111	లలి	114	వింగడము	102
మెగము		లలి	114	విడుమర	111
మెట్ట	119	లాఁతివాఁడు	119	విడుదల	111
మెలికొనెను	112	లెంక	105	విడె	106

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
విన్నవోయె	104	వే.		సి.	
విన్నవవు	114	వేడిమి	115	సిలుగు	99
వీ.		వేడ్క	103	సు.	
వీఁగ	99	వేడుక	103	సుడివోయె	100
వీడె	106	వేనవేలు		సుడికొనె	118
వీలుపఱచెను	98	వేపులు	119	సుఖవు	104
వీరసవోయె	100	వేటొకటి	100	సూ.	
వె.		వేటొకడు	119	సూటి	104
వెట్ట	115	వ్రక్కలించె	117	సె.	
వెన్నిచ్చె	99	వ్రచ్చె	117	సెక	115
వెనుకంజవేసె	99	న.		సెగి	99
వెనుకముందయ్యె	99	సంజ	112	సేసలు	109
వెనుక	108	సంతసము	103	సెరణ	115
వెనుక	111	సందియము	105	సెచుట	115
వెన్ను	111	సడలె	106	సా.	
వెఱపు	103	సమకూర్చెను	98	సారిది	101
వెలిచవి	102	సరకునేయకుండెను	97	హ.	
వెలిలి	101	సలిపె	104	హజారము	112
వెఱుగు	99	సా.		హజారము	112
వెరవు	104	సాహిణము	103	హళి	103
				హెచ్చరిక	103

శ్రీ రస్తు.

సాంబనిఘంటువు

టీకానుక్రమణికాసహితము.

చెన్నపురి :

చావిళ్ల, రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్ వారిచే

ప్రకటితము.

1926

All Rights Reserved.

Printed at
the "VAVILLA" PRESS,
MADRAS—1926.

సాంబనిఘంటువు.

అవతారిక. కస్తూరి రంగకవి యనునతఁడీయాంధ్రనిఘంటువును శ్రీసాంబమూర్తి కంఠీతముచేయుచు, గ్రంథరచనాపద్ధతులను దెల్పుచున్నాఁడు.—

సీ. శ్రీ వెలయంగ దేశీయముల్ దెనుఁగులుఁ

దద్భవంబులుఁ గూర్చి • దైవవర్గు

దనరు మానవవర్గు • స్థావరవర్గు తి

ర్యగ్వర్గు ననునాలు • గలవరించి

జల్లు లుంపక వ్యర్థశబ్దముల్ రాసీక

కుంటినడత గాక • కొడుకు లేక

యుర్వీజనంబుల • కులకారసరణిగా

నాంధ్రనామనిఘంటు • వనెడుకృతినీ

తే. గవులదయచేత నీకటాక్షంబువలన

సీసశతకంబుఁ జెప్పెదఁ • జిత్తగింపు

దనుజసమవర్తి భక్తహృదబ్జవర్తి

సకలసురచక్రవర్తి శ్రీసాంబమూర్తి.

తా. దేవతలకందఱుఁ జక్రవర్తివి, రాక్షసాంతకుఁడవు, భక్తులవృద్ధ
యకమలములందు వసించువాఁడవు నైనయో సాంబమూర్తి! కస్తూరిరంగకవియ
నునేను సొంపుగా నాంధ్రభాషయందు అన్యదేశీయపదములు, ఆంధ్రదేశ్య
పదములు, సంస్కృతభవప్రాకృతభవములు నీనినింగూర్చి దేవవర్గు, మానవవర్గు,
స్థావరవర్గు, తిర్యగ్వర్గు అను నాలుగువర్గములను సవరించియు, ను మొదలగు
పాదపూరణపదములను, అర్థహీనములైన పదములను రానీయక, అన్వయకాకి
న్యములేక, తడఁబడకుండునట్టి సులభశైలిని సకలజనోపకారముకొఱకు “ఆం
ధ్రనామనిఘంటువు” అను గ్రంథమును కవులదయవలనను, నీకటాక్షము
వలనను నూఱుసీసపద్యములుగా రచించెద. దీనినిఁ జిత్తగింపుమయ్యా.

దేవవర్గు.

సీ. ముక్కంటితొలిపట్టి ♦ మొట్టికాయల మెప్పు

గొప్పబొజ్జగలాఁడు ♦ గుజ్జువేల్పు

గబ్బుచెక్కిళ్ల మెకముమోముగలసామి

కలుఁగులాయపుఁదేజి ♦ బలుసిపాయి

గుంజిళ్లు పెట్టించుకొను మేటి పిల్లారి

కుడుముదాలుపు పెద్దకడుపువేలు

పొంటిపల్లుదొర ముక్కంటిపండులమెక్కు

దేవర చిలువజంఁదెముల మేటి

తే. జమిలితల్లులబిడ్డ పెద్దమెయిప్రోడ

చేటవీనులదణి పనిచెలుపువాఁడు

మొదటివేలుపు వెనకయ్య ♦ పుంజుదారి

పెద్ద యనఁ దగు గణపతి ♦ వేళ్లు సాంబ.

టీ. ముక్కంటితొలిపట్టి = త్రినేత్రుడగు శివునిమొదటిగొమరుడు, మొట్టికాయలమెప్పు = భక్తులు తమతలయందు వేసికొను పిడికిటిపోటులకు, దలయూచువాడు, గొప్పబొజ్జగలాడు = పెద్దకడుపుగలవాడు, గుజ్జువేల్పు = వామనరూపుడగువేలుపు, గబ్బుచెక్కిళ్ళమెకముమోముగలసామి = మదగంధముగల గండస్థలములుగల మృగంబయొక్క అనఁగా ఏనుగుయొక్క శిరంబు దాల్చినదేవుడు, కలుఁగులాయపుడేజి బలుసిపాయి = బొక్కలాయముగాఁగలవాహనము-అనఁగా ఎలుక వాహనముగాఁగలగొప్పబంటు, గుంజిళ్లుపెట్టించుకొనుమేటి = భక్తులచేత గుంజిళ్లు పెట్టించుకొనునట్టిదేవర, పిల్లారి, కుడుముదాలుపు = మోదకములు హస్తమందుగలవాడు, పెద్దకడుపువేలుపు = లంబోదరుడు, ఒంటిపల్లుదొర = ఏకదంతుడగుదేవుడు, ముక్కంటిపండుల మెక్కుదొర = (ముక్కంటిపండులు = టెంకాయలు) వానినిఁదినునట్టివేలుపు, చిలువజందెములమేటి = పాములను యజ్ఞోపవీతముగాఁ దాల్చినదేవుడు, జమిలి తల్లులబిడ్డ = గంగాపార్వతులనెడి యిరువురుతల్లులకుఁ గొమరుడు, పెద్దమయిప్రోడ = గొప్పశరీరమును దాల్చినదేవుడు, చేటవీనులదణి = చేటలవంటి చెవులుగలప్రభువు, పనిచెఱుపువాడు = తన్నుఁ గొలువనివారికార్యములఁ జెఱుచువాడు, మొదటివేలుపు = ఒక్కొక్కకార్యమునందును మొదట బూజనేయఁబడుదేవుడు, వెనకయ్య, పుంజుదారిపెద్ద = కుక్కుటధ్వజుడగు కుమారస్వామికి అన్న-ఈ అం యును వినాయకుడు.

సీ. చౌవంచమోములసాహేబు జాళువా

గుబ్బలివిలుకాడు ♦ గిబ్బరౌతు

జక్కులదొరనేస్తీ ♦ జన్నంపుఁబగవాడు

పొడలగింటముదాల్పు ♦ పునుకదారి

వినువాఁకమోపరి ♦ వెండికొండదునీడు

మినుజుట్టుదేవర ♦ మిత్తిమిత్తి

మంచుమలల్లుడు ♦ మరుగొంగ ముక్కంటి

నెలదారి ముమ్మైన ♦ యలుఁగుమేటి

తే. విసపుమేతరి తిగప్రోలి • వేటకాడు
 కప్పటైదువ పెనిమిటి • గాములదొర
 వేల్పుదణిగన్నతడు గుఱ్ఱు • వేల్పుతండ్రి
 బేసికన్నామి యన నీదు • పేల్లు సాంబ.

3

టీ. చౌవంచమోములసాహేబు = అయిదుముఖములుగల ప్రభువు,
 జాళువాగుబ్బలివిలుకాడు = మేరువర్వతము విల్లుగాఁగలవాఁడు, గిబ్బరౌతు=
 ఎద్దునెక్కితిరగడువాఁడు, జక్కులదొరనేస్తి=యత్కుల కధిపతియగుకుబేరునికి
 స్నేహితుఁడు, జన్నంపుఁబగవాఁడు = దక్షప్రజాపతియొక్కయాగమును
 ధ్వంసముచేసినవాఁడు, పొడలగింటము దాల్పు=మచ్చలుగలజంటనేతవస్త్ర
 మును (వ్యాఘ్ర)చర్తమును) ధరించువాఁడు, పునుకదారి=బ్రహ్మకపాలమును
 ధరించినవాఁడు, వినువాఁకమోపరి = (వినువాఁక = ఆకాశమందుబాటు
 నేటు - (గంగాదేవిని) జడలందుఁ దాల్చినవాఁడు, వెండికొండదునీడు=
 రజతగిరి (కైలాసము) ఉనికిపట్టుగాఁగలవాఁడు, మినుజుట్టుదేవర=ఆకాశమె
 జుట్టుగాఁగలవేల్పు, మిత్తిమిత్తి=మృత్యువునకు మృత్యువు [2 ను మృత్యుశబ్ద
 భవములు), మంచుమలల్లుఁడు=హిమవత్సర్యతమునకు అల్లుఁడు, మరుగొంగ=
 మన్తధునికిశత్రువు, ముక్కంటి=త్రినేత్రుఁడు, నెలదారి=చంద్రుని మాళి
 యందుఁదాల్చినవాఁడు, ముమ్మైనయలుఁగుమేటి = మూఁడుకొనల యాయు
 ధమును (త్రిశూలమును) దాల్చినవాఁడు, విసపుమేతరి=విషమునుభక్షించిన
 వాఁడు, తిగప్రోలివేటకాడు = త్రిపురములను ధ్వంసముచేసినదేవుఁడు,
 కప్పటైదువ పెనిమిటి=(కప్ప ఐదువ = నల్లనిచామ-పార్వతి-టుగాగమము.)
 పార్వతికిభర్త, గాములదొర= (గాములు = భూతములు-గ్రహశబ్దభవము.)
 భూతములకు తోఁడు, వేల్పుదణిగన్నతడు=దేవతలసేనానాయకుఁడగు కు
 మారస్వామికిఁ దండ్రి, గుఱ్ఱువేలుపు తండ్రి = వామనుండగు వేల్పునకు
 (వినాయకునికిఁ) దండ్రి, బేసికన్నామి = (మూఁడు అనునది బేసిసంఖ్య)
 త్రినేత్రుఁడగువేల్పు - ౨౩ శివుఁడు.

సీ. వెన్నుఁడు పెరుమాళ్లు ♦ వేకంటినైదోడు
కవ్వపుమలదాల్పు ♦ కట్టినేస్తీ
చిలువపానుపుదంట ♦ తెలిదీవిమన్నీఁడు
బటువుఁగైదువుజోడు ♦ బమ్మతండ్రి
కఱివేల్పు మరునయ్య ♦ కడలియల్లుఁడు సంకు
దారి గరుడిరౌతు ♦ తమ్మికంటి
పదివేసములదిట్ట ♦ యెదమచ్చగలసామి
యడుగువాఁకగలాఁడు ♦ పుడమినంటు

తే. మొసలివాయొంటితాల్పు రక్కసులగొంగ
లచ్చిమగఁ డుడ్డకేలుగలాఁడు పుట్టు
వడుగు తామరపొక్కిలివాఁడు పసిఁడి
వలువతాల్పున హరివేరు ♦ లలగు సాంబ.

4

టీ. వెన్నుఁడు (విష్ణుశబ్దభవము), పెరుమాళ్లు (ఇది ద్రవిడభాషలోని పదము-కోవెలకంటిది), వేకంటినైదోడు=సహస్రాక్షుఁడగు దేవేంద్రునకుతమ్ముఁడు (ఉపేంద్రుఁడు.), కవ్వపుమలదాల్పు = మందరపర్వతమునుధరించినవాఁడు, కట్టినేస్తీ= (నేస్తీ=నేస్తముగలవాఁడు.) అర్జునునికిఁ జెలికాఁడు, చిలువపానుపుదంట=శేషుండను పాన్నునందుఁ బరుండుశూరుఁడు, తెలిదీవిమన్నీఁడు= శ్వేతద్వీప మునికిపట్టుగాఁగలవేలుపు, బటువుఁగైదువుజోడు=దిటవగు నాయుధమును (సుదర్శనమును) ధరించినవాఁడు, బమ్మతండ్రి=బ్రహ్మదేవునికి జనకుఁడు, కఱివేల్పు=నల్లనిదేవుఁడు, మరునయ్య=మన్మథునకు జనకుఁడు, కడలియల్లుఁడు = (పాలసముద్రమునందుఁ బుట్టినలక్ష్మీకి మగఁడగుటచే) పాలసముద్రమునకు నల్లుఁడు, సంకుదారి=పాంచజన్యమనెడి శంఖమును దాల్చినవాఁడు, గరుడిరౌతు=గరుడవాహనమెక్కిడి దిట్ట, తమ్మికంటి=కమలాక్షుఁడు, పదివేసములదిట్ట= దశావతారముల నెత్తినవేలుపు, ఎదమచ్చగల

సామి = తొమ్మనందు శ్రీవత్సమను మచ్చగలదేవుడు, అడుగువాఁకగలాఁ
డు = పాదమునందు నదిగలవాఁడు, (విష్ణువుయొక్క పాదమునందు గంగాదే
వి పుట్టినది యని ప్రసిద్ధి.) పుడమినంటు = భూదేవికిఁ జెలికాఁడు, మొసలి
వాయొంటితాల్పు = మొసలితోటివలెనుండు కర్ణ భూషణములను దాల్చిన
వాఁడు, రక్కసులగొంగ = రాక్షసులకువిరోధి, లచ్చిమగఁడు = లక్ష్మీదేవికిఁ
ర్త, ఉడ్డకేలుగలాఁడు = నాలుగుచేతులు గలదేవుఁడు, పుట్టువడుగు = ఎల్లప్పు
డు బ్రహ్మచర్యవ్రతముపూనినవాఁడు, తామరపొక్కిలివాఁడు = కమలముబొ
డ్డునందుఁ గలవాఁడు, పసిడివలువతాల్పు = బంగారు పుట్టము ధరించిన
వాఁడు-౨౯ విష్ణువు.

సీ. తీవంచమోములదిట్ట తామరచూలి
తలపు కేళాకూళి • పులుగురౌతు

తగవులజడదారి • తండ్రి వేలుపుఁబెద్ద
మాటలజవరాలి • మగఁడు నలువ

యలరులవిలుకాని • యన్న మేలిమిబొజ్జ
గలదుముదారి ప్రా • బలుకులదణి

నుదురాకులెక్కఁ జె • న్నుగ వ్రాయుకరణీకుఁ
డచ్చంపుఁదమ్మిపై • నమరుజాణ

తే. నిక్కపుజగంబు బ్రోచుమన్నీఁడు మొదటి
జాతిదొర బమ్మ దుగినఁడు • తాత జగము
లన్ని పుట్టించుమేటి తనంతఁ గల్లు
నతఁడు పజదొర యన నజాఖ్య లగు సాంబ. 5

టీ. తీవంచమోములదిట్ట = చతుర్ముఖుఁడగు దేవుఁడు, తామరచూలి =
విష్ణువుయొక్క సాభికమలమందుఁబుట్టినవాఁడు (సమాసాంతము ఇకారము.)

సామి = తొమ్మనందు శ్రీవత్సమను మచ్చగలదేవుడు, అడుగువాఁకగఁ
డు = పాదమునందు నదిగలవాఁడు, (విష్ణువుయొక్క పాదమునందు గంగాదే
వి పుట్టినది యని ప్రసిద్ధి.) పుడమినంటు = భూదేవికిఁ జెలికాఁడు, మొసలి
వాయొంటితాల్పు = మొసలితోటివలెనుండు కర్ణభూషణములను దాల్చిన
వాఁడు, రక్కసులగొంగ = రాక్షసులకునిరోధి, లచ్చిమగఁడు = లక్ష్మీదేవికిఁ
ర్త, ఉడ్డకేలుగలాఁడు = చాలుగు చేతులు గలదేవుఁడు, పుట్టువడుగు = ఎల్లప్పు
డు బ్రహ్మచర్యవ్రతమువ్రానినవాఁడు, తామరపొక్కిలివాఁడు = కమలముజా
డ్డునందుఁ గలవాఁడు, పసిడివలువతాల్పు = బంగారు పుట్టము ధరించిన
వాఁడు-౨౯ విష్ణువు.

సీ. తీవంచమోములదిట్ట తామరచూలి
తలఁపు కేళాకూళి ♦ పులుఁగురాతు
తగవులజడదారిఁతండ్రి వేలుపుఁబెద్ద
మాటలజవరాలిఁమగఁడు నలువ
యలరులవిలుకానియన్న మేలిమిబొజ్జ
గలదుముదారి ప్రాఁబలుకులదణి
నుదురాకులెక్క జెన్నుగ వ్రాయుకరణికుఁ
డచ్చుంపుఁదమ్మిపై ♦ నమరుజాణ

తే. నిక్కపుజగంబు బ్రోచునుఁన్నీడు మొదటి
జాతిదొర బమ్మ దుగినఁడు ♦ తాత జగము
లన్ని పుట్టించుమేటి తనంతఁ గల్గు
నతఁడు పజదొర యన నజాఁఖ్య లగు సాంబ. 5

టీ. తీవంచమోములదిట్ట = చతుర్ముఖుఁడగు దేవుఁడు, తామరచూలి =
విష్ణువుయొక్క నాభికమలమందుఁబుట్టినవాఁడు (సమాసాంతము ఇకారము.)

తలఁపుకేళాకూళిపులుఁగురాతు = మానససరోవరమునందు విహరించు వత్సలు
(హంసములు) వాహనములుగాఁ గలబంటు, తగవులజడదారిఁతండ్రి = కలహ
ములఁ బెట్టెడుమునికిఁ (సారదమునికి) దండ్రి, వేలుపుఁబెద్ద = దేవతలకుమేటి
యైనవాఁడు, మాటలజవరాలిమగఁడు = వాగ్దేవికి (సరస్వతీదేవికి) భర్త, నలువ =
నాలుగు మోములుగలవాఁడు (సమాసాంతము), ఆలరువిలుకానియన్న =
పూర్వమునికి (మన్మథునికి) అన్న (విష్ణునికిఁ బుత్రుఁడు మన్మథుఁడు, విష్ణువు
నాభికమలమందు బ్రహ్మ పుట్టుటచేత మన్మథుని కితఁ డన్నయయ్యెను.),
మేలిమిబొజ్జగలదుముదారి = శ్రేష్ఠమయిన (బంగారుమయమగు) కడుపును
దాల్చిన మొనకాఁడు, ప్రాఁబలుకులదణి = వేదములనివాసము, నుదురాకు
లెక్కజెన్నుగ వ్రాయునట్టి కరిణీకుఁడు = నొసలనెను తాటాకులందు లెక్క
లను దప్పులు లేక వ్రాయునట్టి కరణము, అచ్చుంపుఁదమ్మిపైనమరుజాణ =
తెల్లనితామరపువ్వునందుఁ గూర్చుండు వలఁతి, నిక్కపుజగంబుఁ బ్రోచు
మన్నీడు = సత్యలోకము నేరెడుప్రభువు, మొదటిజాతిదొర = బ్రాహ్మణులకు
ఆధిపుఁడు, బమ్మ (బ్రహ్మశబ్దభవము.), దుగినఁడు (ద్రుహిణశబ్దభవము.),
తాత = పితామహుఁడు, జగములన్ని పుట్టించుమేటి = లోకములకెల్లసృష్టికర్త
యగు శ్రేష్ఠుఁడు, తనంతగలుగు నతఁడు = స్వయంభువు, పజదొర = ప్రజా
పతి-౩౦ బ్రహ్మదేవుఁడు.

సీ. గట్టురాకొమరిత ♦ కప్పుముతైదువ
మగనియందపుమేనఁ ♦ దగినమగువ
కఱకంఠరాణి సింగపుఁ దేజి గలచాన
వెనకయ్యతల్లి నా ♦ వెలయు గౌరి
కలుములచెలి జిడ్డు ♦ కడలిబొట్టియ లచ్చి
తమ్మి గద్దియబోటి ♦ తల్లితల్లి
వెనిమిటియెద నుండు ♦ ననబోడి మరుతల్లి
నెలచెలియలు లిబ్బి ♦ నెలఁతుక సిరి

తే. యనఁగ లక్ష్మీసమాఖ్య లౌ ♦ నంచలేజి
 పొలఁతి తలవాఁకిట మెలంగు ♦ చెలువ నలువ
 రాణి పలుకులజవరాలు ♦ లచ్చికోడ
 లనఁగ భారతినామంబు ♦ లమరు సాంబ.

6

టీ. గట్టురాకొమరిత=పర్వతములకు తోడగు హిమవంతునికూతురు,
 కప్పముతైదువ = నల్లనిరూపముగల యంగన, మగనియందపుమేనఁదగిన
 మగువ = ప్రియుని యందమైన శరీరమునందు సగముభాగముఁ గైకొన్న
 కాంత, కఱకంఠరాణి = శివునిదేవేరి, సింగపుఁ దేజిగలచాన=సింహవాహన
 మెక్కెడి యాఁడుది, వెనకయ్యతల్లి=వినాయకునితల్లి-౯ పార్వతీదేవి. కలు
 ములచెలి=సంపదకు అధిదేవతయైనమగువ, జిడ్డుకడలిబొట్టియ=పాలసముద్ర
 మునకుఁ గూతురు, లచ్చి (ప్రకృతి. లక్ష్మీ.), తమ్మిగడ్డియబోటి = కమలమ
 నెడు సింహాసనమందుఁ గూర్చుండుచెలువ, తల్లితల్లి=తల్లియగుగంగకుఁదల్లి.
 పెనిమిటియెదనుండు ననబోడి=భర్తయొక్కవక్షస్థలమునందు వాఁముచేసె
 డు స్త్రీ, మరుతల్లి=మన్తధునికి జనని, నెలచెలియలు=చంద్రునికిఁజెల్లెలు,
 లిబ్బి నెలఁతుక=భాగ్యమునకు అధిదేవతయైన యాఁడుది, సిరి (ప్రకృతి-శ్రీ)-
 ౧౦ లక్ష్మీదేవి. అంచలేజిపొలఁతి = హంస వాహనముగాఁ గల బ్రహ్మ
 యొక్కభార్య, తలవాఁకిట మెలంగుచెలువ=తలకు వాఁకిలియైననోటియందు
 మెలంగెడుకాంత, నలువరాణి=బ్రహ్మదేవునియొక్కభార్య, పలుకులజవరాలు
 =వాక్కులకు విద్యలకు అధిదేవత యగుస్త్రీ, లచ్చికోడలు=(బ్రహ్మపత్ని
 యగుటచే) లక్ష్మీదేవి కోడలు-గి సరస్వతి.

సీ. అడుగుకైదువుపుల్లు ♦ పడగదునేదారి
 యరబారతల్లుల ♦ యరిదిబిడ్డ
 వెనకయ్యవెనుకయ్య ♦ వేల్పులదళవాయి
 చిలువలబోనంపుఁ ♦ బులుఁగురౌతు

సత్తిఁ బూనువలంతి ♦ యిత్తిగమోముల
 బలియుఁడు బారచే ♦ తులుగలాఁడు
 రిక్కరక్కసుమిత్తి ♦ తెల్లుకానుపు కొంచ
 మల ప్రక్కలించిన ♦ మన్నె కాఁడు
 తే. గట్లయేలికమనుమఁడు ♦ కప్ప తెఱవ
 మేటికొమరుఁడు వేలుపు ♦ పేటిసవతి
 కొడుకు ముద్దయ్య కందుఁడు ♦ కొమరుసామి
 యనఁగ గుహనామధేయంబు ♦ లమరు సాంబ.

7

టీ. అడుగుకై దువుపుల్లుపడగదునేదారి = అడుగుకై దువుపుల్లు (కాళ్లు
 ఆయుధముగాఁగల పక్షియగు) కోడి తెక్కెముగాఁగలమొనకాఁడు, అర
 బారతల్లులయరిదిబిడ్డ = అర్ధరతల్లులకు (షట్కృత్తికలకు) ముద్దుకొమరుఁడు,
 వెనకయ్యవెనుకయ్య = విఘ్నేశ్వరునికి తమ్ముఁడు, వేల్పులదళవాయి = దేవ
 తలకు నేనాధిపతి, చిలువలబోనంపుఁబులుఁగురౌతు = పాములే ఆహారముగాఁ
 గలిగినపక్షి (నెమలిని) వాహనముగాఁ గలిగినదిట్ట, సత్తిబూనువలంతి = శక్తి
 అను ఆయుధమును ధరించునట్టినేర్పరి, ఇత్తిగ మోములబలియుఁడు (ఇరు+
 తిగ = ఇత్తిగ - రెండుమూఁడులు - ఆఱు) = ఆఱుమొగములుగలిగిన ప్రభువు - షణ్ము
 ఖుఁడు, బారచేతులుగలాఁడు = పండ్రెండు బాహువులుగలవాఁడు, రిక్క
 రక్కసుమిత్తి = (రిక్కరక్కసుఁడు - అతనికిమృత్యువు) తారకాసురుని చంపిన
 వాఁడు, తెల్లుకాన్ను = శరవణభవుఁడు, కొంచమలప్రక్కలించిన మన్నె
 కాఁడు = క్రొంచమనుపర్వతము తొలచిన ప్రభువు, గట్లయేలికమనుమఁడు =
 హిమవంతుని దౌహిత్రుఁడు, కప్ప తెఱవమేటికొమరుఁడు = పార్వతియొక్క
 ముద్దుబిడ్డఁడు, వేలుపుపేటి సవతికొడుకు = (వేలుపు + వీఱు = దేవతలనది,)
 గంగాదేవికి సవతియైనపార్వతికి బిడ్డఁడు, ముద్దయ్య = పిన్న వాఁడు, కందుఁడు
 (స్కందుఁడు - ప్రకృతి.), కొమరుసామి (కుమారస్వామి శబ్దభవము.) - ౧౭
 కుమారస్వామి.

సీ. తలఁపుచూలి మరుండు ♦ వలతేఁడు చిలుకరౌ

తామనిచెలి గాడ్పు ♦ టరదపుదొర

జాబిల్లియల్లుండు ♦ చౌవంచతూపుల

నెఱదంట కలుముల ♦ గరితబిడ్డ

కన్నులవిల్తుండు ♦ కమ్మవిల్తుండు పచ్చ

విలుకాండు చక్కెర ♦ వింటిజోదు

వెడవిలుతుండు తియ్య ♦ విల్తుండు చిగురాకు

విలుకాండు తుంటవిల్ ♦ గలదునీండు

తే. తలిరువిల్తుండు ననవిల్తు ♦ డలరువిల్తు

డించువిల్కాండు రాచిల్క ♦ నెక్కురౌతు

మీనుమొసలిసిడెంబుల ♦ మేటి తేటి

యల్లెవారి డన మదనాఖ్య ♦ లమరు సాంబ.

8

టీ. తలఁపుచూలి=సంకల్పమునందుఁబుట్టినవాఁడు, మరుండు (ప్ర. స్తరుండు), వలతేఁడు=(వలపు+తేఁడు) మోహమునకు అధిపతి, చిలుకరౌతు=చిలుక వాహనముగాఁ గలబంటు, తామనిచెలి=వసంతునికి (వసంకర్త వునకు) స్నేహితుండు, గాడ్పు టరదపుదొర= గాలియే తేరుగాఁగలప్రభువు (గాడ్పు+ఆరదము - టుగాగమము.), జాబిల్లియల్లుండు = చంద్రునికి పే నల్లుండు, చౌవంచతూపులనెఱదంట = ఆయిదుబాణములుగల గట్టిబంటు, కలుముల గరితబిడ్డ = లక్ష్మీదేవికిఁ బుత్రుండు, కన్నులవిల్తుండు = గణపులు గలవింటివాఁడు, కమ్మవిల్తుండు = మధురమైనవిల్లుగలవాఁడు, పచ్చవిలు కాండు = పచ్చని విల్లుగలవాఁడు, చక్కెరవింటిజోదు = చెఱకువిల్లుగాఁగల బంటు, వెడవిలుతుండు = తేలికయిన ధనుస్సుగలవాఁడు, తియ్యవిల్తుండు= తియ్యనైనవిల్లుగలవాఁడు, చిగురాకువిలుకాండు = మామిడి మొదలగువాని యిగుళ్లు విల్లుగాఁ గలవాఁడు, తుంటవిల్ గలదునీండు = చెఱకుతుంట విల్లు

గాఁగలప్రభువు, తలిరువిల్తుఁడు=చిగురువింటివాఁడు, ననవిల్తుఁడు = పూవు
టమ్ములుగలవాఁడు, అలరువిల్తుఁడు = పూవింటివాఁడు, ఇంచువిల్కాఁడు=
చెఱుకువిల్లుగాఁగలవాఁడు, రాచిల్కనెక్కురౌతు = మేటిచిలుకనెక్కుబంటు,
మీనుమొసలిసిడెంబులమేటి = చేపలు, మొసళ్లు పైకెక్కుమునందుఁగల
ప్రభువు, తేటియల్లెవాఁడు = తుమ్మెద యల్లెత్రాడుగాఁగలవాఁడు - ౨౪
మన్మథుఁడు.

సీ. సతపేరుత త్తడి ♦ జతతేరుగలప్రోడ
యనిఁబడ్డనెఱబంటు ♦ లరుగుత్రోవ
వెన్నునివలగన్ను ♦ వేయిచేతులదిట్ట
తిగవేలుపులఁజెంకి ♦ పగటిజోతి
జమునయ్య మీనుమానికము చాయపెనిమిటి
పగలుసేయువలంతి ♦ జగముకన్ను
నెలజోడు తమ్మిచిక్కిలిగింత వేవెల్లు
కలువలసూడు చీకటలగొంగ

తే. జక్కువలయంటు మ్రొక్కులసొక్కుసామి
బారరూపులవేల్పు ప్రాబల్కుసొమ్ము
వెట్టె చలిదాయ ప్రొద్దునాఁ ♦ బేళ్లు దనరు
లోకబాంధవునకు శివా ♦ లోల సాంబ.

9

టీ. సతపేరుత త్తడి జతతేరుగలప్రోడ=సప్తయనుపేరుగల రెండుగుఱు
ములను గట్టినరథంబునఁ బోవునేర్పరి, అనిఁబడ్డనెఱబంటులరుగుత్రోవ=యొ
ద్ధమునఁ జచ్చినకూరులు పోవుమార్గము (యొద్ధమునఁ జచ్చినవారు సూర్యుని
భేదించుకొని వీరస్వర్గమునకుఁ బోవుదురు అని శ్రుతి), వెన్నునివలగన్ను=విష్ణు
వుయొక్కకుడికన్ను, వేయిచేతులదిట్ట = వేయిచేతులుగలయోధుఁడు, తిగవే
లుపులఁజెంకి = త్రిమూర్తులకు వాసమయినవాఁడు, పగటిజోతి=పగటియందు

వెలుగునట్టి జ్యోతిస్వరూపుఁడు, జమునయ్య = యమునికీదంఁద్రీ, మిను
మానికము = ఆకాశమునకు రత్నమయినవాఁడు-ద్యుమణి, చాయపెనిమిటి =
ఛాయాదేవికిమగఁడు, పగుగనేయవలంతి = దినమును గల్గించునేర్పుకాఁడు -
దినకరుఁడు, జగముకన్ను = లోకమునకు నేత్రమయినవాఁడు - జగచ్ఛత్రువు,
తమ్మిచక్కిలిగింత = కమలమునకు గిలిగింతపెట్టువాఁడు, వేవెల్లు = (వేయి +
వెలుగు) వేయికిరణములుగలవాఁడు-సహస్రాంశువు, కలువలనూడు = కలుషల
కువిరోధి, చీకటులగొంగ = అంధకారమును బోగొట్టువాఁడు, జక్కువలయం
టు = చక్రవాకపక్షులను జేర్చునది, మ్రొక్కులసొక్కుసామి = నమస్కార
ములకు (మెచ్చుకొని) మైమఱచునట్టివేలుపు, బారరూపులవేల్పు = పండ్రెండు
మేనులుగలదేవుఁడు-ద్వాదశాత్ముఁడు, ప్రాబల్కుసొమ్ముపెట్టె = తొలిపలుకులు
(వేదములు) అనెడు భూషణములకుఁ బెట్టియవంటివాఁడు, చలిదాయ = చల్ల
దనమునకు విరోధి, ప్రొద్దు (బ్రహ్మశబ్దభవము.)-౨౨ సూర్యుఁడు.

సీ. కఱకంఠతలమానికము వేలుపులబువ్వ

జాబిల్లి మరుమామ ♦ చందమామ

జింకతాలుపు తొగ ♦ చెలికాఁడు జడదారి

కన్నాప రేతేఁడు ♦ కడలివెన్న

చుక్కలగమికాఁడు ♦ జక్కవపగవాఁడు

చలివెల్లు రేవెల్లు ♦ చలువజోతి

వెన్ను నెడమకన్ను ♦ వెన్నెలరాయఁడు

నెల తమ్మిదాయ మున్నీటిపట్టి

తే. కందుగలదుండగీఁడు చీకటులమిత్తి

పంటపైరులదొర ప్రొద్దు ♦ జంట లచ్చి

యన్న రేజోతి చందన ♦ నమరుచుండుఁ

గుముదమిత్రునినామధేయములు సాంబ.

టీ. కఱకంఠ తలమానికము = శివునికి శిరోభూషణము, వేలుపుల
బువ్వ=దేవతలకు ఆహారమైనవాఁడు (చంద్రునికళలలో పదునైదింటిని దేవ
తలలోఁ గొందఱు ప్రతిదినము నొక్కొక్కఁడొక్కొక్కటివంతునఁ దిందురు.
అనిశ్రుతిః), జాబిల్లి=(జాను+బిల్లిక) చక్కనిబింబముగలవాఁడు, మరుమామ
= మన్మథునికిమేనమామ, చందనూమ (చంద్రమశ్యబ్దభవము), జింకతాలుపు=
జింకనుధరించినవాఁడు, తొగచెలికాఁడు = కలువలకు న్నేహితుఁడు, జడదారి
కన్నాప=ఆత్రిమహామునియొక్క నేత్రమువలనఁ బుట్టినవాఁడు, రేఁత్రాఁడు=
రాత్రికిఁ బ్రభువు, కడలివెన్న=క్షీరసముద్రమునందుఁ బుట్టినవెన్న, చుక్కల
గమికాఁడు=నక్షత్రములకురాజు, జక్కవపగవాఁడు = చక్రవాకపక్షులదం
పతులకు విరోధి (వాని నెడఁబాపువాఁడని యర్థము), చలివెల్లు=చల్లనికిరణ
ములు గలవాఁడు, రేవెల్లు=రాత్రియందుఁ బ్రకాశించువాఁడు, చలువజో
తి=చల్లనివెలుతురు గలవాఁడు, వెన్ను నెడమకన్ను=విష్ణువుయొక్క వామనే
త్రము, వెన్నెలరాయఁడు=చంద్రికకుఁబ్రభువు, నెలతమ్మిదాయ = కమలము
లకు విరోధి (చంద్రోదయమయినఁ దామరపూవులు మూసికొనును.). మున్నీ
టిపట్టి=సముద్రునికిఁబుత్రుఁడు, కందుగలదుండగీడు= నల్లనికళంకముగలధూ
ర్తుఁడు, చీకటులమిత్తి = చీకటికిమృత్యువు-చీకటిని బోఁగొట్టువాఁడు,
పంటపెరులదొర = సస్యములకురాజు, ప్రొద్దుజంట=సూర్యునకుసాటి, లచ్చి
యన్న=లక్ష్మీదేవి కన్నయైనవాఁడు, రేజోతి = రాత్రివెలుంగువాఁడు, చందు
(ప్ర. చంద్రుఁడు)-౨౭ చంద్రుఁడు.

సీ. పదిపదులంచులఁబాఁకుఁ దాల్చుదునీఁడు

కొండలతెక్కలు • కొట్టినదణి

జమిడియేఁబదులజఁన్నములు చేసినమేటి

సోమాసులకుఁ దావు • సూపుజాణ

యెత్తరంపుఁజెవులఁతత్తడివజ్రీఁడు

విప్పుతెప్పలతేఁడు • వెల్లిగౌరు

మావటీఁడు తలఁపుమానికముగలాఁడు
 నిలువెల్లఁ జూపులై ♦ వెలయువాఁడు
 తే. మింటిప్రోల్సామి జడదారి ♦ యింటికోడి
 పెట్టుమ్రాఁకుల వెలిగిడ్డిఁ ♦ బెనిచినదొర
 మొదటిదిక్కుసుబాదారి ♦ మొయిలుజక్కి
 సామి యన నింద్రునామముల్ ♦ జరగుసాంబ. 11

టీ. పదిపదులంచులబాఁకుదాల్చుదునీఁడు = (పదిపదులునూఱు) నూ
 అంచులుగల యాయుధమును (వజ్రాయుధమును) ధరించినమేటి, కొండల
 తెక్కలుకొట్టినదణి = పర్వతములయొక్క తెక్కలను నఱికిననేర్పుకాఁడు,
 జమిడియేఁబదుల జన్నములుచేసినమేటి = (జమిడియేఁబదులు = నూఱు) నూఱు
 యజ్ఞములుచేసిన యుత్తముఁడు - శతమఘుఁడు, సోమాసులకుఁ దావునూపు
 జాణ = యాగములొనర్చినవారి కునికి చూపునట్టినేర్పరి, ఎత్తరంపుఁజెవులతత్తడి
 వజ్రీఁడు = నిక్కుకొనియుండు చెవులుగలవాహనము (ఉచ్చైశ్శ్రవము)
 నెక్కెడి మొనకాఁడు, విష్ణుతెప్పలతేఁడు = (విష్ణుతెప్పలు = తెఱచికొని
 యుండు తెప్పలుగలవారు-అనిమిషులు-దేవతలు) దేవేంద్రుఁడు, వెల్లగౌరు
 మావటీఁడు = తెల్ల నియేనుఁగును-విరావతమును ఎక్కెడిమావటివాఁడు, తలఁ
 పుమానికముగలాఁడు = చింతామణిగలవాఁడు, నిలువెల్లఁజూపులై వెలయు
 వాఁడు = దేహమెల్ల నేత్రములుగలవాఁడు - సహస్ర నేత్రుఁడు, మింటిప్రోత్
 సామి = స్వర్గపట్టణము నేలురాజు, జడదారియింటికోడి = గౌతమమహాముని
 యొక్క యాశ్రమంబునఁ గుక్కుటరూపంబుఁ దాల్చినవాఁడు, పెట్టు
 మ్రాఁకుల వెలిగిడ్డిఁ బెనిచినదొర = కల్పవృక్షములను కామధేనువును బోషిం
 చినట్టి ప్రభువు, మొదటిదిక్కుసుబాదారి = తూర్పుదిక్కునేలెడు ప్రభువు
 (సుబాదారి - అన్యదేశ్యము.), మొయిలు జక్కిసామి = మేఘములు వాహ
 నములుగాఁ గలప్రభువు - ౧౪ దేవేంద్రుఁడు.

సీ. తగరుబాబాసాని ♦ దుగమోరపాదుసా

తెమ్మరచెలి యన్ని ♦ తిండికాడు

నీటిబిడ్డడు కిత్తు ♦ నిప్పు ముట్టంగరాని

బలియుడు సతనాలు ♦ కలదునీడు

కప్పుత్రోవరి తిగ ♦ కాళ్ల దేవర యగ్ని

చి చ్చింగలం బనఁ ♦ జెలఁగు వహ్ని

పోతుత త్తడిరాతు ♦ ప్రొద్దుకూన జముండు

మి త్తి దక్కినమేలు ♦ మేటి జమున

తే. తోడు గుదెతాల్పు పెతరుల ♦ తేఁ డనంగఁ

గాలునిసమాహ్వాయము లగు ♦ మూలతేఁడు

త్రిమూర్తిఁడు రక్కసి పొల ♦ దిండి సోఁకు

మూఁకదణి నా నిర్మతిపేళ్లు ♦ పొసఁగు సాంబ.

12

టీ. తగరుబాబాసాని = పొట్టేలువాహనముగాఁగలరాతు, దుగమో

రపాదుసా = రెండుముఖములుగలదేవుడు (పాదుసా - ఆన్యదేశ్యము),

తెమ్మరచెలి = వాయువునకుఁ జెలికాడు, అన్ని తిండికాడు = సర్వభక్ష

కుడు, నీటిబిడ్డడు = ఉదకమునందుఁ బుట్టినవాడు, కిత్తు, నిప్పు, ముట్టంగ

రానిబలియుడు = తాఁకఁగూడని నేర్పరి, సతనాలుకలదునీడు = ఏడునా

లుకలు గలప్రభువు - సప్తజిహ్వఁడు, కప్పుత్రోవరి = నల్లనిమార్గముగల

వాడు - కృష్ణవర్ణ, తిగకాళ్ల దేవర = మూఁడుపాదములుగలవేల్పు, అగ్ని

(అగ్ని - ప్రకృతి), చిచ్చు, ఇంగలము (అంగారశబ్దభవము.)-౧౪ అగ్ని.

పోతుత త్తడి రాతు = దున్నపోతు నెక్కుబలియుడు, ప్రొద్దుకూన = సూర్యుని

బిడ్డడు, జముండు (ప్ర. యముడు), మి త్తి (మృత్యుశబ్దభవము.), దక్కినమేలు

మేటి = దక్షిణ దిక్పాలుడు, జమునతోడు = యమునకుతోఁబుట్టువు, గుదె

తాల్పు = పాశమును దాల్చినవాడు, పెతరుల తేఁడు = పితృదేవతల కధిప

తి - ౮ యముడు. మూలతేఁడు = నైర్ఋతిమూల కధిపతి, త్రిమూర్తిఁడు =

రాత్రులందుఁ దిరుగువాఁడు, రక్కసి (ప్ర. రాక్షసుఁడు.), పొలదిండి = మాంస మాహారముగాఁ గలవాఁడు, సోఁకుమూఁకదణి = రాక్షససమూహముల కధిపతి-గి నైర్వతి.

సీ. పడమటిదొర నీటియొడయఁడు జడిసామి

మొసలిగుఱ్ఱమురౌతు • మొయిలుతేఁడు

వల్లెత్రాడుగలట్టివాఁడు నా వరుణాఖ్య

లమరెను జింకగుఱ్ఱమువలంతి

బీదలపెనుబాద • యీఁద త్రాచులమేతఁ

గందపుమలగుఱి • కాఁడు గాడ్పు

పయ్యర తావిమోపరి వలి మరుతేరు

సుడిగొట్టు తెమ్మర • సోకుబూచి

తే. మేనుతాల్పుల కుసురైన • మేటి నింగి

చూలి మబ్బులపగదాయ • గాలి సురఁటి

వీవనలపుట్టు దువ్వగా • వించుజాణ

కరువలి యనంగ మారుతాఖ్య లగు సాంబ.

13

టీ. పడమటిదొర = పశ్చిమదిక్కు నేలెడువాఁడు, నీటియొడయఁడు =

ఉదకముల కధిపతి-అపాంపతి, జడిసామి = వాన కధిపుఁడు, మొసలిగుఱ్ఱమురౌతు = మొసలివాహనముగాఁగల శూరుఁడు, మొయిలుతేఁడు = మేఘాధిపతి, వల్లెత్రాడుగలట్టివాఁడు = పాశమునుదాల్చినవాఁడు - ౬ వరుణుఁడు. జింకగుఱ్ఱమువలంతి = జింకవాహనముగాఁగల నేర్పుకాఁడు, బీదలపెనుబాద = బీదలను జలికాలంబున మిక్కిలి బాధించునది, ఈఁద = చల్లనివాఁడు, త్రాచులమేత = పాముల కాహారమైనవాఁడు, గందపుమలగుఱి కాఁడు = మలయపర్వతమునుండి వీచువాఁడు, గాడ్పు, పయ్యర, తావిమోపరి = పుష్పాదుల గంధముదాల్చువాఁడు, వలి, మరుతేరు = మన్తధు.

నకు నరద మయినవాఁడు, సుడిగొట్టు=చుట్టిపీచువాఁడు, తెమ్మర, సోఁకు
బూచి = స్పర్శగుణముగలదయ్యము, మేనుతాల్పుల కుసురైనమేటి = శరీర
భారులకుఁ బ్రాణమైనమేటి, సింగిచూలి = ఆకసమునఁబుట్టినవాఁడు, మబ్బు
లవగదాయ=మేఘములను జెదరఁగొట్టువిరోధి, గాలి, సురటిపీవనలపుట్టు =
విననకఱులు పీచుటచేఁ బుట్టువాఁడు, దువ్వగావించుజాణ = దుమ్మును గలి
గించు నేర్పరి, కరువలి-౨౦ వాయుదేవుఁడు.

సీ. జక్కులపాదుసా ♦ ముక్కంటిసంగాతి

కాయకన్తేటి రొక్కములతేఁడు

వానీఁడు రాజా ♦ వడచక్కియెకిమీఁడు

తత్తడి నెక్కెడు♦దంట యనఁగ

ధనదుపే శ్లగు జడ♦దారి గిబ్బసిపాయి

తిగకంటిదొర తుది♦దిక్కు పెంకి

యనఁగ నీశానాఖ్య ♦ లనువొందుఁ జిందము

కూతకైదువు బూరఁగొమ్మ సంకు

తే. వలమురి యనంగ శంఖము ♦ వెలయుఁ జొట్టు

వాలు సుడివాలు వట్టువ♦వాలు బట్టువు

వాలు పదినూలులంచుల♦వాలు బిల్లి

వా లన సుదర్శనాఖ్యలు ♦ వఱలు సాంబ.

14

టీ. జక్కులపాదుసా = యక్షులకు తేఁడు, ముక్కంటిసంగాతి =

త్రినేత్రునకుఁ జెలికాఁడు, కాయకన్తేటి = కాయగాచిన కన్నులుగలయు
త్తముఁడు, రొక్కములతేఁడు = ధనముల కధిపతి, వానీఁడు = (వానెడు
ఈఁడు) వైశ్యకులమునఁ బుట్టినవాఁడు, రాజా = రాజులకురాజు-రాజ
రాజు, వడచక్కియెకిమీఁడు = ఉత్తరదిక్కు నేలువాఁడు, తత్తడినెక్కెడు
దంట = గుఱ్ఱపువాహనము నెక్కెడి శూరుఁడు-౮ కు బేరుఁడు. జడదారి =

జడలను (జటాజూటమును) ధరించినవాఁడు, గిబ్బసీపాయి = ఎద్దునెక్కడి
 రాతు, తిగకంటిదొర = త్రినేత్రుఁడగుప్రభువు, తుదిదిక్కుటెంకి = కడ
 పటిదిక్కు (ఈశాన్యపుమూల) యునికిపట్టుగాఁగలవాఁడు - ౪ ఈశానునిపేరు
 లు. చిందము, కూతకైదువు = ఊఁదెడి యాయుధము, బూరఁగొమ్ము, సంకు
 (ప్ర. శంఖము.), వలమురి = కుడితట్టుగాఁ దిరుగునది - ౫ విష్ణువుయొక్కపాంచ
 జన్యము. చుట్టువాలు, సుడివాలు, వట్టువవాలు - (ఈ 3 పదములకు గుం
 డ్రనియాయుధము లని యర్థము.) బటువువాలు = గట్టియాయుధము, పది
 నూఱులంచులవాలు = (పదినూఱులు = వేయి) వేయి యంచులుగల యా
 యుధము, బిల్లవాలు = బిల్లవలె గుండ్రనైన యాయుధము - ౬ విష్ణువుయొ
 క్కు సుదర్శనము.

సీ. తుదచుక్కపేరిటిఁతొయ్యలిపెనిమిటి

కప్పుదేవరయన్న ఁ కలపదారి

కఱివల్వప్రోడ రోఁకలితాల్పు తాటిపె

కైము మేటిబలియుఁడు ఁ జమునగొంగ

యన బలభద్రుపే ఁ శ్లగుఁ గ్రీడిచెలితేరు

పులుఁగురాయఁడు దెలిఁమోముపక్కి

బొల్లిమోరపులుంగు ఁ నల్లనయ్యరవాలు

తొడలేనివానినై ఁదోడు గరుడి

తే. వేలుపులబువ్వఁగొనుజోదు ఁ వెన్నుపడగ

చిలువమేతరి మే లిచ్చుఁపులుఁగు గరుటి

తల్లివేసట వాపినఁదంట యనఁగ

వై నతేయసమాఖ్యలు ఁ వఱలు సాంబ.

15

టీ. తుదచుక్కపేరిటిఁతొయ్యలిపెనిమిటి = (తుదచుక్కపేరు = నక్ష

త్రములలోఁ గడపటినక్షత్రముయొక్క పేరుకాంతకుఁ బెనిమిటి.) రేవతీర

మణుఁడు, కప్పుదేవరయన్న = నల్లనిదేవరకు (కృష్ణునికి) అన్నయైనవాఁడు,

కలపదారి = నాఁగేలు ఆయుధముగాఁ గలవాఁడు, కఱివల్లుప్రోడ = నల్లని పట్టుబట్టును ధరించిననేర్పరి-నీలాంబరుఁడు, రోఁకలితాల్పు = ముసలాయుధుఁడు, తాటిఁకెక్కిము మేటిబలియుఁడు = తాళధ్వజుఁడగు గొప్పబలవంతుఁడు, జమునగొంగ = యమునానదికి శత్రువు - బలరాముఁడు. క్రీడిచెలిలేరు=అర్జునుని చెలికాఁడగు విష్ణువుయొక్కవాహనమైనవాఁడు, పులుఁగురాయఁడు = పక్షులకురాజు, తెలిమోముపక్కి = తెల్లనిముఖముగలపక్షి, బొల్లిమోరపులుంగు. (పై యట్లే.) నల్లనయ్యరవాలు = నల్లనిదేవునియొక్క రవగాలు - ఆస్కందితగతినిఁబోవు గుఱ్ఱము - విష్ణువునకు వేగముగాఁబోవ సాధనమైన వాహనము, తొడలేనివానినైదోడు=అనూరుని కిఁదమ్ముఁడు, గరుడి(ప్ర.గరుడుఁడు), వేలుపులబువ్వఁగొనుజోదు=వేలుపుల కాహరమయిన యమృతము నపహరించినబంటు, వెన్నుపడగ=విష్ణువుయొక్క ధ్వజమైనవాఁడు, చిలువమేఠరి=పాములను దినువాఁడు, మేలిచ్చుపులుఁగు=జనులకు మేలుగలుగఁజేయుపక్షి, గరుటి (రూ. గరుడి.), తల్లివేసట వాసినదంట=తల్లియొక్క శ్రమములను బోఁగొట్టిన శూరుఁడు - ౧౩ గరుత్మంతుఁడు.

సీ. వడముడి తెమ్మెరఁకొడు కన భీముఁడౌ

వేగంటికొమరుఁడు • వెన్నునంటు

వెన్నుమచ్చదునీఁడు • వివ్వచ్చు కవ్వడి

గెలుపు పేరుగలాఁడు • క్రీడి యనఁగ

నర్జుననామంబు • లగు ముత్తైరువులాఁడి

తెలివాఁక పొందామఁరలకుఁ బంట

కఱకంఠతలయేలు • పెరుమాళ్లదుగుబుగ్గ

జడదారిచెవియూట • చదలువాఁక

తే. తాటిఁకెక్కిముదణితల్లి • తాతపనఁటి

వెల్లి మినువాఁక మిన్నేలు • వేల్పుటేలు.

తెల్లుకానుపుసవతితల్లి యనఁ దనరు
నమరతటినికి నామధేయములు సాంబ.

16

టీ. వడముడి, తెచ్చురకొడుకు = పవననందనుఁడు - ౧ భీముఁడు, వేగంటికొమరుఁడు = వేయికన్నులుగలదేవుని (ఇంద్రుని) పుత్రుఁడు, వెన్నునంటు = కృష్ణునికిఁ బ్రయత్నేహితుఁడు, వెన్నుమచ్చదునీఁడు = వీఁపునందు మచ్చగల సరదారు, వివ్వచ్చు (ప్ర. భీభత్సుఁడు), కవ్వడి = (కవ + వడి) రెండుచేతులతో నేకకాలమున బాణముల నేయువాఁడు, గెలుపుపేరుగలాఁడు = “విజయుఁడు” అనునామముగలవాఁడు, క్రీడి = (కిరీటి. ప్రకృతి.) కిరీటముగలవాఁడు - ౨ అర్జునుఁడు. ముత్తెరువులాడి = మూఁడుమార్గములందుఁ బ్రవహించునది - త్రిపథగ. తెలివాఁక = తెల్లనినది, పొందామరలకుఁబంటు = బంగారుతామరపువ్వుల కునికిపట్టయినది, కఱకంఠశలయేఱు = ఈశ్వరుని శిరసునందు పసించునది, పెరుమాళ్లుడుగుబుగ్గ = విష్ణువుయొక్క పాదములందుఁ బుట్టిన నీటియూట - విష్ణుపది, జడదారిచెవియూట = జహ్నువనెడిమహర్షియొక్క చెవినుండిపుట్టినది, చదలువాఁక = ఆకసమందుబాటునది, తాటిటెక్కెముదణితల్లి = తాళధ్వజుఁడగుభీష్మునితల్లి, తాతపనఁటివెల్లి = బ్రహ్మకమండలుపునందలి నీటిప్రవాహము, మినువాఁక = ఆకసమందుఁబాటెడునది, మిన్నేఱు (చూ. పైన), వేల్పుతేఱు = (వేల్పు + వేఱు) దేవతనది, తెల్లుకానుపుసవతితల్లి = కుమారస్వామికి మారుతల్లి - ౧౩ గంగానది.

నీ. వేల్పుసువారంపువిడిది వెన్నునిటెంకి
రతనాలపంట సంధ్రంబు కడలి
పుడమిముద్దయకోక • మున్నీరు ప్రాయేఱు
మబ్బుపువ్వులవెల్లి • మామమామ
గట్టుకాకొమరుని • గాచిననేర్పరి
యేఱులమగఁడు రేయింతిమామ

ముక్కంటియమ్ములపొది మింటిలాయంబు
 తోటదొడ్డియొనర్చు ♦ నీటుకాడు
 తే. చందునయ లచ్చితండ్రి నా ♦ జలధి పరఁగు
 వెల్లయేనుఁగు చొదంతి ♦ వేల్పుగౌరు
 మొదటిహత్తి నా సురకరి ♦ పొదలుఁ దెల్ల
 జక్కి నిక్కువీనులమాపు ♦ చదలుతేజి
 యనఁగ నుచ్చైశ్శ్రవముపేరు ♦ లమరు సాంబ. 17

టీ. వేల్పుసువారంపువిడిది = దేవతలవంటయిల్లు, వెన్నునిటెంకి =
 విష్ణువుయొక్క వాసస్థానము, రతనాలపంట = రత్నములుఁ బండుచోటు,
 సంక్రంబు (ప్ర. సముద్రము.), కడలి, పుడమిముద్దియతోక = భూదేవికివస్త్ర
 రూపమైనది. మున్నీరు = (ముందు + నీరు) పురాతనమైననీరు, ప్రాయేణు =
 (ప్రాత + ఏణు.) ప్రాచీనమైనది, మబ్బుపువ్వులవెల్లి = (మబ్బుపువ్వులు =
 మేఘపుష్పములు-నీళ్లు,) నీటి కునికివట్టు, మామమామ = మామయగు విష్ణు
 పునకుమామ, గట్టురాకొమరునిఁ గాచిన నేర్పరి = (గట్టురాకొమరుఁడు = హిమ
 వంతునికొమరుఁడు-మైనాకుఁడు) మైనాకుని రక్షించినసమర్థుఁడు, ఏణుల
 మగఁడు = సదులకు భర్త, రేయింతిమామ = రాత్రియనుకాంతకు మామ
 (రాత్రి చంద్రనిభార్య యనువాడుకగుకను, చంద్రుఁడుసముద్రునికిఁబుత్రుఁ
 డగుటచేతను రాత్రికి మామయనఁబడియె), ముక్కంటియమ్ములపొది = త్రినే
 త్రునకుఁడై పురసంహారసమయమున నమ్ములపొదియైనవాఁడు, మింటిలాయం
 బుతోటదొడ్డియొనర్చు నీటుకాడు = ఆకాశమును (స్వర్గమును) గుఱ్ఱపు
 శాలగాను, చెట్లతోటగను, పనులదొడ్డినిగాను చేసిననేర్పరి - స్వర్గమునఁగల
 యుచ్చైశ్శ్రవ మనుగుఱ్ఱమును, కల్పవృక్షములను, గామధేనువును గన్నవాఁ
 డు, చందునయ = చంద్రునితండ్రి, లచ్చితండ్రి = లక్ష్మీదేవికి జనకుఁడు -
 ౧౭ సముద్రము. తెల్లయేనుఁగు = తెల్లనియేనుఁగు, చొదంతి = నాలుగు
 దంతములుగలది, వేల్పుగౌరు = దేవతలయేనుఁగు, మొదటిహత్తి = మొదటి

యేనుఁగు - ౪ ఐరావతము. తెల్లజక్కి = తెల్లనిగుఱ్ఱము, నిక్కువీనులమాపు = నీల్గొనియుండు చెవులుగలగుఱ్ఱము, చదలుతేజి = స్వర్గమందలిగుఱ్ఱము. 3 ఉచ్చైశ్చక్రము.

సీ. వేలుపుటెంకి కోవెల దేవళము గుడి

యనఁగ దేవాలయాభిఖ్యలు చెలంగు

దెఱగంట్లు జన్నంపుదిండులు జేజేలు

తొలివేల్పుపగతురు ♦ పలుకుటల్లు

మేటులు వేల్పులు ♦ మింటిత్రోవరులు ని

ద్దురలేనిప్రోడలు ♦ నరలుగనని

పెద్దలనఁగ సురాభిఖ్య లొ విన్పొలు

వేగంటికచ్చేరి ♦ వేల్పుటెంకి

తే. యనఁగ స్వర్గముపేల్లగు ♦ వినుమిటారు

లచ్చరలు వేల్పుచెలులన ♦ నమరు నమర

తరుణులకుఁ జాగరతనము ♦ తలఁపుమాని

క మనఁ జింతామణిసమాఖ్య ♦ లమరు సాంబ.

18

టీ. వేలుపుటెంకి = దేవతలయునికిపట్టు, కోవెల, దేవళము (ప్ర. దేవాలయము.), గుడి - దేవాలయము. తెఱగంట్లు = తెఱచిగొనియుండు కన్నులు గలవారు - అనిమేషులు, జన్నంపుదిండులు = యజ్ఞములయందు హవిర్భాగములను దినువారు, జేజేలు, తొలివేల్పుపగతురు = పూర్వదేవులకు (అసురులకు) విరోధులు, పలుకుటల్లుమేటులు = మాటలె యాయుధములుగఁ గలవారు, గీర్వాణులు, వేల్పులు = వేలుపులు, మింటిత్రోవరులు = ఆకాశమునఁ దిరుగువారు, నిద్దురలేనిప్రోడలు = నిద్రలేనినేర్పరులు, నరలుగననిపెద్దలు = ముదిమివలన వెండ్రుకలు మున్నగువానియందుఁ గలుగు తెల్లదనములేని గొప్పవారు. ౯. దేవతలు. విన్పొలు = ఆకసమందుండు పట్టణము, వేగంటికచ్చేరి =

ఇంద్రునిసభ, వేల్పుటెంకి=దేవతలుండుచోటు-3 స్వర్గము. అచ్చరలు(ప్ర. అప్పరసలు.), వేల్పుచెలులు=దేవతాంగనలు-2 అప్పరసలు. చాగరతనము= ఇచ్చనట్టి రత్నము, తలఁపుమానికము = కోర్కులొసఁగు రత్నము - 2 చింతామణి.

నీ. అడిగిన నొసఁగెడియావు జేజేగిడ్డి
చదలుతొడుకు తెల్లమొద వనంగ
సురగవిపే శృగుఁ ♦ దెఱగంటిమ్రాఁకులు
పెట్టుమ్రాఁకులు మింటిచెట్టు లనఁగఁ
గల్పకాఖ్య లగు వేగంటిగొంగలు రక్క
సులు రేయిద్రిమ్మరుల్ ♦ సుకురుసిసులు
వేల్పుదాయలు తొలివేల్పులు నాదైత్య
నామంబు లగు గాలి ♦ గాము నెగడి

తే. కొఱవిరాలుపు బూచి సోఁకుడు పిసాసి
దయ్య మనఁగఁ బిశాచాభిధానము లగు
నివము వలి మం చనంగను ♦ హిమము దనరుఁ
బిడు గనఁగ జెల్లు నశనికిఁ ♦ బేళ్లు సాంబ.

19

టీ. అడిగిననొసఁగెడియావు=కోరినతొడుత నేయిచ్చనట్టియావు, జేజే
గిడ్డి=దేవతలగోవు, చదలుతొడుకు = స్వర్గమందుండుగోవు, తెల్లమొదవు =
ధవళవర్ణమైనగోవు-ర కామధేనువు. తెఱగంటిమ్రాఁకులు=దేవతలకు సంబం
ధించినచెట్లు, పెట్టుమ్రాఁకులు = కోరినది యిచ్చుచెట్లు, మింటిచెట్టులు =
స్వర్గమందలి వృక్షములు-3 కల్పవృక్షములు. వేగంటిగొంగలు = ఇంద్రునికిఁ
బగవారు, రక్కసులు (ప్ర. రాక్షసులు), రేయిద్రిమ్మరుల్ = రాత్రులందుఁ

దిరుగువారు, సుకురుసిసులు = శుక్రాచార్యునిశిష్యులు, వేల్పుదాయలు =
దేవతలకు నిరోధులు, తొలివేల్పులు = పూర్వదేవులు-౬ రాక్షసులు. గాలి,
గాము (ప్ర. గ్రహము), నెగడి, కొఱవిరాలుపు = కొఱవికట్టై త్రిష్ఠనది,
బూచి, సోఁకుడు, పిసాసి (ప్ర. పికాచము.), దయ్యము (ప్ర. దైవము.)-
౮ పికాచము. ఇవము (ప్ర. హిమము.), వలి, మంచు-౩ హిమము. పిడుగు-
౧ వజ్రాయుధము.

సీ. మిన్ను చుక్కలత్రోవ ♦ విన్నుప్పరము నింగి
వెన్నునియడుగు విన్ ♦ వేల్పుఁదెరువు
గాలితండ్రి బయ లాకసము మొగులు తెన్ను
చదలునా గగనాఖ్య ♦ లొదవుచుండుఁ
బవలు పగలు నాఁగ ♦ దివముపేళ్లగు రేయి
రాతిరి రేయన ♦ రాత్రి యమరు
దెస దిక్కు కడ యన ♦ దిశ యొప్పు నెల చంద
నఁగ మాస మమరుఁ బున్నమ యనంగ

తే. నలరుఁ బూర్ణిమకు నమాస ♦ యమవస యనఁ
జను నమావాస్యపేరులు ♦ సంజ సందె
యనఁగఁ దగు సంధ్య కాతపంబునకు నెండ
ప్రాద్దు వేండ్రం బనెడివేళ్లు ♦ పొసఁగు సాంబ. 20

టీ. మిన్ను, చుక్కలత్రోవ = నక్షత్రముల మార్గము, విన్ను, ఉప్ప
రము, నింగి, వెన్నునియడుగు=విష్ణుపది, విన్, వేల్పుఁదెరువు = దేవతలపా
వునట్టిబాట, గాలితండ్రి=వాయువునకుఁ బుట్టుచోటు, బయలు, ఆకసము
(ప్ర. ఆకాశము.), మొగులు తెన్ను=మేఘములమార్గము, చదలు-౧౩ ఆకా
శము. పగలు, పవలు-౨ దినము. రేయి, రాతిరి, రే-౩ రాత్రి. దెస=(ప్ర.
దిశ.) దిక్కు (ఇది సంస్కృతసమము), కడ (ప్ర. కాన్త.)-౩ దిక్కు. నెల,

దిరుగువారు, సుకురుసినులు = శుక్రాచార్యునిశిష్యులు, వేల్పుదాయలు =
దేవతలకు విరోధులు, తొలివేల్పులు = పూర్వదేవులు-౬ రాక్షసులు. గాలి,
గాము (ప్ర. గ్రహము), నెగడి, కొఱవిరాలుపు = కొఱవికట్టై త్రిష్టవది,
బూచి, సోకుడు, పిసాసి (ప్ర. పికాచము.), దయ్యము (ప్ర. దైవము.)-
౮ పికాచము. ఇవము (ప్ర. హిమము.), వలి, మంచు-౩ హిమము. పిడుగు-
౧ వజ్రాయుధము.

సీ. మిన్ను చుక్కలత్రోవ ♦ విన్నుప్పరము నింగి
వెన్నునియడుగు విక్ ♦ వేల్పుదెరువు
గాలితండ్రి బయలొకసము మొగులు తెన్ను
చదలునా గగనాఖ్య ♦ లొదవుచుండు
బవలు పగలు నాగ ♦ దివముపేళ్లగు రేయి
రాతిరి రేయన ♦ రాత్రి యమరు
దెస దిక్కు కడయన ♦ దిశ యొప్పు నెల చంద
నగ మాస మమరు బున్నమ యనంగ

తే. నలరు బూర్ణిమకు నమాస ♦ యమవస యన
జను నమావాస్యపేరులు ♦ సంజ సందె
యనగ దగు సంధ్య కాతపంబునకు నెండ
ప్రాద్దు వేండ్రం బనెడిపేళ్లు ♦ పొసగు సాంబ. 20

టీ. మిన్ను, చుక్కలత్రోవ = నక్షత్రముల మార్గము, విన్ను, ఉప్ప
రము, నింగి, వెన్నునియడుగు = విష్ణువది, విక్, వేల్పుదెరువు = దేవతలపా
వునట్టిబాట, గాలితండ్రి = వాయువునకు బుట్టుచోటు, బయలు, ఆకాశము
(ప్ర. ఆకాశము.), మొగులు తెన్ను = మేఘములమార్గము, చదలు-౧౩ ఆకా
శము. పగలు, పవలు-౨ దినము. రేయి, రాతిరి, రే-౩ రాత్రి. దెస = (ప్ర.
దిశ.) దిక్కు (ఇది సంస్కృతసమము), కడ (ప్ర. కాన్త.)-౩ దిక్కు. నెల,

నలరును శూద్రాఖ్యః ♦ లమ్మ కన్నది తల్లి
 యవ్య నా మాతపే ♦ శృమరుఁ దండ్రి
 యబ్బ కన్నయ్య నాయన యయ్య యప్పన
 జనకాఖ్య లగుఁ దమ్ముఁ ♦ డనుఁగు తోడు
 తోడఁబుట్టు వనంగఁ ♦ దోఁబుట్టు వన సోద
 రాఖ్య లౌ మొదటివాఁ ♦ డన్న పెద్ద
 తే. యనఁగ నగ్రజుఁ డగు నక్క ♦ యప్ప యనఁగ
 జ్యేష్ఠకన్యకుఁ జెల్లెలు ♦ చెల్లె చెలియ
 లనఁగ దనరు గనిష్ఠ కిల్లాలు రాణి
 యాలు పెండ్లా మనఁగ భార్య ♦ కగును సాంబ. ౩

టీ. కలపతాల్పులు = నాఁగేటినిధరించినవారు, తుదికొలమునేర్పరు
 లు=కడపటి(నాలుగవ)కులమునందుఁబుట్టిన నేర్పుగలవారు, కాఁపులు=క్షేత్ర
 ములనురక్షించువారు, వినువాఁకతోఁబుట్టువులు = గంగానదికిసైదోడులు(శూ
 ద్రులు విష్ణుపాదమునఁబుట్టిరి యని శ్రుతి చెప్పటచేతను, గంగ విష్ణుపాదో
 ద్భవగనుకను గంగకు శూద్రులు దోఁబుట్టువులని చెప్పఁబడిరి.)-రశూద్రులు
 అమ్మ, కన్నది,తల్లి, అవ్వ-ర జనని. తండ్రి, అబ్బ,కన్నయ్య(కన్న+అయ్య),
 నాయన, అయ్య=పూజ్యుఁడు, అప్ప-౬ జనకుఁడు. తమ్ముఁడు, అనుఁగు, తోడు,
 తోడఁబుట్టువు, తోఁబుట్టువు - గి సోదరుఁడు (చిన్నవాఁడు). మొదటివాఁ
 డు=మొదటఁబుట్టినవాఁడు, అన్న, పెద్ద-౩ పెద్దతోఁబుట్టువు (అగ్రజుఁడు).
 అప్ప, అక్క-౨ జ్యేష్ఠభగిని. చెల్లె,చెలియలు-౨కనిష్ఠభగిని. ఇల్లాలు (ఇల్లు +
 ఆలు), రాణి, ఆలు, పెండ్లాము-రూ. పెండ్లము-ర భార్య.

సీ. అయిదువరాలు ముఁ త్రైదు వనఁ బురంద్రి
 కగుఁ దోడికోడ లేఁరా లనంగఁ

బతిసోదరునిభార్య ♦ పరఁగుఁ గూఁతురు కూఁతు
 కొమరిత యనఁ బుత్రి ♦ కమరుచుండుఁ
 గొమరుండు బుడుకఁడు ♦ కొడుకు పట్టి యనంగఁ
 బుత్తుఁ డౌ బిడ బిడ్డ ♦ పూప పాప
 కుఱ్ఱ చిఱుత కందు ♦ కూన నిసువు పాల
 బుడుత నా శిశునామములు దనర్చు
 తే. గోల ముద్దియ ముద్దరాల ♦ బేల ముగుద
 యనంగ ముగ్ధాంగనకు నాఖ్య ♦ లగును ముదిమి
 వాఁడు ముదుకఁడు ముదిసిన వాఁడు ముసలి
 ముదుసలి యనంగ వృద్ధుపే ♦ శ్లోదవు సాంబ. 4

టీ. ఆయిదువరాలు (ఐదువ+ఆలు-రేఫాగమము)-రూ. ఐదువరాలు,
 ముత్తైదువ-౨ వృద్ధసుమంగలి.తోడికోడలు, ఏరాలు-౨అన్నదమ్ములభార్యలు.
 కూతురు, కూతు, కొమరిత-3 పుత్రిక. కొమరుండు, బుడుకఁడు, కొడుకు,
 పట్టి-౪ పుత్తుఁడు. బిడ, బిడ్డ, పూప, పాప, కుఱ్ఱ, చిఱుత, కందు, కూన,
 నిసువు-రూ. నిసుగు-పా. నిసువు, పాలబుడుత=చంటిబిడ్డ - ౧౨ శిశువు.
 గోల, ముద్దియ, ముద్దరాలు (ముద్ద+ఆలు), బేల, ముగుద (ప్ర. ముగ్ధ) - ౫
 ముగ్ధ (ప్రాయమువచ్చిన యాఁడుది). ముదిమివాఁడు, ముదుకఁడు, ముదిసిన
 వాఁడు, ముసలి, ముదుసలి - ౫ వృద్ధుఁడు.

సీ. పిన్న కొండికవాఁడు ♦ చిన్న పడుచు చోఱ
 పసివాఁ డనెడిపేళ్లు ♦ బాలున కగుఁ
 జతురుపే శృగు దిట్ట ♦ జాణ దంట వలంతి
 వెరవరి ప్రోడ నేర్పరి యనంగఁ
 జెలికాఁడు సంగాతి ♦ చెలిమరి గాదిలి
 సకియ సంగడికాఁడు ♦ సంగడీఁడు

చెలి నేస్త్రీ యనఁ జను ♦ స్నేహితునకుఁ జెల్లి
 నంటు మాలిమి పొం దనంగ, మైత్రి
 తే. కొఱలుఁ గుఱుచ టింగణ గిడ్డ ♦ గిఱక గుఱ్ఱ
 పొట్టి యన వామనాఖ్యలౌ ♦ గట్టివాయి
 తాఁగ జంత గయాళియు ♦ నాఁగఁ దనరు
 ధూర్తవనితకు దురితవిధూర సాంబ.

5

టీ. పిన్న, కొండికవాఁడు = చిన్నవాఁడు, చిన్న, పడుచు, చోఱ.
 రూ. చోఱ, పసివాఁడు-2 బాలుఁడు. దిట్ట, జాణ, దంట, వలంతి, వెరవరి
 (వెరవు+ఆరి) = ఉపాయముగలవాఁడు (మత్స్వర్థీయకతద్ధితాంతము), స్త్రోధ
 (ప్ర. ప్రాధుఁడు.), నేర్పరి (నేర్పు+ఆరి-మత్స్వర్థీయకతద్ధితాంతము.)=సామ
 ర్థ్యముగలవాఁడు-2 సమర్థుఁడు. చెలికాఁడు, సంగాతి=సంగాతము (స్నేహము)
 గలవాఁడు, చెలిమరి = (చెలిమి+ఆరి.) చెలిమిగలవాఁడు, గాదిలి, సకియ
 (ప్ర. సఖి), సంగడికాఁడు - సంగడిఁడు-(పైరెండింటికి సంగడికలవాఁడు అని
 యర్థము.) చెలి, నేస్త్రీ = నేస్తముగలవాఁడు (నేస్తము+ఇ - మత్స్వర్థీయకతద్ధి
 తాంతము.) - ౬ స్నేహితుఁడు. చెల్లి-రూ. చెలిమి, నంటు, మాలిమి-రూ.
 మాల్తి, పొందు-౪ స్నేహితము. కుఱుచ, టింగణ-రూ. టింగణా, గిడ్డ, గిఱక,
 గుఱ్ఱ, పొట్టి-2 కుఱుచవాఁడు. గట్టివాయి=పెద్దగొంతుగలది, తాఁగ, జంత,
 గయాళి-రూ. గయ్యాళి=అలక్ష్యము సేయునది-గి ధూర్తురాలు.

సీ. కబ్బపు సేతరి ♦ కయి కై సరుఁడు మాట
 లల్లువాఁ డనుపేళ్లు ♦ చెల్లుఁ గవికి
 బట్టులు చదువరుల్ ♦ బట్టు క్రిక్క-లనంగ
 వందుల కగుఁ బడవాళ్లు వేగు
 వారు వేగరు లనఁ ♦ జారులపేల్లోప్పు
 బోయాలు బెస్తలు ♦ మోపరు లన

వాహకులకుఁ జెల్లు ♦ సాహిణి సాని రౌ
 తనఁగ నశ్వారోహఁకునకుఁ దనరుఁ
 తే. గట్టికలు పణిహారులు ♦ కటిక లనఁగ
 వేత్ర పాణుల కగు బోయ ♦ వేటకాఁడు
 నడవిద్రిమ్మరి యనఁ గిరాతాఖ్య లెసఁగు
 నన్నగళ పేడి యన పండుఁ ♦ డగును సాంబ.

6

టీ. కబ్బపునేతరి = గ్రంథములను రచించువాఁడు, కయి, కైస
 రుఁడు, మాటలల్లువాఁడు = పదము లొక్కటిగఁ జేర్చువాఁడు - ౪ కవి.
 బట్టులు, చదువరులు (చదువు+అరులు) = చదువుగలవారు, బట్టు, క్రిక్క
 లు - ౪ స్తుతిపాఠకులు. పడవాళ్లు, వేగువారు, వేగరులు - 3 చారులు -
 (మాటువేసముతోఁ బరరాజ్యములనుండి యచ్చటి సంగతులనుఁ దమరాజు
 నకుఁ జెలుపువారు.) బోయీలు, బెస్తలు, మోపరులు - 3 పల్లకులు మొదలగు
 వానిని మోయువారు. సాహిణి, సాని, రౌతు - 3 గుఱ్ఱపురౌతు. కట్టి
 కలు, పణిహారులు, కటికలు - 3 బెత్తము దాల్చి కొలువుచేయు ద్వారపాలురు
 మున్నగువారలు. బోయ, వేటకాఁడు, అడవిద్రిమ్మరి - అడవులందు సంచ
 రించువాఁడు - 3 కిరాతులు. ఆన్నగళ, పేడి - ౨ నపుంసకుఁడు.

సీ. జాలరి వలతేఁడు ♦ మీలవేటరి యనఁ
 దగు ధీవరునిపేళ్లు ♦ తడుపుదాల్పు
 వడు గొంటిజందెమువాఁడు బమ్మాచారి
 యన బ్రహ్మచారిపే ♦ శ్శమరు గేస్తు
 మనికితేఁ డింటివాఁ ♦ డన గృహస్థున కగు
 నడవికాఁపు తపసి ♦ జడలదారి
 నాఁ జెలువొందు వానప్రస్థునకు నొంటే
 కాఁడు గోణముదారి ♦ బోడ బీద

తే. కావులుగలాడు సన్నాసి ♦ నా వెలుంగు
యతీసమాఖ్యలు ముగితిము ♦ తైదు వనఁగ
జక్కి ననఁ బేరఁటా లన ♦ జరగు మృతచి
రంటినామంబు లాపన్న ♦ రక్షసాంబ.

7

టీ. జాలరి = (జాలము + అరి) జాలముగలవాఁడు, వలఁజేడు = వల
కుఁ బ్రభువు, మీలవేటరి = చేఁపలను వేటాడువాఁడు - 3 చెంబడివాఁడు.
తడుపుదాలుపు = కొల్లాయివంటి పంచె కట్టుకొన్నవాఁడు, వడుగు (ప్ర.
వటువు.), ఒంటి జందెముగాఁడు = ఒక్కజందెము వేసికొనువాఁడు, బహ్మ
చారి - ౪ బ్రహ్మచర్యము పూనినవాఁడు. గేస్తు (ప్ర. గృహస్థ.), మనిషి
జేఁడు = ఇంటియజమానుఁడు, ఇంటివాఁడు = ఇల్లుగలవాఁడు - 3 పెండ్లియ
యినవాఁడు. అడవికాఁపు = అడవియందు పసించువాఁడు, తపసి (ప్ర. తప
స్వి.) = తపస్సుచేయువాఁడు, జడలదారి = జడలనుదాల్చినవాఁడు - 3 వాస
ప్రస్థుఁడు. ఒంటికాఁడు = ఏకాకి, గోణముదారి = గోచిపెట్టికొన్నవాఁడు,
బోడ, బీడ, కావులుగలాడు = కాషాయవస్త్రముదాల్చినవాఁడు, సన్నాసి -
౬ సన్నాస్యసి. ముగితిము తైదువ = ముక్తినిొందిన ముత్తైదువ, జక్కిని, పేరఁ
టాలు - 3 మృతినొందిన దీర్ఘసుమంగలి.

నీ. మూకాఖ్య లగు మూవ ♦ మూఁగ మూఁగి యనంగఁ
గ్రుడ్డి చీ కన నంధ ♦ కునకుఁ జెల్లుఁ
బరువము ప్రాయము ♦ వయసు జవ్వన మన
యావనాభిఖ్య లౌ ♦ నందగాఁడు
వగకాఁ డమరువాఁడు ♦ వన్నె కాఁ డెమ్మెకాఁ
డౌసుకాఁ డన సొగ ♦ నైనవాఁడు
నీటుకాఁ డనఁగ రాణించు శృంగారికి
గోవాల్గు బొజుఁగు నాఁ ♦ గోడెకాఁడు

తే. వెచ్చకాఁడు ననువుకాఁడు ♦ వేడ్కకాఁడు
 లంజెకాఁడు మిండఁ డనఁ బల్లవుఁడు దనరు
 సోయగంబు చక్కఁదనంబు ♦ సొబగు రూపు
 నాఁగ సౌందర్యమునకుఁ జె ♦ న్నగును సాంబ. 8.

టీ. మూవ, మూఁగ, మూఁగి- 3 నోరులేనివాఁడు. గ్రుడ్డి, చీకు-౨
 కన్నులులేనివాఁడు. పరువము, ప్రాయము-రూ. పాయము, వయసు (ఇది సం
 స్కృతసమమని తోచెడి), జవ్వనము (ప్ర. యౌవనము)-౬ ప్రాయము. అం
 దగాఁడు = అందముగలవాఁడు, పగకాఁడు, అమరువాఁడు, ఎమ్మైకాఁడు,
 ఔసుకాఁడు = హోషుకలవాఁడు, సొగసైనవాఁడు, నీటుకాఁడు-౭ సొగ
 సు చేసికొన్నవాఁడు. గోవాళ్ళు, బొజుగు, కోడెకాఁడు, వెచ్చకాఁడు=అ.
 ప్పిచ్చువాఁడు, ననువుకాఁడు=ప్రేమగలవాఁడు, వేడ్కకాఁడు = తమాషాలు
 గలవాఁడు, లంజెకాఁడు, మిండఁడు - ౮ విటపురుషుఁడు. సోయగము, చ.
 క్కఁదనము, సొబగు, రూపు = ౪ సౌందర్యము.

సీ. గట్టిమనసువాఁడు ♦ గడుసరి యుక్క-రి
 దిటవరి దిట్టన ♦ ధీరున కగుఁ
 గుచ్చితుఁ డడిగొట్టు ♦ కూళ వెంకె బికారి
 ముడికాఁడు చిలుమువాల్ ♦ మోటు లుచ్చ
 చెండిపోతు గరాసు ♦ మొండికట్టై తులువ
 కైలాటకాఁడు టక్కరి పిసాళి
 టకటొంకు టాటోటు ♦ తవలి దబ్బిలి దూబ
 గడుసు కల్లరి దోసకారి చెనఁటి

తే. పాలసుఁడు లండి పిక్కరి ♦ పలువ చెడుగు
 బేరజ మనంగ ధూర్తునిపేరు లమరు

బగలు మార్తురు పగతురు ♦ పవతు లనఁగ
నహితులకు నామధేయము ♦ లమరు సాంబ.

9

టీ. గట్టిమనసువాఁడు, గడుసరి, (గడుసు+అరి), ఉక్కరి (ఉక్కు+అరి), దిటవరి (దిటవు+అరి), పైమూఁడుపదములకు “బలిమిగలవాఁడు” అని యర్థము, దిట్ట - గి ధీరుఁడు. కుచ్చితుఁడు (ప్ర. కుత్తితుఁడు), అడిగొట్టు, కూళ, పెంకె, బికారి, ముడికాఁడు, చిలుమువాలు, మోటు, లుచ్చ, చెండి పోతు, గరాసు, మొండికట్టై, తులువ, కైలాటకాఁడు (కైలాటము+కాఁడు) = మాయోపాయము గలవాఁడు, టక్కరి = టక్కులు గలవాఁడు, పిసాళి, టకటొంకు, టాటోటు-రూ. తాటోటు, తవళి-రూ. తవలి, దబ్బిలి, దూబ, గడుసు, కల్లరి = బొంకులాడువాఁడు, దోసకారి = పాపకార్యము లొనర్చువాఁడు, చెనఁటి, పాలసుఁడు, లండి, పిక్కరి = పిక్కబలముగలవాఁడు, పలువ, చెడుగు, బేరజము - 33 ధూర్తుఁడు. పగలు, మార్తురు, పగతురు, పవతురు - ౪ శత్రువులు.

సీ. పెరివారు కడవారు ♦ వింతవా రెడవారు

లాఁతివా రన నన్యులకుఁ జెలంగుఁ

జుట్టలు చుట్టాలు ♦ చుట్టముల్ విందులు

బందుగు లనఁ జెల్లు ♦ బంధువులకుఁ

గూర్చువాఁ డెడకాఁడు ♦ కుంఠెనకాఁ డనఁ

దాపికాఁ డనఁ జేరు ♦ దనరుచుండు

విటదూత బయకాఁడు ♦ వీణెకాఁ డనఁ బొల్పు

వైణికునకు గాణ ♦ పాటకుఁ డన

తే. గాయకున కగుఁ దిక్క వెంఁగలి వెడంగు

వెకలి వీటిఁడి వెంబరవిత్తు వెట్టి

వేఁదు అనఁగ నపస్తారి ♦ వెలయుఁ జెవిటి

విననివాఁ డన బధిరాఖ్యి ♦ లొనరు సాంబ.

10

టీ. పెరివారు, కడవారు, వింతవారు, ఎడవారు, లాతివారు - ౧
 పారుగువారు. చుట్టలు (చుట్టములు +లు-మువర్ణలోపము.), చుట్టాలు (చు
 ట్టము+లు-మువర్ణలోపము, తత్సూర్వప్రాస్వమునకు దీర్ఘము.), చుట్టములు,
 విందులు, బందుగులు (ప్ర. బంధువు.) - ౧ బంధువులు. కూర్చువాడు =
 వీటిని దెచ్చి యిచ్చువాడు, ఎడకాడు, కుంటెనకాడు, తాపికాడు - ౪
 విటునిదూత. బయకాడు, వీణెకాడు - ౨ వీణెవాయించువాడు. గాణ,
 పాటకుడు - ౨ గానము చేయువాడు. తిక్క, పెంగలి, పెడంగు, వెకలి,
 వీటిడి, వెంబరవిత్తు, వెట్టి, వేదులు - ౮ మఱుపుగలవాడు (అపస్తారి).
 చెవిటి, విననివాడు-౨ చెవులు వినఁబడనివాడు.

నీ. ఎకిమీడు పాదుసా ♦ యేలిక మన్నీడు

సాహేబు రాయడు ♦ సామి పబువు

జియ్య తుపాసి వజీరుండు రాయలు

దునెదారి కాతేడు ♦ దొర యొడయడు

నేడన వర్తిలు ♦ నృపుపేళ్లు పడవాలు

దళవాయి దల్వాయి ♦ దణి యనంగ

దగు దళకర్తకు ♦ దగువాడు వెరవరి

తీర్పరి కార్బారి ♦ దిట్ట యనంగ

తే. గార్యకర్తకు జెలగు బ్రెగ్గడ నిజోగి

ప్రెగడ మంతిరి నా మంత్రి ♦ పేర్లు వెలయు

బంగునకు లేవఁ జాలనివాడు పుట్టు

మొండి పిచ్చుకుం టనుపేళ్లు ♦ పొసగు సాంబ. 11

టీ. ఎకిమీడు, పాదుసా (ఇది హిందూస్థానిపదము)-రూ. పాదు

సాహి, ఏలిక, మన్నీడు-పా. మన్నియ. రూ. మన్నియడు, మన్నెడు,

మన్నె, సాహేబు (ఇది హిందూస్థానిపదము), రాయడు, సామి (ప్ర.

స్వామి), పబువు (ప్ర. ప్రభువు), జియ్య, తుపాసి, వజీరుడు (ఇది హిందూస్థానిపదము.), రాయలు, దునెదారి-రూ. దునేదారి, రా, కేడు, దొర, ఒడయడు, నేడు-అరి రాజు. పడవాలు, దళవాయి, దళ్వాయి, దణి-ర నేనానాయకుడు. తగువాడు, వెరవరి (వెరవు+అరి)=ఉపాయము గలవాడు, తీర్పరి (తీర్పు+అరి) = దిద్దుపాట్లుగలవాడు, కార్పారి, దిట్ట - గి కార్యములను జక్కగాఁజేయువాడు. ప్రెగడ, నిజోగి(ప్ర. నియోగి) = ఉత్తరువుచేయువాడు, ప్రెగడ, మంతరి-ర మంత్రి. లేవజాలనివాడు, పుట్టుమొండి, పిచ్చుకుంటు-రూ. పిచ్చుకకుంటు - 3 పంగువు - ఈచు బోయినకాళ్లవాడు.

సీ. ఎడకాడు కొల్లగాఁ ♦ డెడత్రోవకాపరి
గడిదొంగ దోపుడు♦కాడు నాచు
గజముచ్చు చేవాడి♦కాడు జాజరకాడు
మచ్చరి మునిముచ్చు ♦ మాయదారి
తెరువాటుకాడు క♦త్తెరదొంగ దొరకోలు
సన్నాసి వడికాడు ♦ కన్నగాడు
రేద్రిమ్మరీడు ముల్లియవిప్పు లోవాడి
కాడు తెక్కలికాడు ♦ కల్లరీడు
తే. తవలి మోసరి యనఁ జెల్లు ♦ దస్కరునకుఁ
దొత్తు సాకుడు బోనము♦కత్తె దాది
విలువరమ్మడు వరపు డిల్♦బిడ్డ యనఁగ
దాసికానామధేయముల్ ♦ దనరు సాంబ.

12

టీ. ఎడకాడు, కొల్లగాడు=కొల్లచేయువాడు, ఎడత్రోవకాపరి = నిర్జనమార్గమునందుఁ గాచియుండువాడు, గడిదొంగ = ఒకవేటింగినదొంగ, దోపుడుకాడు - రూ. దోపిడికాడు = పరులసొమ్ము దోచువాడు, నాచు, గజముచ్చు=పెద్దదొంగ, చేవాడికాడు = చేతిపదును గలవాడు,

జాజరకాఁడు - రూ. జజ్జరకాఁడు = పంచనసేయఁవాఁడు, మచ్చరి (ప్ర. మత్సరి), కంటుగలవాఁడు, మునిముచ్చు=పశ్యతోహరుఁడు - చూచుచుండఁగ నేమార్చి కొట్టుకొనిపోవువాఁడు, మాయదారి = మోసముగలవాఁడు, తెరు వాటుకాఁడు = దారినడ్డగించువాఁడు, కత్తెరదొంగ = కత్తెరతోఁ బనిచేయు దొంగ, దొరకోలుసన్నాసి = నమ్మించి మోసపుచ్చి దొంగలించుదొంగ, పడి కాఁడు=చేతిచుటుకుదనముగలవాఁడు, కన్నగాఁడు = కన్నమువేయఁవాఁడు, రేద్రిచ్చరీఁడు = రాత్రులందు సంచరించువాఁడు, ముల్లియవిప్పు = ధన ములముడులను విప్పువాఁడు, లోవాఁడు = మనసునఁ గఠినత్వముగలవాఁడు, తెక్కలికాఁడు = దొంగతనము గలవాఁడు, కల్లరీఁడు (కల్ల+అరి+ఈఁడు స్వార్థమున నీ ప్రత్యయము.)=బొంకులాఁడువాఁడు, తవళి, మోసరి (మోస ము+అరి) = మోసముగలవాఁడు-౨౮ దొంగ. తొత్తు, సాకుడు, బోనము కత్తె (పంటచేయునది), దాది (ప్ర. ధాత్రి.), విలువరమ్ముఁడు = కూలికిఁ బనిచేయునది, వరపుడు, ఇల్ బిడ్డ-౮ దాసి-పనికత్తె.

నీ. పడపుఁజాన గడించు ♦ పడఁతి మేల్దాపరి

బోగపుఁజేడియ ♦ పోత్తుటాలు

వేడుకచెలి లంజె ♦ వెలయాలు రోచెల్వ

వెల్లాటకత్తె నా ♦ వేశ్య వెలయు

గూర్చియిచ్చుమిటారి ♦ కుంటెనక త్తియ

తాపికత్తె యనంగఁ ♦ దనరు దూతి

నాగవాసం బన ♦ నామ మా వేశ్యల

మేళంబునకుఁ గొమ♦రాలు కొమిరె

తే. చామ జవరాలు కొమరిత ♦ జవ్వని యన

సుందరికిఁ జెల్లు గట్టివై ♦ సుదియుఁ బ్రోడ

యనఁగఁ దగుఁ బ్రౌఢ వయసుచెల్లినది ముసలి

మిండకో రన లోలాఖ్య ♦ మెఱయు సాంబ.

టీ. పడపుఁజాన (పడపు+చాన)=ధనసంపాదనచేయునట్టిస్త్రీ, గడి
 చుపడఁతి = ధనమునుగూర్చుకాంత, మేల్దొపరి=వలపుఁజూపనిది - లాభముఁ
 దాఁచునది, బోగపుఁజేడియ (బోగము+చేడియ) = సుఖానుభవమునకైనట్టి
 మగువ, పొత్తుటాలు (పొత్తు+ఆలు)=ఆనురాగముఁజూపు పెండ్లము, వేడుక
 చెలి = సంతోషముగలిగించునుందరి, లంజె, వెలయాలు (వెల+ఆలు) =
 విలువకువచ్చెడి పెండ్లాము, రోచెల్వ = డబ్బునకువచ్చుభార్య, వెల్లాటకత్తె-
 రూ. వెల్లాటకత్తె = మిగులనాట్యము చేయునట్టిది - ౧౧ వేశ్య. కూర్చియి
 చ్చుమిటారి=విటునిజేర్చునది, కుంటెనకత్తియ, తాపికత్తె-3 దూతిక. నాగ
 వాసము-౧ వేశ్యలసమూహము. కొమరాలు, కొమిరె = పిన్నవయసుది, చా
 మ, జవరాలు=యశావనముగలది, కొమరిత-రూ. కొమరిత, కొమార్త, జవ్వని
 (జవ్వనము+ఇ) = యశావనముగలది- ౮. ప్రాయముగలపడుచు. గట్టివెనుది,
 ప్రోడ (ప్ర. ప్రోథ)-౨ ప్రాధాంగన-3౦ యెండ్లకు హెచ్చుతక్కువవయసు
 గలది. వయసుచెల్లినది, ముసలి, మిండకోర-రూ. మిండలకోర-3 ను ౫౦
 ఏండ్లకుఁ బయిపడినను విటులను గోరునట్టిస్త్రీ-లాలస్త్రీ.

సీ. కన్నియు కన్నె నా ♦ కన్యక కగుఁ జేరు

లాసగలది అంకులాడి చెడివె

వెలిచొరవరి యన ♦ వెలయు జారిణిపేళ్లు

మెయి మేయి యెడలు నెమ్మేను మేను

బొంది మే మై యనఁ ♦ బొసఁగు దేహమునకు

నెఱకలు వెండ్రుకల్ ♦ నెటు లనంగఁ

గేశసమాఖ్య లొఁ ♦ గేశబంధము పేళ్లు

కీల్తుడి క్రొమ్ముడి ♦ కీలుగంటు

తే. నూనెముడి వెన్నుగం టన ♦ నొనరు శిఖకు

జుట్టు సిక సిగ యనఁ జెల్లుఁ ♦ జొంచు కురులు

ముంగురులు కూకటు లనంగఁ ♦ బొసఁగుచుండు
గుంతలములకు జితదైత్యఁకూట సాంబ. 14

టీ. కన్నియ, కన్నె - ౨ కన్యక. ఆసగలది=ఇతరులపై యాశగలది, అంకులాడి, చెడిపె, వెలిచొరవరి=బయటిరుచిగన్నది-౪ జారిణిస్త్రీ. మెయి, మేయి, ఒడలు, నెత్తేను, బొంది, మే, మై-౮ శరీరము. నెఱకలు, పెండ్లు కలు, నెఱులు- ౩ కేశములు. కీల్తుడి, కొమ్మడి (కొత్త+ముడి), కీలుగంటు, నూనెముడి, వెన్నుగంటు-౫ కేశబంధము - జాఱుగముడిచినపెండ్లుకల దూసు ముడి. జుట్టు, సిగ, సిక-౩ శిభి-జుట్టుముడి. చుంచుకురులు, ముంగురులు (మున్ను+కురులు)=ముందటి పెండ్లుకలు, కూకటులు - ౩ చూర్ణకుంతల ములు - పొడిపెండ్లుకలు.

స్త్రీ. కొప్పు వేనలి మూల ♦ కొవ్వెద తులు మనఁ
గబరి యకా కణ గను ♦ కన్ననంగ
నేత్రాఖ్య లగు నొసల్ ♦ నెన్నొసల్ నుదురు నె
న్నుదు రన నిటలాఖ్య ♦ లొదవుఁ జూడ్కి
పారువ దిష్టి చూ ♦ పన వీక్షణము లొప్పు
వీనులు చెవులును ♦ జానుగులును
నా నొప్పు శ్రోత్రముల్ ♦ కాను లేగొను నె
న్నడుము నడు మనంగ ♦ నడరు మధ్య

తే. మునకుఁ బొక్కిలి బొడ్డనఁ ♦ దనరు నాభి
మూతి మోర మొకము మోము ♦ మొగ మనంగ
వదనము దనఁగ వా నోరు ♦ వాయి యనంగ
ముఖగుహాభిఖ్య లగు గుఱుమూర్తి సాంబ. 15

టీ. కొప్పు, వేనలి, మూల, కొవ్వెద (కొత్త+వెద), తులుము-౫ స్త్రీలకొప్పు. కన్, కను, కన్ను- ౩ నేత్రము. నొసలు, నెన్నొసలు, నుదురు,

నెన్నుదురు-ర ఫాలము. చూడ్కి. రూ. చూడికి, పారువ (ద్రావిడము.),
దిష్టి (తెలుఁగున పకారము లేదు గనుక ఈరూప మసాధువు.), చూపు-గ
వీక్షించుట - దర్శించుట. వీనులు, చెవులు, జానుగులు - 3 శ్రోతములు.
కొను, లేఁగొను (లేత+కొను), నెన్నడుము (నెఱి+నడుము), నడుము-ర
మధ్యము. పొక్కిలి, బొడ్డు-౨ నాభి. మూతి, మోర, మొకము, మోము,
మొగము (ఈ 3 ను ముఖశబ్దభవములు)-గి వదనము. వా, నోరు, వాయి-
3 వదనగుహ (నోరు).

సీ. పలు పల్లు పండులు ♦ పండ్లన రదము లొ
జెంప దవుడ చెక్కు ♦ చెక్కి లనంగ
దగ్గఁ గపోలము నెత్తి ♦ తల యన శిర మొప్పు
ముకు ము క్కనంగ నాసిక చెలంగు
బొమ కనుబొమ యన ♦ భ్రానామ మమరు మీ
సలు మీసము లనంగ ♦ శ్శశ్రు వలరు
నదరము కెమ్మోవి ♦ పెదవి వాతెఱి మోవి
యన నోష్ఠ మగు నెద ♦ యక్కు తొమ్ము
తే. నెడఁద యన వక్ష. మగుఁ బొట్ట ♦ కడుపు బొజ్జ
బొట్ట దొక్కన నుదరంబు ♦ పొసఁగుచుండుఁ
గేలు కై కయి చేయి కెంగే లనంగ
బంచశాఖకు నామముల్ ♦ పరఁగు సాంబ.

16

టీ. పలు, పల్లు, పండులు, పండ్లు - ర దంతములు. చెంప. రూ.
చెంక, దవుడ. రూ. దొడ, చెక్కు, చెక్కిలి-రకపోలము. నెత్తి, తల-౨శిరస్సు.
ముకు, ముక్కు - ౨ పూణము. బొమ, కనుబొమ-౨ భ్రూరేఖ. మీసలు
(మీసము+లు - మువర్ణలోపము.), మీసములు. రూ. మీసాలు-3 శ్శశ్రు
వులు. అదరము (ప్ర. అధరము.), కెమ్మోవి (కెంపు+మోవి), పెదవి,

చాతెఱ = (చాయి + తెఱ) నోటిరంధ్రమును మూయుచది, మోవి - ౧
 ఓష్ణము. ఎద, అక్కు, తొమ్ము, ఎడఁద - ౪ హృదయము. పొట్ట, కడుపు,
 బొట్టి, బొజ్జ, దొక్క - ౧ ఉదరము. కేలు (నిత్యైకవచనాంతము.) కై,
 కయి, చేయి. రూ. చెయ్యి, చెయి, చే, కెంగేలు(కెంపు+కేలు)-౮ కరము.

సీ. అఱచెయ్యి లోచెయి ♦ యనఁ గరతల మొప్పుఁ

బెడచెయ్యి మీఁజెయి ♦ వెనుకచెయ్యి
 యనఁ దగుఁ జరమశఁయంబు వేల్ వే లన
 నంగుళి యగుఁ జరఁమాంగమునకు
 వెన్ను వెనుకమేను ♦ వీఁ పన వ ర్తిల్లు
 గద్దవ గడ్డము ♦ గౌద యనఁగఁ
 జిలుకనామంబు రాఁజిల్లుఁ గడవసంబు
 చట్ట తో లనఁ గళాఁసంబు నాఁగఁ

తే. జర్త మమరు మోఁకా శ్లన ♦ జానువు లగుఁ
 బిక్క చిటుదొడ యన జంఘ ♦ పేళ్లు దనరుఁ
 గురువు తొడ యన నూరువు ♦ వఱలు ముడ్డి
 పిఱుఁదు తుం టన జఘనంబు ♦ పేళ్లు సాంబ.

17

టీ. అఱచెయ్యి, లోచెయి - ౨ చేతిలోభాగము. బెడచెయ్యి, మీఁ
 జెయి (మీఁదు+చెయి), వెనుకచెయ్యి=చేతివెనుకటిభాగము - ౩ చేతివెను
 కటిభాగము. వేలు, వ్రేలు - ౨ అంగుళి. వెన్ను, వెనుకమేను, వీఁపు - ౩
 పృష్ఠము. గద్దవ, గడ్డము, గౌద. రూ. గవుద-౩ గడ్డము. కడవసంబు, చట్ట,
 తోలు, కళాసము - ౪ చర్తము. మోఁకాశ్ల - ౧ జానువు. పిక్క, చిఱు
 దొడ=చిన్నతొడ-౨ పిక్క. కుఱువు, తొడ-౨ ఊరువు. ముడ్డి. రూ. మూడి,
 పిఱుఁదు, తుంటి=౩ కటిభాగము.

సీ. పునుక పుటియ పుచ్చె ♦ యనఁ గపాలం బొప్పు
 బుజము మూఁ పనఁ జెల్లు ♦ భుజమువేళ్లు
 బట్ట వలువ కోక ♦ పుట్టంబు గింటెంబు
 చీర నా వసనంబు ♦ చెలఁగు నలుత
 గొంతు కుత్తుక యట్టు ♦ కొలిమి మెడ యనంగ
 గళమున కగుఁ బిడికి లన ముష్టి
 కగుఁ బ్రసృతికిఁ జేర ♦ యన నంజలికి దోయి
 లన హస్తమునకు మూ ♦ రనఁగఁ బొసఁగు
 తే. బార యనఁగను వ్యామాఖ్య ♦ పరఁగు జేన
 దుత్త యనఁ దాలమున కొప్పు ♦ బెత్త యనఁగ
 నంగుళాభిఖ్య యగు నంజ ♦ హజ్జ యడుగు
 నాఁగఁ బాదాఖ్య లగు లోకనాథ సాంబ.

18

టీ. పునుక. రూ. పున్క, పుటియ. రూ. పుట్టె, పుచ్చె-3 కపా
 లము. బుజము, మూఁపు-1 బాహువు. బట్ట, వలువ, కోక, పుట్టము, గింటెము,
 చీర-2 వస్త్రము. అలుత, గొంతు, కుత్తుక, అట్టు, కొలిమి, మెడ-2 కంఠము,
 పిడికిలి-1 ముష్టి. చేర-1 ప్రసృతి (చాచిన వేళ్లుగలయిచెయి). దోయి.
 రూ. దోసిలి - 1 అంజలి. మూర-1 హస్తము (మోచెయ్యి మొదలు ప్రేళ్ళ
 నవలికుండుభాగము). బార-1 వ్యామము (రెండు చేతులుచాచి నడుమనుండు
 సందు). జేన, దుత్త- 1 తాలము (చాచినబొటనవ్రేలికొనకు చిటికెనవ్రేలి
 నడుమనుండు సందు). బెత్త-1 అంగుళము. అంజ, హజ్జ. రూ. అజ్జ,
 అడుగు-3 పాదము.

సీ. చనులు గుబ్బలు చండ్లు ♦ చాచులు పాలిండ్లు
 చన్ను లనంగఁ గుఁచంబు లమరు

నారు నూఁగా రన ♦ నలరు రోమావళి
 పాపలఁ గనుతావు ♦ పత్త బుయ్య
 మరునిల్లు దు బ్బన ♦ మదనమందిర మొప్పు
 బిల్లలఁ గలిగించు ♦ వేరు చుల్లి
 బుల్ల బెల్ల మనంగఁ ♦ బొసఁగు శేఫము గాఁడు
 గుద్ద పిఱ్ఱ యనంగ ♦ గుదము దనరుఁ
 తే. పైఁట పయ్యఁట పయ్యెద ♦ పయఁట చెఱఁగు
 నాఁగఁ జేలాంచలాభిధా ♦ నంబు చెలఁగుఁ
 గలువడము చందువా మేలు ♦ కట్టనంగ
 నతిశయిల్లు వితానాహ్వా ♦ యములు సాంబ.

19

టీ. చనులు, గుబ్బలు, చండ్లు, చాచులు, పాలిండ్లు, చన్నులు-౬ స్తన
 ములు. ఆరు, నూఁగారు - ౨ నాభిక్రిందిరోమరేఖ. పాపలఁగనుతావు=బిడ్డ
 లను గనునట్టితావు, పత్త, బుయ్య, మరునిల్లు, దుబ్బ - ౧ మన్తధాగారము
 (స్త్రీలింగము). పిల్లలఁ గలిగించువేరు = బిడ్డలఁబుట్టించుటకు మూలమైనది,
 చుల్లి. రూ.చుల్ల, బుల్ల, బెల్లము - ౧ పుంలింగము. గాఁడు, గుద్ద, పిఱ్ఱ - ౩
 అపానస్థానము. పైఁట, పయ్యఁట, పయ్యెద. రూ. పయ్యెద, పయఁట,
 చెఱఁగు - ౬ చీరకొంగు. కలువడము, చందువా, మేలుకట్టు - ౩ వితానము
 (వివాహదులందుఁ బండిటికిఁ జేయు వస్త్రాలంకారము).

సీ. చెలి ముద్దుగుమ్మ యు ♦ గ్గలి నవలా చాన
 కన్నె బిత్తరి గోతి ♦ కలికి మగువ
 జవరాలు చేడియ ♦ జవ్వని తొయ్యలి
 నాతి పైదలి యెల ♦ నాగ లేమ
 సకియ జక్కవచంటి ♦ చామ చిల్కలకొల్కి
 గుబ్బెత ప్రాయాలు ♦ కొమ్మ పడఁతి

పొలఁతి ముద్దియ ననఁబోడి యింతి మిటారి
 నెలఁతుక వాల్గంటి • నెలఁత తెఱవ
 తే. యన్ను లతకూన యొయ్యారి • యతివ వెలఁది
 చెలియ సకి బోటి కొమరిత • చిగురుబోడి
 ముగుద వగలాఁడి సింగారి • ముదిత యువిద
 గరిత యన భామినీసమాఖ్య లగు సాంబ. 20

టీ. చెలి, ముద్దుగుమ్మ = ముద్దులు గులుకునది, ఉగ్గలి, సవళా, చాన, కన్నె, బిత్తరి, గోతి, కలికి, మగువ, జవరాలు, చేడియ, జవ్వని, తొయ్యలి, నాతి, పైదలి, ఎలనాగ, లేమ, సకియ, జక్కవచంటి = చక్ర వాకపక్షులమాడ్కి నొండొంటిఁ గదిసియుండు స్తనములుగలది, చామ, చిలు కలకొలికి = చిలుకలకొలుకులవంటి కంటికొనలుగలది, గుబ్బెత = గుబ్బ చన్నులు గలది, ప్రోయాలు, కొమ్మ, పడఁతి, పొలఁతి, ముద్దియ, ననబోడి = పుష్పముంబోలు మేనుగలది, ఇంతి, మిటారి = మిటారముగలది, నెలఁతుక, వాల్గంటి = నిడుపుకన్నులు గలది, నెలఁత, తెఱవ, అన్నులతకూన = లేత తీగను బోలినది, ఒయ్యారి = ఒయ్యారముగలది, అతివ, వెలఁది. రూ. వెలఁదుక, చెలియ, సకి (ప్ర. సఖి), బోటి, కొమరిత, చిగురుబోడి = ఇగురు వంటిమేనుగలది, ముగుద, వగలాఁడి = వగలుగలది, సింగారి = సొగసుగలది, ముదిత, ఉవిద, గరిత - ౫౪ స్త్రీ.

స్తీ. ఆనవాలును పులు • గంగమచ్చము గులు
 తడియాల మన లాంఛనాఖ్య లొదవు
 జడితి గొబ్బిన వేగ • సరగు గ్రక్కున వడి
 వేగిర మనఁ దగు • వేగమునకు
 మరియుద గడి మేర • సరు దెల్ల కర యనఁ
 బఱఁగు మర్యాదకు • వెఱఁగు వింత

యక్కజ మబ్బుర ♦ మరిది నివ్వెఱ యబ్ర
మచ్చెరు వన నద్భుతాఖ్య లమరుఁ .
తే. బరఁగు కదలిక పరువన ♦ మెఱయు ధావ
నమ్మనకు వేడె మొనరించె ♦ గ్రమ్మె బొదివెఁ
జుట్టుకొనె నావరించె నా ♦ నిట్టినుడులు
వేష్టనంబున కమరు సఁర్వేశ సాంబ.

21

టీ. ఆనవాలు, పులుగు, అంగమచ్చము, గుఱుతు, అడియాలము-గి
చిహ్నము. జడితి (ప్ర. ఝడితి), గొబ్బనక, వేగ, సరగు, గ్రక్కునక,
వడి, వేగిరము - 2 శీఘ్రము. మరియాడ, గడి, మేర, సరుదు, ఎల్ల, కర-
2 హద్దు. వెఱఁగు, వింత, అక్కజము, అబ్బురము, అరిది, నివ్వెఱ (నిం-
డు+వెఱ), అబ్రము, అచ్చెరువు (ప్ర. ఆశ్చర్యము.) - 2 ఆశ్చర్యము.
పరుగు, కదలిక, పరువు-3 పరుగెత్తుట. వేడె మొనరించె, గ్రమ్మె, బొదివె,
చుట్టుకొనె, ఆవరించె - 4 చుట్టును గూర్చుండియుండె.

సీ. బువ్వ మెతుకు కూడు ♦ బోన మోరెము పసా
దము వంటకము పసఁదనము బాతు
సాద మోగిర మన ♦ జరుగు నన్నముపేళ్లు
కుడిచె బోసేసె సాపడియె నమలె
నారోగిణ మొనరె ♦ నారగించె మెసవెఁ
దినె మెక్కె నన భుక్తిగొనుట కలరుఁ
బనులు చెయ్యులు సేత ♦ లనఁ గర్తముల కొప్పుఁ
గనలు మోడి యలుక ♦ కినుక కిన్క

తే. నాఁగఁ గోపాఖ్య లగు లజ్జ ♦ నాన సిగ్గు
బొసుకు పుయిలోట సిబ్బితి ♦ పుచ్చటి కనఁ

బరఁగు వ్రీడాఖ్య యోల నెఁపంబు సా క
నంగ వ్యాజం బమరు జగన్నాథ సాంబ.

22

టీ. బుక్కు, మెతుకు, కూడు, బోనము, ఓరెము, పసాదము. (ప్ర. ప్రసాదము), పంటకము, పసదనము, బాతు (అన్యదేశ్యము), సాదము (ఇది ద్రావిడపదము.), ఓగిరము - ౧౧ అన్నము. కుడిచే, బోసేసె, సాపడియె, నమలె, ఆరోగిణమొనర్చె. రూ. ఆరోగణమొనర్చె, ఆరగించె, మెసవె, తినె, మెక్కె - ౧౦ భోజనముచేసెను. పనులు, చెయ్యలు, చేతలు - 3 కార్యములు. కనలు, మోడి, అలుక, కినుక, కిన్క - ౫ కోపము. లజ్జ, నాన, సిగ్గు, బొసుకు, పుయిలోట, సిబ్బిత, పుచ్చటిక. రూ. పుచ్చడిక - ౮ సిగ్గు. ఓల, నెపము (ప్ర. నిభము.), సాకు - 3 మిష.

సీ. పానుపు తలిమంబు ♦ పలుపు లే పన మెత్త
సెజ్జ యనఁగ శయ్య ♦ చెలఁగుచుండఁ
బన్నుండెఁ దెన్నుండెఁ ♦ బండుకొనెఁ బరుండె
బవ్వళించెను బండెఁ ♦ బడక సేసె
నత్తమిల్లె ననంగ ♦ నలరారు శయనించె
ననుటకు నిద్దురఁగొనియె గుఱక
గొనియె నిద్దురవోయెఁ ♦ గొఱ్ఱిడె నన నిద్రి
తున కొప్పు లేచె మేల్కొనియె మెలఁకు
తే. వయ్యె నన జాగ్రదభిధాన ♦ మమరు వేడ్క
యెలమి వేడుక సంజోస ♦ మింపు ముదము
సంతసము సొంపు మే లరుసం బనంగఁ
బ్రమదమున కాఖ్య లగు జగత్పాల సాంబ.

23

టీ. పానుపు. రూ. పాన్పు, తలిమము, పలుపు, లేపు, మెత్త, సెజ్జ
(ప్ర. శయ్య.)-2 శయ్య. పన్నుండెను, తెన్నుండెను, పండుకొనెను, పరుం

డెను, పవ్వళించెను, పండెను, పడక వేసెను, ఆత్తమిల్లెను - ౮ శయనించె.
 నిద్దురగొనియె, గుఱకగొనియె, నిద్దురవోయె, కూర్కిడెను - ౪ నిద్రించెను.
 లేచె, మేల్కొనియె, మెలఁకువయ్యె - 3 నిద్రలేచెను. వేడ్క, ఎలమి,
 వేడుక, సంతోషము, ఇంపు, ముదము, సంతసము, సొంపు, మేలు, అరుసంబు-
 ౧౦ సంతోషము.

సీ పలికె వాక్రుచ్చె నఁపునసేసె మందలిం
 చెను విన్నవించెఁ జెప్పె ననె నొడివె
 నాడెఁ బల్కె వచించె • నన భాషణము సేసె
 ననుట కౌ వీనిచ్చె • నాలకించె
 వినెఁ జెవియొగ్గెను • వినియె నాలించె నా
 శ్రుతమయ్యె ననుట కౌ • జులుక చౌక
 యులక యెల్లిద మన • నొనగు లఘుతపేళ్లు
 పులకలొత్తెను గగుఁబొడిచె గగురు
 తే. పాటె గరుపాటె మైమోజుపర్వె ననఁగఁ
 దగును రోమాంచనామముల్ • నగవు నవ్వు
 నగు న వన హాసమున కొప్పు • నడిమిదిన్నె
 దీవి యన దీప్తి మగుఁ బరఁదేవ సాంబ.

24

టీ. పలికెను, వాక్రుచ్చెను, అపునసేసె(ప్ర). అర్పణసేసెను), మంద
 లించెను, విన్నవించెను, చెప్పెను, అనెను, నొడివెను, ఆడెను, పల్కెను,
 వచించెను- ౧౧ మాట్లాడెను. వీనిచ్చె, ఆలకించె, వినె, చెవియొగ్గె, వినియె,
 ఆలించె - ౬ వినెను. చులుక. రూ. చుల్క, చౌక. రూ. చవుక, ఉలక,
 ఎల్లిదము - ౬ లఘుత్వము. పులకలొత్తెను, గగుఁబొడిచె. రూ. గగురుపొడి
 చె, గగురుపొడిచె, గగురుపాటె, గరుపాటె, మైమోజుపర్వె-2 రోమాం

చము గలిగెను. నగవు, నవ్వు, నగు, నవు - ౪ హాసము. నడిమిదిన్నె, దీప్తి
౨ దీప్తివము.

నీ. జోత జాగిల కొల్పు ♦ జోహారు గిడిగిడి
మోడుపు చేకూర్పు ♦ మ్రొక్కు మొగుపు
చిన్నిపూ చేమోడ్పు ♦ జేజె వెన్నెల చెంగ
నాలు గొబ్బులు పెంకణాలు నేరె
డల్లుల్ సలా మన ♦ నమరు దండముపేళ్లు
పల్లెము కంచము ♦ పల్లెరంబు

తెలె హరివాణంబు ♦ తలియ తట్టి యనంగ
భాజనం బగు గిన్నె ♦ బటుది కోర

తే. డబ్బుర యనంగఁ జషక మా ♦ డప్పి దూప
దప్పి దగ నీరువట్టన ♦ దాహ మమరుఁ
జాగ మీవి పుడుకు పెట్టు ♦ తేగ మీగి
యనంగఁ ద్యాగసమాభిఖ్య ♦ లగును సాంబ. 25

టీ. జోత. రూ. జోతము, జాగిలి, కొల్పు, జోహారు. రూ. జోహారువు - జోహారు - జోహారువు, గిడిగిడి, మోడుపు. రూ. మోడ్పు, చేకూర్పు, మ్రొక్కు, మొగుపు, చిన్నిపూ, చేమోడ్పు, జేజె, వెన్నెల, చెంగనాలు, గొబ్బులు, పెంకణాలు, నేరెడల్లులు, సలాము (ఇది యన్యదేశ్యము.)-
౨౩ నమస్కారము. పల్లెము. రూ. పల్లెము, కంచము, పల్లెరము, తెలె. రూ. తెలియ, హరివాణము, తలియ, తట్టి-౯ పాత్రము. గిన్నె, బటుది, కోర, డబ్బుర. రూ. డబ్బుర-గి త్రాగుగిన్నె. డప్పి, దూప, దప్పి, నీరువట్ట-౪ దాహము. చాగము, ఈవి, పుడుకు, పెట్టు, తేగము, ఈగి. రూ. ఈవి-౬ త్యాగము.

సీ. అగపడెఁ జేపడె ♦ నబ్బె దొరకెఁ జిక్కె
 దగిలెఁ దగుల్కొనెఁ ♦ దగులువడియెఁ
 బట్టువడియెఁ జిక్కువడెఁ దవలె ననంగ
 నమరు గృహీతాఖ్య ♦ లఱచె నేడ్చె
 వాపోయె మొఱలిడె ♦ వాచఱచె ననంగ
 రోదనంబున కగు ♦ రొద గలిబిలి
 చప్పుడు గొలగొల సద్దు ♦ కూత యులిపు
 నలుకుడు రవళి ఱం ♦ తనఁగ ధన్వికి

తే. నలరుఁ గలసెఁ బెరసెఁ గూడె ♦ హత్తై దొరసె
 నందెఁ బొందెఁ పెనఁగెఁ జెందె ♦ నంతు ననఁగ
 నమరు సక్తాఖ్య లోనయ్యె ♦ నగ్గమయ్యె
 లోఁబడె ననంగ స్వవశాఖ్యలు చను సాంబ. 26.

టీ. అగపడెను (అగ్గము+పడెను.), చేపడెను, అబ్బెను, దొరకెను, చిక్కెను, తగిలెను, తగుల్కొనెన్, తగులువడియెను, బట్టువడియెను, చిక్కువడెను, తవలెను - ౧౧ చేతఁజిక్కెను. అఱచెను, ఏడ్చెను, వాపోయెను, మొఱలిడెను, వాచఱచెను-గి రోదనముచేసెను. రొద, గలిబిలి, చప్పుడు, గొలగొల, సద్దు, కూత, ఉలిపు, నలుకుడు, రవళి, ఱంతు - ౧౦ శబ్దము. కలసెను, పెరసెన్, కూడెన్, హత్తెన్, దొరసెన్, అందెన్, పొందెన్, పెనఁగెన్, చెందెన్, అంతు - ౧౦ చేరుకొనెను. లోనయ్యెన్, అగ్గమయ్యె, లోఁబడెను- 3 స్వాధీనమాయెను.

సీ. ఎడసె వీడెను బాసె ♦ నెడఁబాసెఁ బురివిచ్చె
 వేలువడె ననంగ ♦ వెలయుచుండుఁ
 బ్రత్యేకమయ్యె నన్ ♦ పలుకులు వెడలించె
 వెళ్లగొట్టెను దోలె ♦ వెలలఁ బన్నెఁ

దఱిమె రొప్పె ననంగఁ ♦ దనరు నుచ్చాటనం
 బొనరించె ననుటకుఁ ♦ గనియెఁ జూచెఁ
 గనుఁగొనెఁ దిలకించెఁ ♦ గనెఁ గాంచె ననఁ జెల్లు
 దర్శించె ననుటకుఁ ♦ దాల్చెఁ బూనె

తే. నానె మోచె ననంగఁ జెల్లు ♦ నధివహించె
 ననుట కరికట్టె బోనీక ♦ యంకెచేసె
 నాఁగె నిల్చెఁ దటాయించె ♦ నడ్డగించె
 నానుకొనె ననఁ దగు వారణాఖ్య సాంబ

27

టీ. ఎడనెను, వీడెను, పానెను, ఎడఁబానెను, పురివిచ్చెను, వేఱు
 వడెను-౬ ప్రత్యేకమాయెను. వెడలించెను, వెళ్ళఁగొట్టెను, తోలెను, వెలలఁ
 బన్నెను, తఱిమెను, రొప్పెను-౬ తఱుమఁగొట్టెను. కనియెన్, చూచెన్,
 కనుఁగొనెన్, తిలకించెన్, కనెన్, కాంచెన్ - ౬ వీక్షించెను. తార్చెను,
 పూనెను, ఆనెను, మోచెను-౪ ధరించెను. అరికట్టెను=చుట్టునిలిచెను, బోనీక
 యంకె చేసెను, ఆఁగెను, నిల్చెను, తటాయించెను, అడ్డగించెను, అనుకొ
 నెను-2 నివారించెను-నిరోధించెను.

సీ. అంటుగైకొనియె ముట్టయ్యెఁ జెఱఁగుమానెఁ
 గడకేగె నింటికిఁ ♦ గాకపోయె
 ననంగ దూరస్థకుఁ ♦ దనరుఁ దానముచేసె
 నీళ్ళుపోసికొనె మునింగెఁ గ్రుంకె
 నన నిమజ్జనమయ్యె ♦ ననుటకుఁ దగు మడి
 మడుఁగు మడు వనంగ ♦ నడరు శుచికి
 మైల కట్టువిడుపు ♦ మా పన మలినాఖ్య
 లగుఁ దల్పు వాకిలి ♦ యనఁ గవాట

తే. మున కొనరు నేకతంబు మంతన మనంగ
నంతరంగమునకుఁ జెల్లు ♦ నక్కట పని
యొంజలియు జోలి యనఁ గార్య ♦ మొనరు గంజి
వా ర్పన యవాగునామముల్ ♦ వఱలు సాంబ. 28

టీ. అంటుగైకొనియె, మట్టయ్యెన్, చెఱఁగుమానెన్, కడకేఁగెన్,
ఇంటికిఁగాకపోయెన్-గి బహిష్ఠయామెను. తానముచేసెను, నీళ్లుపాసికొనెను,
మనింగెను, శ్రుంకెను-ర స్నానమొనర్చెను. మడి, మడుగు, మడుగు-3
పరిశుద్ధి (మడుగుదోవతి). మైల. రూ. మయిల, కట్టువిడుపు, మాపు-3 మైల
(మైలగుడ్డ). తల్పు. రూ. తలుపు, వాకిలి-3 కవాటము. ఏకతము, మంత
నము-౨ ఏకాంతస్థలము. అక్కట, పని, ఒంజలి, జోలి-ర కార్యము. గంజి,
వార్పు-౨ యవాగువు.

సీ. ఒకటి యొక్కఁ డొకండు ♦ నొం డన నేకాఖ్య
జమి డివ్వు డిబ్బడి ♦ జంట రెండు
దుగ రెట్టి దువ యన ♦ ద్విగుణాఖ్య కవ జోడు
దంట దోయి యనంగ ♦ ద్వంద్వసంఖ్య
మూ రెండొకటి తిగ ♦ మూఁ డనఁ ద్రయసంజ్ఞ
చౌ యుడ్డ తీవంచ ♦ చౌకము నలు
నాలు గనఁగఁ జతుఁర్నామముల్ చౌవంచ
యరపది యేను నై ♦ దనఁగఁ బంచ

తే. కంబు నా టి త్తిగ యన షట్కంబు చక్కు
పగడ సత యే డనంగ సప్తకము దచ్చి
యెనిమి దన నష్టకము తొమ్మి ♦ దనఁగ నవము
పదియు నీరై దన దశాఖ్య ♦ పరఁగు సాంబ. 29

టీ. ఒకటి, ఒక్కఁడు, ఒకండు, ఒండు-ర ఏకసంఖ్య. జమిడి. రూ. జమిలి, ఇమ్మడి. రూ. ఇనుమడి, ఇబ్బడి, జంట, రెండు, దుగ, రెట్టి, దువ-
 ౧౦ ద్విసంఖ్య. కవ, జోడు, దంట, దోయి-ర జత - మిథునము. మూ, రెండొకటి, తిగ, మూఁడు-ర త్రితయము-త్రిసంఖ్య. చౌ, ఉడ్డ, తీవంచ, చౌకము, నలు, నాలుగు-౬ చతుష్టయము. చౌపంచ, అరపది-పదిహే-
 నగము, ఏను, ఐదు. రూ. అయిదు-ర పంచసంఖ్య-పంచకము. ఆఱు, ఇత్తి
 గ (ఇరు+తిగ)-౨ షట్సంఖ్య-షట్కము. చక్కుపగడ, సత (ప్ర. సప్త)
 ఏడు-౩ సప్తసంఖ్య-సప్తకము. దచ్చి, ఎనిమిది-౪ అష్టసంఖ్య-అష్టకము.
 తొమ్మిది-౫ నవసంఖ్య. పది, ఈరైదు=రెండు అయిదులు-౨ దశసంఖ్య-
 దశకము.

సీ. పదునొకం డనఁగను ♦ బరఁగు నేకాదశం

బీరాలు పండ్రెండు ♦ బార యనఁగ

రవిసంఖ్య యగు నానె ♦ ద్రాగె ద్రావెను గ్రోలె

ననఁగఁ బానముచేసె ♦ ననుట కొనరు

బనివినియెను బోయె ♦ జనె నేఁగె నరిగె నా

గృతగమనునకుఁ జే ♦ ల్లెసఁగుఁ గ్రమ్మ

టించె ద్రిప్పెను మగిడించె మరల్చె నా

నావ ర్తన మొనర్చె ♦ ననుట కొనరు

తే. బాట వెల్లెను పరువెత్తె ♦ బఱచె గదలె

నుఱికె దొలఁగె నటమరించె ♦ జరిగె ననఁ బ

లాయితుం డయ్యె ననుటకు ♦ నలరు చుండు

సకలసురచక్రవర్తి శ్రీసాంబమూర్తి.

30

టీ. పదునొకండు-౧ ఏకాదశసంఖ్య. ఈరాఱు=రెండు ఆఱులు, పం-
 డ్రెండు, బార-౩ ద్వాదశసంఖ్య. ఆనెను, త్రాగెను, త్రావెను, గ్రోలెను-౪
 పానముచేసెను. పనివినియెను, పోయెను, చనెను, ఏఁగెను, అరిగెను-౫ గృత

గమనండయ్యె. క్రమ్మటించెను, త్రిప్పెను, మగిడించెను, మరల్చెను - ౪
నివృత్తిచేసెను. పాటెను, వెల్లెను, పరువెత్తెను, పుటచెను, కదలెను, ఉటికెను,
తొలఁగెను, అటమరించెను, జరిగెను-౯ పలాయితుఁడయ్యెను.

సీ. గడుసరి దిట్ట యొక్కటి వాఁడిగలవాఁడు
వడికాఁడు పోటరి ♦ బంటు మేటి
మనసరి తెంపరి ♦ మొనకాఁడు మిడిమాసి
వడివాఁ డనంగ శూరుఁడు సెలంగు
నని చవ్వు యేడ్చెట ♦ యాలము బవరము
పోట్లాట పెనఁకువ ♦ పోరు కలను
కయ్యము దురము జగడ మన యుద్ధాఖ్య
లమరు మద్దత్తు వెన్నాస తోడు

తే. పాటు సావాసము పరాలు ♦ బాసట యన
రాజీలు సహాయమునకు వేరమ్ము కంటు
సూడు పగ దేస మనఁగఁ బొల్పును విరోధ
నామములు సర్వలోకై కనాథ సాంబ.

31

టీ. గడుసరి, దిట్ట, ఎక్కటి, వాఁడిగలవాఁడు, వడికాఁడు, పోటరి,
బంటు, మేటి, మనసరి, తెంపరి, మొనకాఁడు, మిడిమాసి, వడివాఁడు-౧౩
శూరుఁడు. అని, చివ్వు, ఏడ్చెట, ఆలము, బవరము, పోట్లాట, పెనఁకువ,
పోరు, కలను, కయ్యము (ప్ర. కలహము.), దురము, జగడము-౧౨ యు
ద్ధము. మద్దత్తు, వెన్నాస, తోడుపాటు, సావాసము, పరాలు, బాసట - ౬
సహాయము. వేరము, కంటు, సూడు, పగ, దేసము-౪ విరోధము.

సీ. నులిచె వెంపరలాడె ♦ నుగ్గాడె దెగటార్చె
జక్కాడె బగదెంచె ♦ జంషె జెండె

సదమదమొసరించె ♦ జదిపె బీచమడంచె

నులిమె చాగఱలాడె ♦ బిలుకుమార్చె
బరిమార్చె ముగియించె ♦ నులుముసేసె నడంచె

దుంచె బొగరుమార్చె ♦ దునిమె మడిపె
మన్నిగొనియె రూపుమాపె గీటడగించె

మడియించె దూలించె ♦ మలిపె ననగ

తే. బొసగు వధియించె ననుటకు ♦ బ్రోచె బ్రోవె

సాకె గాపాడె బ్రతికించె ♦ సంతరించె

బెంచె మనిపె ననగను బోషించుట కగు

సకలసురచక్రవర్తి శ్రీసాంబమూర్తి.

32

టీ. నులిచె, వెంపరలాడె, నుగ్గాడె, తెగటార్చెను, చక్కా
డెను, పగదెంచె, చంపె, చెండె, సదమదమొసరించెను, చదిపెను,
బీచమడంచె, నులిమె, చాగఱలాడెను, పిలుకుమార్చెను, పరిమార్చెను,
ముగియించెను, నులుముసేసెను, అడంచెను, దుంచెను, పొగరుమార్చెను,
దునిమెను, మడిపెను, మన్నిగొనియెను, రూపుమాపెను, గీటడచెను, దూలం
చెను, మలిపెను - ౨౯ సంహరించెను. ప్రోచెను, ప్రోవెను, సాకె, కాపా
డెను, బ్రతికించె, సంతరించె, పెంచె. రూ. పెనిచె, మనిపె.
రూ. మనిచె, మంచె - ౧౧ రక్షణమొనర్చెను.

సీ. ఇచ్చ తలపు మది ♦ యెద మన సన జిత్త

మగు దమకము మేలు ♦ మరులు బాళి

తమి వలపు విరాళి ♦ మమత నా మోహ మా

నాడాది యదిసుత ♦ నాటనుండి

తలనాడు నాడుమొదలు నాటబట్టి యా

నాడునిల్లి యదిమొదల్ ♦ నాటగోలె

యనఁగ దదారభ్య • యనుట కౌ మంచి మేల్
 బాగు లెస్స యన శుభంబు లలరు
 తే. వనట యంగలారుపు వెత • వంత గోడు
 బాద యంగద వగ పనఁ • బరఁగుఁ బీడ
 పదవి సిరి కల్తి యనఁగ సంపదకు వెలయు
 నితము పేరి మిం పన హిత • మెసఁగు సాంబ. 33

టీ. ఇచ్చ, తలఁపు, మది, ఎద, మనసు (ఇది తత్సమముగానున్నది.)-
 గీ చిత్తము. తమకము, మేలు, మరులు, బాళి, తమి, వలపు, విరాళి, మమత
 (ఇది తత్సమము.) - ౮ మోహము. నాఁడాది, అదిసుత, నాఁటనుండి, తల
 నాఁడు, నాఁడుమొదలు, నాఁటఁబట్టి, ఆనాఁడున్ని, అదిమొదలు, నాఁటఁ
 గోరె-౯ అదినము మొదలుకొని. మంచి, మేలు, బాగు, లెస్స-౮ శుభము.
 వనట, అంగలారుపు, వెత, వంత, గోడు, బాద (ప్ర. బాధ.), అంగద,
 వగపు-౯ పీడ-నొప్పి. పదవి (తత్సమము), సిరి, కల్తి. రూ. కలిమి-3 సంపద.
 ఇతము, పేరిమి, ఇంపు - 3 హితము.

సీ. జతవీడె నెడసె నాఁ • జను విరహము పేరు
 లెనసె బైకొనె బొందె • నేలె గలసె
 నన సంగమ మొనర్చె • ననుట కౌ బొలయల్క
 వెడమోడి యనఁ బేళ్లు • వెలయుఁ బ్రణయ
 కలహమునకు జడ • గాంజ గంజా బంగి
 యనఁగఁ గళంజాహ్వా • యంబు లలరు
 మబ్బు లాహిరి కైపు • మ స్తన మత్తత
 భాసిల్లుఁ దొడుసు నుంపడ మనంగ
 తే. భోగవనితకుఁ దగుఁ దెంపి • ముసుకు కుంక
 మాసక మ్మన విధవనా • మములు నెలఁగు

బైరవాసంబు దోవతి ♦ పంచె యనఁగ
నిల బహిర్వసనాభిఖ్య ♦ లలరు సాంబ.

34

టీ. జతపీడెక్, ఎడనెక్-౨ వియోగమునొందెను ఎనసెన్, వైశా
నెన్, పొందెన్, ఏలెన్, కలసెన్-గీసంగమించెను. పొలయలుక, వెడమోడి-
౨ ప్రణయకలహము. జడ, గాంజ, గంజా, బంగి-ర కలంజము. మబ్బు,
రాహిరి, కైపు, మస్తు-ర మత్తు. తొడుసు, ఉంపడము-౨ ఉంచుకొన్నస్త్రీ.
తెంపి, ముసుకు, కుంక, మాసకమ్మ-ర విధవ. బైరవాసము. రూ. బయిర
వాసము, దోవతి, పంచె - 3 పయివస్త్రము.

సీ. విచ్చేసె నేతెంచె ♦ వచ్చెను వేంచేసె

నరుదెంచె జనుదెంచె ♦ ననఁగ నాగ

తునిపేరు లగు మగతనము మగంటిమి

గం డనఁ బొరుషాఖ్యలు చెలంగు

గద్దించె నదలించె ♦ గదిమెను నుటిమె నా

గర్జించె ననుట కౌ ♦ గట్టి యుక్కు

చేగ యూట యుదుటు ♦ చేవ యుటవు బిగు

వన దృఢత్వముపేరు ♦ లలరు జట్టి

తే. విలువ రో వెల యనఁ గ్రయాఖ్యలు దనర్చు

గప్రము సిరంబు గంబూర ♦ కప్పుర మన

వెలయుఁ జంద్రంబు వెల్గ్రుక్క ♦ గిలుకుపలుకు

రవపలు కనంగ మణితాఖ్య ♦ లవును సాంబ.

35

టీ. విచ్చేసెను, ఏతెంచెను. రూ. ఏగుదెంచెను, వచ్చెను, వేంచేసెను,
అరుదెంచెను. రూ. అరుగుదెంచెను, చనుదెంచెను-౮ అగతుండయ్యె. మగ
తనము, మగంటిమి, గండు-3 పొరుషము. గద్దించెను, అదలించెను, గది
మెన్, ఉటిమెను-౪ బెదరించెను. గట్టి, ఉక్కు, చేగ, ఉట, ఉదుటు, చేవ,

ఉజువు, బిగువు - ౮ దార్ధ్యము. జట్టి, విలువ, రో, వెల-౪ మూల్యము-
క్రయము. క ప్రము, సిరము, గంబూర. రూ. గంబూరము, గంబురము, గం
బురా, కప్పరము. రూ. కపురము-౮కర్పూరము. వెలిగుక్క, గిలుకుపలుకు,
రవపలుకు - 3 రతికూజితము.

సీ. లేమి పేదటికము ♦ లేమిడి లేవడి

నిప్పచ్చర మిడుమ ♦ నెవ్వ యనఁగ
చారిద్ర్యనామముల్ ♦ తగు దెస యాత్రము
కడగండ్లు గోరము ♦ క స్తి బెడఁద
యడలు చే టన విషదాఖ్యలు వ ర్తిల్లు
డెక్కెమెగురఁగొట్టె ♦ డింక వేసె
పెద్దనిద్దురవోయె ♦ బిద్దె మడిసె జచ్చె
జనె గంతుకొనె ద్రుంగె ♦ సమసె నేగె

తే. గూలె నీల్లె గెడసె ద్రెల్లె ♦ గ్రుంకె బ్రుంకె
దెరలె బోయె ముగిసె దేతె ♦ దొరఁగె ననఁగ
బరఁగు మృతునిసమాఖ్యలు ♦ బవిరి చుట్టు
వేడె మన వలయాభిధల్ ♦ వెలయు సాంబ.

36

టీ. లేమి, పేదటికము (పేద+టికము-భావార్థకతద్ధితము), లేమిడి,
లేవడి, నిప్పచ్చరము, ఇడుమ, నెవ్వ - 2 దారిద్ర్యము. దెస, ఆత్రము.
రూ. ఆత్తరము, కడగండ్లు (నిత్యబహువచనాంతము.), గోరము, క స్తి,
బెడఁద, అడలు, చేటు - ౯ ఆపత్తు. టెక్కెమెగురఁగొట్టె, డింక వేసె,
పెద్దనిద్దురవోయె, బిద్దె, మడిసె, చచ్చె, చనె, గంతుకొనె,
తుంగె, సమసె, ఏగె, కూలె, నీల్లె, గెడసె, ద్రెల్లె, గ్రుం
కె, బ్రుంగె, దెరలె, బోయె, ముగిసె, దేతె, దొరఁగె - ౨౨
మృతిపాంచెను. బవిరి, చుట్టు, వేడెము - 3 వలయము.

నీ. గమి పాఞ్జ మొత్తము ♦ కదుపు చేరువ బారు
 పిండు కూటువ పరి ♦ దండు దిమ్ము
 గుంపు తుటుము గుమి ♦ గూటు పదు పనంగ
 బృందాఖ్య యగు వెల్లె ♦ వెడలె వెలలె
 వెలువడె ననఁ బేల్లు ♦ వెలయు నిర్గతుఁ డంట
 కెన్నఁడు వాలాయ ♦ మెప్పుడు నిచ్చ
 లెల్లప్పు డెప్పటి ♦ కేప్రాద్దు నెడపకే
 నా డెప్పు డుడుగక ♦ నాఁ జెలంగు

తే. సంతతాఖ్య కొలము వంగ ♦ సమ్ము వంగ
 డ మ్మనఁ గులాఖ్య వ ర్తిల్లు ♦ గ్రమ్మట మఱి
 మగుడ వెండియుఁ బలుమఱు ♦ మరల సారె
 తిరుగ ననఁ బునరాఖ్యలు ♦ పరఁగు సాంబ.

37

టీ. గమి, పాఞ్జ, మొత్తము, కదుపు, చేరువ, బారు, పిండు, కూటు
 వ, పరి, దండు, దిమ్ము, గుంపు, తుటుము, గుమి, కూటు, పదుపు - ౧౬
 సమూహము. వెల్లె, వెడలెను, వెలలె, వెలువడె - ౪ ప్రయాణమ
 య్యెను. ఎన్నఁడు, వాలాయము, ఎప్పుడు, నిచ్చలు, ఎల్లప్పుడు, ఎప్పటికి, ఎ
 వీప్రాద్దును, ఎడపక, ఏనాఁడు, ఎప్పుడు, ఉడుగక - ౧౧ సతతము-సదా.
 కొలము, వంగసము, వంగడము - ౩ వంశము. క్రమ్మట, మఱి, మగుడ, వెండియు, పలుమఱు, మరల, సారె, తిరుగ - ౮ మాటికిమాటికి.

నీ. పంద కోచ పిటికి ♦ పాటుఁబో తనఁగను
 సమరభీరునిపేరు ♦ లమరుచుండు
 విడియము వీడెంబు ♦ వీడ్యము వక్కాకు
 తములము బాగాలు ♦ తమ్ములంబు

నాఁ జనుఁ దాంబూలఁనామముల్ గొనియాడె
 నగ్గించెఁ బొగడెఁ గొండాడె నెంచె
 కై వారమొనరించె • నా వినుతికిఁ జేళ్లు
 క్రచ్చు కోరిక కోర్కె • యిచ్చ యనఁగ
 తే. నిచ్చ కగు రోసెఁ బరికించె • నెమకెఁ దడవె
 వెదకె నారసె నరసెను • వెతకె ననఁగఁ
 దనరు నన్వేషణాఖ్యలు • తన్నెఁ దాచె
 నడుగుతాటించెఁ గాళ్లచే • నడిచె ననఁగ
 నమరుఁ బదతాడనాభిధానములు సాంబ.

38

టీ. పంద, కోఁచ, పిటికి, పాటుబోతు (పాటు+పోతు)-ర యుద్ధ
 మునకు వెఱచువాఁడు. విడియము. రూ. విడెము, వీడెము, వీడ్చుము, వక్కాకు
 (వక్కలు+ఆకులు.), తములము, బాగాలు, తమ్ములము-ర తాంబూలము.
 కొనియాడెను, అగ్గించెను, పొగడెను, కొండాడెన్, ఎంచెన్, కైవార
 మొనరించెన్ - ౬ స్తోత్రముచేసెను. క్రచ్చు, కోరిక, కోర్కె, ఇచ్చ-ర
 అపేక్ష. రోసెన్, పరికించెన్, నెమకెన్, తడవెన్, వెదకెన్, అరసెను,
 అరసెను, వెతకెన్ - ౮ అన్వేషించెను. తన్నెన్, తాచెన్, అడుగుతాటిం
 చెన్, కాళ్లచేనడిచెన్ - ౪ కాళ్ళతోఁ దస్సెను.

సీ. కొమరు చొక్కాటమ్ము • గొనబు చొకారము
 చొక్కము మేలిమి • జోక పాలుపు
 నాణెంబు సోరు విన్నాణంబు తిన్నన
 పరఁగు చొక్కా చెల్వ • మురుపు తనరు
 నగు తియ్య పొనరు చెన్నలరు నలుపు తీరు
 వఱలు జాను చెలంగు • కొఱలు నొనరు

చను తగు నొప్పు నెఱుంగు ననెడుపేళ్లు
 తగు మంజులమునకు • దండ యొద్ద
 తే. చెంత కుఱంగలి డగ్గర • చేర్వ పొంత
 దాపు సరస కెలను పజ్జ • ప్రాపు వద్ద
 యండ చక్కి గరిడి యన • నమర నొ స
 మీపనామములు మనోజ్ఞ • రూప సాంబ.

39

టీ. కొమరు, చొక్కాటమ్మ. రూ. చొక్కాటము, చొక్కటము, గొనబు, చొక్కారము. రూ. చొక్కారము, చొక్కము, మేలిమి, జోక, పాలుపు, నాణెము. రూ. నాణెము, సోరు, విన్నాణము, తిన్నన, పరంగు, చొక్కా. రూ. చొక్క, చొక్కా, చెల్వు. రూ. చెలువు, మురువు, తనరు, నగు, తియ్య, పొనరు, చెన్ను, అలరు, నలుపు, తీరు, పఱలు, జాను, చెలంగు, కొఱలు, బినరు, చను, తగు, బిప్పు, ఎనంగు - ౪౦ అందమైనది. దండ, బద్ద, చెంత, కుఱంగలి, డగ్గర. రూ. దగ్గర, చేర్వ. రూ. చేరువ, పొంత, దాపు, సరస, కెలను, పజ్జ (ప్ర. పశ్చాత్.), ప్రాపు, వద్ద, అండ, చక్కి, గరిడి - ౧౮ సమీపము.

సీ. పిమ్మటఁ దరువాతఁ • బిదప వెన్క వెనుక
 ననంగఁ బశ్చాదభిఁఖ్యలు చెలంగు
 సడలె వదలె వీలె • జాతె వీడె ననంగఁ
 జ్యోతసమాఖ్య లగు లొచ్చు కొద కడమ
 కుటుచ యొచ్చెము తగ్గు • కొంచెము తక్కువ
 కుందు కొదవ లోను • కొద్ది యనంగ
 మెఱయు న్యూనతపేళ్లు • మిక్కిలి యెక్కువ
 యెచ్చు పెల్లుదనము • వెచ్చు మిగుల

తే. హే చ్చనఁగ నధికాభిఖ్య ♦ లెసఁగుచుండుఁ
దొలుత ముందర మున్ మున్ను ♦ తొల్లి మునుపు
ముందు మును తొలి యనఁ జనుఁ ♦ బూర్వమునకుఁ
దడవు జా గన నాలస్య ♦ మడరు సాంబ. 40

టీ. పిచ్చటన్, తరువాతన్, (తరువాయిశబ్దమునకు సప్తమ్యేకవచనము.) పిదపన్, వెన్క, వెనుక - గి ఆనంతరము. సడలెన్, వదలెన్, వ్రీలెన్, జాటెన్, వీడెన్ - గి అవలంబించెను - చ్యుతమయ్యెను. లొచ్చు, కొద, కడమ, కుఱుచ, ఒచ్చెము, తగ్గు, కొంచెము, తక్కువ, కుందు, కొదవ, లోను, కొద్ది - ౧౨ స్వల్పము - న్యూనత్వము. మిక్కిలి, ఎక్కువ, ఎచ్చు, పెల్లుదనము, పెచ్చు, మిగుల, హెచ్చు - ౭ అధికము. తొలుత, ముందర, మున్, మున్ను, తొల్లి, మునుపు, ముందు, మును, తొలి - ౯ పూర్వము. తడవు, జాగు - ౨ ఆలస్యము.

సీ. తాటుమాటయ్యెను ♦ దడఁబడె వీడ్వడె
నన విపర్యాసాఖ్య ♦ లమరు సాము
సగము సాఁబా లనఁ ♦ దగు నర్థ మనుటకు
దూఁకొనెఁ జొరఁబాటెఁ ♦ దూటెఁ జొచ్చె
ననఁగఁ బ్రవేశించె ♦ ననుటకుఁ దనరారు
మొత్తైఁ గొట్టెను వ్రేసె ♦ మోఁదె ననఁగఁ
బ్రహరించె ననుట కౌఁ ♦ బనిచె ననిచెఁ బుచ్చె
నంపెఁ బుత్తెంచెఁ బొమ్మనియెఁ బంపె

తే. గెలుపుమనె ననఁ బ్రస్థితాఖ్యలు చెలంగుఁ
జాయ పొం తనఁ జోటనఁ ♦ బాయ యిక్క
చక్కి తా వనఁగఁ బ్రదేశసంజ్ఞ దనరు
నంబరనదీలసజ్జటా♦డంబ సాంబ.

టీ. తాఱుమాఱయ్యెను, తడఁబడెన్, వీడ్వడెన్ - 3 వ్యత్యస్త
 మాయెను. సాము, సగము, సాఁబాలు-3 అర్థము. దూఁకొనెను, చొరఁబా
 టెను, తూటెన్, చొచ్చెన్ - ౪ ప్రవేశించెను. మొత్తెను, కొట్టెను,
 వ్రేసెన్, మోఁదెన్ - ౪ ప్రహరించెను. పనిచెన్, అనిచెన్, పుచ్చెన్ (పొవు
 ధా. ప్రేరణరూపము), అంపెను, పుత్తెంచెను, పొమ్మనియెన్, పంపెన్,
 గెలుపుమనెన్ - ౮ ప్రయాణముచేసిపంపెను. చాయ, పొంతు, చోటు,
 పాయ, ఇక్క, చక్కి, తావు - ౭ ప్రదేశము.

సీ. అచట నయ్యెడ నందు ♦ నచ్చొ నదిగొ యట

నచ్చట నక్కడ ♦ నకడ నాడ

నావంక నల్లదె ♦ యనఁ దత్ప్రదేశాఖ్య

లోదవు ముంగల మ్రొల ♦ నెదుట ముందు

ముందట యనఁగ సొమ్ముఖము పేల్లు రహించు

నిరుదెస లిరువంక ♦ లిరుగెలంకు

లిరుప్రక్క లిరుమైల ♦ లిరుగ్రేవ లిరుగడల్

సూరె లనెడిపేల్లు ♦ మీలు సుభయ

తే. పార్శ్వనామముల్ వడసెందె ♦ బాళితాఁకె

మైమఱచెఁ గడవట్టె సొమ్మసిలె ననఁగ

మూర్ఖు కౌఁ గికురించెను ♦ మోసపుచ్చెఁ

బిక్కుచేసె నా వంచనఁపేల్లు సాంబ.

42

టీ. అచటన్, అయ్యెడన్, అందున్, అచ్చొన్, అదిగొ. రూ.
 అదె, అటన్, అచ్చటన్, అక్కడన్, అకడన్, ఆడన్, ఆవంకన్,
 అల్లదె. రూ. అల్లదిగొ - ౧౪ ఆప్రదేశము ముంగల, మ్రొల, ఎదుట,
 ముందు, ముందట-గి సమక్షము. ఇరుదెసలు, ఇరువంకలు. రూ. ఇర్వంకలు,
 ఇరుగెలంకులు, ఇరుమైలులు, ఇరుగ్రేవలు, ఇరుగడలు, సూరెలు-౯ ఉభయ
 పార్శ్వములు. వడసెందె, బాళితాఁకె, మైమఱచె, కడవట్టె, సొమ్మసిల్లె-గి
 మూర్ఖులై. కికురించెను, మోసపుచ్చెన్, బిక్కుచేసె-3 వంచిచెను.

సీ. వెఱ బీతు దిగు లఱ్ఱు ♦ వెఱ పదరు బెదరు

జఱ్ఱు కెద జడు పన ♦ వెలయు భయము

కత్తి వా లడిదము ♦ కైదువు నన ఖడ్గ

మెసఁగు బల్లెము గడ ♦ యీటె చివ్వ

యనఁగఁ గుంతాఖ్య లౌ ♦ నామెత పండుగ

పబ్బం బనఁగ నుత్సవమున కలరు

వంక వంకర సొట్ట ♦ డొంకన వక్రత

చెలఁగు దుడుకు లూటి ♦ జులిమి దుండ

తే. గ మ్మనఁగ నుద్ధతాఖ్య లౌ ♦ గాని వల్లె

మంచిది యనఁగఁ దగు సమ్మతించుటకును

గుఱుచ యరచట్ట దుత్తాయి ♦ కుబుస మనఁగ

నమరుఁ గూర్పాసనామధేయములు సాంబ.

43

టీ. వెఱ, బీతు (ప్ర, భీతి), దిగులు, అఱ్ఱు. రూ. అఱ్ఱు, వెఱపు, అదరు, జఱ్ఱు, చెదరు, ఎద, జడుపు-౧౧ భయము. కత్తి, వాలు, అడిదము, కైదువు - ౪ ఖడ్గము. బల్లెము, గడ, ఈటె, చివ్వ - ౪ కుంతము. ఆమెత, పండుగ. రూ. పండుగు, పండువు, పబ్బము-గి ఉత్సవము. వంక, వంకర, సొట్ట, డొంక - గి చక్కనిది కానిది-వక్రము. దుడుకు, లూటి, జులిమి, దుండగము - ౪ దుర్మార్గము. కాని, వల్లె, మంచిది-3 అంగీకరించుటకు గుఱుతు. కుఱుచ, అరచట్ట, దుత్తాయి, కుబుసము - ౪ రవిక.

సీ. పావాలు పావలు ♦ పావుకో శ్లఁగ జెల్లు

బాదుకాభిఖ్యలు ♦ పాయపోసు

లూడ్పులు పాపోసు ♦ లుద్దముల్ మెట్లు చె

ప్పు లనఁగ బాదరక్షలకుఁ దనరు

నంగడి బాజా రఁనంగ విపణి పొల్చు
 గొన మల్లె నారి నా • గుణము పరఁగు
 మొన యొ డ్దనఁగ వ్యూహఁమున కగుఁ బెడబొబ్బ
 యా ర్పన నట్టహాసాఖ్య లెసఁగు
 తే. లావు సత్తువ యనఁగ బలంబు చెలఁగు
 నట్ట మొండె మనఁగఁ గబంధాఖ్య లలరు
 దూల నవ తీఁట యనఁగఁ గంఠూతి కొనరు
 శంబరాహితమదభిదాడంబ సాంబ.

44

టీ. పావాలు, పావలు, పావుకోట్ల-3 పాదుకలు(కొయ్యవి). పాయ
 పోసులు, డోడ్పులు, పాపోసులు, ఉద్దములు, మెట్లు, చెప్పులు-౬ పాద
 రక్షలు (తోలువి). అంగడి, బాజారు (ఆన్యదేశము.)-౨ విపణి. గొనము,
 అల్లె, నారి - 3 అల్లెత్రాడు. మొన, ఒడ్డు - ౨ సేనలకూటము. పెడ
 బొబ్బ, అర్పు-౨ అట్టహాసము-సింహనాదము. లావు, సత్తువ(ప్ర.సత్త్వము.)-
 ౨ బలము. అట్ట, మొండెము-౨ కబంధము-తలలేనియొడలు. దూల, నవ,
 తీఁట-3 దురద-కంఠూతి.

సీ. విలు విల్లు సింగాణి • విల్ సింగిణి యనంగఁ
 గోదండమున కగుఁ • గోవు కొప్పు
 నాఁ జను ధనురగ్రానామంబులు లకోరి
 యంపఱ నారస • మమ్మ తీరు
 ములికి సరము కోల • చిలుకు తూ పన శరా
 ఖ్యలు మించు మైమర్చు • కమరు బోడు
 దగళా జిరాయి బొందళము దుప్పటమును
 జిలుకత్తు బం దనఁ • జెలఁగుఁ గవచ

తే, మరద మనఁ దే రనఁగ రథం ♦ బమరు హూయలు
బండి కొల్లారుబండి నాఁ ♦ బరఁగుఁ గోశ
తాంగనామముల్ మునికోల ♦ యారెకోల
ముల్లుకో లనఁ దోత్రంబు ♦ మొనయు సాంబ. 45.

టీ. విలు, విల్లు, సింగాణి, విత్, సింగిణి-గి ధనుస్సు. కోపు, కొప్పు, ౨ వింటికొన. లకోరి, అంపఱ, నారసము (ప్ర. నారాచము.), అమ్మ, తీరు-ములికి, సరము, కోల, చిలుకు, తూపు - ౧౦ బాణము. మైమర్దు. రూ. మైమఱువు, కమరు, జోడు, దగళా, జిరాయి, బొందళము, దుప్పటము, చిలుకత్తు, బందు - ౧౦ కవచము. ఆరదము (ప్ర. రథము.), తేరు-౨ రథము. హూయలుబండి, కొల్లారుబండి. రూ. కొలారుబండి-౩ గోశతాంగము - గాడి. మునికోల, ఆరెకోల, ముల్లుకోల. రూ. ములుకోల - ౪ తోత్రము-పసులనుతోలెడు సాధనవిశేషము.

నీ. దీవట్లు పంజులు ♦ దివ్వటీల్ దివటీలు

దివియ లనం గరదీపిక లగు

నొగ కాఁడిమ్రాఁ కనఁ ♦ దగుఁ గూబరము కాన్క

కానుక సూడిదె ♦ కప్ప మనఁగఁ

గరము పే శ్లగు గద్దె ♦ గద్దియ యనఁగ సిం

హాసననామంబు ♦ లమరు గొటిజ

గొల్లెనయు గుడారు ♦ గూడార మనఁ దగుఁ

బటకుటీరము నొప్పి ♦ బాద యలఁత

తే. తెగులు తెవు లన రోగాఖ్య ♦ లగును వెజ్జ

మందరి యనంగ వైద్యనామంబు లెసఁగు

దండ చేరు సరము పేరు ♦ తావడంబు

సరి యనఁగ హారనామముల్ ♦ పొరయు సాంబ. 46.

టీ. దీపట్లు, పంజులు, దివ్వటీలు, దివటీలు, దివియలు - ౫ చేతిదీపములు. నొగ, కాండిమ్రాకు-౨ కూబరము. కాన్క, కానుక. రూ. కానిక, సూడిదె, కప్పము - ౫ ఉపహారము. గద్దె, గద్దయ - ౨ సింహాసనము. గొటిజ, గొల్లెన. రూ. గొల్లెయన, గుడారు, గూడారము-౫ పటమంటపము, నొప్పి, బాద(ప్ర. బాధ.), ఆలత, తెగులు, తెవులు - ౫ రోగము. వైజ్ఞ (ప్ర. వైద్యుడు.), మందరి - ౨ వైద్యుడు. దండ, చేరు, సరము, పేరు, తావడంబు. రూ. తావళంబు, సరి - ౭ హారము.

సీ. సోబె సిబ్బె మనఁ బొల్పును గిలాసము కొంగు
చెఱుగు చుం గన నొప్పుఁ డజేలముతుద
నెయ్యి నే చము రన ఁ నెగడు నాజ్యముపేళ్లు
తైలాఖ్య యగు నూనె ఁ తలచము రన
దివ్వెచమురు నామిదెము నాముదం బన
నేరండతైలాఖ్య ఁ లెసఁగుఁ గోపు
సారాయి యనఁ జెల్లు ఁ వారుణీనామముల్
తిలపిష్టమున కగుఁ ఁ దెలికపిండి

తే. గాన్తుపిండి యనంగఁ దక్రంబువెలయుఁ
జల్ల మజ్జిగ యన దధిసంజ్ఞ దనరుఁ
బెరుగు కలు పన గోరంట ఁ బెల్ల మచ్చు
నా గుడాభిఖ్య లగు జగన్నాథ సాంబ.

47

టీ. సోబె, సిబ్బెము-౨ కిలాసము (దేహముమీఁది యొకవిధమైన తెల్లనిమచ్చలు). కొంగు, చెఱుగు, చుంగు-౩ చీరెయొక్కకొన. నెయ్యి. రూ. నేయి, నే, చమురు - ౪ ఆజ్యము. నూనె, తలచమురు-౨ తైలము. నూగులనూనె. దివ్వెచమురు = దీపమునకైనచమురు, ఆమిదెము, ఆముదము-౩ ఏరండతైలము. గోపు, సారాయి-౨ కల్లు. తెలికపిండి, గాన్తుపిండి.

రూ. గానఁగపిండి-౨ తిలపిష్టము. చల్ల, మజ్జిగ-౨ తక్రము, పెరుగు, కలుపు-౨ దధి. గోరంట, బెల్లము, అచ్చు - ౩ గుడము.

సీ. ఒడమెలు సొమ్ములు ♦ తొడవు లనఁగఁ జెల్లు
భూషణాఖ్యలు విత్తమునకు రూక
ధనము రొక్క మనంగఁ ♦ దనరు మేలుతరంబు
మేల్బంతి కన్నాకు ♦ మీసరంబు
తలకట్టు నాఁగ భాసిలు శ్రేష్ఠనామంబు
అనవుడు నాఁగ నా ♦ ననఁగ నావు
డనఁగఁ జెల్లు ననంగ ♦ ననెడిపేరులకు విం
జామరము అన వింజామర అన

తే. జమిడివీచోపు లనఁ జామరముల కౌన
వాతు కల్కండ చక్కెర ♦ పంచదార
కండచక్కెర మేల్పులకండ మనఁగ
శర్కరాభిఖ్య లగులై లఱచాప సాంబ.

48

టీ. ఒడమెలు (ఇది ద్రావిడము.), సొమ్ములు, తొడవులు - ౩ భూషణములు. రూక, ధనము (ఇది తత్సమముగాన నిది యిచ్చటఁజేర్చుటవిచార్యము.), రొక్కము (ప్ర. రుక్తము.)- ౩ విత్తము. మేలుతరంబు, మేల్బంతి, కన్నాకు, మీసరము, తలకట్టు-గి శ్రేష్ఠములనుట. అనవుడు, నాఁగన్, నాఁ, అనఁగన్, నావుడున్ (ఇవి యనుధాతువు నానంతర్యార్థకతుమున్న ర్థకములు) - గి చెప్పఁగాననుట. వింజామరములు, వింజామరలు, జమిడివీచోపులు - ౩ చామరములు. నవాతు, కల్కండ, చక్కెర, పంచదార, కండచక్కెర, మేలుపులకండము - ౬ పంచదార - శర్కర.

సీ. నై కము తోడెము ♦ సన్న మన్నువ జిల్లు
వలిపెము చిలు లేత ♦ కొలది యలతి

యసదు లేజీ బన ♦ నమరు స్వల్పమునకుఁ
 బెను గొప్ప బలు పేరు ♦ పెద్ద దొడ్డ
 గన మన నధికాఖ్య ♦ లొనరుఁ దోరము హామ్ము
 గమక మొ మ్మనఁగ స్థూలము చెలంగు
 డస్సెఁ గుందె ముడింగె ♦ దాఁకె నుబ్బడఁగెను
 మ్రగ్గెఁ గ్రుంగెను డొంకె ♦ సగ్గె స్రుక్కెఁ
 తే. దగ్గె నన ట్తీణదశ కగు ♦ డబ్బు బద్దు
 పొల్లు దబ్బర తాటోటు ♦ బొంకు తవళి
 కల్ల జూ దన నన్మతంబు ♦ పేళ్లు వెలయు
 నిలుకడ యనంగ నిరతాఖ్య ♦ నెగడు సాంబ. 49

టీ. సైకము, తోడెము, సన్నము, అన్నవ, జిల్లు, వలిపెము, చిఱు, లేత, కొలఁది, అలఁతి, అసదు, లేజీబు - ౧౨ స్వల్పమునకు. పెను, గొప్ప, బలు, పేరు, పెద్ద, దొడ్డ, గనము - ౨ ఎక్కువయైనది. తోరము, హామ్ము, గమకము, ఒమ్ము - ౪ స్థూలమైనది. డస్సెన్, కుందెన్, ముడింగెన్, తాఁకెను, ఉబ్బడఁగెను, మ్రగ్గెన్, క్రుంగెన్, డొంకెన్, సగ్గెన్, స్రుక్కెన్, తగ్గెను - ౧౧ ట్తీణదశనొందెను. డబ్బు, బద్దు, పొల్లు, దబ్బర, రూ. డబ్బర, తాటోటు. రూ. టాటోటు, బొంకు, తవళి. రూ. తవళి, కల్ల, జూదు-౧౨ నిజముకానిది. నిలుకడ=నిరతము.

సీ. ఎంచె గణుతిచేసె ♦ నెన్ని కనిడె నెన్నె
 ననఁగ గణించుట ♦ కమరుఁ దాల్చి
 సైరణ యోర్పన ♦ శాంతతపే శృగు
 నెమ్మి నెమ్మది హాయి ♦ నిమ్మళంబు
 నాఁగ నిరాతంకఁ నామము లగు వెడ
 యలయిక బడలిక ♦ యలపు నేద

యనఁగ శ్రమాఖ్య తౌ ♦ నగ్గలం బాయెను
 మేరతప్పెను మట్టుమీఁతె మించె
 తే. వెక్కసం బయ్యె నుఱవయ్యె ♦ గ్రీక్కిఁటిసెను
 ననఁగ నుత్కృష్ట మనుట కౌ ♦ నావరించె
 నిండె నెగడె వెలసె బర్వె ♦ నిగిడె ననఁగ
 వ్యాప్త మయ్యె ననెడి పేళ్ళ ♦ కలరు సాంబ. 50

టీ. ఎంచె, గణుతిచేసె, ఎన్నికనిడె, ఎన్నె-౪ లెక్క
 పెట్టెను. తాల్తి. రూ, తాల్తిమి, నైరణ. రూ. సయిరణ, ఓర్పు. రూ. ఓరు
 పు - ౬ శాంతత. నెమ్మి, నెమ్మది (నెఱుమది), హాయి, నిమ్మళము - ౪
 నిర్భయము. వెడ, అలయిక, బడలిక, అలపు, సేద-గి శ్రమము. అగ్గలం
 బాయెను, మేరతప్పెను, మట్టుమీఁతెను, మించెను, వెక్కసమయ్యెను, ఉఱ
 వయ్యెను, గ్రీక్కిఁటిసెను - ౭ సాంద్రమయ్యెను. ఆవరించెను, నిండెను,
 నెగడెను, వెలసెను, పర్వెను, నిగిడెను-౬ వ్యాపించెను.

నీ. అవసడి యాడిక ♦ యాఱడి సడి అట్టు
 నగడు దూ అన నింద ♦ కమరు మాల్తి
 యలవాటు వాడుక ♦ యలవడు టనఁ బొల్కు
 బరిచయాభిఖ్యలు ♦ పన్నిదంబు
 పందెము జూద మనం దగు ద్యూతంబు
 నిబ్బది నిక్కము ♦ నిలువరంబు
 నిజము నిక్కువ మన ♦ నెగడు సత్యముపేళ్లు
 గోర్వంక నెలకూన ♦ గోటినాటు
 తే. నా నఖక్షత మగును దంతక్షతములు
 కెరలు పలునొక్కు వాతెఱుకెంపు పెదవి

గంటి కెమ్మోవిగుటి యనఁ ♦ గొంగిలి యనఁ
గవుఁగి లనఁగ నాలింగనాఖ్య లగు సాంబ.

51

టీ. అవసడి, ఆడిక, ఆఱడి, సడి, అట్టు, అగడు, దూఱు-2 నిండ, మార్చి. రూ. మాలిమి, అలవాటు, వాడుక, అలవడుట-గి అభ్యాసము. వన్నిదము, పందెము, జూదము (ప్ర. ద్యూతము.)-3 ద్యూతము. నిబ్బడి, నిక్కము, నిలువరంబు, నిజము, నిక్కువము-గి సత్యము. గోర్వంక. రూ. గోరువంక, నెలకూన, గోటినాటు - ౪ సఖిక్షతము. పలునొక్కు, వాతె అకెంపు, పెదవిగంటి, కెమ్మోవిగుటి- ౪ దంతక్షతము-సురతసమయమందలి దంతములకాటు. కొంగిలి, కవుఁగిలి - ౨ ఆలింగనము చేసికొనుట.

సీ. నాగకేసరులు చెన్నంగులు కురువులు
భోజనప్రియములు ♦ రాజనమును
గన్నేరు లిప్పపూల్ ♦ గంగాజలంబులు
మట్టకారులు పూలమంజరీలు
పెద్దవంకలు పాలవెల్లులు ముత్తైపు
సరులు సంభావులు ♦ చంద్రవంక
లేనుఁగుకొమ్ములు ♦ మానికములు వన్నె
పూలు సీతాభోగము లన శాలి

తే. ధాన్య మెసఁగును దూము ముంత ముకుసంబు
బల్ల కుం చన సోల తవ్వ పడి యడ్డ
గరిసె పుట్టి నెలగ మెడా ♦ కల మనంగ
ధాన్యములు గొల్చువానికిఁ ♦ దగును సాంబ.

52

టీ. నాగకేసరులు, చెన్నంగులు, కురువులు, భోజనప్రియములు, రాజనములు, గన్నేరులు, ఇప్పపూలు, గంగాజలంబులు, మట్టకారులు, పూలమంజరీలు, పెద్దవంకలు, పాలవెల్లులు, ముత్తైపుసరులు, సంభావులు, చంద్రవంక

కలు, ఏనుగుకొమ్మలు, మానికములు, వన్నెపూలు, సీతాభోగములు - ౧౯ ధాన్యభేదములు. తూము, మురత, ముకుసంబు, బల్ల, కుంచము, సోల, తవ్వ, ఖడి, ఆడ్డ, గరిసె, పుట్టి, నెలగ, మెడా, కలము - ఈ ౧౪ ను ధాన్యములను గొల్చుమానములు - సాధనములు.

క. ఇమ్మనుజవర్గుఁ జేసితి

సమ్మదమున దీని వినిన ♦ జనులు భళా చొ

క్క మ్మనఁగా నెంతయు నన

ఘ మ్మనఁగా మహిని వెలయుఁ ♦ గావుత సాంబా.

53

తా. సంతసముతో దీనిని వినినమనుజులు బలె యిది లెస్సగా నున్నది యనునట్లు ఈమానవవర్గును పైఁజెప్పినతెఱఁగునఁ జేసితిని. ఓసాంబమూర్తి! యీవర్గు గమ్మని పుడమి వెలయునుగాక.

మానవవర్గు సమాప్తము.

— స్థా వ ర వ ర్గు. —

క. శ్రీవరదాయక పాయక

దేవరనామాంకితముగఁ ♦ దేటపఱచెదన్

స్థావరవర్గును గవితా

భావరసజ్ఞు లెద మెచ్చుఁ ♦ బశుపతి సాంబా.

54

తా. సంపద్యుక్తుడయిన యోవరదాతా! పశుపతీ! సాంబమూర్తి! కవిత్వభావరసజ్ఞు లగుకవులు మనసునందు మెచ్చునట్లు, స్థావరవర్గును తమపేర నంకితముచేసి చెప్పుచున్నాను; అవధరింపుము.

సీ. ఇలతాల్పు గట్టు గుఱబ్బలి కొండ మల తిప్ప

యన శైలనామంబు ♦ లమరు మంచు

టిలతాల్పు వడఁకుగుఁబ్బలి దుగ్గికన్నయ్య
 గట్టరాయఁడు బేసికంటిమామ
 చలికొండ వలిమల • పులుచూలితాత నా
 హిమగిరినామంబు • లెసఁగుఁ బసిఁడి
 గట్టు వేల్పులమన్నిఁపట్టు కొన్నెలదారి
 సింగిణి యన మేరుఁశిఖరివొల్పు
 తే. విసపుమేతరి బలుటెంకి • వెండికొండ
 తెలిమల యనంగ రజతాద్రి • తేజరిల్లు
 బటువుమల తుదగ ట్టనఁ • బరఁగుఁ జక్ర
 వాళగిరివేళ్లు త్రిభువనవంద్య సాంబ.

55

టీ. ఇలతాల్పు=భూమిని మ్రోయునది, గట్టు, గుబ్బలి, కొండ, మల,
 తిప్ప-౬ పర్వతము. మంచుటిలతాల్పు (మంచు+ఇలతాల్పు-టుగాగమము)=
 హిమవంతమగు పర్వతము, వడఁకుగుబ్బలి=చలిగలపర్వతము, దుగ్గికన్నయ్య=
 పార్వతికిఁదండ్రీ, గట్టరాయఁడు=పర్వతములకురాజు, బేసికంటిమామ=శివు
 నికిమామ, చలికొండ=చల్లనిపర్వతము, వలిమల=మంచుగలపర్వతము, పులు
 చూలితాత=తెల్లునందుఁబుట్టిన కుమారస్వామికిఁదల్లిదండ్రీ-మాతామహుఁడు-
 రా హిమవత్పర్వతము. పసిఁడిగట్టు=బంగారుపర్వతము, వేల్పులమన్నిపట్టు=
 దేవతలకు వాసస్థానము, కొన్నెలదారిసింగిణి=బాలచంద్రుని శిరస్సునఁ దాల్చి
 నవానికి-చంద్రమాశీశ్వరునికిఁ ద్రిపురసంహారమున విల్లురూపుధరించినది. ౩
 మేరుపర్వతము. విసపుమేతరి బలుటెంకి=హాలాహలమును భక్షించినశివునికి
 ముఖ్యస్థానము, వెండికొండ=వెండిపన్నెగల పర్వతము, తెలిమల=తెల్లనిపర్వ
 తము-౩ కైలాసపర్వతము. బటువుమల=గుండ్రనిపర్వతము, తుదగట్టు=కడ
 పటికొండ - ౨ చక్రవాళపర్వతము.

సీ. కవ్వపుమల తరిగ ట్టన మందరం
 బడరుఁ దూరుపుమల • పొడుపుఁదిప్ప
 మొదటికొండ యనంగ • నుదయాచలం బొప్పుఁ
 బడమటిమల క్రుంకుపుడమితాల్పు
 నా నస్తగిరి కగు • తాయి తా కల్లన
 బ్రస్తరాఖ్య దలిర్పుఁ • బల్లె యూరు
 కుప్పం బనఁగ గ్రామ • మొప్పును బ్రోలు వీ
 డనఁ బట్టణముపేరు • లలరుచుండు

తే. నిరవు టెంకి యునికి యిక్క • యిల్లు గీము
 మనికి పట్టు బిడారు కొంప యిలు నెలవు
 నట్టు తా వన మందిరనామము లగు
 శంబరాహితమదభిదాడంబ సాంబ.

56

టీ. కవ్వపుమల=దేవతలకుఁ గవ్వమైనకొండ, తరిగట్టు=క్షీరసముద్రమును జిలికినకొండ-౨ మందరపర్వతము. తూరుపుమల=తూర్పుదిశనుండు కొండ, పొడుపుఁదిప్ప=సూర్యుఁ డుదయించుకొండ, మొదటికొండ=తూర్పుననుండు కొండ - 3 ఉదయపర్వతము. పడమటిమల = పడమటిదిశనుండెడి కొండ, క్రుంకుపుడమితాల్పు=సూర్యుఁ డస్తమించెడి భూధరము - ౨ ఆస్తమానపర్వతము. తాయి, తా, కల్లు - 3 శిల. పల్లె. రూ. పల్లియ, డోరు, కుప్పము-3 గ్రామము. ప్రోలు, వీడు-౨ పత్తనము. ఇరవు, టెంకి, ఉనికి, ఇక్క, ఇల్లు, గీము (ప్ర. గృహము), మనికి, పట్టు, బిడారు, కొంప, ఇలు, నెలవు, నట్టు, తావు (అన్యదేశము), రూ. తావు - ౧గి నివాసము.

సీ. టెంకాయచె ట్టన • టేమ్రాను నారిక
 డం బన నారికేశంబు దనరుఁ

దాడనఁ దాళ మా • దాళిమ్మ దానిమ్మ
 యన దాడిమియుఁ బొన్న • పొన యనంగఁ
 బున్నాగముఁ దనర్చు • గన్నేరు గన్నెరు
 నాఁగను గరవీర • నామము లగు
 రేఁగు రే నన బదరికిఁ జెల్లు మారేడు
 బిలువ మనఁ దనర్చు • బిల్వమునకు

తే. జమ్మి జం బన శమి యగుఁ • జంపకంబు
 దనరు సంపెఁగ సంపఁగె • యనఁగ నెల్లి
 యుసిరి యుసిరిక యన ధాత్రి • కొప్పు రాగి
 యనఁగ లా వన నశ్వత్థ • మొనరు సాంబ.

57

టీ. టెంకాయచెట్టు. రూ. తెంకాయచెట్టు, టేమ్మను. రూ. తే
 మ్రాను, నారికడంబు-3 నారికేళవృక్షము. తాడు-౧ తాటిచెట్టు. దాళిమ్మ,
 దానిమ్మ-౨ దాడిమివృక్షము. పొన్న, పొన - ౨ పున్నాగవృక్షము. గన్నే
 రు, గన్నెరు - ౨ కరవీరవృక్షము-కస్తూరిపట్టెచెట్టు. రేఁగు, రేను-౨ బదరీ
 వృక్షము. మారేడు, బిలువము- ౨ బిల్వవృక్షము. జమ్మి, జంబు-౨ శమివృ
 ష్టము. సంపెఁగ, సంపఁగె. రూ. సంపఁగి- ౨ చంపకవృక్షము. నెల్లి, ఉసిరి,
 ఉసిరిక - 3 ఆమలకవృక్షము. రాగి. రావి - ౨ అశ్వత్థవృక్షము.

నీ. అత్తి మేడి యనంగ • నాదుంబరం బొప్పు
 మావి మామి డన నామ్రము దనర్చు
 వెలంగ వెలంగ నా • వెలయుఁ గపిత్థంబు
 మల్లె మల్లియ నాఁగ • మల్లిక యగు
 జాజి జాది యనంగ • జాతి యకా నేరేడు
 నేరేడు నా జంబు • నెగడుచుండుఁ

బాదిరి కలిగొట్టు ♦ నాఁ దగుఁ బాటలి
పొగడ పొవ డన నొప్పను వకుళము

తే. మ్రాకు మ్రాను చెట్టనఁగ ద్రుమంబు చెలఁగు
తీఁగ తీఁగియ లతకూన ♦ తీఁగె యనఁగఁ
దనరు లతపేరు పూవులు ♦ ననలు విరులు
పువ్వు లలరులు నా సుమంబు లగు సాంబ. 58

టీ. అత్తి, మేడి - ౨ అత్తిచెట్టు. మావి, మామిడి - ౨ చూతవృక్షము. వెలఁగ, వెలంగ - ౨ కపిత్థవృక్షము. మల్లియ, మల్లె - ౨ మల్లెతీఁగ. జాజి, జాది - ౨ జాతీలత. నేరేడు, నేరెడు - ౨ జంబూవృక్షము. పాదిరి, కలిగొట్టు - ౨ పాటలీవృక్షము. పొవడ, పొగడ - ౨ వకుళవృక్షము. మ్రాకు, మ్రాను, చెట్టు - ౩ వృక్షసామాన్యము. తీఁగ. రూ. తీవ, తీఁగియ. రూ. తీవియ, లతకూన (ఇది మిశ్రపదము.), తీఁగె. రూ. తీవె - ౭ లత. పూవులు. రూ. పూలు, ననలు, విరులు, పువ్వులు. రూ. పువులు, అలరులు - ౭ పుష్పములు.

నీ. మొక్క మోటికి మోసు ♦ మోక మొలక యన
నంకురనామంబు ♦ లలరు నిగురు

తలిరు చిగురు నాఁగఁ ♦ దగుఁ బల్లవాఙ్మలు
కొన తుద యన నగ్రమునకుఁ బొల్పుఁ
దొఱ తొలి తొట్టి నాఁ ♦ దరుకొటరం బొప్పుఁ
దమ్మి తామ రనఁ గంజమ్మ పరఁగు
దొగ తొవ కలు వనఁ ♦ దగు నుత్పలమునకు
దట్టంబు జొంపంబు ♦ తలుచు జీబు

తే. గుమురు తంపర యన నిబిడము దనర్చు
మొగడ మొగ్గ యనం దగు ♦ ముకుళమునకు

నిఱుకాండంబునకుఁ బేరు ♦ లెసఁగు చెఱకు

కనులుగలమ్రాను తియ్యమ్రా ♦ ననఁగ సాంబ. 59

టీ. మొక్క, మోటిక, మోసు, మోక, మొలక - ౫ అంకురము. ఇగురు, తలిరు, చిగురు - 3 పల్లవము. కొన, తుద ౨ అగ్రము. తొఱి, తొలి, తొఱ్ఱి - 3 కొటరము-వృక్షమునందలిరంధ్రము. తమ్మి, తామర-౨ కమలము. తొగ, తొవ, కలువ. రూ. కల్వ - ౪ ఉత్పలము. దట్టము, జొంఘము, తఱుచు, జీబు, గుమురు. రూ. గుబురు, తంపర - 2 దట్టమైనది. మొగడ, మొగ్గ - ౨ ముకుళము. చెఱకు, కనులుగలమ్రాను = గణుపులుండు నట్టివృక్షము, తియ్యమ్రాను - 3 చెఱకుగడ.

సీ. తెలుపు తెల్లన తెల్ల ♦ తెలి తెల్ల వెలి యన

ధవళవర్ణ మెసంగు ♦ దొవరు తొగరు

కెంజాయ యెఱు పెఱ్ఱి ♦ కెం పన రక్తవ

ర్ణమగు నల్లన కఱి ♦ నల్ల కప్పు

నలు పన నీలవర్ణము పొల్పుఁ జామనఁ

బసరుచా యన శ్యామ ♦ మెసఁగుచుండు

నళిది పసు పనంగ ♦ నగుఁ బీతవర్ణంబు

తేట నున్నన నున్న ♦ తెలివి నునుపు

తే. నిర్ద మన స్నిగ్ధత కెసంగు ♦ నిగ్గు డాలు

మినుకు మిన మించు నిగ తల్కు ♦ మెఱుఁగు చికిలి

కళుకు జిగి రంగు మెఱ పనఁ ♦ బొలుచుఁ గాంతి

నొడ్డు దరి గట్టనఁగఁ గూల ♦ మొనరు సాంబ. 60

టీ. తెలుపు, తెల్లన, తెల్ల, తెలి, పెల్ల, వెలి-౬ శుక్లవర్ణము. తొవ

రు, తొగరు, కెంజాయ (ప్ర. కెంపు+చాయ), ఎఱుపు, ఎఱ్ఱి, కెంపు-౬

రక్తవర్ణము. నల్లన, కఱి, నల్ల, కప్పు, నలుపు-౫ నీలవర్ణము. చామన, పసరు

చాయ-౨ నలుపు తెలుపు గలిసినవర్ణము. ఆళిది, పసుపు-౨ పీతవర్ణము. తేట, నున్నన, నున్న, తెలివి, నునుపు, నిద్దము (ప్ర. స్నిగ్ధము.)-౩ నిర్మలత్వము. నిగ్గు, డాలు, మినుకు. రూ. మినుక్కు, మిన, మించు, నిగ, తళుకు. రూ. తళుక్కు, మెఱుంగు, చికిలి, కళుకు, జిగి, రంగు, మెఱుపు-౧౫ కాంతి. ఒడ్డు, దరి, గట్టు-౩ తీరము.

సీ. ఆణి చినుకుఁబూస ♦ పాణి సుస్పాణి ము
తైము ముత్తియంబు ముత్య మనఁ దనరు
మాక్తికాఖ్యలు కెంపు ♦ మానికము రతన
మనఁగ మాణిక్యాహ్వాఁయంబు లలరుఁ
బగడము పవడం బనఁగ విద్రుమము పొల్పుఁ
బక్కిరాయనితాయి ♦ పచ్చ యనఁగ
మరకతము దలిర్చు ♦ మగతాలు మూలతా
లన వజ్రము లగుఁ బుల్లంటుతాయి
తే కప్పతాయి యనఁగ నీల ♦ మొప్పఁ బిల్లు
పూరి చిగిరింత యేత్రింత ♦ పొనుఁగు గడ్డి
గఱిక పచ్చిక వెణుతురు ♦ కసపు తుంగ
విడవలి యనఁ దృణాఖ్యలు ♦ వెలయు సాంబ. 61

టీ. ఆణి, చినుకుఁబూస, పాణి, సుస్పాణి, ముత్తైము, ముత్తియము, ముత్యము-౨ ముక్తాఫలము. కెంపు, మానికము, రతనము (ప్ర. రత్నము.)-౩ మాణిక్యము. పగడము, పవడము-౨ ప్రవాళము. పక్కిరాయనితాయి, పచ్చ - ౨ మరకతమణి. మగతాలు, మూలతాలు-౨ వజ్రములు. పుల్లంటు తాయి, కప్పతాయి-౨ ఇంద్రనీలమణి. పిల్లు, పూరి, చిగిరింత, ఏత్రింత, పొనుఁగు, గడ్డి, గఱిక, పచ్చిక, వెణుతురు, కసపు (ప్ర. ఘాసము.), తుంగ, విడవలి-౧౨ తృణభేదములు.

నీ. ఎల్లి చుట్టువు గొడు ♦ గెండమలు వనంగ
 ఛత్రంబు దనరు ధ్వజంబుపేళ్లు
 టెక్కము టెక్కెము ♦ టెక్కియము సిడంబు
 పడగ డా లనఁ జెల్లు ♦ నిడివి నిడుద
 సోగ నిడుపు చాఁపు ♦ నాఁగ దీర్ఘమున కౌ
 మలుఁగు చా టోలము ♦ మలు వనంగ
 దగుఁ బిఠానాఖ్యలు ♦ జగతి జగిలె తిన్నె
 యరుఁ గన వేదిక ♦ కమరు నేల

తే. ఇల పుడమి మన్ను బువి పంటవలఁతి యనఁగ
 ధరణి కగు విప్పు వెడలుపు ♦ విరివి పఱపు
 వెడఁద యన విస్తరాఖ్యలు ♦ వెలయుఁ బైరు
 ససి యనఁగ సస్యనామము ♦ లెసఁగు సాంబ.

62

టీ. ఎల్లి, చుట్టువు, గొడుగు, ఎండమలువు (గు)-ర ఛత్రము. టె
 క్యము, టెక్కెము, టెక్కియము, సిడము, పడగ (ప్ర. పతాక.), డాలు-
 = ధ్వజము. నిడివి, నిడుద, సోఁగ, నిడుపు, చాఁపు - ౫ దీర్ఘమైనది. మ
 లుఁగు, చాటు, ఓలము, మలువు - ౪ మూఁత. జగతి, జగిలె, తిన్నె, ఆ
 రుఁగు-ర వేదిక-తిన్నె. నేల, ఇల, పుడమి (ప్ర. పృథివి.), మన్ను, బువి
 (ప్ర. భువి), పంటవలఁతి = పంటలిచ్చు నాఁడుది - ౬ భూమి. విప్పు, వెడ
 లుపు. రూ. వెడల్పు, విరివి. రూ. విఱివి, పఱపు, వెడఁద - ౭ వైశాల్యము.
 పైరు, ససి - ౮ సస్యము.

నీ. మోడు మొరడు మొద్దు ♦ మోటన స్థాణు వౌ
 బొటియ కలుఁగు బొక్క ♦ బొంద లోయ
 యన బిలాఖ్యలు చెల్లు ♦ నడుసు బురద తొంపి
 యస లనఁ బంకాఖ్య ♦ లెసఁగు మడుఁగు

మడు వన హ్రద మొప్పు • బొడ వన నున్నతం
 బగు గోడ యనఁగఁ గుఁడ్యంబు పొల్చు
 సోరణగం డ్లన • మీటు గవాక్షము
 మాడుగుల్ మిద్దెలు • మచ్చు లనఁగ
 తే. దారునిర్దితగృహము లౌ • దరకసంబు
 బత్తళిక పొది దొన యనఁ • బరఁగుఁ దూణి
 పెట్టి మందసమును పెట్టె • పెట్టియ యనఁ
 బేటికాభిఖ్య లగు గుణఁపేటి సాంబ.

63

టీ. మోడు, మొరడు, మొద్దు, మోటు-ర స్థాణువు - కొమ్మలులేని
 చెట్టు. బొటియ, కలుఁగు, బొక్క, బొంద, లోయ-గి బిలము. అడుసు,
 బురద, తొంపి, ఆసలు - ర పంకము. మడుఁగు, మడువు - ౨. హ్రదము.
 పొడవు - ౧ ఉన్నతము. గోడ-౧ కుడ్యము. సోరణగండ్లు - ౧ గవాక్షము,
 మాడుగులు, మిద్దెలు, మచ్చులు-౩ కొయ్యలొక గట్టినయిండ్లు. తరకసము.
 బత్తళిక, పొది, దొన - ర అమ్మలపొది. పెట్టి, మందసము, పెట్టె, పెట్టి
 య-ర పేటిక.

సీ. ఎన బోడు మాదిరి • యీడు పురుడు మాద్ర
 సాటి పాటి తరంబు • దీటు దినుసు
 సరి యుద్ది ప్రతి దిన్ను • సవతు పోలిక దొర
 జత యనఁగా సదృశమున కెసఁగుఁ
 బల్లకి పల్లకీ • పాలకి పాల్కి నాఁ
 బల్యంకికాఖ్యలు • పరఁగు లాలి
 యుయ్యాల యుయ్యేల • యూయెల తొట్ల బో
 ల యనంగ డోలి కా • హ్వయము లెసఁగుఁ

తే. గంకటియు మంచ మనఁ జెల్లు ♦ ఖట్వమునకుఁ
 పీట పలక యనఁగ నొప్పు ♦ బీరమునకు
 బరణియుఁ గరాట మనుపేళ్లు ♦ భరణి కమరు
 నిచ్చెన యనంగ నిశ్రేణి ♦ నెగడు సాంబ.

64

టీ. ఎన, జోడు, మాదిరి, ఈడు, పురుడు, మాది, సాటి, పాటి, తరము, దీటు, దినుసు, సరి, ఉద్ది, ప్రతి, దిస్సు, సవతు, పోలిక, దొర, జత-
 ౧౯ సమానములనుట. పల్లకి, పల్లకీ, పాలకి, పాల్కి - ౪ పల్లకి. లాలి, ఉయ్యాల. రూ. ఊయాల - ఊయల, ఉయ్యెల. రూ. ఉయ్యెల-ఉయ్యెల-
 ఊయెల-ఉయెల, తొట్ల, జోల - ౧౧ డోలిక. కంకటి, మంచము - ౨ ఖట్వము. పీట, పలక-౨ ఆసనము. బరణి, కరాటము - ౨ కాటుకభరణి. నిచ్చెన - ౧ నిశ్రేణి - ఎక్కుసాధనము.

సీ. ఉలి యు క్కిను మనఁగ ♦ నొనరు నయస్సంజ్ఞ
 చెంబు రాగి యనఁ దామ్రం బెసంగుఁ
 దగరము కరుగు డనఁగ నీసము రహించు
 కాంస్యంబు వర్తిల్లు ♦ గం చనంగఁ
 ద్రపునామ మమరుఁ బిత్తలి యిత్తలి యనంగఁ
 గుండలు చట్లు మూఁకుళ్లు బుడ్లు
 కడవలు బానలు ♦ పిడతల్ వెస శ్లన
 భాండముల్ తగు నాచు ♦ పాచి యనఁగ

తే. శైవలం బగు నూతులు ♦ బావు లనఁగ
 వెలయుఁ గూపంబులకు గుంట ♦ కొలను కొలకు
 తిరుకొళం బన సరసికి ♦ బరఁగు వాక
 యేలు వంక వాఁ గనఁ జేరు ♦ లెసఁగు సాంబ.

65

టీ. ఉలి, ఉక్కు, ఇనుము - 3 ఆయము - లోహము. చెంబు (ఇది ద్రావిడము.), రాగి - ౨ తామ్రమనులోహము. తగరము, కరుగుడు - ౨ సీసము. కంఠము - ౧ కాంస్యము. పిత్తళి, ఇత్తళి. రూ. ఇత్తడి - 3 త్రపు పనులోహము. * కుండ, చట్టి, మూకుడు, బుడ్డి, కడవ, బాన, పిడత, వెసరు - ౮ మంటికుండలలోభేదములు. నాచు, పాచి - ౨ కైవాలము - పాచితీగ. నూయి, బావి - ౨ బావి. గుంట, కొలను, కొలకు, తిరుకొళము (ఇది ద్రావిడపదము.) - ౪ సరస్సు. వాక, వీలు, వంక, వాగు - ౪ నది.

నీ. మీలో మీలు చేపలు ♦ మీనులు తెలుగంటలు
మచ్చెము లనఁ జెల్లు ♦ మత్స్యములకుఁ
దాఁబేలు తామేలు ♦ నాఁ బొల్పుఁ గూర్తము
నెం ద్రొండ్ర కా యన ♦ నెసఁగుఁ గర్పి
యొడ కల మనంగ ♦ నొనరు నావకు వాన
జడి ముసు రనఁగ వర్షమున కలరు
వానతాల్ వడగండ్లు ♦ నా నొప్పుఁ గరకలు
నిసు మన నిసు కన ♦ నిసు వనంగ

తే. మెఱయు నై కతనామముల్ ♦ కురుజుతేనె
పుట్టతేనియ పెరతేనె ♦ పువ్వుదేనె

* కుండ=సాధారణపాత్రము. చట్టి=నోరువెడల్పుగానుండుగిన్నెవంటిపాత్రము. మూకుడు = మూతపెట్టెడిపాత్రము. బుడ్డి = నోరుసన్నగను బొడువుగాను నుండుపాత్రము. కడవ=నీళ్లు మొదలగునవి తోడుబిందె. బాన=నోరు చిన్నదిగను కడుపు పెద్దదిగను నుండుకుండ. పిడత = చిన్నగిండి. చెంబువంటి పాత్ర. వెసరు=వండుటకుఁ దగినపాత్ర.

జాంటితేనియ యనఁ దగు ♦ సుమరసంబు

శంబధరనుతసుగుణక♦దంబ సాంబ.

66

టీ. మిను (దీనికి బహువచనము మిలు, మిల్, మినులు), చేప, తెరిగన్ను, మచ్చెము (ప్ర. మత్స్యము.) - ౪ మత్స్యము. తాఁజేలు, తామేలు - ౨ కూర్తము. ఎండ్రీ, ఎండ్రకాయ - ౨ కర్కాటకము. ఓడ, కలము - ౨ నావ. వాన, జడి, ముసురు - ౩ వర్షము. వానతాలు, వడగండ్లు - ౨ వర్షోపలములు. ఇసుము, ఇసువు, ఇసుక - ౩ సికత. కురుజుతేనె, పుట్టతేనె, పెరతేనె, పువ్వుదేనె (పువ్వు+తేనె) = పుష్పములయందలితేనె, జాంటితేనె - ౫ మకరందము.

సీ. జముకాణము తివాసి ♦ జంబుకాణ మనంగఁ

గంబళాఖ్య లగు బంగారు హొన్ను

జాళువా పుత్తడి ♦ మేలిమి బంగరు

పసిడి పొన్ను కడాని ♦ పైడి యుదిరి

యన సువర్ణము వొల్చు ♦ నపరంజి కుందనం

బనఁ దప్తకనక మ్మాఁ ♦ దునుక తునియ

చిదురుప చిదురు నాఁ ♦ జెలఁగు ఖండమునకుఁ

బొది ప్రోగు వామియుఁ ♦ బ్రోవు తిట్ట

తే. కుప్ప యన రాశి కగు సజ్జ ♦ యుప్పరిగయు

మహాలు మేడ యనంగ హార్ష్య మగుఁ ద్రోవ

దారి తెన్ను తెరు వనఁ బంధంబు వెలయు

రవ రజం బన లవముపే ♦ శ్లవును సాంబ.

67

టీ. జముకాణము, తివాసి, జంబుకాణము - ౩ కంబళము. బంగారు, హొన్ను, జాళువా, పుత్తడి, మేలిమి, బంగరు, పసిడి, పొన్ను, కడాని, పైడి. రూ. పయిడి, ఉదిరి - ౧౨ సువర్ణము. ఆపరంజి, కుందనము - ౨ పుటము

శసినబంగారము. తునుక, తునియ, చిదురుప, చిదుర-ర ఖండము. పొది, ప్రోగు, వామి, ప్రోవు, తిట్ట, కుప్ప - ౬ రాశి. సజ్జ, ఉప్పరిగ, మహాలు (ఇది యన్యదేశ్యము.), మేడ - ౪ హర్త్యము. త్రోవ, దారి, తెన్ను, తెరువు-౪ హర్త్యము. రవ, రజము-౨ కొంచెము.

సీ. అడవి కాన యనంగ ♦ నటవికి దగు హాసు

తోట సింగారపుఁదోట నంద

వన మనంగను నుపవన మొప్పు నడబావి

డ్గియ దొరు వన ♦ దీర్ఘ క తగు

బవ్వళింపుబిడారు ♦ పడుకటి ల్లనఁ గేళి

గృహ మగు బోనపుటిల్లు వంట

యిల్లు సువారంపుటి ల్లనఁ బాకమం

దిరము రాజిలు దగతీర్పు చల్ల

తే. పంది లనఁ జలిపంది లనం దనర్పు

సలిలశాలాభిధలు నీరుచల్ల నీరు

మజ్జిగయు జలతక్రనామములు విసన

కట్టి వీవన యన వృంతక మగు సాంబ.

68.

టీ. అడవి (ప్ర. అటవి.), కాన (ప్ర. కాననము.)-౨ ఆరణ్యము.

హాసుతోట, సింగారపుఁదోట, నందవనము-౩ ఉద్యానము. నడబావి,

డ్గియ. రూ. డిగ్గె, దొరువు - ౩ దిగుడుబావి. పవ్వళింపుబిడారు, పడకటిల్లు

(పడక+ఇల్లు) - ౨ శయనగృహము. బోనపుటిల్లు(బోనము+ఇల్లు)=అన్నము

పాకముజేయునట్టి యిల్లు, వంటయిల్లు, సువారంపుటిల్లు (సువారము+ఇల్లు)=

పంటకైనయిల్లు-మహానసము-పాకశాల. దగతీర్పు, చల్లపందిలి, చలిపందిలి-

౩ పానీయశాల. నీరుచల్ల, నీరుమజ్జిగ-౨ నీటితోఁగూడిన మజ్జిగ. విసనకట్టి,

వీవన - ౨ తాళవృంతము.

క. భువి నీస్థావరవర్ధను

సవరణవ్రాసినను వినినఁ ♦ జదివిన యమ్మా

నవులను విద్యామతివై

భవశాలులఁ గా నొనర్పు ♦ పశుపతి సాంబా. 69

తా. పుడమియందు ఈస్థావరవర్ధను చక్కఁగా వ్రాసినవారును, వినినవారును, చదివినవారును నీయనుగ్రహమువలన విద్య, మతి, కలిమియుఁ గలవారగునట్లు చేయుము.

స్థావరవర్ధ సమాప్తము.

తి ర్య గ్వ ర్ధు.

క. శ్రీగౌరీపతి నీపై

బా గౌరీతి రచియింతుఁ ♦ బటుకవితాధా

రాగతిఁ దిర్యగ్వర్ధును

వేగమె నిగిడించి ప్రోవఁవే శ్రీసాంబా. 70

తా. కాంతియుతుఁడవయిన ఓ గౌరీ నాయకా! నీకంకితముగాచక్కని శైలిని దిట్టమైన కవిత్వధార మెరియఁ దిర్యగ్వర్ధును వేగిరముగా రచియించెదను. దానిని వేగిరముగాఁ గొనసాగించి కాపాడుము.

సీ. నెఱసరి సింగంబు ♦ తెఱమొగము మొకంబు

మొకములదొర జడఁమొకము బొబ్బ

మొకము వెడఁదనోటిఁమొకము గుబ్బలిపట్టి

గుట్ట మేనుంగులఁగొంగ యనఁగఁ

జెలఁగు సింహముపేళ్లు ♦ పులి చాఱలమొకంబు

దెరువుఁగాపరి పసిఁతిండిపోతు

మువ్వన్నె మెక మనఁ ♦ బొలుపొందు వ్యాఘ్రంబు

వావురము పటాణి ♦ వారువంబు

తే. జిక్కి మావు గుఱ్ఱము తేజి ♦ యెక్కిరింత

త త్తడి రవాలు నడగఁడు ♦ క త్తలాని

తురికి బాబా యనఁగ నొప్పు ♦ దురగమునకుఁ

గొ మ్మనఁగఁ దనమేరు శృంగమ్ము సాంబ.

71

టీ. నెఱసరి=శౌర్యముగలది, సింగము (ప్ర. సింహము.), తెఱమొగము మెకము=విరివి మోముగల మృగము, మెకములదొర=మృగరాజు, ఇడమెకము=కేసరములుగలది, బొబ్బ మెకము=గొప్ప నాదము చేయుమృగము, వెడఁద నోటి మెకము = విశాలముభిము గలమృగము, గుబ్బలిపట్టిగుఱ్ఱము = పర్వత పుత్రికి (పార్వతికి) వాహనము, ఏనుఁగులగొంగ = గజశత్రువు-౯ సింహము. పులి, చాఱల మెకము=గీతలుగలమృగము, తెరువుగాఁపరి=మార్గమునఁ గాచియుండునది, పసితిండిపోతు = పసులను భక్షించునది, మువ్వన్నె మెకము=ముఁడువర్ణములు (నలుపు, తెలుపు, పసుపు) గల మృగము - గి వ్యాఘ్రము. వావురము, పటాణి, వారువము. రూ. వార్వము, జిక్కి, మావు, గుఱ్ఱము, తేజి. రూ. తేజీ, ఎక్కిరింత. రూ. ఎకిరింత, తత్తడి, రవాలు, నడగఁడు, కత్తలాని. పా. కత్తళఁడు, తురికి, బాబా-౧౮ అశ్వము. శొమ్ము-౧ శృంగము.

సీ. సి బ్బె మేని మెకంబు ♦ గబ్బు చెంప మెకంబు

గొప్పయజ్ఞ మెక మెక్కుడు మెకంబు

గౌరు చెయ్యిగల మెకము రెండుత్రాగు డే

నుఁగు పలుగొమ్ములు ♦ దగిన మెకము

హత్తి బల్తల మెకం ♦ బన దంతిపేళ్ళగుఁ

బుట్టకూటి మెకంబు ♦ బొచ్చు మెకము

వెనుచూపుమెక మెల్లు ♦ వెలినోటిమెక మన
 భల్లూకనామముల్ ♦ పరఁగు గొరిజ
 తే. గొరిసె యన ఖుర మమరును ♦ గో రనంగ
 నఖము తగు జోడనలు రవనడలు నడ్డ
 వేడెములు పర్వు లనఁ జుట్టు ♦ వేడెము లనఁ
 బంచధారలనామముల్ ♦ పరఁగు సాంబ.

72

టీ. సిబ్బె మేనిమెకము=పొడలుగలమేనితోఁ గూడినమృగము, గబ్బు
 చెంపమెకము = మదగంధముగలమృగము, గొప్పయజ్ఞమెకము=పెద్దపాదము
 లుగల మృగము, ఎక్కుడుమెకము=రాజులెక్కిడిమృగము, గౌరు, చెయ్యి
 గలమెకము=తొండముగలమృగము, రెండుత్రాగుడు = రెండుమాటులుత్రా
 గునది-ద్విపము, ఏనుఁగు. రూ. ఏనిక, పలుగొమ్ములు దగినమెకము=పండ్ల
 కొమ్ములుగాఁగల మృగము, హత్తి (ప్ర. హస్తి), బల్లలమెకము=గొప్పతల
 గలమృగము-౧౩ గజము. పుట్టకూటిమెకము=పుట్టకూటిని (చీమగుడ్డతోఁ
 గూడిన పుట్టమంటిని)దినమృగము, బొచ్చుమెకము=ఒడలినిండుగవెండుకలు
 గల మృగము, వెనుచూపుమెకము, ఎల్లు, వెలినోటిమెకము-గి ఎలుఁగు
 గొడ్డు. గొరిజ, గొరిసె - ౨ గిట్ట-ఖురము. గోరు-నఖము. జోడనలు=ధారి
 తకములు, రవనడలు=అస్కందితములు, అడ్డవేడెములు=రేచితము, పర్వులు=
 పుతములు, చుట్టువేడెములు=వల్లితములు-గి గుఱ్ఱముయొక్క నడకభేదములు.

సీ. పసి గిడ్డి మొద వావు ♦ పసరము తొడు కనఁ
 బశువుపేళ్లగు గిబ్బి ♦ బసవఁ డాల
 పోతు నాఁబోతు మూఁపురముదా ల్పెద్దు ము
 క్కంటిమా వన వృషాఖ్యలు దనర్చు
 గోడె గిత్త యనంగఁ ♦ గొఱలు నుత్సాఖ్యలు
 క్రేపు పడ్డయు దూడ ♦ లేగ పెయ్య

యన వత్సనామంబు ♦ లలరును నెనుపెంటి
 బట్టె నా మహిషికి ♦ బరఁగు దుంత
 తే. దున్న పో తన మహిషమా ♦ దొడ్డు తొట్టు
 పట్టు లనఁగ గోస్థానముల్ ♦ పరఁగు మంద
 కదుపు పదు వనఁ జెలఁగు గోగణము పాగ
 లాయ మన నొప్పు వాజిశాలకును సాంబ.

73

టీ. పసి, గిడ్డి, మొదవు, ఆవు, పసరము, తొడుకు-౬ పశువు. గిబ్బ, బసవఁడు, ఆలపోతు, ఆచోతు, మూపురముదాల్పు, ఎద్దు, ముక్కంటిమావు = శివునివాహనమైనది - ౭ వృషభము. కోడె, గిత్త - అచిన్నయెద్దు-ఉత్తము. క్రేపు, పడ్డ, దూడ, లేఁగ, పెయ్య - ౧ ఆవుదూడ-వత్సము. ఎనుపెంటి (ఎనుము+పెంటి), బట్టె-మహిషి-గేదె. దుంత, దున్న, పోతు - ౩ మహిషము. దొడ్డి, తొట్టుపట్టు - ౨ పసులకొట్టము. మంద, కదుపు, పదువు - ౩ ఆవులగుంపు. పాగ. పా. పాగా, లాయము - ౩ ఆశ్వశాల.

సీ. సింగంబుగొంగ దచ్చియదుగులమెక మ
 నఁగ శరభాఖ్య లౌ ♦ దగరు జంట
 మొగమువేలుపు తేజి ♦ పొట్టేలు గొటియపో
 తేడిక యన మేష ♦ మెసఁగు నిట్టి
 నులికొమ్మ మెక మన ♦ వెలయుఁ గృష్ణమృగంబు
 జింక లే డన మృగి ♦ చెలఁగుఁ బిల్లి
 చీలి యనంగ మాఁజ్జాల మాఁ గుందేలు
 చెవులపో తనఁగ రంజిలు శశంబు

తే. నొంటె లొట్టిపిట్ట యనఁగ ♦ నుష్ట మమరుఁ
 గణితి కణఁ జనఁ దనరు గోకర్ణమృగము

పిక్కుమెక మెండ్రీమేతరి ♦ నక్క బుద్ది

• మెక మనంగ జంబుకాఖ్యలు ♦ మెఱయు సాంబ. 74

టీ. సింగపుగొంగ = సింహమునకువిరోధి, దచ్చియడుగులమెకము = ఎనిమిదికాళ్లమృగము-౨ శరభమృగము. తగరు, జంటమొగమువేలుపులేజి-
రెండుముఖములుగల వేల్పునకు(అగ్నికి)వాహనము, పొట్టేలు, గొఱియపోతు.
రూ. గొట్టెపోతు. ఏడిక - ౫ మేషము. ఇట్టి, నులికొమ్మమెకము = మెలి
కలు దిరిగినకొమ్మలు గలమృగము - ౨ కృష్ణమృగము. జింక, లేడి. రూ.
లేటి-౨ ఆడుజింక. పిల్లి, చీలి - ౨ మార్జాలము. కుందేలు, చెవులపోతు-
౨ శశము. ఒంటె. రూ. ఒంటియ, లొట్టిపిట్ట. రూ. లొట్టిపిట్ట-లొట్టిపిట్ట-
లొట్టిపిట్ట. పా. లొట్టియ-లొట్టె-లొట్టేనుగు-౬ ఉష్ట్రము. కణితి. రూ.
కడితి, కణజు. రూ. కడజు-౪ గోకర్ణమృగము. పిక్కుమెకము=పంచన
చేయుమృగము, ఎండ్రీమేతరి = ఎండ్రకాయలనుదిననది, నక్క, బుద్ధిమె
కము- ౪ జంబుకము.

సీ. కొమ్మలెంకిమెకంబు ♦ తిమ్మడు వెకిరింత

కోతి నాఁ గపిపేళ్లు ♦ కొఱలుచుండు

జల్లితోకమెకంబు ♦ సవరంపుమెక మనఁ

జమరికిం జనుఁ బంది ♦ చప్పరింత

కొమ్మకాఁ డూటమెకమ్మ వేపులమిత్తి

ముస్తెలమేపరి ♦ మోటుమెకము

వాలుమెకంబు రోబంటరి యొంటరి

ముట్టెమెకము వీటవెట్టుమెకము

తే. ఏకలము గుర్గురిం తన ♦ నెసఁగు దంష్ట్ర

పొడమెకము దుప్పి యనఁ బొలుపడరు రామ

మృగము మనుబో తనంగ ఋశ్యమృగము దనరు

బల్లి గౌ శన ముసలికి ♦ బరఁగు సాంబ.

టీ. కొమ్మటెంకిమెకము=చెట్లకొమ్మలె యునికిపట్టుగాఁగల మృగము-
 శాఖామృగము, తిమ్మఁడు, వెకిరింత=తన్నెచ్చరించువారిని వెక్కిరించునది,
 శోఁతి. రూ. శ్రోతి - గి వానరము. జల్లితోఁకమెకము=పలుచనివెండ్రుకలు
 తోఁకయందుఁ గలమృగము, సవరంపుమెకము=సవరములకైనమృగము-అ
 చమరమృగము. పంది, చప్పరింత=చప్పరించితినునది, కొమ్మకాఁడు=కొమ్మ
 గలది, ఊటమెకము=దృఢమైనమృగము, వేపులమిత్తి = కుక్కలకుశత్రువు,
 ముస్తెలమేపరి = తుంగగడ్డలనుదినునది, మోటుమెకము=*మోటుపయోగింపఁ
 బడుమృగము, వాలుమెకము=క్రూరమైనమృగము, రోబంటరి, ఒంటరి, ముట్టె
 మెకము = ముట్టెగలమృగము, పీఁటవెట్టుమెకము=పల్లముత్రస్వికూర్చుండు
 మృగము. ఏకలము, గుర్గురింత=గుఱగుఱయని చప్పుడుచేయునది-గర ఆడవి
 పంది-వరాహము. పొడమెకము, దుప్పి - అ రామమృగము. మనుఁబోతు-
 అ ఋశ్యమృగము. బల్లి, గొలి - అ బల్లి.

సీ. తోఁడేలు గొఱియలఁసూ డన వృక మొప్పు
 ముంగిస వెంట్రువ ♦ ముంగి యనఁగ
 బభ్రువు తగుఁ గొక్కు ♦ పందికొ క్కన మూషి
 కకుఁ బొల్చు గాడిద ♦ గాలిగాఁడు
 చలువగుఱ్ఱము తేవుఁజక్కి యన ఖరాఖ్య
 లగు మొఱుఁగుడు జాగిఁలమ్మ గుక్క
 వేపి నా శునకంబు ♦ వెలయును దొండ యూ
 సరవెల్లి యనఁ దగు ♦ సరటమునకుఁ
 తే. జిట్టెలుక యన బాలమూఁషికకుఁ బొల్చు
 నుడుము తేళ్ల మేపరి యన ♦ నొనరు చుండు

*మోటు-ఆనఁగా పందికెదుట మనుష్యాకారముగా నిలిపిన కపట
 లక్ష్యము.
 ॥ కృష్ణదేవరాయలొంపు రాజాశీలయ

నవని గౌధేరనామధేయములు మహిత
సకలసురచక్రవర్తి శ్రీసాంబమూర్తి.

76

టీ. తోడేలు, గొఱియలసూడు = గొట్టెలకు శత్రువు - ౨ వృక
ము. ముంగిస, పెంట్టువ, ముంగి - ౩ నకులము. కొమ్మ, పందికొమ్మ - ౨
మూషికము. గాడిద, గాలిగాడు, చలువగుట్టము = చాకలి చలువచేసినబట్టలు
మోయువాహనము, తేవుజక్కి = చాకిరేవునందుండుగుట్టము - ౫ ఖరము.
మొలుగుడు, జాగిలము, కుక్క, వేపి - ౪ శునకము. తొండ, ఊసరవెల్లి -
౨ సరట. చిట్టెలుక (చిటు + ఎలుక) = చిన్న ఎలుక - ౧ చుంచు. ఉడుము, తేళ్ళ
మేపరి - ౨ ఉసుము - గౌధేరము.

సీ. తంతువాయ మగుఁ బాదట్టుపురుగు సన్న
పిల్లి సాలీఁ డన ♦ రాళ్ళరాసి
గాఁడు గరిమిడియెల్క యన నాఖువు దగు
నెఱకలు చట్టుపల్ ♦ గలులు తెక్క
లనఁ బక్షములు పొల్చు ♦ లావు లీక లనంగఁ
బర్ణంబు తగు గువ్వ ♦ పక్కి పిట్ట
పులుఁ గనఁ బక్షికి ♦ వెలయు మదికొలంకు
పులుఁగు తెల్లనిపిట్ట ♦ నలువతేజి
తే. పాలు నీరును వెలిసేయుపక్కి యంచ
యన మరాళంబు తగుఁ గెంపుకనులపుల్లు
తలిరుమేతరి సాకుడుపులుఁగు మావి
కొవ్వుయిలుపుల్లు కోవెల ♦ కోయి లనంగఁ
బరభృతమునామధేయముల్ ♦ పరఁగు సాంబ.

77

టీ. పాదట్టుపురుగు. రూ. పాదొట్టుపురుగు = ఇండ్లలోపలి వాసము
లకు వట్టెలకు వట్టెడుజూసిని గలిగించుపురుగు, సన్నపిల్లి, సాలీడు - ౪ సాలె

పురుగు. తాళ్ళరాసిగాఁడు, గరిమిడియెలుక-గొప్పయెలుక. ఎఱకలు, చట్టు
పలు, గఱులు, తెక్కలు - ౪ పక్షములు. లావులు, ఈఁకలు-ఆఁకలు-
పర్ణములు. గువ్వ, పక్కి (ప్ర. పక్షి.), పిట్ట, పులుఁగు-౪ పక్షి. మదికొలండ్ల
పులుఁగు = మానససరస్సునందలిపక్షి, తెల్లనిపిట్ట=తెల్లవర్ణముగలపక్షి, నలువ
తేజి=బ్రహ్మవాహనము, పాలునీరునువెలిసేయుపక్కి, అంచ-గి హంసము.
కెంపుకనులపుల్లు = ఎఱ్ఱనికన్నులుగలపిట్ట, తలిరుమేతరి=చిగుళ్లు తినునది,
సాఁకుడుపులుఁగు=ఇతరులచే-కాకులచే సాఁకఁబడుపక్షి-పరభృతము. మావి
...పుల్లు=మీమిడికొమ్మయందు వసించుపిట్ట, కోవెల, కోయిల-౬ కోకిలపక్షి.

సీ. పచ్చతెక్కలపుల్లు ♦ పచ్చవిల్తునితేజి

పలుకులపులుఁగు నాఁ ♦ జిలుక చిల్క

యనఁగ శుకాభిఖ్య ♦ లగు బట్టికాఁడు గో

ర్వంక గోరింక గోరంక యనఁగ

శారికాహ్వయము లెసంగు నట్టువపిట్ట

నెమ్మి జుట్టుఁబులుఁగు ♦ నెమిలి నమిలి

పురివిప్పియాడెడిపులుఁగు కన్నులుగల

పులుఁ గన బర్హికి ♦ వెలయుచుండు

తే. జంటపిట్ట బటువుగువ్వ ♦ జక్కవ యనఁ

గోకనామంబు లగు మంచుగ్రోలుపుల్లు

నిప్పులనుమ్రొంగుపులుఁగు వెన్నెలపులుఁ గన

నమరును జకోరనామధేయములు సాంబ.

78

టీ. పచ్చతెక్కలపులుఁగు=ఆకుపచ్చనితెక్కలుగలపిట్ట, పచ్చవిల్తుని

తేజి=మన్మథునివాహనము, పలుకులపులుఁగు=మాటాడుపక్షి, చిలుక, చిల్క-

గి శుకము. బట్టికాఁడు, గోర్వంక. రూ. గోరువంక, గోరింక, గోరంక-

గిశారిక.నట్టువపిట్ట=నాట్యమాడుపక్షి, నెమ్మి, జుట్టుఁబులుఁగు=జుట్టుగలపక్షి-

శిఖి, నెమలి. రూ. నెమిలి, నమిలి, పురివిప్పియాడెడిపులుగు=పింఛము విచ్చి
యాడుపక్షి, కన్నులు గలపులుగు=నయనమువంటి యాకృతిగల పురిగల
పక్షి - ౮ మయూరము. జంటపిట్ట=ఆలుమగలు గలిసియుండుపక్షి, బటువు
గువ్వ=గుండ్రనిపక్షి, జక్కవ - 3 చక్రవాకము. మంచుగ్రోలుపులుగు =
మంచుపానముచేయుపక్షి, నిప్పులను మ్రింగుపులుగు, వెన్నెలపులుగు - 3
చకోరపక్షి.

సీ. విరితేనెత్రావుడు ♦ మరునల్లె బమిపుర్వు
తుమ్మెద తేటి ముద్దుగలకాళ్ళ
పురు గన భ్రమరంబు ♦ పాలుచు లకోరీలు
బకదారు లొడ్డీలు ♦ పల్లటీలు
పావురములు నేలపల్లటీల్ కూకీలు
పావురా లంతరపల్లటీలు
సురటీ లనంగఁ బొల్చును గలరవములు
కొక్కెర కొంచయు ♦ గొక్కరాయి

తే. యనంగ గ్రాంచాఖ్య లగుఁ గొంగ ♦ యన బకంబు
జాలె జలకట్టె యణుజు వేసడము లగుడు
జావడము వారణము బైరి ♦ సాళువంబు
కనిసెరము చెంచడము డేగ ♦ యనంగఁ దనరు
శ్వేనమునకు మునీశ్వరాధీన సాంబ.

79

టీ. విరితేనెత్రావుడు=పూవులతేనెను బానముచేయునది, మరునల్లె=
మన్తధుని కల్లెత్రాటివంటిది, బమిపుర్వు, తుమ్మెద, తేటి, ముద్దుగలకాళ్ళపు
రుగు=మూడుజంటల (ఆఱు) కాళ్ళపురుగు - షట్పదము-౬ భ్రమరము.
లకోరీలు, బకదారులు, ఒడ్డీలు, పల్లటీలు, పావురములు, నేలపల్లటీలు, కూకీలు,

పావురాలు, అంతరపల్లటీలు, సురటీలు - ౧౦ కపోతములు. కొక్కెర,
కొంచ, కొక్కరాయి-3 క్రొంచపక్షి. కొంగ - ౧ బకము. జాలె. రూ.
జాలియ, జలకట్టె. రూ. జలకట్టియ. పా. నెలకట్టె, అణుజా. రూ. అడుజా,
పేసడము, లగుడు, జావడము, వారణము, బైరి. రూ. బయిరి, సాళువము.
రూ. సాళ్వము, కనిసెరము, చెంచడము, డేగ - ౧౦ శ్వేనభేదములు.

సీ. కరువలిమేతరి ♦ కంటివిన్కరి పాము

పుట్టకాఁపరి త్రాఁచు ♦ చుట్టుపురుగు
విసముతాలుపు చిల్వ ♦ బుసపుర్వు నా భోగి
వెలయుఁ జిలువతేఁడు ♦ వెన్నుపాన్ను
తడవులనిడుపఁడు ♦ తరిగట్టుత్రాఁడన
నహిపతి కగు నజ్జయలుఁగుపులుఁగు
కోడి పుం జన నొప్పుఁ ♦ గుక్కుటనామముల్
గుడ్లగూబ పగటిగ్రుడ్డి గూబ

తే. యనఁగ ఘూకాభిధానంబు ♦ లగు లకుముకి
మీనవల్లంకి పొదలిక ♦ మీలగొంగ
యనఁగఁ జను వర్తితకుఁ బేరు ♦ లమరు దివ్వె
యార్పు మిడు తన శలభాఖ్య ♦ లమరు సాంబ.

80

టీ. కరువలిమేతరి = గాలిని భక్షించునది, కంటివిన్కరి = చక్షు
శ్రవము, పాము, పుట్టకాఁపరి=పుట్టయందు వాసముచేయునది, త్రాఁచు,
చుట్టుపురుగు = చుట్టకొని యుండుకీటము, విసముతాలుపు = విషముధరించు
నది, చిల్వ. రూ. చిలువ, బుసపుర్వు=బుసకొట్టుపురుగు-౧౦ పాము-సర్పము.
చిలువతేఁడు=పాములకుతేఁడు, వెన్నుపాన్ను=విష్ణువునకు శయనమైనవాఁడు,
తడవులనిడుపఁడు = చిరకాలము జీవించియుండువాఁడు, తరిగట్టుత్రాఁడు =
మంధరపర్వతమునకుఁ గవ్వపుఁద్రాడయినది - ర ఆది శేషుఁడు. అజ్జయలుఁగు

పులుగు = చరణాయుధము, కోడి, పుంజు - 3 కుక్కుటము. గుడ్లగూబ, పగటిగుడ్డి = దివాంధము, గూబ - 3 ఘూకము. లకుముకి, మీనవల్లంకి, పొదలిక, మీలగొంగ = చేపలకువైరి-3 పిచ్చుక. దివ్వెయార్పు=దీపము చల్లార్చినది, మిడుత - ౨ శలభము.

సీ. కాటుకపిట్ట కూకటిగువ్వ యేట్రీంత
పులుగులగదుమరి ♦ పోలిగాడు

నాగ భరద్వాజనానుముల్ తగు గబ్బి
లము గబ్బిడా గబ్బిలాయి చీకు

రా యనంగనుఁ దైలపాయి కాఖ్యలు చెల్లు
మ్రానుదొలుచుపిట్ట ♦ మ్రానుపోటు

వనంగ దార్వాఘాటమున కగు బెగ్గుర
మన సారసమున ♦ కలరు నీరు

తే. కట్టె నీరుపా మన నలగర్ద మలరుఁ

బుడమిచెవి పాములబిడారు ♦ పుట్ట యనంగ
మించు వల్చికనామముల్ ♦ మెట్టు తాప

మెట్టిక యన సోపానాఖ్య ♦ మెఱయు సాంబ. 81

టీ. కాటుకపిట్ట, కూకటిగువ్వ, ఏట్రీంత, పులుగులగదుమరి=పక్షులను సంహరించునది, పోలిగాడు. రూ. పోలెడు-౬ భరద్వాజపక్షి. గబ్బిలము. రూ. గబ్బిడము, గబ్బిడా. రూ. గబ్బిలా, గబ్బిడాయి. రూ. గబ్బిలాయి, చీకురా. రూ. చీకురువాయి-౮ తైలపాయిక. మ్రానుదొలుచుపిట్ట, మ్రానుపోటువు-౨ వద్రంగిపిట్ట. బెగ్గురము - ౧ సారసపక్షి. నీరుకట్టె, నీరుపాము-౨ నీటిలో వసించుపాము-ఆలగర్దము. పుడమిచెవి=భూమికర్ణము, పాములబిడారు = సర్పగృహము, పుట్ట - 3 వల్చికము. మెట్టు, తాప, మెట్టిక. రూ. మెట్టిక - 3 సోపానము.

సీ. గుమికాఁడు కాకి నాఁ ♦ గొఱలుఁ గాకముపేళ్లు
 గ్రద్ద యనంగ గృధ్రంబు వెలయు
 జరగు గుబ్బిలికాఁడు ♦ సకినాలు వెలయించు
 పక్కి పగటిచీకు ♦ పైడికంటి
 యనఁ గనకాక్షికి ♦ దనరు జవాది జ
 వ్వాజి యనఁగ సాంకవము దనర్చు
 కస్తూరి వీణెయుఁ ♦ గస్తూరి యనఁ బొల్చు
 మృగనాభి చట్టపుమెకము పునుఁగుఁ
 తే. బిల్లి యొత్తెడుపిల్లి నాఁ ♦ బేళ్లు వెలయు
 గంధిలమునకుఁ జాతకాఖ్యలు దనర్చు
 వానకోయిల మబ్బునీరానుపిట్ట
 యనఁగఁ గైలాసశైలవిహార సాంబ.

82

టీ. గుమికాఁడు=కూటముచేర్చునది, కాకి - ౨ వాయసము. గ్రద్ద.
 రూ. గ్రద్ద - ౧ గృధ్రము. గుబ్బిలికాఁడు. రూ. గుబ్బిలి, సకినాలు...
 పక్కి=శకునములను దెలుపుపక్షి, పగటిచీకు=పగలుకన్నులుదెలియనిది, పైడి
 కంటి = బంగరువంటికన్నులుగలది-గీ కనకాక్షి. జవాది. రూ. జవ్వాది-
 జవ్వాదు, జవ్వాజి. రూ. జవాజి - గీ సంకుమదము - ఒకసుగంధద్రవ్యము.
 కస్తూరి, వీణె. రూ. వీణెయ, కస్తూరి-రమృగమదము-ఒకదినుసు సుగంధద్ర
 వ్యము. చట్టపుమెకము-పునుఁగుచట్టముగల మృగము, పునుఁగుబిల్లి (పునుఁ
 గు+పిల్లి), ఒత్తెడుపిల్లి-3 ఒకజాతిపిల్లి. వానకోయిల, మబ్బునీరానుపిట్ట=
 మేఘజలమును ద్రావెడుపక్షి - ౨ చాతకపక్షి.

సీ. పొడకోడి కానపుం ♦ జడవిపుం జన వన
 కుక్కుటం బగు బొల్లికోడి నీరు

కోడి యనఁగ జలఁకుక్కుటంబు దలిర్చు
 పిట్ట పిచ్చిక యూరఁబిచ్చిక యనఁ
 దగుఁ జటకమున కౌఁ దాఁటరి చలికాపు
 కప్ప యనఁగ భేకఁ మొప్పు జలగ
 నల్లత్రాగు డన రాఁజిల్లు జలూకము
 మొగటిపురువు గోడఁపురువు నల్లి
 తే. నాఁగ మత్కుణ మగు నీవఁ యీఁగ యనఁగ
 మక్షికకు నొప్పు ములుపుర్వుఁ మంటితిండి
 తే లనఁగ వృశ్చికంబు వఁర్తిల్లు తొచ్చు
 పురుగు దోమన మశకంబుఁ పరఁగు సాంబ. 83

టీ. పొడకోడి, కానపుంజు, అడవిపుంజు-3 వనకుక్కుటము. బొల్లి
 కోడి, నీరుకోడి-1 నీటియందు వసించుకుక్కుటము. పిట్ట, పిచ్చిక, ఊరఁ
 బిచ్చిక (ఊరఁ + పిచ్చిక) - 3 ఒకదినసుపిట్ట-చటకము. దాఁటరి=దుము
 కునది, చలికాపు-వర్షాకాలమునఁ జలికిఁ బుట్టునది, కప్ప - 3 మండూకము.
 జలగ, నల్లత్రాగుడు-రక్తపానము చేయునది-1 జలూకము. మొగటిపురువు,
 గోడపురువు = గోడయందుఁ బ్రాకునట్టిపురుగు, నల్లి - 3 మత్కుణము.
 ఈఁగ, ఈవ - 1 మక్షిక. ములుపుర్వు=కొండిగలపురుగు, మంటితిండి=
 మన్ను భక్షించునది, తేలు - 3 వృశ్చికము. తొచ్చుపురుగు=అడుసుమీఁద
 వాలుపురుగు, దోమ - 1 మశకము.

క. ప్రీతిని భవదంకిత మా

నీతిర్యగ్వర్గు జగముఁ లెన్నఁగ లోకా

తీతం బై పూతం బై

ఖ్యాతం బై ధరను వెలయుఁ గావుత సాంబా.

తా. ఓ సాంబమూర్తి! నేను భక్తితో నీకంకితముగా నొసర్చిన యా
తిర్యగ్వర్గు లోకులందఱు గొనియాడునట్లు మిక్కిలి ప్రసిద్ధమయి పావనమై
లోకాతీతమై పుడమియందు వెలుగును గాక.

తిర్యగ్వర్గు సమాప్తము.

నా నా ర్థ వ ర్గు.

క. శ్రీనాయకసాయక వా
ణీనాయకముఖ్యవినుత • నీవేరిట నే
నానార్థవర్గుఁ జేసెద
నానార్థము లొసఁగి ప్రోవు • ననుఁ గృప సాంబా. 85.

తా. త్రిపురసంహారసమయంబున విష్ణువును దూపునుగాఁ జేసికొన్న
వాఁడా! బ్రహ్మదేవతలచేఁ బొగడఁబడువాఁడా! నీకంకితముగా నానార్థ
వర్గును రచించెదను. నీవు నాకన్నిసంపదల నొసఁగి కాపాడుము.

సీ. గుణమున కాటుకుఁ • గోవు నా విలసిల్లు

గోతికి శాఖ కౌఁ • గొమ్మ యనఁగ

శకలంబునకును మాటకు బలు కన మించు

నిసువును గోవు నౌఁ • బసి యనఁగఁ

గఱికిఁ బైపూరికిఁ • గ ప్పనఁ జెన్నొందుఁ

గొట్టుకుఁ గడమ కౌఁ • గొఱత యనఁగ

మగగుట్టమునకు గుల్మమున కౌ గుం డన

నెలకు జాబిల్లి కౌ • నెల యనఁగ

తే. నూటకును జేవకుఁ దనర్పు • నూట యనఁగ

వేడుటకుఁ గాకకుఁ దలిర్పు • వేడి యనఁగ

నంకమునకు బిడ్డకును గం ♦ దనంగ బరంగు
లలితమునిమానసాబ్జరో ♦ లంబ సాంబ.

86

టీ. 1 కోపు=అల్లెత్రాడు, ఆట. 2 కొమ్మ = ఆడుది, చెట్టుకొమ్మ.
3 పలుకు=తునుక, మాట. 4 పసి=బాలుడు, పసరము. 5 కప్పు = నల్లన,
ఇంటిపైకప్పు. 6 కొఱత=కొఱ్ఱ, తక్కువ. 7 గుండు-మగగుఱ్ఱము, గుల్ల
ము. 8 నెల=మాసము(30 దినములు.), చంద్రుడు. 9 డోట=బలము, నీటి
యూట. 10 వేడి (వేడుధాతువు-క్వార్థకము)=వేడుకొని యనుట,
ఉష్ణము. 11 కందు=కళంకము, బిడ్డడు.

సీ. ఈతచెట్టును లోతు ♦ నీత యన జెలంగు
నజ్జకు గింది కౌ ♦ నడు గనంగ
మాల్కికి నడత కి ♦ మ్మగు నలవా టన
నమ్మకు నవ్వు కౌ ♦ నవ్వు యనంగ
గొడుగును మఱునాడు ♦ నలరు నెల్లి యనంగ
నెఱ్ఱకు దిండి కౌ ♦ నెర యనంగ
విరికి నొప్పుటకును ♦ వెలయు నల రనంగ
బేరును దండ యా ♦ బే రనంగ

తే. నది యనుటకు భంగమున కౌ ♦ నల యనంగ
నాత్రమునకు వృత్తమున కౌ ♦ నక్కఱ యన
నాలమునకు బలుకుట కౌ ♦ నని యనంగ
నంబరధునీలసజ్జటా ♦ డంబ సాంబ.

87

టీ. 1 ఈత=ఈతచెట్టు(ఇది సమాసపదముయొక్క యొకభాగము,
దీనికి ప్రాతిపదికము.), నీటియందుఈడుట. 2 అడుగు=పాదము, క్రిందిభా
గము. 3 అలవాటు=మాలిమి, స్వభావము. 4 అవ్వ=తల్లి, తాతతల్లి, తల్లితల్లి.

5 ఎల్లి = గొడుగు, మఱునాఁడు-రేపు అనుట. 6 ఎఱ (శకటరేఫము) = ఎఱుపు, ఎర (లఘురేఫము) = ఆహారము. 7 ఆలరు = పుష్పము (నామము.), బిళ్ళ (క్రియ.). 8 పేరు = దండ, నామధేయము. 9 ఆల = ఆయనుట (విణ), శరంగము. 10 అక్కఱ = ఆశ్రము (ఆలఘురేఫము), అక్కర యను నొక పృతము (లఘురేఫము.). 11 అని = (అనుధాతువు క్షార్థకము. అవ్య.) చెప్పి, యనుట, యుద్ధము నామము.

సీ. ములికికిఁ జెఱువుకోఁపునకు నల్లనఁ బొల్పు
నైదును దాను నేఁ నన రహించు
జెవిసొమ్మునకును దంతువుకుఁ బోఁ గనఁ జెల్లు
బురిటికి సాటికిఁ బురు డనఁ దగు
నడవికిఁ జూడమి ఁ కగుఁ గాన యనఁ బొల్పు
గల్లును తొయియుఁ గల్లనంగఁ
గంచుకొమ్మునకు శృంగమున కౌఁ గొమ్మనఁ
బాఁచికి దొంగ కౌఁ నాఁ చనంగఁ

తే. గరువలికి దయ్యమునకు నౌఁ గాలి యనఁగ
ఘటికయును దల్పుమల్కునౌఁ గడియ యనఁగ
నూటికిని మర్దనమున కౌఁ నూ అనంగ
జటులదై తేయమదనై లశంబ సాంబ.

88

టీ. 1 అల్లు. రూ. అలుఁగు = బాణము, చెఱువుకట్టయొక్క కొనభాగము. 2 ఏను = విదు, 'నేను' అనుదానికి రూపాంతరము. 3 పోఁగు = కర్ణభూషణము, దారము. 4 పురుడు = ఆశౌచము (జాతము), సమానము. 5 కాన = అడవి, కనుధాతువు తుమున్నర్థకము (చూచుటకు అనుట). 6 కల్లు = తొయి, మద్యము. 7 కొమ్ము = కంచుతోఁ జేయఁబడినయొక వాద్యవిశేషము, శృంగము. 8 నాఁచు = పాఁచి, దొంగ. 9 గాలి = గాడ్పు, దయ్యము. 10 గడి.

య=ఘటిక (24 నిమిషములకాలము), శలుపుగొల్లెము. 11 నూలు=పదిపదులు (నామము.), బండమీద నొకవస్తువును రాచుట.

సీ. కడుపుగడ్డయుఁ దూము ♦ నడరు బల్ల యనంగ
 విఱివికి శయ్య కౌఁ ♦ బఱ పనంగఁ
 గొముదికిని మ్రొక్కు ♦ కగు వెన్నెల యనంగఁ
 బగలును గంటు నౌఁ ♦ బగ లనంగ
 నంగళ్లు నొకపోఁగు ♦ నగును బేట యనంగ
 నెమలికి మైత్రి కా ♦ నెమ్మి యనంగఁ
 బసుపుతావికి వీధి ♦ కెసఁగు వాడ యనంగఁ
 జలికిని గాలి కా ♦ వలి యనంగఁ

తే. బట్టునకుఁ గొ మ్మనుటకు నౌఁ ♦ బట్టనంగ
 భేదమునకు మూలమున కా ♦ వేఱనంగ
 ఫలమునకు వృద్ధునకుఁ దగుఁ ♦ బం డనంగ
 దాసహృదయకాసారకా♦దంబ సాంబ.

89

టీ. 1 బల్ల = కడుపులోనిగడ్డ, తూము. 2 పఱపు (పఱచుధాతువు కృదంతము)=పాన్న, వైశాల్యము. 3 వెన్నెల=జ్యోతిష్న-చంద్రునికాంతి, నమస్కారము. 4 పగలు(ఏకవచనము-పగ)=విరోధములు, దినము (ఈయర్థమున. 'పగలు' అనునదే ఏకవచనము.) 5 పేట=ఆంగళ్ల వరుస, ఒకనూలిపోగు. 6 నెమ్మి=నెమిలి, స్నేహము. 7 వాడ=పసుపువాసన, వీధి. 8 వలి=చలి, గాలి. 9 పట్టు=పట్టువస్త్రము, పూనికి, తీసికొనుము అనుట (ఈయర్థమున నిది క్రియ). 10 వేలు (అలఘురేఫము)=భేదము, వేరు(లఘురేఫము)=చెట్టు వేరు. 11 పండు=ఫలము, ముసలివాడు.

సీ. సాముకూటమునకు ♦ సరస కా గరిడి నా
 సౌరును ములికి యాఁ ♦ దీ రనంగఁ

హాయశాలకును బాగ ♦ కమరుఁ బాగా యన
 మావి కామ్రమున కా ♦ మావి యనఁగఁ
 గాహాళి కొకచెట్టు ♦ కలరు బూరుగు యన
 జడితికి విరతి కా ♦ వడి యనంగ
 హాన్నున కుపకృతి ♦ కొనరు మేల్తి యనంగ
 మురువును సొగసు నా ♦ మురు వనంగ
 తే. గళుకునకుఁ గంపకొట కా ♦ వెలుఁ గనంగ
 మాను మనుటయుఁ దరువు నా ♦ మా ననంగఁ
 జేవడికిఁ బోలిక కెసంగుఁ ♦ కైవడి యన
 డమరుశూలపాశాంకుశా♦డంబ సాంబ.

90

టీ. 1 గడి=సాముచేయుచోటు, సమీపము. 2 తీరు=కాంతి, బా
 శము-ములికి. 3 పాగా=లాయము, తలగుడ్డ. 4 మావి=గుట్టము, మామిడి
 చెట్టు. 5 బూరుగ=శాల్మలీవృక్షము (బూరగ), వాద్యభేదము. 6 వడి=వే
 గము, వద్యమందలియతి. 7 మేలిమి (మేల్తి)=బంగారము, ఉపకారము.
 8 మురువు (మురుగు)=చేతికడియము, అందము. 9 వెలుగు=ప్రకాశము,
 వెలుగు=పశువులుగాకుండుటకై చేలచుట్టునాటుకంప (ఈయర్థమున అర
 సున్నలేదు). 10 మాను=విడుచు (క్రియ.), చెట్టు (నామము.). 11 కైవడి=
 చేతియురవడి (సమస్తనామపదము), పోలిక (ఆవ్యయము).

సీ. ఘూకంబునకుఁ జెవి♦గూబ కా గూ బన
 శిశువును బులియు నాఁ ♦ జిటుత యనఁగ
 సంధ్యవార్చుటకు సం♦జకు సందె యనఁ బొల్పుఁ
 బక్షియుఁ దరువు నాఁ ♦ బాల యనఁగ
 నొకమ్రాకునకు వాతె♦ఱకు మోవి యనఁ జెల్లు
 రిక్కయు బొట్టు నాఁ ♦ జొక్క యనఁగఁ

గూరకు శ్వాసానఃకుఁ జెలంగు నూర్పన
 హొచ్చు నెక్కుటయు నొఁ నెక్కు డనఁగఁ
 తే. గుచమునకుఁ దల్పుచీలకుఁ గుబ్బి యనఁగఁ
 బక్కకును గుణపమున. కౌఁ బడు గనంగ
 దళసరికిఁ బర్ణమునకు నొఁ దళ మనంగ
 శంబరాంకకపర్దావలంబ సాంబ.

91

టీ. 1 గూబ=గుడ్డగూబ, చెవిలోపలిరంధ్రము. 2 చిఱుత=బిడ్డ, పు
 లి. 3 సందె=సంధ్యావందనము, సంధ్యాకాలము. 4 పాల=పాలపక్షి, పా
 లచెట్టు, క్షీరికవృక్షము. 5 మోవి=వృక్షవిశేషము, పెదవి. 6 చుక్క=న
 క్షత్రము, తిలకము. 7 ఊర్పు=శాకము, ఊపిరి. 8 ఎక్కుడు=అధికము, ఎ
 క్కుట. 9 గుబ్బి=స్తనము, తలుపుచీల. 10 బడుగు=చిక్కినవాడు, పీఠుఁ
 గు. 11 దళము (దేశ్యము)=దట్టమైనది, (సంస్కృతము) ఆకు.

సీ. లే పన మెత్తకుఁ లేపుటకుఁ దనర్చు
 డా లనఁగాఁ గాంతిఁ డాలుఁ బరఁగు
 నా డనఁ దగు నాదిఁనమునకు సీమకు
 మిం చన జడలకుఁ మీఱుట కగు
 మోడి నా నల్కకుఁ బైడితున్కకుఁ జెల్లు
 బా రన బార యీఁరాలు నొనరు
 దండ నాఁ జెంతకుఁ దామంబున కెసంగు
 సరి యన దండకుఁ సమమున కగు
 తే. దోర మనఁగను స్థూలముఁ నోముదార
 మమరు నా తీత్తిగయును మాఁగారునగును
 గ్రుడ్డనఁగ నండమున కంధఁకునకుఁ బొసఁగు
 నంబరతరంగిణీజటాఁడంబ సాంబ.

92

టీ. 1 లేపు=పాన్పు (నామము.), లేపుట(క్రియ). 2 డాలు=కాంతి పెక్కెము. 3 నాడు=ఆదినము (అరసున్న యున్నది.), నాడు=దేశము (అరసున్న లేదు.). 4 మించు = మెఱుపుఁదీఁగె (నామము), మీఱుట (క్రియ). 5 మోడి=కోపము, బంగారుతునుక. 6 బార=చాచినరెండుచేతులపొడుపు, పండ్రెండు 7 దండ = సమీపము, పూవులదండ. 8 సరి = దండ, సాటి 9 శోరము=లావయినది-నోముదారము. 10 ఆఱు = ఒకసంఖ్య - ఐదునొక్కటి, రోమావళి. (ఈయర్థమున ఆరు అని రూపము.) 11 గుడ్డు = అడము-గుడ్డివాడు.

సీ. కొప్పనంగను వింటిఁకొనకును గబరి కౌ
నెన్ను నా నెన్నున • కెన్నుట కగు
న బ్బనంగను దండ్రీ • కగపడమికిఁ జెల్లు
నప్ప యనఁగఁ దండ్రీ • కక్క కమరుఁ
గలు పన మడిలోనికసపును బెరుఁగు నౌ
బా సన నానకు • భాష కలరు
డ బ్బన గివ్వకు • డంబంబునకుఁ బొల్పు
మే లన మరులకు • మెచ్చున కగు

తే. బా లగును క్షీరమునకును • భాగ్యమునకుఁ
గమ్మ యనఁ బత్రికకుఁ జెవికమ్మ కెనయుఁ
బాప యన బిడ్డకును గనుఁబాప కెనయుఁ
దాపసోత్తమవినుతికదంబ సాంబ.

93

టీ. 1 కొప్ప=వింటికొన, స్త్రీలకొప్ప. 2 ఎన్ను=కంఠ (నామము), తలంచు (క్రియ). 3 అబ్బ=తండ్రీ(కళ), దొరకఁగా(ద్రుతాంతము-అబ్బకో అని రూపము.), 4 అప్ప=తండ్రీ, అక్క. 5 కలుపు = చేనిలోనికసపు, పెరుగు. 6 బాస=భాష, ప్రమాణము. 7 డబ్బు = డంబము, ధనము, గవ్వ.

3 మేలు=కోరిక, మెచ్చుకొనుట. 9 పాలు=క్షీరము, భాగము. 10 కష్ట=చెవిసొమ్ము, జాబు. 11 పాప=బిడ్డఁడు, కంటిపాప.

సీ. పెర యనఁగాఁ దేనె ♦ పెరకు వింతకుఁ బొల్పు
మెలుఁ గనఁ గాంతికి ♦ మించున కగు
బండ నాఁ దిట్టుకుఁ ♦ బలుగుఁతాతికిఁ జెల్లు
బంతి నాఁ జెండును ♦ బంక్తియు నగుఁ
పెరుఁ గన దధికిని ♦ వృద్ధికిఁ దనరారు
వేట నా గొఱియకు ♦ వేట కమరు
వెలి యన బయటికి ♦ వెల్లనకుఁ దనర్పు
వీడన వదలును ♦ వీడు నలరు

తే. మ బృనఁగ మందుసొక్కును ♦ మబ్బును నగు
బులు గనఁగ లాంఛనమునకుఁ ♦ బులుఁగు కొదవు
నా లనఁగ గోవులకు భార్య ♦ కతిశయిల్లు
శంబరాహితమదభిదా ♦ డంబ సాంబ.

94

టీ. 1 పెర (ల. రే.) = తేనెతెట్టె, పెఱ (అల. రే.)=అన్యఁడు. 2 మెలుఁగు=కాంతి, మెలుపు. 3 బండ=తిట్టు, పలుగుఁతాయి. 4 బంతి = చెండు, వరుస. 5 పెరుఁగు = దధి (అరసున్న), వృద్ధియగు (అరసున్న లేదు క్రియ). 6 వేట=వేటాడుట, గొట్టె. 7 వెలి=బయలు, తెలుపు. 8 వీడు =వదలు (క్రియ), పట్టణము (నామ.). 9 మబ్బు = మందుసొక్కు, మేఘము. 10 పులుఁగు=పక్షి, గుఱుతు (అరసున్న లేదు). 11 ఆలు=గోవులు (బహువచనము), భార్య (ఏకవచనము).

సీ. గురు వన నొజ్జకుఁ ♦ బరువునకుఁ జెలంగు
నారి నా యల్లెకు ♦ నాతి కెనయు

నూ రనఁ బల్లెకు • నూరువునకుఁ బొల్పుఁ
 దమి యన రాత్రికిఁ • దమికి నమరుఁ
 గరి యన దంతికిఁ • గప్పునకుఁ దనర్పుఁ
 జింత నాఁ దింత్రిణి • చింత యొనరు
 మూల యనఁగఁ గోణమునకు రిక్కకుఁ జెల్లు
 మను వన బ్రతుకును • మనువును నగుఁ
 తే. గూట మన శిఖరమునకు • గుంపున కగు
 జాతి యన నన్వయమునకు • జాతి కెనయుఁ
 బురి యనఁగ నెమ్మితోఁకకుఁ • బురికిఁ దనరు
 సకలసురచక్రవర్తి శ్రీసాంబమూర్తి.

95

పదము.	సంస్కృతమైనపుడు.	తెనుఁగయినపుడు.
1 గురువు	ఉపాధ్యాయుఁడు	పరువు
2 నారి	స్త్రీ	అల్లెతాడు
3 డోరు	తొడ	గ్రామము
4 తమి	రాత్రి	కోరిక
5 కతి	ఏనుఁగు	కఱి=నలుపు
6 చింత	విచారము	చింతచెట్టు
7 మూల	నక్షత్రము	కోణము
8 మనువు	ఒకరాజు	బ్రదుకు
9 కూటము	కొండకొన	గుంపు
10 జాతి	జాజిపువ్వు	కొలము
11 పురి	పట్టణము	నెమలిపించుము.

క. నిస్తులలక్షణకవి యగు

కస్తూరీరంగసుకవి ♦ ఘటియించినయీ

సిస్తుగునాంద్రనిఘంటు ప్ర

శస్తుబై వెలయుఁగాత ♦ జగతిని సాంబా.

96

తా. ఓ సాంబమూర్తి! సాటిలేని లక్షణవేత్త యగు కస్తూరీరంగ
సుకవి రచించిన యీమేలగునిఘంటువు పుడమిని ప్రసిద్ధ మై వెలయును
గాక.

క. ఈరుచిరాంద్రనిఘంటు మా

హారూఢి వహించి మించి ♦ యారవిశశిభూ

తారక మై తారక మై

తారక మాఁ గాత సుకవిఃతతులకు సాంబా.

97

తా. ఓ సాంబమూర్తి! ఈయుపయుక్తమయిన తెలుఁగునిఘంటువు
మిక్కిలి వన్నె కెక్కి, యన్నినిఘంటువులను మీఠి, సూర్యచంద్రనక్షత్రము
లున్నంతవఱకును సుకవిజనులకు పదార్థసందియములను దీర్చి కడతేర్చినదై
కాశ్వతమయి యుండునుగాక.

నానార్థవర్ధ సమాప్తముః

సాంబనిఘంటువు సమాప్తము.

శ్రీ రస్తు.

సాంబనిఘంటువు

అకారాదిశబ్దానుక్రమణిక.

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
అ.		అగపడెను	51	అడిదము	65
అంగడి	66	అగ్గమయ్యెన్	51	అడియాలము	47
అంగద	57	అగ్గలంబాయెను	71	అడుగు	44, 100
అంగమచ్చము	47	అగ్గి	17	అడుగుకైదు...	} 9
అంగలార్పు	57	అగ్గిం చెను	61	దునెదారి	
అంచ	93	అచటన్	64	అడుగుతాటించెన్	61
అంచతేజిపాలతి	10	అచ్చంపు...జాణ	8	అడుగు...గలాడు	8
అంజ	44	అచ్చటన్	64	అడుజు	94
అంటుగెకొనియెను	52	అచ్చరలు	25	అడుసు	80
అంఘెను	51	అచ్చు	68	అడ్డ	73
అండ	62	అచ్చెరువు	47	అడ్డగించెను	52
అంతరపల్లటీలు	94	అచ్చోన్	64	అడ్డవేడెములు	88
అందగాడు	34	అచ్చోటన్	,,	అడుజు	94
అందున్	64	అటన్	,,	అతివ	46
అందెను	51	అటమరించెను	54	అత్తమిల్లెను	49
అంపతి	67	అట్ట	66	అత్తి	77
అంపెను	64	అజ్జపులుగు	95	అదరము	42
అకడన్	,,	అడంచెను	56	అదరు	65
అక్క	30	అడలు	59	అదలించెను	58
అక్కజము	47	అడవి	85	అదిగో	64
అక్కడన్	64	అడవికాపు	33	అదిమొదలు	57
అక్కర	100	అడవిద్రిష్టరీడు	,,	అదిమత	,,
అక్కతి	53, 100	అడవిపుంజు	97	అదె	64
అక్కు	42	అడిగిన...యావు	25	అనంగన్	} 69
అగడు	71	అడిగొట్టు	35	అనపుడున్	

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
అని	55, 101	అరబార...బిడ్డఁడు	10	అవసడి	71
అనిఁబడ్డ...ఁజ్రోవ	13	అరసెను	61	అవ్వ	100
అనిచెన్	64	అరికట్టెను	52	అళది	78
అనుఁగు	30	అరిగెను	54	అళుకు	65
అనెను	49	అరిది	47	అళుక్కు	
అన్న	30	అరుఁగు	80	అసదు	70
అన్నగళ	33	అరుగుదెంచెను	58	అసలు	80
అన్నింటిలిండికాదు	17	అరుదెంచెను		ఆ.	
అన్నులతకూన	46	అరుసము	49	ఆఁబోతు	89
అన్నువ	70	ఆఱచెను	51	ఆకసము	26
ఆపరంజి	84	ఆఱచెయ్యి	43	ఆట	100
ఆప్ప	30, 105	ఆఱుత	44	ఆడన్	64
ఆప్పననేనెను	49	ఆఱు		ఆడెను	49
అబ్బ	30	అల	27, 101	ఆడిక	72
అబ్బురము	47	అలఁత	67	ఆణి	79
అబ్బెను	51	అలఁలి	70	ఆతరము	59
అబ్రము	47	అలపు	70	ఆత్రము	
అమరువాఁడు	34	అలయిక	70	అనవాలు	47
అనువస	26	అలరు	62, 100	అనాఁడున్కి	57
అమాస		అలరులు	77	అనుకొనెను	52
అమ్మ	30	అలరువిలుకానియన్న	9	అనెను	52, 54
అమ్మ	67	అలవడుట	71, 100	అనునిచెలి	12
అయిదు	54	అలవాటు		అమిదము	68
అయిదువరాలు	30	అలుఁగు	101	అముదము	
అయ్య	30	అలుక	22	అమెత	65
అయ్యెడన్	64	అల్గు	101	అరగించెను	48
అరచట్ట	65	అల్లదిగో	64	అరసెను	61
అరపది	54	అల్లె	66	అరు	105
అరదము	67	అల్లదె	64	అరెకోల	67

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
ఆరోగజమొనరెచ్చ	46	ఇతిగమోముల బలి	11	ఈ.	
ఆరోగజమొనరెచ్చ		యొడు		ఈకలు	93
ఆర్పు	66	ఇనుము	83	ఈగ	97
ఆజడి	71	ఇనుమడి	53	ఈగి	50
ఆజు	54, 105	ఇన్నడి		ఈలె	65
ఆజుకాళ్లుపురుగు	94	ఇప్పూలు	72	ఈడు	82
ఆలకించెను	49	ఇబ్బడి	53	ఈత	100
ఆలబోతు	89	ఇమ్మడి		ఈద	18
ఆలము	55	ఇరవు	75	ఈరాఱు	54
ఆలించెను	49	ఇరుగడలు		ఈరెదు	54
ఆలు	30, 106	ఇరుగెలకులు		ఈవ	97
ఆవంకన్	64	ఇరుగ్రేవలు	64	ఈవి	50
ఆవరించెను	71	ఇరుదెసలు			
ఆవు	89	ఇరుప్రక్కలు		ఉ.	
ఆసగలది	41	ఇరుమైలలు		ఉంపడము	58
ఇ.		ఇరువంకలు	64	ఉక్కరి	35
ఇంగలము	17	ఇర్వంకలు		ఉక్కు	58, 83
ఇంటికిఁగాకపోయె	52	ఇఱ్ఱి	90	ఉగ్గలి	46
ఇంటివాఁడు	33	ఇల	80	ఉడుగక	60
ఇంతి	46	ఇలతొల్పు	74	ఉడుము	92
ఇంపు	49, 57	ఇలు	75	ఉడ్డ	54
ఇక్క	64, 75	ఇలుబిడ్డ	38	ఉడ్డకేలుగలాఁడు	7
ఇగురు	78	ఇల్లాలు	30	ఉదిరి	84
ఇచ్చ	57, 61	ఇల్లు	75	ఉదుటు	58
ఇడుమ	59	ఇవము	25	ఉద్దములు	66
ఇతము	57	ఇసుక	84	ఉద్ది	82
ఇత్తడి	53	ఇసుమంతలేడి	27	ఉనికి	75
ఇత్తలి		ఇసుము	84	ఉప్పరము	26
ఇత్తిగ		ఇసువు		ఉప్పరిగ	83

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
ఉబ్బడంగను	70 ఎ.	ఎన్నఁడు	60
ఉయాల	ఎంచెన్	61, 71 ఎన్నికనిడెను	71
ఉయేల	ఎండ	26 ఎన్ను	105
ఉయ్యల	82 ఎండమఱువు	80 ఎన్నెన్	71
ఉయ్యాల	ఎండ్రమేతరి	90 ఎపుడు	60
ఉయ్యేల	ఎకిమిడు	37 ఎప్పటికిని	
ఉయ్యేల	ఎకిరింత	87 ఎప్పుడు	
ఉఱవయ్యెను	71 ఎక్కటి	55 ఎమ్మెకాఁడు	34
ఉఱకెను	55 ఎక్కిరింత	87 ఎర	100
ఉఱమెను	58 ఎక్కుడు	104 ఎఱ	100
ఉఱవు	53 ఎక్కుడుమొకము	88 ఎఱకలు	93
ఉలక	49 ఎక్కువ	63 ఎఱువు	78
ఉలి	83 ఎచ్చు	ఎఱ్ఱ	78
ఉలివు	51 ఎడకాఁడు	36, 38 ఎలనాగ	46
ఉవిద	46 ఎడఁద	42 ఎలమి	48
ఉసిరి	76 ఎడపక	60 ఎలుకలు	93
ఉసిరిక	ఎడవారు	36 ఎలుఁగు	88
ఉఱ.	ఎడత్రోవకాపరి	38 ఎలువు	
ఉఱట	100 ఎడఁబాసెను	51 ఎల్లు	
ఉఱటమొకము	91 ఎడసెను	51, 57 ఎల్లప్పుడు	60
ఉఱప్పలు	66 ఎత్తరంపు...వజ్రేడు	15 ఎల్లి	80, 100
ఉఱయల	ఎడ	42, 57, 65 ఎల్లిదము	49
ఉఱయాల	82 ఎదమచ్చగలసామి	7 ఎసఁగు	62
ఉఱయేల	ఎదుట	64 ఏ.	
ఉఱయేల	ఎద్దు	89 ఏకతము	53
ఉఱఁబిచ్చిక	97 ఎన	82 ఏకలము	91
ఉఱు	75, 107 ఎనసెన్	58 ఏగుదెంచెన్	58
ఉఱ్వు	104 ఎనిమిది	54 ఏగు	59, 54
ఉఱసరవెల్లి	92 ఎనుపెంటి	89 ఏటింత	96

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
విడిక	96	ఒండు		క.	
విడు	54	ఒకటి		53	కంకటి 82
విద్యున్	50	ఒకఁడు			కంచము 50
విద్రేణ	55	ఒక్కఁడు			కంచు 83
వితేంచెను	58	ఒకింతవేడి		27	కంటివిన్కరి 95
వినాఁడు	60	ఒచ్చెము		63	కంటు 55
వనిక	83	ఒడమెలు		69	కండచక్కెర 69
వను	54, 101	ఒడయఁడు		37	కందు 31, 100
వనుఁగు	88	ఒడలు		40	కందు...నీఁడు 14
వనుంగులనొంగ	86	ఒడ్డిలు		94	కటికలు } 33
వనుఁగుకొమ్మలు	73	ఒడు	79, 66		కట్టికలు }
విప్రొద్దు	60	ఒత్తెడుపిల్లి		97	కట్టువిడుపు 52
విరాలు	30	ఒద్ద		62	కడ 26
విఱు	83	ఒనరు		62	కడఁజు 90
విఱులమగఁడు	23	ఒప్పు	62, 101		కడకేఁగెన్ 52
విలక	37	ఒమ్మ	70		కడగండ్లు 59
విలెన్	57	ఒయ్యారి			కడపట్టెను 64
వి		ఒ.		46	కడమ 63
విడు	54	ఒగిరము			కడలియల్లుఁడు 7
వి.		ఒడ		48	కడలివెన్న 14
ఒంజలి	53	ఒరెము		84	కడవలు 83
ఒంటరి	91	ఒరుపు			కడవసము 43
ఒంటికాఁడు	33	ఒర్పు		"	కడవారు 36
ఒంటిపల్లుదొర	4	ఒల		71	కడాని 84
ఒంటిజందె...కాఁడు	33	ఒలము			కడిఁది 90
ఒంటియ		ఒ.		48	కడుపు 42
ఒంటె	90	ఒసుకాఁడు		80	కణఁజు 90
					కణితి "
				34	కత్తరాని 87

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కత్తభండం	87	కప్పు...మరుఁడు	11	కలము	84, 73
కత్తి	65	కప్పుత్రోవరి	17	కలసెను	51, 58
కత్తెరదొంగ	38	కప్పుదేవ...న్న	20	కలికి	46
కదలిక	47	కప్పుముత్తైదువ	9	కలిగొట్టు	77
కదలెను	55	కప్పుతాయి	79	కలుఁగు	81
కదుపు	60, 89	కప్రము	59	కలుఁగు...పాయి	4
కన్	41	కబ్బపునేతరి	32	కలుపు	69, 105
కనులు	48	కమరు	66	కలుములగ...డ్డ	12
కనియెను	52	కమ్మ	106	కలుములచెలి	9
కనిసెరము	95	కమ్మవిల్తుఁడు	12	కలువ	78
కను	41	కయి	42	కలువడము	45
కనుఁగొనెను	52	కయ్యము	55	కలువలసూడు	13
కనుబొమ	42	కర	47	కల్కండ	69
కనులుగలమ్రాను	78	కరాటము	82	కల్లి	57
కనెను	52	కరి	107	కల్ల	70
కన్నగాఁడు	38	కరుగుఁడు	83	కల్లరి	35
కన్నది	30	కరువలి	17	కల్లరోఁడు	38
కన్నయ్య	30	కరువలిమేతరి	95	కల్లు	75, 101
కన్నాకు	69	కఱకం...కము	14	కల్వ	78
కన్నియ	30	కఱకంతుతలయేలు	21	కవ	53
కమ్మ	41	కఱకంతురాణి	10	కవుఁగిలి	72
కమ్మలు...పులుఁగు	94	కఱి	73	కవ్వడి	22
కమ్మల...విల్తుఁడు	12	కఱివల్వప్రొడ	20	కవ్వపుమల	75
కన్నె	30	కఱివేల్పు	7	కవ్వపుమలదాల్పు	7
కపురము	59	కఱ్ఱి	22	కసపు	79
కప్ప	78	కఱినేసి	7	కస్తీ	59
కప్పము	63	కలను	55	కస్తూరి	97
కప్పు	97, 100	కలపదారి	20	కస్తూరి	„
కప్పుటై...టి	6	కలపదాల్పులు	29	కళాసము	43

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కభుకు	79	కుంఠెనకత్తియ	39	కూకలు	94
కా.		కుంఠెనకాడు	36	కూటము	107
కాంచెను	52	కుండలు	83	కూటు	60
కాపులు	29	కుందనము	84	కూటువ	60
కాడిమాను	68	కుందు	63	కూడు	49
కాకి	97	కుందెను	70	కూడెన్	51
కాటుకపిట్ట	96	కుందెలు	90	కూన	31
కాన	35, 101	కుందేలు	90	కూర్కిడెను	48
కానపుంజు	97	కుక్క	92	కూర్చియిచ్చుమిటారి	39
కాని	65	కుచ్చితుడు	35	కూర్చువాడు	36
కానిక	68	కుడిచెను	48	కూలెను	59
కానుక	68	కుడుముదాల్పు	4	కూళ	34
కాన్క	68	కుత్తుక	44	కె.	
కాపాడెన్	56	కుప్ప	85	కెంగేలు	42
కాయకన్మేటి	19	కుప్పము	75	కెంజాయ	78
కార్పారి	37	కుబుసము	65	కెంపు	78, 79
కాళ్లచేనడచెను	61	కురుజులేనె	84	కెంపుకనులపులుగు	92
కీ.		కురువులు	72	కెడనెను	59
కికురించెను	64	కుఱిగలి	62	కెమ్మోవి	42
కిత్తు	17	కుఱుచ	32, 63, 65	కెమ్మోవిగుఱి	72
కినుక	48	కుఱుపు	43	కెలను	72
కిన్న	48	కుఱ్ఱ	31	కే.	
కీ.		కూ.		కేలు	42
కిలుగంటు	40	కూకటి	40	కే.	
కిలుడి	40	కూకటిగువ్వ	96	కే	42
కు.		కూత	51	కేదువు	65
కుంక	58	కూతకైదువు	19	కేపు	67
కుంచము	73	కూతు	31	కేలాటకాడు	35
		కూతురు	31		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కైవడి	103	కొమిరె	39	కోర్కి	61
కైవారమొసరించెను	61	కొమ్మ	46, 100	కోల	67
కైసరుడు	32	కొమ్మ...మొకము	91	కోవెల	93
కొ.		కొమ్మకాడు	91	కొ.	
కొంగ	95	కొమ్మ	101	కొంగిలి	72
కొంగు	68	కొఱత	100	కొను	41
కొంచ	95	కొఱలు	62	క్రచ్చు	61
కొంచమల...కాడు	11	కొఱవిత్తాల్పు	25	క్రమఱించెను	55
కొంచెము	63	కొలఱకు	83	క్రమఱన్	60
కొండ	74	కొలఱది	70	క్రమైను	47
కొండఱక్క...దణి	16	కొలను	83	క్రిక్కలు	32
కొండాడెను	61	కొలము	60	క్రిక్కిఱసెను	71
కొండికవాడు	31	కొలారుబండి	67	క్రిడి	22
కొంప	75	కొలిమి	44	క్రిడిచెలితేరు	21
కొక్కరాయి	95	కొల్లగాడు	38	క్రంకె	52, 59
కొక్కు	92	కొల్లారుబండి	67	క్రంకు...తాల్పు	75
కొక్కెర	95	కొల్పు	50	క్రంగెను	70
కొట్టెను	51	కో.		క్రేపు	89
కొడుకు	31	కోఱి	91	క్రొన్నెల...సింగిణి	74
కొద	63	కోక	44	క్రొమ్మడి	40
కొదవ	63	కోచ	61	క్రొవ్వెద	40
కొద్ది	63	కోడి	95	క్రొఱి	91
కొన	78	కోడె	89	క్రొఱెను	54
కొనియాడెన్	61	కోడెకాడు	34		
కొప్పు	41, 67, 105	కోపు	67, 68, 100	గ.	
కొమరాలు	39	కోమటి	29	గంగాజలములు	72
కొమరిత	31, 39, 46	కోయిల	93	గంజా	58
కొమరు	62	కోర	50	గంజి	53
కొమరుడు	31	కోరిక	61	గండు	58

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
గంతుకొనె	59	గణుతిచేసె	71	గా.	
గందపు...కాఁడు	18	గడిమె	58	గాఁడు	45
గంబురము	59	గడ్డ	97	గాంజ	58
గంబురా	59	గడ్డించెను	58	గాడిద	92
గంబూర	59	గడ్డియ	65	గాడ్డ	92
గంబూరా	59	గడ్డువ	43	గాడ్పు	18
గగురుపాఠె	49	గడ్డె	68	గాడ్పుటరదపుదొర	12
గగురుపాడిచె	49	గనము	70	గాణ	35
గగుర్పాడిచె	49	గన్నెరు	76	గానుపిండి	68
గగురుపాడిచె	49	గన్నేరులు	72, 76	గాము	25
గజముచ్చ	38	గబ్బిడా	96	గామిలదొర	6
గట్టి	55	గబ్బిడాయి	96	గాలి	18, 25, 101
గట్టిమనసువాఁడు	35	గబ్బిలా	96	గాలిగాఁడు	92
గట్టివాయి	32	గబ్బిలాయి	96	గాలితండ్రి	26
గట్టివైసుది	39	గబ్బు...మెకము	88	గి.	
గట్టు	74	గబ్బు...సామి	4	గంటెము	44
గట్టురాకొమరితె	9	గమకము	70	గిట్ట	88
గట్టురాకొమరునికా		గమి	60	గిడిగిడి	50
చిననేర్పరి	23	గయ్యాళి	32	గిడ్డ	32
గట్లయేలికమనుమఁడు	11	గరాసు	35	గిడ్డి	89
గట్లరాయఁడు	74	గరిడి	62, 103	గిత	89
గడ్డ	65	గరిత	46	గిన్నె	50
గడ్డము	43, 35	గరిమిడియెలుక	93	గిబ్బకాతు	5
గడి	47	గరిసె	73	గిబ్బసిపాయి	19
గడిదొంగ	38	గరుడికాతు	7	గిబ్బి	89
గడియ	162	గఱిక	79	గిఱక	32
గడించుచాన	39	గఱులు	39	గిలుకుపలుకు	59
గడుసరి	35, 55	గలిబిలి	51	గి	
గడ్డి	79	గవురు	88	గిటదగించె	56

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
గీము	75	గుఱుతు	17	గొఱియపాతు	90
గు.		గుఱుము	87	గొఱ్ఱపాతు	90
గుంజిల్లు పెట్టించుకొను		గువ్వ	95	గొల్లియన	68
మేటి	4	గుళ్ళకూబ	96	గొల్లెన	68
గుంట	83	గూ.		గో.	
గుండు	100	గూడారము	68	గోటినాటు	72
గుంపు	60	గూబ	96, 104	గోడ	81
గుఱు	32	గే.		గోడపురువు	98
గుఱువేల్పు	4	గెలుపు...లాఁడు	22	గోడు	57
గుఱువేల్పుతండ్రి	6	గెలుపుమనె	64	గోణముదారి	33
గుడారము	68	గే.		గోలి	46
గుడారు	68	గేదె	89	గోరము	89
గుడ్డకూబ	96	గేస్తు	33	గోరంక	93
గుడెతాల్పు	17	గొ.		గోరంట	69
గుద్ద	45	గొంతు	44	గోరింక	93
గుబురు	78	గొడుగు	80	గోరు	88
గుబ్బ	104	గొనబు	62	గోరువంక	93, 72
గుబ్బలి	74, 97	గొనము	66	గోర్వంక	72
గుబ్బలు	45	గొప్ప	70	గోల	31
గుబ్బలిపట్టిగుఱుము	87	గొప్పబొజ్జగలాఁడు	4	గోవాఁడు	34
గుబ్బిలి	97	గొప్ప...మెకము	87	గొ.	
గుబ్బిలికాఁడు	97	గొబ్బున	47	గొద	43
గుబ్బెత	46	గొబ్బులు	50	గొరు	88
గుమి	60	గొరిజ	88	గొలి	91
గుమికాఁడు	97	గొరిసె	88	గ.	
గుమూరు	78	గొరువంక	,,	గక్కున	47
గురువు	107	గొఱిజ	68	గడ్డి	34
గుర్గురింత	91	గొఱియలసూడు	92	గడ్డు	105
గుఱకగొనియె	49				

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
గద	97	చనెను	54	చి.	
చ.		చన్నులు	45	చింత	107
చంఢు	45	చప్పరింత	91	చిందము	19
చందమామ	14	చప్పడు	51	చికిలి	79
చందు	14, 26	చమురు	68	చిక్కు-వడె	5
చందునయ	23	చలికాపు	97	చిక్కె	51
చందువా	45	చలికొండ	73	చిగిరింత	79
చంద్రవంకలు	72	చలిదాయ	13	చిగురాకువిలుకాడు	12
చంపె	56	చలిపందిలి	85	చిగురు	78
చక్కదనము	35	చలివెల్లు	14	చిగురుబోడి	36
చక్కాడె	56	చలువగుఱ్ఱము	93	చిచ్చు	17
చక్క	62, 64	చలువజొతి	14	చిట్టెలుక	92
చక్కుపడగ	54	చల్ల	92	చిదుర	85
చక్కెర	69	చల్లపందిలి	85	చిదురుప	85
చక్కెరవింటిజొడు	12	చవుక	49	చిదుర	85
చచ్చె	59	చా.		చినుకుబూస	79
చట్టపుమెకము	97	చాగఱలాడె	49	చిన్న	31
చట్టము	43	చాపు	80	చిన్నిపు	50
చట్టుపలు	93	చాగము	50	చిరుత	31
చట్టి	83	చాగరతనము	25	చిఱు	70
చదలు	26	చాచులు	45	చిఱుత	31, 104
చదలువాక	22	చాటు	80	చిఱుతోడ	43
చదలుతోడుపు	25	చాన	45	చిలుక	93
చదివె	56	చామ	46, 39	చిలుకు	67
చదులతేజి	53	చామన	78	చిలుకరాతు	12
చదువరులు	32	చాయ	64	చిలుకలకొలికి	46
చను	62	చాయ పెనిమిటి	13	చిలుకతు	67
చనుదెంచెను	58	చాణలమెకము	87	చిలుమునాలు	31
చనులు	45			చిలువ	95

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
చిలువజం దెముల మేటి	4	చుట్టుకొనెన్	51	చెప్పలు	66
చిలువ పానుపుదంట	7	చుట్టువాలు	19	చెప్పెను	49
చిలువబోనంపుఁ	బులుగు	చుట్టువు	80	చెయి	42
రాతు	11	చుట్టువేదెములు	88	చెయ్యిగలమెకము	88
చిలువ మేతరి	21	చులుక	49	చెయ్యలు	48
చిలువ తోడు	95	చుల్క	45	చెఱుగు	78
చిల్క	93	చుల్ల	45	చెఱుగు	45. 68
చిల్వ	95	చుల్లి	68	చెఱుగు	68
చివురు	78	చూ.	చెఱుగుమానెన్	52	
చివ్వ	55, 65	చూక్కి	చెలఁగు	62	
చీ	13	చూపు	41	చెలి	32, 46
చీకటిగొంగ	14	చె.	చెలిక్కాడు	31	
చీకటులమిత్తి	34	చెంగనాలు	50	చెలిమరి	31
చీకు	94	చెండిపోతు	35	చెలియ	46
చీకురాయి	96	చెండె	56	చెలియలు	30
చీకురువాయి	44	చెంచడము	94	చెలుపు	62
చీర	90	చెంత	92	చెల్లి	31
చీలి	చెందెన్	51	చెల్వ	61	
చు	68	చెంప	42	చెల్లె	30
చుంగు	40	చెంబు	53	చెల్లెలు	30
చుంచుకురులు	104	చెక్కిలి	42	చెవిటి	36
చుక్క	14	చెక్కు	77	చెవియొక్కె	49
చుక్కలగమికాఁడు	26	చెట్టు	40	చెవులు	41
చుక్కలత్రోవ	27	చెడిపె	35	చెవులపోతు	90
చుక్కలు	95	చెడుఁగు	65	చే.	
చుట్టపురుగు	36	చెదరు	35	చేతలు	48
చుట్టములు	36	చెనటి	72	చేప	84
చుట్టలు	59	చెన్నంగులు	62	చేకూర్పు	50
చుట్టాలు		చెన్ను		చేగ	58
చుట్టు					

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
చేటవీనులదణి	4	చౌ.		జగిలె	80
చేటు	59	చౌ		జట్టి	59
చేడియ	46	చౌక		జడ	58
చేపడెన్	51	చౌకము		జడదారి	19
చేమోడ్పు	50	చౌదంతి		జడదారికన్నావ	14
చేయి	42	చౌవంచ		జడదారి... కోడి	16
చేర	44	చౌవంచ...దంట		జడలదారి	33
చేరు	68	చౌవంచ... హేబు		జడమెకము	86
చేరువ	60, 62	జ.		జడి	84
చేర్చు	62	జంట		జడిలి	47
చేప	59	జంట... లేజి		జడిసామి	18
చేవాడికాడు	38	జంటపిట్ట		జడుపు	65
చొ.		జంత		జత	82
చొకా	62	జంబు		జతవీడె	58
చొకాటము	62	జంబుకాణము		జన్నంపుదిండులు	23
చొకారము	62	జక్కవ		జన్నంపుఁ బగవాడు	5
చొక్క		జక్కవచంటి		జన్నిగట్టులు	28
చొక్కటము		జక్కవపగవాడు		జమిలి	53
చొక్కము		జక్కవలయంటు		జమిడి	
చొక్కా	62	జక్కి		జమిలితల్లులబిడ్డ	4
చొక్కాటము		జక్కిని		జమిడి... మేటి	12
చొక్కారము		జక్కులదొరనేసి		జమిడివీచోపులు	69
చొచ్చెన్	64	జక్కులపాదుసా		జముకాణము	84
చొఱబాటెన్		జగడము		జముడు	17
చో.		జగతి		జమునగొంగ	21
చోటు	64	జగముకన్ను		జమునదోడు	17
చోట	31	జగము... మేటి		జమునయ్య	13
				జమ్మి	76
				జరిగెను	55

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
జలకట్టియ	95	జావడము	95	జేన	44
జలకట్టె		జాళువా	84	జో.	
జలఁగ	97	జాళువా...కాఁడు	5	జొంపము	78
జల్లితోఁకమొకము	91	జి.		జొహారు	50
జవరాలు	39,46	జింక	90	జొహారువు	
జవాజి	91	జింకగు...లంతి	18	జో	
జవాది		జింకతాలుపు	14	జోఁక	62
జప్పని	30,46	జిగి	79	జోడనలు	88
జవ్వాజి	97	జిడ్డు...బొట్టియ	9	జోడు	53,67,82
జవ్వాది		జియ్య	37	జోత	50
జవ్వాదు		జిరాయి	67	జోతము	
జళుకు	65	జిలుగు	70	జోతి	27
జా.		జిల్లు		జోల	22
జాగిలము	92	జి.		జోలి	53
జాగిలి	50	జీబు	78	జోహారు	50
జాగు	63	జొ.		జోహారువు	
జాజరకాఁడు	83	జొంటితేనె	84	ట.	
జాజి	77	జొట్టు	41	టకటొంకు	35
జాణ	31	జొట్టుపులుఁగు	91	టక్కరి	35
జాతి	107	జొలిమి	65	టాటోటు	35,70
జాది	77	జొ.		టింగణ	32
జాను	62	జొదము	72	టెంకణాలు	50
జానుగులు	41	జొజము		టెంకాయచెట్టు	76
జాబిల్లి	14	జొదు	72	టెంకి	75
జాబిల్లియల్లుఁడు	12	జే.		టెక్కిము	80
జాటెను	63	జేజే	50	టెక్కియము	
జాలరి	33	జేజేగిడ్డె	24	టెక్కి	59
జాలియ	95	జేజేతెనియరదము.	27	టెక్కిము	80
జాలె	95				

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
ఘేమాసు	75	తగిలెను	51	తముఁడు	30
త.		తగు	62	తరఁగ	27
తవళి	35	తగులుకొనెను	51	తరకసము	81
తవళికాఁడు	35, 70	తగులువడియెను	51	తరము	82
తావు	75	తగువాఁడు	31	తరిగట్టు	75
డ.		తగ్గు	63	తరిగట్టుత్రాడు	95
డగఱ	62	తగ్గెను	10	తరువాతన్	63
డప్పి	50	తటాయించెను	52	తఱచు	78
డబ్బర	70	తట్టి	50	తఱిమెను	52
డబ్బు	70, 105	తడఁబడెను	64	తల	42
డబ్బుర	50	తడవు	63	తలఁపు	57
డస్సెక్	70	తడవులనిడువడు	95	తలఁపుచూలి	12
డాలు	79, 105	తడవెను	61	తలఁపుమానికము	25
డింకవేసెను	59	తడుపుదాలుపు	33	తలఁపుమా...గలవాఁ	
డిగియ		తత్తడి	87	డు	16
డిగె	85	తత్తడి...దంట	19	తలకట్టు	69
డేగ	95	తనంత...నతఁడు	8	తలచమురు	68
డొంక	65	తనరు	62	తలనాఁడు	57
డొంకెక్	70	తన్నెను	61	తలవాఁ...చెలువ	10
డొక్క	42	తపసి	34	తలిమము	48
త.		తమకము	57	తలిరు	78
తండ్రి	30	తమలము	61	తలిరుమేతరి	93
తంపర	78	తమి	57, 107	తలిరువిల్తుఁడు	12
తక్కువ	63	తమ్మలము	61	తలుపు	53
తగరము	83	తమ్మి	78	తలఁపు...కాతు	8
తగరు	90	తమ్మికంటి	7	తల్పు	53
తగరు...సాని	17	తమ్మిగద్దియబోటి	9	తల్లి	30
తగవుల...తండ్రి	8	తమ్మిచక్కిలిగింత	13	తల్లితల్లి	9
		తమ్మిదాయ	14	తల్లివేస...దంట	21

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
తవలికాఁడు	38	తావడము	68	తీఁగియ	77
తవళి	70	తావళము	68	తీఁగె	77
తవిలెను	51	తావిమోపరి	18	తీట	66
తవ్వ	73	తావు	64,75	తీరు	62,67,103
తళియ	50	తి.		తీర్పరి	37
తళుకు	79	తిక్క	36	తీవ	77
తళ్ళు	79	తిగ	53	తీవంచ	53
తా.		తిగకంటి...దొర	19	తీవంచ...దిట్ట	8
తాఁకెన్	70	తిగ...టెంకి	13	తీవియ	77
తాఁచెన్	61	తిగ...దేవర	17	తీవె	77
తాఁబేలు	84	తిగప్రా...గాఁడు	6	తు.	
తాటి...దణితల్లి	22	తిట్ట	85	తుంగ	69
తాటి...బలియుఁడు	21	తినె	48	తుంట	85
తాటోటు	70	తిన్నన	62	తుంటవిల్...దు	
తాడు	76	తిన్నయ	80	తుండు	12
తాత	8	తినె	80	తుంటి	43
తాతపనటివెలి	22	తిప్ప	74	తుద	76
తానముచేసెను	52	తిమ్మఁడు	91	తుదగట్టు	74
తాప	96	తియ్య	62	తుటుము	60
తాపికత్తె	39	తియ్యనైనవిల్లుఁడు	12	తుడికొ...రులు	29
తాపివాఁడు	36	తియ్యమాను	78	తుదిచుక్క...మిటి	20
తామర	78	తిరుకొళము	83	తుదిదిక్కుటెంకి	19
తామరమ్మలి	8	తిరుగల్	60	తునిమెను	56
తామరపొక్కిలివాఁడు	7	తిర్వళిక	27	తునియ	85
తామేలు	84	తిలకించెను	52	తునుక	85
తాటుమాటయ్యెన్	64	తివాసి	84	తున్క	85
తాలిమి	71	తీ.		తుపాసి	37
తాల్చి	71			తుమ్మెద	94
తాల్చెను	52	తీగ	77	తురికి	87

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కుటుము	41	తెలువ	46	తొ.	
కులువ	35	తెలి	78	తొంటిబాసలు	28
కుఱొనెను	64	తెలికసిండి	68	తొండ	92
కుపు	67	తెలిదీవిమన్నెడు	7	తొగ	78
కుము	73	తెలిమల	74	తొగచెలికాడు	14
కురుపుమల	75	తెలిమోముపక్కి	21	తొగరు	78
కుఱెను	64	తెలియ	50	తొట్ల	82
కులించెను	55	తెలివి	79	తొడ	44
తె.		తెలుపు	78	తొడశే...దోడు	21
తెంకాయచెట్టు	75	తెలె	50	తొడవులు	69
తెంపరి	55	తెల్ల	78	తొడుకు	89
తెంపి	58	తెల్లజక్కి	24	తొడుసు	58
తెక్కిలికాడు	38	తెల్లన	78	తొతు	38
తెగటార్చెను	56	తెల్లనిపిట్ట	93	తొమ్మిది	54
తెగులు	68	తెల్లమొదపు	25	తొయ్యలి	46
తెన్ను	85	తెల్లి	78	తొరకె	59
తెమ్మరకొడుకు	22	తెవులు	68	తొలు	78
తెమ్మర	18	తే.		తొట్టి	78
తెమ్మచెలి	17	తేగము	50	తొట్టుపట్టు	89
తెర	27	తేజి	87	తొలకెను	55
తెరలెను	59	తేడీ	87	తొలి	78, 63
తెరువాటుకాడు	38	తేట	64	తొలిచదువు	28
తెరువు	85	తేటి	94	తొలిజాతివారు	28
తెరువుగాపరి	87	తేనె	83	తొలివేల్పు	25
తెర్వు	85	తేమాను	76	తొలివేల్పువగతురు	24
తెలుగుటి	24	తేరు	67	తొలుత	63
తెలుగుటిమాడులు	25	తేఱెను	59	తొల్లి	63
తెలుగుండ్లు	84	తేలు	97	తొవ	78
తెలు...మొకము	87	తేల్లమొపరి	92	తొవరు	78

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
త్రో.		దగళా		6 దిటవరి	35
తోఁడేలు	92	దగ్గఱ	62	దిట్ట 31, 35, 37, 55	
తోఁబుట్టువు	30	దచ్చి	54	దినుసు	82
తోడఁబుట్టువ	30	దచ్చి... మెకము	90	దిన్న	82
తోడికోడలు	30	దట్టము	78	దిము	60
తోడు	30	దణి	37	దివటీలు	68
తోడుపాటు	55	దనము	69	దివియ	"
తోడెము	70	దప్పి	50	దివ్వటీలు	"
తోరము	70, 105	దబ్బర	70	దివ్వె	27
తోలు	43	దబ్బిలి	35	దివ్వెచమురు	68
తోలెను	51	దయ్యము	25	దివ్వెయార్పు	96
త్ర.		దరి	79	దిస్టి (దిట్టి)	41
త్రాచు	95	దళము	104	దీ.	
త్రాచుమేతరి	18	దళవాయి	37	దీటు	82
త్రాగెను	54	దళ్ళాయి	37	దీవటి	68
త్రావెను	54	దవుడ	41	దీవి	50
త్రిప్పెను	55	దా.		దు.	
త్రిమూర్తి	17	దాటరి	97	దుండగము	65
తుంగెను	59	దాడిమ్మ	76	దుంత	89
తుంచెను	56	దాది	38	దుగ	53
త్రెణ్ణెను	59	దానిమ్మ	76	దుగ... పాదుసా	37
తోవ	85	దాపు	62	దుగినఁడు	8
ద.		దారి	85	దుగ్గికన్నయ్య	74
దంట	31, 53	దాళిమ్మ	76	దుడుకు	65
దండ	62, 68, 105	ది.		దుత్త	44
దండు	60	దిక్కు	26	దుతాయి	65
దక్కిన... మేటి	17	దిగులు	65	దునెదారి	37
దగతీర్పు	85	దిగ్గియ	85	దున్న	89

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
దుప్పటము }	67	దోవతి	55	నలుపు	62
దుప్పటి }		దోసకారి	35	నల్ల	78
దుప్పి	71	దౌ.		నల్లత్రాగుడు	97
దుబ్బ	45	దౌడ	41	నల్లన	78
దురము	55	న.		నల్లనయ్య...బిడ్డ	29
దువ	53	నంటు	32	నల్లనయ్యరవాలు	21
దువ్వ...జాణ	18	నక్క	90	నల్లి	97
దూ.		నగవు	50	నవ	66
దూడ	89	నగు	50, 62	నవలా	42
దూప	50	నట్టు	75	నవాతు	69
దూబ	35	నట్టువప్పిట్ట	94	నవు }	50
దూరు	72	నడగఁడు	87	నవ్వు }	
దూల	81, 66	నడబావి	85	నా.	
దెస	26, 59	నడిమిదిన్నె	50	నాక్ }	69
దేసము	55	నడుము	41	నాఁగక్ }	
దొ.		ననబోఁడి	46	నాఁచు	38, 83, 101
దొడ్డ	70	ననలు	77	నాఁటఁగోలె }	
దొడ్డు	89	ననుపుకాఁడు	35	నాఁటఁబట్టి }	57
దొన	81	నమలె	48	నాఁటనుండి }	
దొర	32	నమిలి	94	నాఁడాది	
దొరకన్	51	నమ్మి	94	నాఁడు	105
దొరకో...సన్నాసి	38	నరలు...పెద్దలు	24	నాఁడుమొదలు	57
దొరసెక్	51	నలు	53	నాగకేసరులు	72
దొరువు	85	నలుకుడు	51	నాగవాసము	39
దో.		నలుపు	78	నాడు	105
దోఁపుడుకాఁడు	38	నలువ	8	నాడెకాఁడు	29
దోమ	97	నలువతేజి	93	నాడెము }	62
దోయి	44, 53	నలువరాణి	10	నాణెము }	
				నాతి	46

పదము.	పుట.పదము.	పుట.పదము.	పుట.
నాన	48 నిద్దుర...డలు	24 నుదురా...ణీఁడు	8
నాయన	30 నిప్పచ్చరము	59 నుదురు	41
నారసము	67 నిప్ప	17 నునుపు	79
నారి	66, 107 నిప్పల...లుఁగు	94 నున్న	
నారికడము	76 నిబ్బది	72 నున్నన	
నాలుగు	53 నిమ్మళము	70 నుఱుగు	27
నావుడు	69 నిలకడ	70 నుఱువు	
ని.	నిలువరము	72 నుఱుము సేసెను	56
నింగి	26 నిలువె...లాఁడు	16 నులి...కము	90
నింగిచూలి	18 నిల్పెను	52 నులిచెను	56
నిండెను	71 నివ్వెఱ	47 నులిమెను	
నిక్కము	72 నిసువు	34, 31 నూ.	
నిక్కపు...న్నీఁడు	8 నీ.	నూయి	83
నిక్కువము	72 నీటిబిడ్డఁడు	17 నూనె	68
నిక్కువీనులమాపు	24 నీటిమోపరి	27 నూనెముడి	40
నిగ	79 నీటియొడయఁడు	17 నూఱు	102
నిగిడెను	71 నీటుకాఁడు	34 నె.	
నిగ్గు	79 నీరుకట్టియ	నెగడి	25
నిచ్చ	60 నీరుకట్టె	96 నెగడెను	61, 71
నిచ్చలు	నీరుకోడి	97 నెత్తి	42
నిచ్చెన	82 నీరుచల్ల	85 నెన్నడుము	41
నిజము	72 నీరుపాము	96 నెన్నుదురు	
నిజోగి	37 నీరుమజ్జిగ	85 నెన్నోసలు	
నిడివి	నీరువట్టు	50 నెపము	48
నిడుద	80 నీలై	59 నెమకెను	61
నిడుపు	79 నీళ్లుపాసికొనియె	52 నెమలి	94
నిద్దము	49 ను.	నెమిలి	94
నిద్దురగొనియె	నుగ్గాడెను	56 నెమ్మది	17
నిద్దురవోయె			

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
నెమ్మి	17, 94, 102	నొ.		పక్కిరాయనిజాయి	79
నెమ్మెను	40	నొగ	68	పగ	55
నెయ్యి	68	నొడివెను	49	పగటిగుడ్డి	96
నెఱకలు	40	నొప్పి	76	పగటిచీకటి	
నెఱసరి	87	నొసలు	41	పగటిజోతి	13
నెఱాలు	40	నో.		పగడము	79
నెల	14, 26, 100	నోరు	41	పగతులు	36
నెలఁత	46	ప.		పగలు	
నెలఁతుక				పగలునే...వలంతి	13
నెలఁకూన	72	పంచదార	69	పచ్చ	79
నెలఁచెలియలు	9	పంచెను	58	పచ్చఁజెక్కలపుల్లు	93
నెలఁజోడు	13	పంజులు	68	పచ్చవిలుకాఁడు	12
నెలదారి	6	పంట...దొర	14	పచ్చనిల్లునితేజి	93
నెలవు	75	పంటవలంతి	80	పచ్చి	79
నెల్లి	76	పండు	102	పచ్చిక	8
నెవ్వ	59	పండుకొనెను	49	పజదొర	62
నె.		పండుగ	65	పజ్జ	87
నె	68	పండుగు		పటాణి	31
నెఁడు	37	పండువు		పట్టి	75, 102
నెయి	68	పండులు	42	పట్టు	
నెఁరెడు	77	పండెను	49	పడఁతి	46
నెఁరెడ్లులు	50	పండ్రెండు	54	పడకటిల్లు	85
నెఁరెడు	77	పండ్లు	42	పడకవేసెను	49
నెఁర్పరి	31	పంద	61	పడగ	80
నెల	80	పంది	91	పడపుఁజాన	39
నెలపల్లటీలు	94	పందికొక్కు	92	పడమటిదొర	27
నెల...టలు	29	పందెము	72	పడమటిమల	75
నెలవేల్పులు	28	పంపెను	64	పడవాలు	37
నెచ్చి	32	పక్కి	93	పడవాళ్లు	32

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పడి	73	పరికించెను	61	పవడము	48
పడుచు	31	పరిమార్చెను	56	పవలు	79
పడ్డ	89	పరుగెత్తెను	54	పవతులు	26
పణిహారులు	33	పరువము	34	పవ్వళింపుబిడారు	36
పత్త	45	పరువు	47	పవ్వళించెను	85
పదవి	57	పరువెత్తెను	54	పసదనము	48
పది	54	పర్వులు	88	పసరము	89
పదినూతి...వాలు	19	పర్వెను	71	పసరు	78
పదిపదు...నీడు	16	పఱచెను	54	పసరుచాయ	78
పదివే...దిట్ట	7	పఱపు	80, 102	పసాదము	48
పదునొకండు	54	పఱపు	48	పసి	89, 100
పదుపు	60	పలక	82	పసిడి	84
పదుపు	89	పలికెను	49	పసిడిగట్టు	74
పనిచె	64	పలు	44	పసిడివలు...ల్పు	7
పనిచెఱుపువాడు	4	పలుకు	100	పసివాడు	31
పనివినియెను	59	పలుకులజవరాలు	10	పసిబోతు	87
పనులు	48	పలుకులపులుగు	93	పనుపు	79
పన్నిదము	72	పలుకులకల్గమేటులు	24	పళ్ళము	50
పన్నుండెను	48	పలునొక్కు	72	పల్లెము	
పబువు	37	పలునులు	60	పల్లెరము	
పబ్బము	65	పలువ	35	పా.	
పయట	45	పలు...మొకము	88	పాగ	89, 102
పయిడి	84	పల్కెను	49	పాగా	
పయ్యద } పయ్యెద }	45	పల్లకి }	82	పాచి	83
పయ్యెర	18	పల్లకి }		పాటకుడు	36
పరంగు	62	పల్ల టీలు	94	పాటి	82
పరాలు	56	పల్లియ	75	పాణి	79
పరి	60	పల్లు	44	పాదట్టుపురుపు	92
		పల్లె	75	పాదిరి	77

పదము.	పుట. పదము.	పుట. పదము.	పుట.
పాదుసా	37 పావురములు }	94 పీసాళి	35.
పాదొట్టుపురువు	92 పావురాలు }	విల్వారి	4.
పానుపు }	48 పానెను	51 పీ.	
పాన్పు }	పి.	పీచమడచెను	56.
పాప	31 పించమడచెను	56 పీట	82
పాపలంగనుతావు	45 పిండు	60 పీటవె... మెకము	91
పాపోసులు	66 పిక్క	43 పు.	
పాము	95 పిక్కరి	35 పుంజు	96.
పాములబిడారము	96 పిక్కుచేనెను	64 పుంజు దారివెద్ద	4.
పాయ	64 పిక్కు మెకము	90 పుచ్చటిక	48
పాయము	34 పిచ్చిక }	97 పుచ్చడీక	48.
పాయపోసులు	66 పిచ్చిక }	పుచ్చె	44.
పారులు	29 పిచ్చుకుంటి	37 పుచ్చెను	64
పారువ	41 పిట్ట	93, 97 పుట్ట	96.
పాఱుబోతు	61 పిడత	83 పుట్టకాచరి	95.
పాఱెను	54 పిడికిలి	44 పుట్టతేనె	84
పాల	31, 104 పిడుగు	25 పుట్టము	44
పాలకి	82 పిత్తళి	83 పుట్ట... మెకము	88.
పాలవెల్లులు	72 పిదప	31 పుట్టు	73.
పాలసుండు	35 పిన్న	63 పుట్టు మొండి	32.
పాలిండ్లు	45 పిమ్మట	61 పుట్టువడుగు	7
పాలు	106 పిఱికి	43 పుడమి	80.
పాలు... పక్కి	93 పిఱుదు	45 పుడమిచెలి	96
పాల్కి	82 పిఱు	56 పుడమినంటు	7.
పావలు	66 పిలుకుమార్చెను	45 పుడమిము... కోక	23.
పావాలు	66 పిల్లల... పేకు	89 పుడుకు	50.
పావుకోళ్లు	66 పిల్లి	79 పుత్తడి	84
	66 పిల్లు	25 పుత్తళి	84.
	66 పిసాచి		

పదము.	పుట	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పుత్తెంచెను	64	పూవులు	77	పెరుగు	69, 105
పునుక	44	పె.		పెరుగు	106
పునుకదారి	5	పెంకె	36	పెరుమాళ్లు	7
పునుగుబిల్లి	97	పెంచె	56	పెరుమాళ్లు...బుగ్గ	22
పుయిలొట	48	పెండ్లాము	30	పెల్లుదనము	63
పురి	107	పెచ్చ	63	పే.	
పురివిప్పి...పులుగు	93	పెట్టి	81	పేడి	33
పురివిచ్చెను	51	పెట్టియ	81	పేట	102
పురుడు	82, 101	పెట్టు	50	పేదఱికము	59
పుఱియ	44	పెట్టుమాను	25	పేయ	59
పుఱ్ఱె	44	పెట్టుమా...దొర	16	పేరంటాలు	34
పులకతెత్తెను	49	పెట్టె	81	పేరిమి	57
పులి	87	పెడచెయ్యి	43	పేరు	68, 70
పులుగు	93, 106	పెడబొబ్బ	66	పే.	
పులుగురాయఁడు	21	పెతరులసామి	70	పెఱొనెను	58
పులుగుల...మరి	96	పెదవి	42	పెఱట	45
పులుగు	47, 106	పెదవిగంటి	22	పెఱడి	84
పులుచూలితాత	74	పెద్ద	30, 70	పెఱడికంటి	96
పుల్గు	47	పెద్దకడుపువేల్పు	4	పెదలి	46
పుల్లంటుకాయి	79	పెద్దమెయిపొడ	4	పెరు	80
పువులు	77	పెద్దనిదురపోయె	59	పా.	
పువ్వుఁదేనె	84	పెద్దవంకలు	72	పాంత	62
పువ్వులు	77	పెనఁకువ	55	పాంతు	64
పూ.		పెనఁగెను	51	పాందామ...ట	22
పూప	31	పెనిచెక్	56	పాందు	32
పూరి	79	పెనిమిటి...బోడి	9	పాంచె	51, 58
పూలమంజరీలు	72	పెను	70	పాక్కిలి	41
పూలు	77	పెరవారు	36	పాగడ	77
		పెరనె	56		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పాగడెను	61	పా.		ప్రా.	
పాగరుమార్చెను	56	పాగు	101	ప్రాదు	13, 26.
పాట్టి	32, 42	పాటరి	55	ప్రాదుకూన	17
పాట్టెలు		పాట్లాట	55	ప్రాదుజంట	14.
పాట్టెలు }	90	పాతు	89	ప్రా.	
పాడకోడి	97	పాతు... రొతు	17	ప్రాగు	85.
పాడమెకము	91	పాయెను	59	ప్రాచేను	56.
పాడల...దాల్పు	5	పారు	55	ప్రాడ	31, 39
పాడవు	81	పాలఁడు	96	ప్రాయాలు	46.
పాదుగు	81	పాలిక	82	ప్రాలు	75
పాదుపుఁదిప్ప	75	పాలిగాఁడు	96	ప్రావు	85.
పాతుటాలు	39	పానీకయంకెచేసెను	52	బ.	
పాదలిక	96	పా.		బంగరు	
పాది	81, 85	పాజు	60	బంగారము	84
పాదివెను	47	ప్ర.		బంగారు	
పాన	76	ప్రతి	82	బంగి	58
పానగు	62	ప్రా.		బంటు	55.
పానుఁగు	79	ప్రాంతపలుకులు	28	బండ	106
పాన్న	76	ప్రాఁబలుకులదణి	8	బంతి	106.
పాన్న	84	ప్రాబల్కుసొమ్ము	13	బందు	67
పామ్మనియెక్	64	ప్రాచి	83	బందుగులు	36.
పాలఁతి	46	ప్రాపు	62	బకదారులు	94
పాలదిండి	17	ప్రామినుకులు	28	బచ్చ	29.
పాలయలుక	57	ప్రాయము	34	బటుది	50
పాలుపు	62	ప్రాయేణు	23	బటువుకైజోదు	7
పొల్లు	70	ప్రె.		బటువుగువ్వ	94.
పొవడ	77	ప్రెగడ }		బటువుమల	74
		ప్రెగడ }		బటువువాలు	19.

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
బట్ట	44	బాగు	57	బురద	81
బట్టలు	32	బాజారు	66	బుల్ల	45
బట్టలు	94	బాతు	48	బులి	80
బట్టుకాఁడు	71	బాద	57, 68	బువ్వ	48
బడలిక	104	బానలు	83	బుసపుర్వు	95
బడుగు	41	బాబా	87	బూ.	
బత్తలిక	70	బార	44, 54, 105	బూచి	25
బద్ద	94	బార...వేల్పు	13	బూరంగొమ్మ	29
బమిపుర్వు	8	బారు	60	బూరుగ	103
బమ్మ	7	బావులు	83	బె.	
బమ్మతండ్రి	33	బాస	105	బెగురము	96
బమ్మాచారి	36	బాసట	55	బెడఁద	59
బయకాఁడు	26, 27	బాళితాఁకొ	64	బెత్త	44
బయలు	58	బి.		బెదరు	65
బయిరవాసము	95	బిద్దెను	59	బెల్లము	44, 69
బయిరి	82	బిలువము	76	బెస్తలు	32
బరణి	89	బిల్లవాలు	19	బే.	
బర్రె	70	బీతు		బేరజము	35
బలు	88	బీద	33	బేరులు	29
బల్లమొకము	73, 102	బీదల...బాద	18	బేసికన్నామి	6
బల్ల	91	బి.		బేసికం...మామ	74
బల్లి	65	బు.		బై.	
బల్లెము	55	బుజము	44	బైరవాసము	58
బవరము	59	బుడుకఁడు	31	బైరి	95
బవిరి	89	బుడుత		బొ.	
బసవఁడు		బుడ్డి	83	బొంది	40
బా.	27	బుద్ధిమొకము	90	బొక్క	81
బాఁపలు	61	బుయ్య	44	బొచ్చుమొకము	88
బాగాలు					

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
బొజగు	34	మంచుగోలుపులుగు	94	మబ్బు	27, 57
బొజ్జ	42	మంచుటిలదాల్పు	74	మబ్బు...పిట్ట	97
బొడ్డు	41	మంచుమలల్లుడు	6	మబ్బు...దాయ	18
బొబ్బమెకము	87	మంచెను	56	మబ్బు...వెల్లి	23
బొమ	43	మంటితిండి	98	మది	57
బొట్ట	42	మంతనము	53	మది...పులుగు	93
బొటియ	81	మంద	89	మద్దతు	55
బొట్టె		మందలించెను	49	మనసరి	
బొట్టికోడి	97	మందసము	81	మనసు	57
బొసుకు	48	మందల	68	మనికి	75
బో.		మగఁటిమి	58	మనికిఁజేడు	33
బోగపుఁజేడియ	40	మగతనము		మనిచెను	56
బోజనప్రియములు	72	మగని...గువ	10	మనిపెను	
బోటి	46	మగతాయి	79	మనుబోతు	91
బోడ	33	మగడించెను	55	మనువు	107
బోనపుటిల్లు	85	మగుడక	60	మన్నిగొనియె	56
బోనము	48	మగువ	46	మన్నీడు	37
బోనముకత్తె	38	మచ్చరి	38	మమత	57
బోయ	33	మచ్చలు	81	మన్ను	80
బోయీలు	32	మచ్చెములు	84	మయిల	52
బోసేసెను	48	మజ్జిగ	69	మరల	60
బ్రదికించెను	56	మట్టుకారులు	72	మరల్చె	54
బ్రంగెను	59	మట్టుమీఁతెను	71	మరియాద	47
మ.		మడి	52	మరుఁడు	12
మంచము	82	మడియించెను	56	మరుగొంగ	6
మంచి	57	మడిపెను		మరుతల్లి	9
మంచిది	65	మడిసెను	58	మరులేరు	18
మంచు	25	మడుగు	52, 81, 106	మరునయ్య	7
		మడుపు		మరునల్ల	94

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
మరునిల్లు	41	మావి	77, 103	మీ.	
మరుమామ	14	మావిడి	77	మీఁజెయ్య	43
మరులు	56	మావి...పులుగు	93	మీనవల్లిక	} 96
మఱి	60	మావు	87	మీనవల్లంకి	
మఱుగు	80	మాసకమ్మ	57	మీను	84
మఱువు	80	మి.		మీనులు	84
మల	74	మించు	79, 105	మీలదొంగ	69
మలిపెను	56	మించులు	27	మీలవేటరి	33
మల్లియ	}	మించెను	71	మీలు	} 84
మల్లె		మింటిచెట్టులు	25	మీల్	
మస్త	57	మింటిత్తోవరులు	24	మీసములు	42
మహాలు	87	మింటిప్రోల్సామి	16	మీసరము	69
		మింటిలా...కాడు	23	ము.	
మా.		మిండకోర	93	ముంగల	64
మాటలజ...గడు	8	మిండడు	35	ముంగి	} 92
మాటలల్లువాడు	32	మిక్కిలి	63	ముంగిస	
మాడుగులు	}	మిగులక్		ముంగురులు	40
మాడువులు		మిటారి	46	ముంత	73
మాదిరి	}	మిడమాసి	55	ముందట	} 64
మాద్రి		మిడుత	96	ముందర	
మానికము	79	మిత్తి	17	ముందు	
మానికములు	73	మిత్తిమిత్తి	5	ముకు	42
మాను	103	మిద్దెలు	81	ముకుసము	73
మాపు	52	మిను	79	ముక్కంటి	6
మామమామ	23	మినుజాట్టుదేవర	5	ముక్కంటితొలిపట్టి	4
మాయదారి	38	మినుకు	36	ముక్కంటిపం...వర	4
మారేడు	76	మినుక్	}	ముక్కంటిమాపు	89
మార్తురు	36	మిన్న		ముక్కంటియమ్మలపాది	23
మాలిమి	}				
మార్తి					

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
ముక్కరితినంగాతి	19	మునిఁగెను	52	మూఁతి	41
ముక్కు	42	మునికోటి	67	మూఁర	44
ముగిలి...దువ	31	మునిముచ్చు	31	మూల	41, 107
ముగియించెను	56	మును	63	మూఁతాయి	79
ముగినెను	55	మునుపు	63	మూలఁజేడు	18
ముగుద	31, 46	మున్నీటిపట్టి	14	మూవ	34
ముట్టయ్యెను	52	మున్నీరు	23	మే.	
ముట్టెమెకము	92	మున్ను	63	మెక...దొర	87
ముడిఁగెను	70	ముమ్మెన...మేటి	6	మెక్కెను	48
ముడికాడు	35	మురుగు	62, 103	మేటిక	
ముడ్డి	43	మురుపు	67	మేట్టిక	96
ముణిఁగెను	70	ములికి	67	మేట్టు	
ముతైము	79	ములుకోల	98	మేట్టు	66
ముత్తియము	72	ములుపుర్వు	67	మేడ	44
ముతైపుసరులు	52	ముల్లుకోల	67	మేడా	73
ముతైరువులాడి	34	ముప్పన్నెమెకము	39	మేతుకు	48
ముతైదువ	79	ముసలి	57	మేత్త	40
ముత్యము	49	ముసుకు	84	మేయి	
ముదము	46	ముసురు	91	మేఱుగు	27, 79, 106
ముదిత		ముస్తెలమేఁపరి		మేఱుపు	
ముదిమివాడు		మూ.		మేలఁకువయ్యెన్	49
ముదిసినవాడు	39	మూ	54	మేసవెను	48
ముదుకడు		మూఁకుడు	83	మే.	
ముదుసలి		మూఁగు	34	మే	41
ముద్దరాలు	31	మూఁగి	41	మేటి	55
ముద్దియ	31, 46	మూఁపు	49	మేడ	74, 58
ముద్దుగుమ్మ	46	మూఁపు...ల్పు	29	మేడి	77
ముద్దుపురుగు	94	మూఁడవ...తడు	84	మేను	40
ముక్	63	మూఁడు			

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
మేను...మేటి	18	మొగటిపురువు	98	మో.	
మేర	47	మొగుపు	50	మోఁకాళ్లు	43
మేరదప్పెను	71	మొగులుతెన్ను	26	మోక	78
మేలిచ్చుపులుఁగు	21	మొగులుతేఁడు	18	మోచెను	52
మేలిమి 48, 62, 84, 103		మొగ్గ	78	మోటమెకము	98
మేలిమిబొ...దారి	9	మొటిక	96	మోటిక	71
మేలు 48, 75, 106		మొట్టిక		మోటు	35, 81
మేలుకట్టు	45	మొట్టికాయలమెప్పు	4	మోడి	48, 105
మేలుతరము	69	మొత్తము	60	మోడు	35, 81
మేలుపులకండము	69	మొత్తెను	64	మోడుపు	50
మేల్కొనియెను	49	మొదటికొండ	75	మోడ్పురి	
మేల్దాపరి	39	మొదటిజాతిదొర	9	మోఁదెక్	64
మేల్బంతి	69	మొదటిది...దారి	16	మోపరులు	32
మై		మొదటివాఁడు	30	మోము	41
మై		మొదటివేలుపు	4	మోర	"
మైమఱచెను	64	మొదటిహత్తి	23	మోవి	43, 104
మైమరుఁగు		మొదవు	89	మోసపుచ్చెను	64
మైమర్దు	67	మొద్దు	81	మోసరి	38
మైమఱువు		మొన	66	మోసు	78
మైమోజాపర్వెను	49	మొనకాఁడు	55		
మైల	52	మొయిలు	27	మ్ర.	
మొ.		మొయిలుసామి	16	మ్రగ్గెను	70
మొండికట్టె	38	మొరడు	81	మ్రాఁకు	77
మొండెము	66	మొరలిదెక్	51	మ్రానిదొ...పిట్ట	96
మొకము		మొలుగుడు	91	మ్రానిసోటువు	13, 96
మొగము	41	మొలక	78	మ్రాను	77
మొక్క		మొసలి...రాతు	18	మ్రొక్కు	50
మొగడ	78	మొసలివాయంట్ల		మ్రొక్కుల...సామి	13
		తాల్పు	8	మ్రోడు	35

అకారాదిశబ్దానుక్రమణిక.

139

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
మౌల	64	రూ.		రో.	
ర.		రూక	69	రో	59
రంగు	79	రూపు	35	రోఁకలితాల్పు	21
రక్కసి	17	రూపుమాపెను	56	రోఁచెల్వ	40
రక్కసులగొంగ	8	రె.		రోబంటరి	91
రక్కసులు	19	రెంటత్రాగుడు	88	రోసెను	61
రజము	85	రెండవ...వులు	29	రా.	
రశనము	79	రెండు	53	రాతు	33
రశనాలపంట	23	రెండొకటి	,,	ఱ.	
రవ	85	రెట్టి	,,	ఱంగులాడి	40
రవనడలు	88	రే.		ఱంతు	51
రవపలుకు	59	రే	26	ఱట్టు	72
రవధి	51	రేఁగు	76	తా.	
రవాలు	87	రేజోతి	14	తా	75
రా.		రేద్రిష్టఁజేడు	38	తాఁగ	32
రా	37	రేను	76	తాయి	75
రాగి	83, 76	రేయి	26	తాళ్ల...గాఁడు	93
రాచవారు	29	రేయింతియాలు	23	తెక్కలు	93
రాజనములు	72	రేయిద్రిష్టఱులు	25	తెల్లుకాన్పు	11
రాజి	29, 30	రేఁజేడు	14	తెల్లుకాన్పు...తల్లి	22
రాతిరి	26	రేవుజక్కి	92	తేఁడులు	29
రాయఁడు	37	రేవెల్లు	14	తేలు	
రాయలు		రొ.		ఱొంపి	80
రారాజు	19	రొక్కము	69	ఱొచ్చుపురుగు	97
రావి	76	రొక్కములఁజేడు	19	ఱొమ్ము	42
రి.		రొద	51	ల.	
రిక్కరక్కసుమిత్తి	11	రొప్పెను	52	లంజె	39
రిక్కలు	27			లంజెకాఁడు	34

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
లండి	35	లేజీబు	70	వ.	
లకుముకి	96	లేటి	90	వంక	65, 78
లకోరి	94	లేడి		వంకర	65
లకోరీలు	94	లేపు	48, 104	వంగసము	
లగుడు	95	లేమ	46	వంగడము	60
లచ్చి	10	లేమి		వంటయిల్లు	85
లచ్చికోడలు	10	లేమిడి	59	వంత	57
లచ్చితండ్రి	23	లేవఁజాలనివాఁడు	37	వక్కాకు	60
లచ్చయన్న	14	లేవడి	59	వగ	57
లజ్జ	48			వగకాఁడు	34
లతకూన	77	లో.		వగలాడి	46
		లోటిపిట్ట		వచ్చెను	58
లా.		లోటిపిట్ట		వజీరుఁడు	37
లాతివారు	36	లోటి		వట్టువాలు	19
లాయము	89	లోటిపిట్ట	90	వడఁకుగుబ్బలి	74
లాలి	82	లోటియ		వడగండ్లు	83
లావు	66	లోట్టె		వడచక్కియెకిమీడు	19
లావులు	93	లోట్టెనుఁగు	90	వడముడి	21
లాహిరి	57			వడసెంచెన్	64
లిద్ది నెలఁతుక	10	లో.		వడి	46, 103
లుచ్చ	35	లోఁబడెను	51	వడికాఁడు	55
లూటి	65	లోఁచెయ్యి	43	వదలెను	62
లెస్స	58	లోనయ్యెన్	51	వద్ద	62
		లోనన్	27	వనట	57
లే.		లోన్		వన్నెకాఁడు	34
లేఁగ	89	లోను	63	వయసు	34
లేఁగాను	41	లోపలన్	27	వయసుచెల్లినది	39
లే	70	లోయ	81	వరపుడు	38
లేఁత				వఱలు	61
లేఁచెను	49	లోవాఁడికాఁడు	38		

అ కారాదిశబ్దానుక్రమణిక.

141

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పలంతి	31	వారణము	95	విరాళి	57
పలపు	57	వారువము	87	విరితేనెత్తపుడు	94
పలమురి	19	వార్పు	53	విరివి	80
పలకేడు	12, 33	వార్వము	87	విరులు	77
పలి	18, 25, 102	వాలాయము	60	విఱివి	80
పలిపెము	70	వాలు	65	విత్	67
పలిమల	74	వాలుమెకము	91	విలు	67
పలువ	44	వార్లంటి	38	విలువ	59
వల్లె	65	వాపురము	87	విలువరముడు	40
వల్లెత్త...వాడు	18	వి.		విల్లు	67
వా.		వింజామరము	69	విసనకట్ట	85
వా	41	వింక	47	విసపుమేతరి	6
వాక	83	వింతవారు	36	విసపుమే...టెంకి	74
వాగు	83	విందులు	36	విసముదాల్పు	95
వాడిగలవాడు	55	విచ్చేసెను	58	వీ.	
వాణిలి	52	విడవలి	79	వీపు	43
వాక్రుచ్చెను	49	విడియము	61	వీడు	75, 106
వాచఱచెను	51	విన్	26	వీడెను	51, 63
వాడ	102	వినినివాడు	36	వీడెము	} 61
వాడుక	72	వినియెను	49	వీడ్యము	
వాతెఱి	43	విను	26	వీడ్యదెను	64
వాతెఱిగెంపు	72	వినువాకమోపరి	6	వీణియ	} 97
వాన	84	వినువాక...పులు	29	వీణె	
వానకోయిల	97	విన్నవించెను	49	వీణెకాడు	36
వానతాయి	84	విస్నాణము	62	వీనిచ్చెను	49
వానీడు	19	విన్ను	26	వీనులు	41
వాపోయెను	51	విన్పొలు	24	వీఱిడి	36
వామి	80	విప్స	80	వీవన	85
వాయి	41	విప్స తెప్పలకేడు	16		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
వె.		వెనకయ్య వెనుకయ్య	11	వెలంగ	77
వెంగలి	36	వెనుక	63	వెలయాలు	39
వెంట్రువ	29	వెనుక చెయ్యి	43	వెలలఁబన్నె	51
వెండికొండ	74	వెనుక మేను	43	వెలఁదె	60
వెండికొండదునీడు	6	వెను...మెకము	88	వెలసె	71
వెండియ్య	61	వెన్న	63	వెలి	27, 78, 106
వెండుకలు	40	వెన్నాస	55	వెలిగుక్క	59
వెంపరలాడె	55	వెన్ను	43	వెలిచొరవరి	40
వెంబరవితు	36	వెన్నుఁడు	7	వెలి...మెకము	88
వెకలి		వెన్నుదంట	22	వెలుగు	103
వెక్కసమయ్యెను	71	వెన్నునిటెంకి	23	వెలుగు	
వెక్కిరింత	91	వెన్నునియడుగు	62	వెలుపల	27
వెచ్చకాడు	35	వెన్నునివలకన్ను	13	వెలువడియె	60
వెచ్చన	27	వెన్నునివల...వారు	27	వెల్ల	73
వెజ్జ	65	వెన్నునెడమకన్ను	14	వెల్లగారు...టీడు	16
వెడంగు	36	వెన్నుపడగ	21	వెల్లయేనుగు	23
వెడ	71	వెన్నుమ...నీడు	22	వెల్లాటకత్తె	39
వెడద	80	వెన్నుపాన్ను	95	వెసరు	83
వెడద...మెకము	87	వెన్నెల	30, 102	వెళ్లఁగొట్టెను	52
వెడమోడి	57	వెన్నెలపులుగు	94	వెళ్లెను	54, 60
వెడలించెను	51	వెన్నెలరాయఁడు	14	వే.	
వెడలుపు	80	వెరవరి	31, 37	వేంచేసెను	58
వెడలెను	60	వెఱ	65	వేండ్రము	26
వెడవిల్లుఁడు	18	వెఱగు	47	వేట	106
వెణుతురు	79	వెఱపు	65	వేటకాడు	33
వెఱ	57	వెఱ్ఱి	36	వేడి	100
వెఱ (ద) కెను	61	వెలంగ	77	వేదులు	36
వెనకయ్య	4	వెలఁది	46	వేఱి	99
వెనకయ్యతల్లి	10	వెలఁదుక		వేఱులమిత్తి	91

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
వేగంటికచ్చేరి	24	వేల్పుటెంకి	25	సంపంగియ	76
వేగంటికొమరుఁడు	22	వేల్పుటేరు	22	సంపంగె	
వేగంటికొంగలు	25	వేల్పుదణ...తఁడు	6	సంపెంగ	
వేగంటినైదోడు	7	వేల్పుదళవాయి	11	సంబావులు	78
వేగ	47	వేల్పుదాయలు	25	సకి	46
వేగరులు	32	వేల్పుదెరువు	26	సకినాలపిట్ట	97
వేగిరము	47	వేల్పుల...పట్టు	74	సకియ	31, 46
వేగులు	32	వేల్పులు	24	సగము	64
వేడుక	49	వేల్పుసు...డిది	23	సగ్గెను	70
వేడుకచెలి	39	వేవెల్గు	13	సజ్జ	85
వేడ్క	49	వేసడము	95	సడలెను	63
వేడ్కకాఁడు	35	వేలు	40	సడి	72
వేడెను	59	వేలెను	63	సత	54
వేడెమొనరించెను	47	వేసెను	64	సత...నీఁడు	17
వేనలి	41	స.		సతపేరు...స్తోడ	13
వేయి...దిట్ట	13			సత్తి...వలంతి	11
వేరము	55			సత్తువ	66
వేరు	102	సంకు	19	సదమదంబు నేసెను	53
వేటు	102	సంకుదారి	7	సద్దు	51
వేటుపడెను	51	సంగడికాఁడు	31	సన్నపిల్లి	92
వేలు	40	సంగడిఁడు		సన్నము	70
వేలుపుటెంకి	24	సంగాతి	26	సన్నాసి	33
వేలుపుటేటు...కొ	11	సంజ	53	సమసెను	53, 59
దుకు	16	సంతరించెను	49	సయ్యకము	69
వేలుపుపెద్ద	20	సంతసము	104	సరగు	47
వేలుపుల...జోడు	23	సంతోసము		సరదు	47
వేల్పుగారు	25	సందె			
వేల్పుచెలులు					

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
సరము	67, 68	సాభవము	}	95 సుపాణి	}
సరస	62	సాశ్వము		95 సుపాణి	
సరి	82, 105	సి.		సురటివీవులపుట్టు	18
సలాము	50	సింగపు...చాన		10 సురటిలు	95
సవతు	82	సింగపు...గొంగ		90 సువారపుటిల్లు	85
సవరంపుమొకము	91	సింగము		87 సూడిదె	68
ససి	80	సింగాణి		67 సూడు	55
సా.		సింగారపుఁదోఁట		85 సూరెలు	64
సాఁకుడు	38	సింగారి		46	
సాఁకుడుపులుఁగు	93	సింగిణి	}	67	
సాఁకెను	56	సింగిణి		నెజ్జ	48
సాఁబాలు	64	సిక	}	40 నెలకట్టిము	}
సాకు	48	సిక		నెలకట్టె	
సాటి	32	సిగ్గు		48 నెలగ	73
సాదము	48	సిడము		80 నేద	71
సాని	33	సిబ్బిత		48 నెకము	70
సాపడియెను	48	సిబ్బెము		68 నెరణ	71
సామి	37	సిబ్బె...మొకము		88	
సాము	64	సిరము		59	
సారాయి	68	సిరి		57 సొంపు	48
సారె	60	సీతాభోగములు		73 సొగనైనవాఁడు	34
సాలీఁడు	92	సు.		సొట్ట	65
సావాసము	55	సుకురుసిసులు		25 సొబగు	35
సాహిణి	3	సుడిగోట్టు		18 సొమ్మసిల్క	64
సాహేబు	37	సుడివాలు		19 సొమ్ములు	69

అకారాదిశబ్దానుక్రమణిక.

145 - 7

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
సో.		సోయగము	35	హత్తె	51
సోఁకు	25	సోరణగండ్లు	81	హరివాణము	51
సోఁకుడు		సోల	73	హాయి	71
సోఁకుబూచి	11	సోరు	62	హొచ్చ	66
సోఁకుమూ...దణి	10	సుక్కెను	70	హొన్న	84
సోగ	87	హ.		హొమ్మ	70
సోబె	68	హజ్జ	44	హొయలుబండి	67
సోమా...జాణ	18	హత్తి	87	హొసుతోట	85

ఆంధ్రగ్రంథములు.

	ప్రతి 1-కి ద్వు. అ.	
అచ్చతెనుఁగురామాయణము, శుద్ధప్రతి	...	1 4
అడవిమల్లెలు	...	0 8
అధ్యాత్మరామాయణము, పద్యము, క్రొత్తకూర్పు	...	1 8
అనంతునిఛందము, ఛందోదర్పణము	...	0 14
అనిరుద్ధచరిత్రము	...	0 8
ఆప్సకవీయము, విపులమైనవిమర్శతో చక్కగముద్రితము	...	2 8
అంబరీషోపాఖ్యానము, సటీక	...	0 4
ఆముక్తమాల్యద, సటీక	...	3 8
ఆంజనేయదండకము, హనుమద్దండకము	...	0 2
ఆంధ్రభాగవతము, చక్కనిప్రతి	...	6 0
డిటో ఆత్యుత్తమప్రతి 2 సంపుటములు	...	8 0
ఆంధ్రభారతము, 7 సంపుటములప్రతి	...	15 12
డిటో 3 సంపుటములప్రతి	...	15 0
ఆది, సభాపర్వములు గలసంపుటము	...	2 4
ఆరణ్యపర్వము ,,	...	2 4
విరాటోద్యోగపర్వములు ,,	...	2 4
భీష్మద్రోణపర్వములు ,,	...	2 4
కర్ణశల్యసౌప్తికస్త్రీపర్వములు ,,	...	2 4
శాంతిపర్వము ,,	...	2 4
ఆనుశాసనిక, అశ్వమేధ, ఆశ్రమవాస, మాసల, మహాప్రస్థానిక, స్వర్గారోహణపర్వములు	...	2 4
ఆంధ్రభారతవిమర్శనము	...	0 8
ఆదిపర్వము, పెద్దచ్చు, చిన్ననైజు	...	1 8
అనందరంగరాట్ఛందము	...	1 8

ఆంధ్రశ్రీమద్రామాయణము, కావ్యతీర్థ జనమంచి, శేషాద్రిశర్మ

కృతము, 3 సంపుటములు

... 12 0

డిటో

7 సంపుటములు

... 14 0

ఆంధ్రభాషాభూషణము

... 0 2

ఆంధ్రభాషార్ణవము

... 0 12

ఆంధ్రనామసంగ్రహము, శేషము, సాంబనిఘంటువు

... 0 12

డిటో

కాలికోబైండు

... 1 0

ఆంధ్రచంద్రాలోకము, సటీక

... 0 8

ఉత్తరరామాయణము, మేలుప్రతి, చక్కనికూర్పు, కాలికోబైండు

2 0

ఉత్తరహరివంశము

... 1 8

కవికర్ణరసాయనము

... 1 8

కళాపూర్వోదయము

... 2 4

కాశీభండము, క్రొత్తకూర్పు

... 1 8

కుచేలోపాఖ్యానము, సటీక, (భాగవతము)

... 0 4

డిటో

గట్టుప్రభువుకృతము

... 0 6

కృష్ణరాయవిజయము

... 0 8

గజేంద్రమోక్షము, సటీక, కాలికోబైండు

... 0 10

గోపీనాథరామాయణము, 2 సంపుటములు

... 7 8

చాటుపద్యమణిమంజరి, ప్రథమభాగము

... 1 4

డిటో

రెండవభాగము, మేలుప్రతి

... 1 10

చెన్నబసవపురాణము

... 1 2

జైమినిభారతము

... 1 0

తారాశకాంకవిజయము, చక్కనికూర్పు

... 0 12

తెనుఁగుసమస్యలు

... 0 2

దశావతారచరిత్ర, నూతనముద్రితము

... 2 0

దసరాపద్యములు

... 0 1

నరసభూపాలీయము, అట్టబైండు	...	0	10
నలాపాఖ్యానము, సటిక	...	0	6
నలచరిత్ర, ద్విపద	...	0	14
నిర్వచనోత్తరరామాయణము	...	0	12
నిరంకుశోపాఖ్యానము	...	0	6
నీతిపద్యసంగ్రహము, సటిప్పణము	...	0	4
నీలాసుందరీపరిణయము	...	0	4
నృసింహపురాణము	...	1	0
పంచతంత్రము, నారాయణకవిది	...	0	12
డిటో పేంకటనాథరాజకవికృతము	...	1	8
దశకుమారచరిత్రము, పద్యకావ్యము, కేతనకవికృతము	...	1	4
ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము, క్రొత్తకూర్పు	...	0	10
పారిజాతాపహరణము, చిన్ననైజి	...	0	8
బ్రహ్మాత్మరథండుము	...	1	0
బిల్వణీయము, చక్కనికూర్పు	...	0	8
భాస్కరరామాయణము	...	4	0
భోగినీదండకము	...	0	1
భోజరాజీయము, అనంతమాత్యకృతము	...	1	2
మనుచరిత్ర, సటిక, వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రిగారివ్యాఖ్యానముతో చిన్ననైజిన మేలుకాగితములమీఁద స్ఫుటమైన అక్షరములతో			
చక్కగముద్రితము	...	2	0
మార్కండేయపురాణము, మారనకృతము	...	1	12
మొల్ల రామాయణము, చిన్ననైజి	...	0	10
రత్నపరీక్ష, సాంధ్రతాత్పర్యము	...	0	3
రసికజనమనోభిరామము	...	0	12
రంగనాథరామాయణము, ద్విపద	...	3	8
రంగరాయచరిత్రము	...	0	8
రాఘవపాండవీయము, సటిక	...	2	4
రాజయోగసారము, ద్విపద	...	0	4

రాజశేఖరవిలాసము	...	0	8.
రామరాజీయము, చక్కనిప్రతి	...	0	12.
రామాభ్యుదయము	...	1	4.
రుక్మిణీకల్యాణము, సటిక, చక్కనిప్రతి	...	0	10.
రుక్మిణీపరిణయము, శుద్ధప్రతి	...	0	8.
రుక్మాంగదచరిత్ర, ఏకాదశీమాహాత్మ్యము	...	0	10.
రూపలీ, రాజపుత్రస్త్రీసాహసపుకథ, శ్రీవనమండ్రనారాయణమూర్తిది	0	8.	
లంకావిజయము, (రావణదమ్మియము), సటిక,			
పిండిప్రోలు లక్ష్మణకవికృతము	...	1	4.
వసుచరిత్ర, సటిక, అనేకనూతనాంశములుగల చక్కని క్రొత్తకూర్పు	4	0.	
వసుచరిత్రవిమర్శనము, శ్రీచినసీతారామస్వామి శాస్త్రికృతము,			
అత్యద్భుతములగు క్రొత్తవిషయము అనేకము లిందుగలవు.	1	0.	
వసిష్ఠజనకసంవాదము	...	0	8.
విక్రమార్కచరిత్ర, జక్కనకవిప్రణీతము	...	1	4.
విజయవిలాసము, చేమకూర వేంకటకవికృతము	...	0	8.
విదురసీతి, సటిక, ఆంధ్రభారతములోనిది	...	0	5.
వీరభద్రవిజయము, బమ్మెర పోతరాజకృతము	...	0	12.
వేంకటాచలమాహాత్మ్యము, తరిగొండవేంకమ్మది	...	1	0.
వేమనపద్యములు, చక్కనికూర్పు	...	0	6.
డిటో జానుదొరగారి ఇంగ్లీషుతో	...	1	4.
డిటో 2700 పద్యములు, కాలికోబైండు	...	1	12.
వేమనపద్యములు, 2700 పద్యములు, తాత్పర్యసహితము, ఇందుగ్రంథ			
విమర్శ, కవిజీవితము మొదలగునవి చేర్చఁబడినవి, చక్కని			
క్రొత్తకూర్పు	...	3	8.
వైశ్యపురాణము	...	1	4.
వైజయంతీవిలాసము	...	0	8.
శతకంఠరామాయణము, క్రొత్తకూర్పు	...	0	10.
శకుంతలాపరిణయము, కృష్ణకవికృతము	...	0	12.

	ప్రతి 1-కి రూ.	అ.
శశిరేఖాపరిణయము, అప్పప్పకవికృతము	...	0 12
శివలీలావిలాసము, కూచిమంచి తిమ్మకవిప్రణీతము	...	0 6
శ్రీ నాథునివీధినాటకము	...	0 2
శృంగారనైషధము, శ్రీ నాథకవిది, కొత్తకూర్పు	...	1 0
శృంగారశాకుంతలము, పినవీరభద్రకవిది	...	0 12
సహస్రకంఠరామాయణము	...	0 12
సప్తమస్కంధము, సాధారణప్రతి, (భాగవతము)	...	0 6
సారంగధరచరిత్రము, చేమకూర వేంకటకవికృతము	...	0 10
సానందోపాఖ్యానము, శ్రీ శివరామకవివిరచితము	...	1 0
సీతారామాంజనేయసంవాదము, సటీక, అనేక నూతనాంశములు చేర్చి చిన్ననైజనముద్రించినారము.టీక, వివరణము మిక్కిలి విపులము. ఈవఱకు ప్రకటితమైన ప్రతులకన్న బాగుగనున్నది, సాధారణప్రతి	...	2 0
డిటో మేలుకాకితములు, గిట్టుపేరు, కాలికోబైండు	...	3 8
సులక్షణసారము, సటీక	...	0 10
హరవిలాసము, శ్రీ నాథకవి	...	0 12
హరివంశము, కొత్తకూర్పు	...	3 0
హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము, శంకరకవిప్రణీతము	...	0 12
హంసవింశతి, నారాయణమాత్యప్రణీతము	...	0 14
భక్తిరసశతకసంపుటము మొదటి సంపుటము	...	2 0
,, రెండవ సంపుటము	...	2 0
ఆంధ్రనాయకశతకము	...	0 4
ఉద్దండరాయశతకము	...	0 2
ఒంటిమిట్టరఘువీరశతకము	...	0 2
కలువాయిశతకము, సటీక	...	0 4
కవిచౌడప్పశతకము	...	0 2
కాళహస్తిశతకము	...	0 2
కాళహస్తిశ్లోకశతకము, ధూర్జటికవిది	...	0 2
,, శ్రీ నాగపూడి కుప్పస్వామయ్యగారిది	...	0 4

ప్రతి 1-కి రూ. అ.

కామేశ్వరీశతకము	...	0	2
కుమారీశతకము, సటీక	...	0	3
కుక్కుటేశ్వరశతకము	...	0	3
కృష్ణశతకము	...	0	2
గొట్టుముక్కలరాజగోపాలశతకము	...	0	2
చంద్రశేఖరశతకము	...	0	2
చాణక్యశతకము	...	0	2
చిత్తబోధశతకము, సటీక	...	0	3
చెన్నమల్లసీసములు	...	0	2
జగన్నాయకశతకము	...	0	2
జానకీవరశతకము	...	0	2
జ్ఞానప్రసూనాంబికాశతకము	...	0	2
దాశరథిశతకము, సటీక	...	0	4
దేవకీనందనశతకము	...	0	2
నారాయణశతకము	...	0	2
నృసింహశతకము	...	0	3
పార్థసారథిశతకము, పానకాలరాయవిరచితము	...	0	3
ప్రసన్నరాఘవశతకము	...	0	3
భక్తచింతామణిశతకము	...	0	2
భద్రాద్రిరామశతకము	...	0	2
భాస్కరశతకము, సటీక	...	0	4
మహిజామనోహరశతకము	...	0	2
మహిషాసురమర్దనిశతకము	...	0	2
మాతృశతకము	...	0	1
మాధవశతకము	...	0	2
మానసబోధశతకము, సటీక	...	0	3
మారుతిశతకము	...	0	2
ముకుందశతకము	...	0	2
రఘువీరశతకము	...	0	2
రఘులిలకశతకము	...	0	2

	ప్రతి 1-కి రూ.	అ.
కేమానాయకశతకము	...	0 2
రంగేశశతకము	...	0 4
రమాధీశ్వరశతకము	...	0 2
రాజగోపాలశతకము	...	0 4
రాజశేఖరశతకము	...	0 2
రామశతకము, జయంతి కామేశంపంతులు	...	0 2
రామలింగేశశతకము	...	0 3
రామతారకశతకము	...	0 4
రామప్రభుశతకము	...	0 2
రామరాఘవశతకము	...	0 2
రామరామశతకము	...	0 2
రుక్మిణీపతిశతకము	...	0 2
రేఘాల రాజలింగశతకము	...	0 4
లావణ్యశతకము	...	0 4
వృషాధిపశతకము	...	0 2
విశ్వనాథశతకము	...	0 4
వేణుగోపాలశతకము	...	0 4
శివముకుందశతకము	...	0 2
శివశతకము	...	0 2
శ్రీశైలమల్లేశ్వరశతకము	...	0 2
శిఖినరసింహశతకము, (శకునశాస్త్రము)	...	0 4
సదానందయోగిశతకము	...	0 2
సర్వేశ్వరశతకము	...	0 2
సంపగిమన్నశతకము	...	0 2
సింహాద్రి నారసింహశతకము	...	0 3
సీతాపతిశతకము	...	0 2
సుమతిశతకము, సటీక	...	0 3
సూర్యనారాయణశతకము	...	0 2

వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్,

292, ఎస్.ప్ల. నేడ్, చెన్నపురి. ఈ.

